TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

LÜZÛMÎ AHMED EFENDİ DÎVÂNI
(İNCELEME-TRANSKRİPSİYONLU METİN-DİZİN)

Davut ERTEM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2016

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

LÜZÛMÎ AHMED EFENDİ DÎVÂNI
(İNCELEME-TRANSKRİPSİYONLU METİN-DİZİN)

Davut ERTEM

Danışman: Doç. Dr. Nuran ÖZTÜRK
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Hanife Dilek BATİSLAM
Jüri Üyesi: Prof. Dr. İdris KADIOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2016

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Nuran ÖZTÜRK
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Hanife Dilek BATİSLAM

Üye: Prof. Dr. İdris KADIOĞLU

ONAY
Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
/ /2016

Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt ÖNAL

Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYAN

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 25/ 02 / 2016

Davut ERTEM

ÖZET

LÜZÛMÎ AHMED EFENDİ DÎVÂNI
(İNCELEME-TRANSKRİPSİYONLU METİN-DİZİN)

Davut ERTEM

Yüksek Lisans Tezi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. Nuran ÖZTÜRK
Şubat 2016, 312 sayfa

Asıl adı Ahmed olan Lüzûmî, XIX.yüzyılda yaşamış bir Dîvân şairidir. Memuriyet hayatı doğup büyüdüğü Diyarbakır'da başlamış sonrasında Siirt'te devam etmiş nihayetinde memleketine dönerek muhasebe memuru olarak memuriyete devam etmiştir. Bu vazifede iken 6 Mayıs 1893 tarihinde vefat etmiştir. Arapça ve Farsçaya aşina olduğu Dîvânında bulunan Farsça şiirlerinden ve Türkçe şiirlerinin dilinden anlaşılmaktadır. Yusuf u Zeliha adlı Farsça bir mesnevisi ile üzerinde çalıştığımız Dîvânı bilinen iki eseridir. Söz konusu Dîvânın da bilinen tek nüshası İstanbul Millet Kütüphanesi 34 Ae Manzum 384 arşiv numarasında kayıtlıdır. Çoğunlukla gazellerden oluşan Lüzûmî Dîvânı'nda gazellerde Sebk-i Hindî akımının kasidelerde ise Nefî'nin etkileri görülür. Bu çalışma, Lüzûmî Dîvânı'nın transkripsiyonlu metnini ve incelemesini içermektedir. Tez, giriş ve üç ana bölüm ile dizinden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Lüzûmî Ahmet, Diyarbakır, XIX. Yüzyıl, Dîvân şiiri, Dîvân

ABSTRACT

LÜZÛMÎ AHMED EFENDİ'S DÎVÂN
(REVIEW-TRANSCRİPTİONED TEXT-INDEX)

Davut ERTEM

Masters Thesis, Department of Islamic History and Arts
Supervisor: Assoc. Doç. Dr. Nuran ÖZTÜRK
February 2016, 312 pages

Lüzûmî, whose real name was Ahmed, was a Dîvân poet lived in XIXth century. His official life started in Diyarbakır where he was born and grown up and continued in Siirt and finally by returning his hometown he continued his official life as an accountant. While working as an accountant he died on 6th May 1893. It is understood from the language of his Persian and Turkish poems in his Dîvân that he was familiar with Farsi and Arabic languages. His Farsi masnavi named Yusuf Zeliha and his Dîvân, on which we studied are his two Works known. The only known copy of aforesaid Dîvân is in İstanbul Millet Library registered with an arcihive number of 34 Ae Manzum 384 which is consist of mostly ghazels. This study includes the transcribed text of Lüzûmî Dîvân and its examination. The thesis consists of introduction, three main parts and index.

Keywords: Lüzûmî Ahmet, Diyarbakır, XIX. Century, Dîvân poems, Dîvân.

ÖN SÖZ

Her milletin kendine özgü bir yaşayış biçimi, inanışı, önem verdiği değerleri ve düşünce dünyası vardır. Zihniyet veya kültür olarak adlandırılan bu özellikleri milletlerin ortaya koyduğu edebî eserlerde bulmak mümkündür. Edebî eserler barındırdıkları zihniyet unsurlarını gelecek nesillere aktarma işleviyle kültürün taşıyıcısıdır. Dolayısıyla edebî eserlerin önemi büyüktür. Nitekim edebiyat tarihi, edebî eserlerin sistemli bir şekilde incelenmesi ile yazılabilir.

Edebiyat tarihimizin önemli bir bölümünü Dîvân edebiyatı olarak bilinen dönem oluşturmaktadır. Dîvân edebiyatının gerçek anlamda aydınlatılabilmesi için o dönemde yaşayan şair ve yazarlarla onların ortaya koyduğu eserlerin gün ışığına çıkarılması gerekmektedir. Bu amaçla çalışmaya henüz yeterince bilinmeyen bir şair olan Lüzûmî'nin hayatı ve edebî kişiliği ile Dîvân'ının transkripsiyonlu çevirisi ve incelemesi konu edildi.

Bu çalışmanın kapsamı, Dîvân şiir geleneğinden uzaklaşılmaya başlanan bir yüzyıl olan XIX. yüzyılda Anadolu'da yetişip Dîvân edebiyatı sahasında eser vermiş fakat geri planda kalarak tanınmamış olan Lüzûmî'nin Dîvânının transkripsiyonlu metninin neşri ve tanıtılmasını içermektedir. Katalog taramaları sonucunda elde edilen Lüzûmî Dîvânı'nın 34 Ae Manzum 384 no'lu nüshası bu çalışmanın ana kaynağı olmuştur.

Tez, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin siyasî, kültürel, edebî durumu ile şairin hayatı, eserleri ve edebî şahsiyeti hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde Dîvânı şekil ve muhteva yönünden incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise başta metnin kuruluşunda takip edilen yol belirtildikten sonra Dîvânın transkripsiyonlu metni verilmiştir. Sonuç bölümünde, bu çalışma sonucunda edilen bilgi ve kazanımlar ifade edilmiştir. Çalışmanın son kısmını, çalışma boyunca yararlanılan eserlerin künyelerinin yer aldığı ***kaynaklar*** ve Dîvânda yer alan özel isimlerin yer aldığı ***dizin*** kısmı oluşturmaktadır.

Tez çalışmamda desteklerini esirgemeyen tüm hocalarıma, çalışmalarıma yön veren ve her konuda beni destekleyen danışman hocam Doç. Dr. Nuran ÖZTÜRK'e teşekkürlerimi sunarım.

Davut ERTEM

Adana / 2016

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET ..... **iv**
ABSTRACT ..... **v**
ÖN SÖZ ..... **vi**
KISALTMALAR ..... **ix**
EKLER LİSTESİ ..... **x**

BÖLÜM I
GİRİŞ

1.1. Konu ve Kapsam 1
1.2. Amaç 1
1.3. Yöntem 2
1.4. XIX. Yüzyılın Siyasî, Kültürel ve Edebî Durumuna Genel Bir Bakış 3
1.5. XIX. Yüzyılda Diyarbakır'ın İdarî Durumuna Genel Bir Bakış 7
1.6. XIX. Yüzyılda Edebî Bir Muhit Olarak Diyarbakır 8

BÖLÜM II
LÜZÛMÎ AHMED EFENDİ VE DÎVÂNI

2.1. Hayatı 11
2.2. Eserleri 13
2.3. Edebî Kişiliği 14
2.4. Lüzûmî Ahmed Efendi'nin Dîvânı 23
2.4.1. Dîvânın Nazım Şekilleri 23
2.4.1.1. Kasideler 24
2.4.1.2. Gazeller 24
2.4.1.3. Kıt'alar 28
2.4.1.4. Nazmlar 29
2.4.2. Vezin 30
2.4.3. Kâfiye ve Redif 31
2.4.4. Dîvânın Dil ve Anlatım Özellikleri 32
2.4.5. Dîvânda Kullanılan Söz Sanatları 36
2.4.6. Dîvânın İçerik Özellikleri 42
2.4.6.1. Dinî Unsurlar 42
2.4.6.1.1. Peygamberler 42

2.4.6.1.2. Kitaplar....44
2.4.6.1.3. Melekler....45
2.4.6.1.4. Âyet ve Hadîsler....45
2.4.6.2. Tasavvufî Unsurlar....46
2.2.6.2.1. Rind ve Zâhid Tipleri....47
2.4.6.3. Aşk Hikâyelerinin Kahramanları....49
2.4.6.4. Mitolojik Unsurlar ve Tarihî Şahsiyetler....50
2.4.6.5. Şairler ve Sanatkarlar....51
2.4.6.6. Kültürel Unsurlar....51
2.4.6.7. Astronomi İle İlgili Unsurlar....53
2.4.6.8. Müzik ve Satranç Terimleri....54
2.4.6.9. Çiçek ve Ağaç Çeşitleri....55
2.4.6.10. Denizler ve Nehirler....57
2.4.6.11. Ülke ve Şehir Adları....58
2.5. Nüshanın Özellikleri....59
2.6. Metnin Hazırlanmasında Göz Önünde Bulundurulan Hususlar....60

BÖLÜM III

LÜZÛMÎ AHMED EFENDİ DÎVÂNI TRANSKRİPSİYONLU METİN

3.1. Lüzûmî Ahmed Efendi Dîvânı'nın Transkripsiyonlu Metni....62
3.1.1. Kasideler....62
3.1.2. Gazeller....70
3.1.3. Kıt'alar....95
3.1.4. Nazmlar....99

BÖLÜM IV

SONUÇ

4.1. Sonuç....192

KAYNAKÇA....194
DİZİN....198
EKLER....201
ÖZGEÇMİŞ....312

KISALTMALAR

AKÜSBE: Afyonkarahisar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

BÜSBE: Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

C. : Cilt.

CÜSBE: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

DÜSBED: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi

G. : Gazel.

GÜSBE: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

H. : Hicrî.

İÖSBE: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ktp. : Kütüphanesi.

K: Kaside

Kı: Kıt’a

Kk: Kıt’a-yı Kebire

M. : Mîlâdî.

Ae: Ali Emiri

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı.

mm. : Milimetre.

ö. : Ölüm.

s. : Sayfa.

SÜSBE: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

TDK: Türk Dil Kurumu

vb. : ve benzeri.

vd.: ve diğerleri

EKLER LİSTESİ

EK 1. Lüzûmî Ahmed Efendi Dîvânı Tıpkıbasım.....201

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Konu ve Kapsam

Çalışmanın konusu, Lüzûmî Ahmed Efendi ve Dîvânı'nın incelenmesine dairdir. Lüzûmî Ahmed Efendi'nin Dîvân'ı, 209 gazel, 2 kaside, 12 kıta 2 nazmla yazılan Türkçe şiirler ile 33 gazel ile bir terkib-i bendden oluşan Farsça şiirler içermektedir. Dolayısıyla tez konumuzu Dîvân'daki Türkçe şiirlerin okunup transkribe edilmesi ve dil, anlatım özelliklerinin tespiti ile biçim ve içerik yönünden incelenmesi oluşturmaktadır.

Çalışmamız, giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. *Giriş* adlı birinci bölümde Lüzûmî'nin Dîvân'ını anlaşılır kılmak için yaşadığı yüzyılın, edebiyat ve kültür çevresinin özelliklerine değinilmiştir. *Lüzûmî Ahmed Efendi ve Dîvânı* adlı ikinci bölümde, şairin hayatı ve eserleriyle ilgili bilgilerin yanı sıra Dîvânın biçim ve içerik bakımından incelemesi bulunmaktadır. Dîvândaki şiirlerin nazım şekilleri, muhtevası, dil ve üslup özellikleri, şiirlerde yer alan insan, toplum ve tabiatla ilgili unsurlar bu bölümde yer almaktadır. Dîvânın tahlili niteliğinde olan buradaki bilgilerle, eserin içeriği ve Lüzûmî'nin edebî şahsiyeti ortaya konmaya çalışılmıştır. *Lüzûmî Ahmed Efendi Dîvânı'nın Transkripsiyonlu Metni* adlı üçüncü bölümde ise, nüsha tanıtımı ve metnin oluşumunda tutulan yolla ilgili bilgiler ve Dîvânın transkripsiyonlu metni yer almaktadır. Dördüncü bölümde çalışmanın değerlendirilmesiyle elde edilen *Sonuca* yer verilmiştir. Sonuçtan sonra ise *Kaynakça, Dizin* ve *Dîvânın tıpkıbasımı* yer almaktadır. Dîvânda yer alan Farsça şiirler, türleri tespit edilerek tıpkıbasım şeklinde ekler kısmına alınmıştır.

1.2. Amaç

Klasik Türk edebiyatı, edebiyat tarihimiz içinde yedi yüz yıla yakın bir süre varlığını sürdürmüştür. Bu zaman dilimi içerisinde pek çok edebî eser verilmiştir. Ancak alfabe değişikliği nedeniyle geçmişteki edebiyat kültüründen günümüz insanı yeteri kadar istifade edememektedir. Yapılan transkripsiyon ve tahlil çalışmalarının söz konusu problemin çözümüne önemli ölçüde katkı sağlaması umulmaktadır.

Bugüne kadar yapılan çalışmalar daha çok Klasik Türk edebiyatının önde gelen şairleri üzerinedir. Bu çalışmanın konusu olan şair ve eseri ise şimdiye kadar yeterince tanıtılmamış ve tanınmamış bir kişidir. Bu sebeple hem geri planda kalan şairlerden birini tanıtma isteği hem de Dîvân şiirinin etkisinin azalmaya başladığı bir yüzyılda, bu geleneğin nasıl temsil edildiğini bir eser üzerinde somut olarak görme düşüncesi, bizi XIX. yüzyıl şairi Lüzûmî Ahmed Efendi ve Dîvânı üzerine çalışmaya sevk etmiştir

Köklü bir maziye dayanan Dîvân şiiri geleneği XIX. yüzyılda yeni anlayışlar tarafından kuşatılsa da Osmanlı topraklarında Konya, Trabzon, Manisa, Amasya, Edirne gibi şehirlerin yanı sıra Diyarbakır da hala bu geleneğin mühim simalarını yetiştirmekteydi. Diyarbakır'ın Dîvân geleneği ile yetiştirdiği şairlerden biri de Lüzûmî Ahmed Efendi'dir. Amacımız, herkesçe bilinmeyen İstanbul ve çevresinde yetişen diğer şâir ve sanatkârlar kadar meşhur olamamış ancak edebî şahsiyeti ve şiirleri ile yaşadığı çevrede mühim bir yeri olan Lüzûmî Ahmed Efendi'nin hayatı, edebî kişiliği ve Dîvânı üzerine bir çalışma ortaya koymaktır.

1.3.Yöntem

Katalog taramalarımız sonucunda Lüzûmî Dîvânı'nın iki nüshasını tespit ettik. Bunlardan biri "Yazmalar.gov.tr" web sitesinin Ankara Milli kütüphane 06 Mil Yz A 5380/2 arşiv numarasında Diyarbakırlı Ahmed Lüzûmî Efendi adıyla kayıtlı olan nüshadır. Bu nüshanın, yaptığımız karşılaştırma sonucu İstanbul Millet Kütüphanesi 34 Ae Manzum 384 arşiv numarasında kayıtlı nüshayla hiçbir benzerliğinin olmadığını aslında Besnili Lüzûmî'ye ait olduğunu ve bu nüsha üzerinde bir tez çalışmasının yapıldığını(Kızıltaş, 2014) dolayısıyla kaydın hatalı düşüldüğünü tespit ettik. Biz de çalışmamızı zorunlu olarak elde kalan İstanbul Millet Kütüphanesi'ndeki nüsha üzerinde yaptık.

Çalışmada öncelikli olarak Lüzûmî Ahmed Efendi Dîvânı'nın İstanbul Millet Kütüphanesinde bulunan yegâne nüshası temin edilmiş ve nüshanın transkripsiyonlu metni oluşturulmuştur. Bu nüsha büyük ihtimalle şairin beyaza çekilmemiş ilk nüshasıdır. Dîvânda karalamalar, silik ve okunması güç kısımlar bulunmaktadır. İlkin eldeki nüshanın bazı sayfalarında sistematik numaralandırmanın dışına çıkılmış olması (iki farklı numara verilmesi), sebebiyle sayfa numaralarının yer yer karışık olması gibi düzensizlikler giderilmiştir Metnin müsvedde oluşu sebebiyle okunurken karşılaşılan

zorlukları aşmak için vezin, gramatik yapı ve Dîvân şiir estetiğini gözeten metin tamiri yöntemine başvurulmuştur.

Dîvânda yer alan şiirler şekil ve muhteva yönünden incelenmiştir. En çok gazel olmak üzere, kaside, nazm, kıt'a gibi nazım şekilleri mersiye, na't, şehrengiz, münacaat gibi nazım türleri tespit edilmiştir. Âyet ve hadîsler kaynaklarına müracaatla tespit edilmiştir. Çalışmanın yüksek lisans tezi olduğu, kapsam ve sınırları düşünüldüğünde Dîvândaki Farsça şiirler çalışmaya dâhil edilmemiştir. Ancak inceleme kısmında bu şiirlerin türleri belirlenerek Türkçe şiirler gibi tıpkıbasım şeklinde ekler kısmına alınmıştır. Şairin hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri ilgili değerlendirmeler yapılan kısım için ise tezkireler, ansiklopediler, salnâmeler gibi kaynaklar araştırılmış, sınırlı da olsa bazı kaynaklarda şairin hayatı ve eserleri ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır. Şairin yaşadığı döneme ve çevresine ait Dîvân metninde yer alan özel isimlerin dizini de hazırlanmıştır.

Metin kısmının kaynak verme biçimi APA'dan farklı olmuştur. Çünkü şiirlerin içinde geçen ayet ve hadis gibi alıntıların kaynağı metin hizasında (metnin sistematiğini bozmamak için) verilmemiştir. Dipnot açıklamasında kısa künye olarak verilmiştir. Kaynak olan eserin tam künyesi ise kaynakçada yazılmıştır.

1.4. XIX. Yüzyılın Siyasî, Kültürel ve Edebî Durumuna Genel Bir Bakış

XIX. asırda Osmanlı, Avrupa medeniyetinin bilim, teknik, sanat alanındaki üstünlüğünü kabul edip siyasî, sosyal, kültürel ve edebî alanlarda bir takım yenilikleri halka benimsetmeye çalışmıştır.

İlber Ortaylı'ya göre XIX. yüzyılın Osmanlısı değişen "*tarz-ı hayatın*" yani döneminin bilinçlice adını da koymuştur:"*Islahat Devri*", "*Tanzimat*", "*Usûl-i Cedîd*". Kurumlardaki değişmeler toplumun dokusunu etkilemiştir (2001: 17).

Sözü edilen dönem aslında XVI. yüzyılın sonu ile XVII. yüzyılın başlarına kadar götürülebilirse de III.Selim'le başlayan yenilikler, II. Mahmut döneminde daha kararlı bir şekilde devam eder. II. Mahmut değişimin önünde en büyük dirençlerden biri olan Yeniçeri Ocağını kapatarak cesur adımlarla yenilikleri sürdürür. II. Mahmut devrinde ilk resmi gazete olan *Takvim-i Vekâyi* çıkmıştır. Bu gazete aracılığıyla II. Mahmut

batılı anlamda getirdiği yenilikleri, yaptığı düzenlemeleri halka anlatma imkanı bulmuştur.

Osmanlı sarayının tören ve günlük yaşayış itibariyle değişimi de II. Mahmut devrinde başlamıştır. Vakıa, Sultan II. Mahmut Topkapı Sarayı'nı görünüşte terk etmemiştir. Ancak bu hükümdar evvelen kıyafet, Avrupa tarzında nişanlar (hil'at giydirme sisteminin terki), Avrupa tarzı muzika takımı kurma gibi uygulamalar yanında, hayatını Topkapı Sarayı'ndan çok bugün bazıları yok olan İstanbul'un muhtelif yerlerindeki sahil saraylarında geçirmiştir (Ortaylı 2004: 81).

Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupalılaşması Lüzûmî Dîvânı'nda kendisine methiye yazılan Sultan Abdülmecid döneminde 1839'da başlayan Tanzimat inkılâbıyla birlikte ivme kazanmıştır. Bu ivme kısa zamanda artararak devam etmiştir. Mesela Abdülmecit devrinde çıkan gazeteler ancak iki adet olduğu halde, Abdülaziz devrinde yalnız İstanbul'da 13 Türkçe gazete çıkması, basın sahasında önemli bir adım atılmış olduğuna delil sayılabilir (Karal 1988:218).

Âgâh Efendi'nin 1860'da çıkardığı *Tercüman-i Ahvâl'i*, 1862'de Şinâsî'nin çıkardığı ve Namık Kemal'in devam ettirdiği *Tasvir-i Efkâr*, 1866'da başyazarlığını Ali Suâvî'nin yaptığı *Muhbir*, 1872'de Kemal'in başyazarlığını yaptığı*İbret*, 1873'de Ebuzziyya Tevfik'in çıkardığı *Hadika*, 1875'de başyazarlığını Kemal Paşazâde Said'in yaptığı *Vakit*, 1876'da başyazarlığını Şemsettin Sami'nin yaptığı *Sabah* takip eder (Akyüz 1995: 27-28).

Bu matbuat faaliyetlerinin çok önemli bir kolu da Diyarbakır'da geçekleşir. Zira İstanbul dışında taşrada *Tuna* gazetesini saymazsak Anadolu'nun ilk gazetesi sayılan *Diyarbekir* gazetesi Sultan Abdülaziz döneminde Diyarbakır'da kurulan matbaada basılır. Nitekim Lüzûmî bu kültür faaliyeti için Sultan Abdülaziz'e yazdığı methiyesinde tarih düşürmüştür.

XIX. asırda fikrin tekâmülü, şüphesiz hadiselerin yardımı ile daha çabuk olur ve yenilik, hayatın her safhasına şamil geniş bir mana ve mahiyet alır. Artık söz konusu olan şey ordunun bazı tekniklerini ve sınıflarını batıdan gelen bilgi ve nizamla ıslah etmek değildir; belki bütün hayatın, toplumun bünyesi ve manevi insanı vücuda getiren kıymetler manzumesinin, hepsinin birden değişmesidir (Tanpınar 2013: 78).

Osmanlı sultanları daha önce İstanbul'u Hac vazifesi için dahi terk etmezken bu dönemde Sultan Abdülaziz'in Avrupa'ya seyahat eden ilk ve son Osmanlı padişahı olması o yılların dikkate değer dönüşüm hareketlerindendir. Çünkü bu uygulama padişahın asırlık saray geleneklerini değiştirip Avrupalılaşmanın etkisini saray protokolüne yansıtması olarak değerlendirilebilir.

İstanbul'a döndükten sonra, orduya ve donanmaya eskisinden de fazla önem vermesi, saray yaptırması seyahat intibalarının bir neticesidir. Bundan başka aynı intibaların tesiriyledir ki, önceki padişahların tanımadıkları batılı usul ve âdetleri kabul etmiştir. Doğum günü, tahta çıktığı gün ve yılbaşı gibi özel günlerde Avrupa'da olduğu gibi kutlamalar başlatılmıştır (Karal 1988:119).

Abdülaziz devrinde II. Mahmut döneminde başlanan batılı eğitim sisteminde ciddi gelişmeler olur, hukuk alanında yeni düzenlemeler yapılır.

Sıbyan okulları ıslah edilir. Rüştiye okulları (ilkokulların ikinci kademesi) sayısı yüzlerce artırılır, idadî okulları çoğaltır. Vilâyet merkezlerinde bir Sultani kurulması kabul edilir ve ilk defa İstanbul'da olmak üzere Fransızca dilinde öğretim yapmak üzere Galatasaray Sultanisi kurulur. Abdülmecit devrinde prensip itibariyle kurulması kararlaştırılmış bulunan Darü'l-fünûn yine bu devirde kurulmıştur (Karal 1988:346-347).

1858'de çıkan yeni Osmanlı Ceza Kanunu'nu izleyen Ticaret Kanunu Abdülaziz'in tahta çıkmasıyla birlikte yürürlüğe girmiştir. 1869'da da Ahmet Cevdet Paşa'nın medeni kanunu *Mecelle* kabul edilmiştir (Palmer 2003:144).

İlk zamanlarda siyasî alanda içinde bulunulan kötü durumdan kurtulmak için arayışlara girişilir, fikir ve sanat yoluyla bir takım çözüm önerileri de sunulur. Asrın ilk yarısında, klasik şiir geleneği varlığını korumakla birlikte bu arayışların bir sonucu olarak sanat ve edebiyat alanlarındada tarz ve içerik bakımından önemli değişmeler görülmeye başlamıştır.

XIX. asrın bir özelliği de XVIII. yüzyılda Nedim'in temsilciliğini yaptığı Mahallileşme cereyanının Enderunlu Fâzıl ve Vâsıf gibi şairlerde tesirinin devam etmesidir.

Tanzimat İnkılâbı XIX. asrın ikinci yarısından başlayarak, Türk edebiyatında yeni bir devir açmış ve bu edebiyata Avrupaî bir çehre vermeğe başlamıştır. Fakat Türk edebiyatının Avrupalılaşması onun yaşayan edebiyat geleneklerinden tamamıyla sıyrılması manasında değildir. Dîvân devrinin birçok mirasları devam etmiştir. Buna mukabil, Dîvân söyleyişi, dil sadeliği ve nazım tekniği bakımından bir tekâmül göstermiştir. Aruzda eski imâle zevkinin azalmaya yüz tuttuğu görülmüş, vezinler, kâfiyeler, nazım şekilleri ve kelime tasrifleri daha seçme, daha alışılmış ve yadırganmaz bir kıvama girmiştir (Banarlı 1998: 829-830).

Bu dönemde nazım geleneği hâkimiyetini korumakla birlikte Batılılaşmanın etkisiyle nazımda düzyazıya yaklaşma eğilimlerinin ve mensur eserlerin çoğaldığı görülür. Dîvân şiir zevkinin biçim ve içerik yönünden köklü olmasa da kısmen değişmeye başladığı söylenebilir. Medeniyetin önemli bir unsuru olan edebiyat alanındaki estetik zevk değişikliği kısa sürede gerçekleşmez. Şiirde zihniyet değişikliği bir süreç sonunda yavaş yavaş gerçekleşir.

Bu asırda eski sözler tekrarlanmış. Arada bir parlayışlar, hatta orijinal ışıldayışlar olmakla beraber bunlar asrın Dîvân edebiyatında hakiki bir aydınlık derecesi alamamıştır. Asırlarca onunla duymuş, onunla düşünmüş, onunla sevmiş ve onunla beslenmiş bir edebiyat kafilesinin hayat ne yolda değişirse değişsin, Dîvân şiir geleneğinden ve bu büyük alışkanlıktan kopması hayal edilemezdi (Banarlı 1998: 830).

Tanpınar bu değişimi değerlendirdiği satırlarında XIX. asrın ilk yarısında Türk şiirinin manzarasını bir bakıma geçen asırlardan pek farklı görmeyip bu şiiri "*Nedim'den sonra arazı iyiden iyiye görülen*" olarak tasvir etmiştir. Hatta "*Başlangıcı daha evvele çıkan bir zevk bozulması ve dağılışı, ilhamın umumiyetle küçük kelimeve ifade oyunlarına dayanan buluşlardan öteye geçememesinden gelen bir yoksulluk,*"tan şikayet ederek şu tespitte bulunmuştur: "*Mesnevilerde Nâbî'den beri çalışılan fakat bir türlü sırrı bulunamayan bir yerli icat arzusu, daha ziyade nesre ait hususiyetlerin artması, bu yarım asrın şiirinin de esas vasıflarıdır*" (Tanpınar, 2013: 89).

Bu yüzden yeni edebiyat dediğimiz Tanzimat edebiyatı uzun bir zaman Dîvân geleneğinin veznini ve nazım şekillerini kullandı. Ancak içerik değişmişti. Artık din ve devlet büyüklerine değil"*hürriyet*"e kaside yazılmıştır.

Özetle, XIX. yüzyılda Dîvân edebiyatı geleneği devam etmekle beraber İran e debiyatının tesiri zayıflamış, Batı edebiyatının etkileri görülmeye başlamış, XVIII. yüzyılda ortaya çıkan yerlileşme sürmüştür. Yerel renk ve motifler; deyim, atasözü gibi yerli kültür unsurları şiirlerde kullanılmıştır. Bu durum Dîvân edebiyatının somuta daha çok yöneldiğini de göstermektedir. Bu dönemin eserlerinde bireysel yaşantılar dile getirilmeye, toplumsal yaşayış daha görünür şekilde şiire girmeye başlamıştır. Bu yüzyılda yazılan eserlerde sadeleşme eğilimi görülmektedir. Bu dönemde Enderunlu Vâsıf, Keçecizâde İzzet Molla, Yenişehirli Avnî, Leskofçalı Gâlip, Âkif Paşa gibi Dîvânedebiyatı geleneğini sürdüren sanatçılar vardır. Yine aynı gelenek içinde geçmiş asırlara nazaran Şeref Hanım, Leylâ Hanım, Âdile Sultan gibi kadın şairlerin varlığı dikkat çekicidir.

1.5. XIX. Yüzyıl Diyarbakır'ın İdarî Durumuna Genel Bir Bakış

Jeopolitik konumu sebebiyle kadim dönemlerden beri sosyal, ekonomik, kültürel ve ticarî açıdan önemli bir kent olan Diyarbakır, Roma, Bizans, Arap ve Fars yönetimlerinden sonra Selçuklu, Artuklu, Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Osmanlı gibi önemli Türk beylik ve devletlerinin ticaret ve yönetim merkezlerinden birisi olmuştur.

1515'te Diyarbakır bölgesi Osmanlı Devleti'ne katılınca Osmanlı Devleti'nin en geniş ve en önemli eyaletlerinden birinin beylerbeyi merkezi oldu. XIX. yüzyılın hemen başlarında Diyarbakır eyaleti 35 sancak ve her biri birer ayrı adlî-idarî birim olan 21 kazadan oluşmaktaydı (Haspolat, Hamidi 2013: 178-179).

XIX. yüzyıl içinde Diyarbakır'da idarî yapılanma birkaç kez değişikliğe uğramıştır. Uzun süre eyalet olarak idare olunan Diyarbakır, 1283/1866'da vilayet şeklinde yapılandırılarak, Bitlis'in büyük kısmı buraya dâhil edilmiştir. Bir süre sonra Bitlis ve ardından 1295/1878'de Elazığ eski adıyla Mamuretü'1-aziz ayrı vilayetlere dönüştürülerek Diyarbakır'dan ayrılmıştır. Vilayet, son olarak 1869'da Diyarbakır, Ma'mûretülazîz, Siirt ve Mardin sancaklarından müteşekkildi. Evvelce birer sancak olan pek çok yer de kaza haline getirildi (Çukurova, Erantepli 2008: 204).

XIX. yüzyılın ikinci yarısında vilayet merkezindeki bürokrasi giderek daha teferruatlı bir yapıya bürünmüştür. 1869'dan 1883'e kadar Vilayet ve liva idaresi içinde birçok yeni daire açılmıştır. İstinaf Mahkemesi, Maarif İdaresi, Aşar İdaresi, Sicill-i Ahval Komisyonu, Nafıa Dairesi, Vilayet Telgraf İdaresi, Jandarma Alay Meclisi

vilayet yönetimine taşınırken, livalarda da Aşar İdaresi, Vergi Kalemi, Evkaf Komisyonu, Ticaret Meclisi, Tahsildar Dairesi, Nüfus Kalemi, Telgraf İdaresi, Rüsum İdaresi yeralmıştır (Bağlı, Birinci 2005: 101).

İnceleme konumuz olan Dîvânın şairi Lüzûmî kaynaklara göre o dönem Diyarbakır vilayetine bağlı Siirt sancağında tapu kalemi kitâbetinde bir müddet vazife görmüştür. Nitekim birkaç şiirinde tapu kalemi kitâbeti ile ceza dairesi aza mülâzımlığı görevlerinin ilgi alanına giren *emlak*, *arsa*, *niza*, *kaziyye*, *tapu, istiʿlām* gibi kavramları mazmunlaştırdığı görülür. Lüzûmî bu dönemde Diyarbakır Mahkemesi Ceza Dairesi âzâ mülazımlığı, Diyarbakır vilayetine bağlı Silvan kazası aşâr memurluğu, Silvan kazası mal müdürlüğü, Silvan muhasebe memurluğu gibi karmâşıklaşan bürokrasinin birçok alanında vazife görmüştür.

1.6. XIX. Yüzyılda Edebî Bir Muhit Olarak Diyarbakır

Tarih boyunca Diyarbakır kültür, bilim, sanat alanlarında özellikle edebiyat alanında çok sayıda ünlü kişi yetiştirmiştir. Evliya Çelebi bu hususta : *"Bu diyâr cânib-i şark ve taraf-ı Acem olmağ ile niçe yüz fusehâ-yı büleğâ şu'arâ-yı kâmilleri vardır. Ekseri Fuzûlî ve Rûhî-i Bağdâdî tarzı kasîde-perdâz emlahu'ş-şu'arâları vardır."*der (Kahraman, Dağlı vd. 2011: C. I; 31).

Diyarbakır, aynı zamanda gazeteciliğin erken başladığı şehirlerden biridir. *Diyarbekir* gazetesi, Diyarbakır'daki bilim, kültür ve sanat hayatı hakkında bilgi veren önemli bir kaynaktır. *Diyarbekir* gazetesi'nin yayın hayatına başlaması, Diyarbakır'ın kültürel hayatı için bir dönüm noktası olmuştur. Lüzûmî 3 no'lu tarih kıt'asında Diyarbakır'da bir matbaa kurulması, bu matbaada vilayetin ilk ve resmi gazetesinin basılması vesilesiyle bu kültürel adımı ve bunu sağlayan dönemin padişahı Sultan Abdülaziz'i övmüş ve matbaanın kurulmasına tarih düşürmüştür.

Lüzûmî'nin yaşadığı bölge, içinde bulunduğu sosyal yapı, ilim ve irfana son derece değer veren, önemli devlet adamları, askerler ve bu arada da pek çok şair ve sanatkâr yetiştirmişbir yerdir. Yapılan araştırmalar özellikle XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Diyarbakır'ın tam bir edebî muhit ve hareketli bir kültür merkezine dönüştüğünü ortaya koymuştur.

XVIII ve XIX. yüzyıllarda da Diyarbakır'dan birçok bilim, fikir ve sanat adamı yetişmiştir. Bunlar arasında XVIII. yüzyılda yetişmiş Âmidî, Sıbgatullah, Ebûbekir, Kurşunluzâde Mustafa gibi bilim adamlarıyla Vâlî, Hâmî, Ahmed-i Mürşidî, Lebîb gibi şairler şöhreti en yaygın olan kimselerdir. Hatta XIX. yüzyılda yetişen ve Dîvân edebiyatının sayısı pek sınırlı kadın şairler zümresinden olan Sırrî ve İffet Hanımlar da Diyarbakır'ın yetiştirdiği şairler arasındadır. Celâl Paşa, Azmî, Râşid, Osman Nûri Paşa, Hacı Râgıb, Şaban Kâmî, Said Paşa gibi bilim ve sanat adamları, bu dönemin ünlü simâlarıdır (Beysanoğlu 2003: 75).

Kaynaklar XVIII. yüzyılda Diyarbakır'da âlim, şair ve fâzılları bir araya getiren bir akademinin daha doğrusu şairler topluluğunun varlığını da haber vermektedir. Diyarbakır'daki bu edebiyat topluluğunun reisi, Hacı Hafız Mehemmed Bulak Âgâh-ı Semerkandî-i Âmidî'dir. Sebk-i Hindî ve hakîmâne tarzın önemli temsilcilerinden biri olan Sâib ve Sebk-i Hindî'nin önemli İran şairi Şevket-i Buharî'nin rahle-i tedrisinden geçen Âgâh gibi bilge bir şairin Diyarbakır'a gelmesi dönemin şair ve edebiyat meraklılarını oldukça heyecanlandırmıştır. Âgâh zamanında Diyarbakır zengin bir edebiyat muhiti haline gelmiştir. Arapça, Farsça ve Türkçeyi çok iyi bilen Âgâh yazdığı Türkçe ve Farsça şiirlerle dönemindeki birçok şaire yol göstermiş, onlara üstadlık etmiş, onların Dîvân şiirine ilgi duymasına vesile olmuştur (Kadıoğlu 2010: 36).

Kadıoğlu konu ile ilgili değerlendirmesinde, XVIII. yüzyılda Diyarbakır'da şiir ve edebiyatla meşgul olan kimselerin hararetle XVI. yüzyıl İranlı şairlerden Sâib ve Şevket'in eserlerini mütalaa ettikleri bilgisini de bize vermektedir. Sâib ve Şevket'in bu çalışmanın konusu olan şair Lüzûmî'yi de etkiledikleri Lüzûmî'nin bir beytinde Sâib ve Şevket'in isimlerini tevriyeli bir şekilde kullanmasından anlaşılmaktadır.

İstanbul'la paralel olarak Edirne, Konya, Amasya, Manisa, Trabzon, Kütahya ve Diyabakır zengin bir edebiyat kültürünün yaşandığı şehirler olarak karşımıza çıkmaktadır. Eskiden beri büyük bir kültür merkezi olan Diyarbakır âlim, hattat, şair pek çok fikir ve sanat adamı yetiştirmiştir. Şuarâ tezkireleri üzerinde Mustafa İsen tarafından yapılan bir araştırmada Osmanlı coğrafyası içinde 221 merkezin şair yetiştirdiği, Diyarbakır'ın 40 şairle İstanbul, Bursa, Edirne ve Konya'dan sonra 5. sırada yer aldığı görülmektedir (İsen 1997: 70).

Diyarbakırlı şair Hâmî'nin kışları Hoca Ahmet Mahallesi'ndeki evi, yazları Dicle kenarındaki köşkü Âgâh, Lebîb, Ümmî gibi şairlerin ve yörenin ilim ve sanat adamları ile yolcu şairlerin toplandığı karşılıklı şiirlerin okunduğu sanat sohbetlerinin yapıldığı bir mahfil haline gelmiştir (Beysanoğlu1996: 194).

Tezkirelerde, şairlerin toplandığı dükkân, konak ve mesire yeri gibi başka mekânlardan da söz edilir.

Ali Emîrî, ***Esâmî-i Şu'ârâ-yı Âmid*** adlı eseri ve Tezkiresi'nde XIX. yüzyılda Diyarbakır'da yetişen şu şairlere yer vermiştir: Hadidî, Hasretî, Yusuf Ziyâ, Ferdî, Şeref, Kâmil, Mülhem, Hamîdî, Celâl Paşa, Cedîdî, Halil Hamid, Azmî, Bekrî, Muallim Hamdî, Şevkî, Papuççular Şeyhi Figanî, Muhib, Râsim, Nazmî, Said, Vecdî,Faik, Lutfî, Lüzûmî, Safvet, Safî, Müderris Hoca Ragıb, Ali Rıza, Raşid, Osman Nûri Paşa.

Kısacası Diyarbakır, Âgâh Efendi, Lebîb, Hâmî, Kâmî, Vâli, Refî, Azmî, Sırrî Râhile Hanım, İffet Hanım, gibi pek çok Dîvân şairi yetiştirmiştir

Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere kültür başkenti olan İstanbul dışında bir edebî muhit olarak Diyarbakır'da da verimli ve canlı bir sanat hayatı yaşanmıştır.

BÖLÜM II

LÜZÛMÎ AHMED EFENDİ VE DÎVÂNI

2.1. Hayatı

XIX. yüzyılda yaşamış olan Lüzûmî Ali Emirî'nin *Esâmî-i Şuarâ-yı Âmid tezkiresi hariç* dönemindeki tezkirelerde anılmamıştır. Bu asrın tezkirelerinden *Fatîn Tezkiresi* dal harfine kadar olduğu için Lüzûmî'ye yer vermemişse de İbnü'l-Emin Mahmut Kemal'in *Son Asır Türk Şairleri* adlı eserinde de Lüzûmî'nin adı geçmemektedir.

Mevcut kaynaklar Lüzûmî Ahmed Efendi'nin hayatı hakkında sınırlı bilgiler vermektedir. Bu kaynakların başında Ali Emîrî'nin *Esâmî-i Şuarâ-yı Âmid*, Şevket Beysanoğlu'nun *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları* ile özellikle biraz daha ayrıntılı bilgiler içermesi açısından Şefik Korkusuz'un *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Diyarbekirli Devlet Memurları (Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre)* adlı eserleri gelmektedir. Öteki kaynaklar bu üç eserden birebir aktarma denilebilecek nitelikte bilgiler vermektedir. Mesela tezkire geleneğinin son örneklerinden biri olan *Tuhfe-i Nâilî*'de Ali Emîrî'nin *Esâmî-i Şuârâ-yı Âmid* adlı eserinden birebir alıntı yapılmıştır (Tuman 2001: 880).

1843'te (Hicri 1259 senesi Receb ayının 5'inde) Diyarbakır'da dünyaya gelen şair, varlıklı bir aile olan Kaftanağasızâdelerden "Zürrâdan müteveffâ Süleyman Ağa'nın oğludur". Bu soydan gelenler günümüzde kaftan soyadını taşımaktadır. "*Diyârbekir'de mekâtib-i âdiyede mukaddime-i ulûm ve birer mikdâr Arabî ve Farisî ve hesab okumuştur. Türkçe okur, yazar, Arabî ve Farisî'ye ve Kürtçeye aşinadır*" (Korkusuz, 2013: 188).

Tahsilini tamamladıktan sonra 1863 yılında genç yaşta devlet hizmetine girmiştir.

Memuriyet hayatını yıl yıl takip eden kaynağın aktardığına göre, "*1277 senesinde on sekiz yaşında olduğu halde mülazemele Diyârbekir Eyâlet Tahrirât Kalemi'ne dâhil olup 1279 senesi Zilhiccesinin 26'sında 350 kuruş maaşla Siird sancağı dâhilinde Kufre Memlehası Kitâbetine ve 1288 Cumâde'l-ula'sının 23'ünde 300 kuruş maaşla livâ-yı mezkûr Tapu Kalemi Birinci Kitâbeti'ne tayin olunmuş ve 1283 senesi Zilkâde'sinin 7'sinde südüsü kesilerek maaşı 250 kuruş kalmıştır.1285 senesi Rebiü'l-âhiri'nin 24'ünde 450 kuruş maaşla livâ-yı mezkûr Tahrirât Kalemi*

Birinci Müsevvidliği'ne tahvil-i memûriyet edip 1288 senesi Receb'inin 28'inde maaş-ı mezbûr 425 kuruşa tedenni ve 1294 senesi Cumâde'l-ulâ'sının 12'sinde b'il-istifa Diyârbekir'e avdet ederek 1296 senesi Saferi'nin 21'inde 332-5 kuruş maaşla Silvan Mal Müdüriyetine memûr ve merkûme Şabân'ın 15'inde munfasıl olmuştur. 1297 senesi Muharrem'inin 13'ünde 300 kuruş maaşla Diyâbekir Mahkemesi Cezâ Dâiresi Âza Mülâzımlığına tâyin olunarak sene-i merkûme Cumâde'l-âhire'sinin 3'ünde b'il-istifa şehr-i mezbûrun 4'ünde 600 kuruş maaşla mezkûr Silvan Kâzası A'şâr memûriyetine duhûl etmiştir" (Korkusuz, 2013: 188).

Dîvânında hayatı ile ilgili hatırı sayılır bir ize rastlamadığımız için hayatı hakkında kaynaklardaki değerlendirmelerle iktifa ettik. Ali Emirî'nin *Esâmî-i Şuârâ-yı Âmid* eseri hariç Lüzûmî'nin şairlik yeteneği ile ilgili bilgi içermeyen daha çok görevleri üzerinde duran kaynaklar hayatı ile ilgili bir takım değerlendirmeler yapmıştır.

Konuyla ilgili en eski kaynak olan *Esâmî-i Şu'arâ-yı Âmid*'de Ali Emîrî Lüzûmî başlığı altında şu bilgileri verir:

"*İsmi Ahmed'dir. Bin iki yüz seksen senesinde arâzî kitâbetiyle bilâhare tahrîrât müsevvidliği me'mûriyetleriyle on beş sene mikdârı Si'ird sancağında istihdâm olunarak iş bu tezkiremizin târih-i tahrîri olan 1295 senesinde (Luzûmî) memleketi Diyârbekir'e âvdet ile Dîvân-ı eş'ârının tertibiyle meşgûldür. Dekâyık-ı şi're ârif bir şâ'ir-i mâhirdir. Şu iki beyit bir gazelindendir:*

Senden istid'â-yı vasl eylerdim ey nevres-nihâl
Eyledikçe câm-ı revzenden o meh'arz-ı cemâl

Bir perîdir gûyiyâ girmiş derûn-ı şîşeye
Olmasaydım gördüğümde sûretin sûret-misâl" **(**Emîrî, 2003: 49-50).

Lüzûmî hakkında yazılanların sonuncularından olan Tanyıldız'ın *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'* nde yer alan maddesinde Ali Emîrî'nin *Esâmî-i Şu'arâ-yı Âmid* eserinden alıntı yapılarak şairin ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir, denmiştir.

Madde yazarı her ne kadar *"vefat tarihi bilinmemektedir."* dese de yaptığımız kaynak taramalarında şairin vefat tarihi 6 Mayıs 1893 olarak tespit edilmiştir. Bu kaynaklardan biri Şevket Beysanoğlu'nun *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları* adlı eseri ötekisi ise Şefik Korkusuz'un *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Diyarbekirli Devlet Memurları* adlı eseridir. Bu eserler bize şairin doğum tarihini, yerini ve vefat tarihini vermektedir.

Beysanoğlu Şefik Korkusuz ile Ali Emîrî'nin şairin hayatı hakkında verdikleri bilgileri daha sade bir dille ifade etmiştir. Beysanoğlu'ndan sonra gelen araştırmacılar da çoğunlukla Beysanoğlu'ndan aktarma yapmıştır.

Lüzûmî, son asır şairlerindendir. 5 Recep 1259 (M.1843) tarihinde şehrimizde doğdu. Tahsilini tamamladıktan sonra 1279 (M.1863) senesinde devlet hizmetine girdi. İlkin Siirt sancağı tapu kalemi kitâbetinde vazife aldı. Birkaç memuriyet değiştirdikten sonra 1296 (M.1880) da Silvan kazası mal müdürlüğüne tayin olundu. Bir yıl sonra Diyarbakır Mahkemesi Ceza Dairesi aza mülazimliğine nakledildi. Aynı sene Silvan kazası aşar memurluğuna atandı. 1304 (M.1888)'de aynı yerde muhasebe memurluğuna getirildi. Ve bu vazifede iken H.1309, 6 Mayıs (M.1893) tarihinde vefat etti (Beysanoğlu 1996: 75; Adak 2000: 113; Işık 2013: 299).

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Şevket Beysanoğlu'nun *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları* adlı eserini kaynak göstererek şairin memuriyet hayatını bir iki cümle ile özetledikten sonra şairin eserlerinin isimlerini vermiştir. (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi 1986: 106).

Ahmet Zeki İzgöer hazırladığı *Diyarbakır Salnâmeleri'nin* 1869-1905 tarihlerini kapsayan 1.cildinde "Livâ-i Siird Tahrirat Ketebesi olarak Müsevvid Ahmed Lüzûmî Efendi" aynı eserin 3. cildinde ise "Silvan Kazası Aşar Memuriyeti olarak Memur Ahmed Lüzûmî Efendi" kaydı düşülmüştür **(**İzgöer 1999:114, 144**).**

Özetle Kaftanağasızâdelerden Süleyman Ağa'nın oğlu olan Lüzûmî Ahmed Efendi 1843'te Diyarbakır'da doğmuş, maddi kaygılardan uzak bir hayat sürmüş, Arapça, Farsça ve hesap tahsili almış, daha 18 yaşında memurluğa başlamış, devletin çeşitli kademelerinde çalışmış, şiirin inceliklerine vakıf, yetenekli bir şair olarak rint meşrep mizacına da uygun başarılı gazeller yazmış, 36 yaşında iken içinde Farsça şiirler de bulunan Dîvânını tertip etmeye başlamış, Yusuf u Zelîha adlı bir Farsça mesnevi de yazmaya muvaffak olan Lüzûmî 1893'te 50 yaşında iken Diyarbakır'da vefat etmiştir.

2.2.Eserleri

Lüzûmî'nin Türkçe şiirler ile Farsça şiirler içeren üzerine çalıştığımız *Dîvânı* ile Farsça yazılmış *Yusuf u Zelîha* adlı bir mesnevisi vardır.

Dîvânın kendi el yazması olan tek nüshası İstanbul'da Millet Kütüphanesi'nde (Ali Emirî kısmı Manzum asar No 384)'dir. 216 sayfa tutarında olan bu Dîvânda şairimizin Farsça gazelleri de mevcuttur. (Beysanoğlu 1996: 75; Işık, 2013: 299).

Lüzûmî'nin *Yusuf u Zeliha* mesnevisi hakkında kaynaklarda Farsça bir mesnevi olması kaydı dışında herhangi bir bilgiye rastlamadık.

Dîvânın bu tek nüshası epey zarar görmüş, şiirlerin üstü çizilmiş ve eserin bazı yaprakları kopmuş durumdadır. Bu sebeple Dîvânın mevcut haliyle 209 gazel, 2 kaside, 12 kıta 2 nazmla yazılan Türkçe şiirleriyle 33 gazel ve bir terkib-i bendden oluşan Farsça şiirleri bulunmaktadır.

2.3. Edebî Kişiliği

Lüzûmî mahlasını alan şairin *Esâmî-i Şu'arâ-yı Âmid, Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları, Diyarbakır Salnâmeleri* gibi kaynaklarda asıl adı Ahmed olarak geçmektedir. Şair, mahlas olarak kendisine Lüzûmî mahlasını uygun görmüştür.

Rastgele seçilmeyen mahlasta şairin karakterini veya önde gelen bir eğilimini yahut da gönlünde yaşattığı bir vasfı aksettirmesine dikkat edilir. Bu yüzden her mahlas bilerek özenilerek alınmıştır (Akün 2013: 45).

Bu anlamda Lüzûmî mahlası bizde karakter yönüyle özfarkındalık, kendinden emin olma, özgüven, üstünlük gibi vasıflar çağrıştırmaktadır. Nitekim üslûbundaki özgüven, Nefî'ye nazire yazdığı *"Sözüm Kasidesi"*nde kendini göstermektedir. Kasidenin nesib bölümünün tıpkı selefi gibi tümüyle fahriyeden oluşması ve öteki gazellerinin birçoğunda kendini abartılı bir şekilde övmesi bu tespitimizi doğrulamaktadır. Şu örnek beyitler şairin bu özelliğini yansıtır niteliktedir:

Semend-i ṭabʿıma yoḳ hem-ʿinān meydān-ı naẓm içre
Lüzūmī-yi süḫanver şāʿir-i ferzāneden ġayrı (G.170/7)

Şöhret vireli şehr-i maʿānīde Lüzūmī
Erbāb-ı süḫen*(beyān)* ṣanʿat-ı eşʿārı bıraḳdı (G.156/5)

Sadece şiirde değil sanat ve aşkta bile bu üstünlük iddiasını sürdürür:

Rāh-ı muḥabbete ayaġım baṣdıġım zamān
Ferhād u Ḳays dehşet ile oldı ber-ṭarāf (G.116/5)

Benim Lüzūmī-i işʿār-ı her fünūn u kemāl
ʿAceb mi ehl-i hüner benden alsa fenn-i āmūz (G.108/7)

Dîvân şairleri şiirlerinde asıl adlarını pek kullanmazlar. Fakat Dîvân şiir geleneğinin çözüldüğü asırda yaşayan, şiirlerinin geneli itibariyle geleneğe bağlı olan Lüzûmî bir münacaat beytinde asıl adını şu şekilde vermiştir:

Deriñden eyleme *Aḥmed* Lüzūmī'yi maṭrūd
Eyā Kerīm ü Keremkār ü Ekrem ü Dānā (K.2/74)

Lüzûmî, şiirlerinde XIX. yüzyılın gelenekten ayrılan bir özelliği olarak çevresine yönelmiş, sosyal olaylara, doğduğu, yaşadığı şehir ve bölgeyle ilgili mekân adlarına yer vermiştir:

Cerīde ṭabʿına *Āmid*'de bir maṭbaʿa açdı
Feraḥyāb eyledi cümle ahālī-i ṣenākārı (G.46/10)

Ruḫuñ devriñde ṭāḳ-ı ebruvānı eşkim aşmışdır
Bahār eyyāmı *cisr-i Āmid* üzre *Dicle* ṭaşmışdır (G.173/1)

Dicle-i seylāb-ı eşkimle revān olmaḳdayım
Cüst-ü-cūy sūy-ı Baġdād-ı emelle hemçü şaṭ (G.114/4)

Ṣadāyu'l-ʿaṭaşla ehl-i beyt āh itmeden ey çerḫ
Fürāt'ıñ zehre dönsün yire giçsin āb-ı ḥayvānıñ (G.123/8)

Lüzûmî zaman zaman yaşadığı sosyal çevreyi de şiirine malzeme yapmış Arif Ağa diye bir ahbabının çocuklarının doğumu münasebetiyle iki tarih, Beşir Ağa'nın ve kız kardeşinin ölümü dolayısıyla da birer tarih yazmıştır.

15 yıl Siirt sancağı tapu kitâbetinde görev yapan Lüzûmî Ahmed Efendi bu beldede medfun olan Abdulkâdir Geylânî'nin torunları Şeyh Halef ve Şeyh Osman'ın makamları için üç beyitlik bir methiye yazmıştır. Bu durum evliyaları ile ünlenen Siirt'te Lüzûmî'nin evliya türbelerini, makamlarını gezip kesin olmamakla birlikte Kâdirilik'ten etkilenmiş olabileceğini düşündürmektedir:

Ḫużūʿ-ı dille refʿ-i dest-i daʿvāt eyle kim bunda
Lüzūmī bu maḳām-ı ʿarż-ı ḥācāt u kerāmetdir (Kk.8/3)

Yaşadığı bölge dışında başka mekânlara pek yer vermeyen Lüzûmî'nin Mekke ve Medine ile ilgili yazdığı gazel şeklindeki methiyelerden ise kutsal toprakları ziyaret etme konusunda şiddetli bir arzu duyduğu sonucuna ulaşılabilir:

Ḳaṣd-ı vuṣūl-i Kaʿbe-i ʿulyā ile bugün
Olsam Lüzūmī ḳāṣıd-ı rehvārı Mekke'nin (G.7/9)

Maḳṣūd-ı rūymāli ile ḫāk-ı ravżaya
Olsam Lüzūmī ʿāzim-i rāhı Medīne'niñ (G.8/9)

Lüzûmî'nin genç yaşında bürokrasinin birçok alanında vazife görmesi ve bir iki şiirinde istiʿlām (üst makamın alt makamdan bilgi istemesi) gibi bürokrasiye ait temel kavramları kullanması dahası ***devlet*** redifli gazelinde devlet düşmanına cephe alışı dikkate değer bir tutumdur. Çünkü Lüzûmî Ahmed Efendi'nin devletine son derece bağlı biri olduğunu ve ona hizmet etmekten mutluluk duyduğunu gösterir niteliktedir, denilebilir:

Şuʿle-i meşʿale-i āhımı görmez mi ʿaceb
Ẓulmet-i şebde iden ḥāl-i dilüm *istiʿlām* (G.41/2)

ʿAdū-yı *devlete* olsam Lüzūmī yoḳ ʿaceb ġālib
Benim *resm*-āşinā-yı ṣavlet-i merdāne-i *devlet* (G.176/7)

Lüzûmî'nin edebî kişiliği ile ilgili olarak kaynaklarda bilgi verilmemiştir. Sadece Ali Emîrî'nin Esâmî-*i Şu'arâ-yı Âmid* adlı eserinde *"Dekayık-ı şi're ârif bir şâ'ir-i mâhir"* ifadesinden Lüzûmî'nin ince, anlaşılması dikkat isteyen şiirler yazmada yetenekli bir şair olduğu anlaşılmaktadır. Şairin kendisi hakkındaki sözlerine ve şiirlerine baktığımızda belâgatin iki ölçütü olan beyan ve manaya değindiğini görürüz. Şair ince manalı sözlerini ve kimseye benzemeyen anlatma yeteneğini sıklıkla över.

Yemm-i *maʿānī*-i ṭabʿ-ı laṭīfden her dem
Lüzūmī böyle güher sāḥil-i *beyāna* çeker (G.71/7)

Neşʾe-i feyż-i ezel ṣahbā-yı idrākimdedir
Ṣafvet-i reng-i maʿānī ṭabʿ-ı idrākimdedir (G.72/1)

Şöhret vireli şehr-i maʿānīde Lüzūmī
Erbāb-ı süḫen*(beyān)* ṣanʿat-ı eşʿārı bıraḳdı (G.156/5)

Ben bu daʿvāda muṭavvel eylemem güftārımı
ʿĀrif ü ʿallām-ı esrār-ı *maʿānī*dir sözüm (K. 1/19)

ʿÖrfī-yi Rūm'um disem ʿālem beni taṣdīḳ ider
Şimdi ʿaṣrıñ şāʿir-i muʿciz-*beyānı*dır sözüm (K.1/36)

Zebān-ı Lüzūmī'ye maḫṣuṣ el-ḥaḳḳ
Beyān-ı ġarāib nikāt-ı ʿacāyib (G.48/11)

Lüzûmî, yer yer sade bir dil kullanmasına rağmen genel itibariyle Sebk-i Hindî'nin etkisiyle Arapça ve Farsça sözcük ve tamlamalarla yüklü ağır ve süslü bir dili vardır. En çok gazel nazım şekline yer vermiştir.

Gazellerinde geleneğe uygun olarak âşık-maşuk-rakib üçgeninde en çok mecâzi aşk temasını işlemiştir:

Bezm-i belāda ḳan yudayım ḥasretiñle ben
Ṣaḥn-ı ṣafāda ġayr ile sen içesin şarāb (G.58/4)

Metāʿ-ı ḥüsne ben naḳd-i cān virirken o meh
Dirīġ ġayrlara yoḳ bahasına ṣatdı (G.157/2)

Görse raḳīb-i ḥāsid ider anı da dirīġ
Şevḳ-i viṣāl ḫāṭıra nihān gelir gider (G.75/7)

Aşk temasını geleneğe uygun olarak sevgili, şarap ve tabiat temaları izler. Lüzûmî şiirlerinde tabiat tasvirlerine genişçe yer verir. Dîvân geleneğinin tesiriyle aynı kelime ve mazmunlarla soyut bir tabiatı anlatmasının yanı sıra, yaşadığı ve gezdiği pek çok yerin doğasını, baharını, güzelliklerini, yani, gördüğü gerçek tabiatı anlatmıştır:

Ḳudūm-i pādişeh nevbahār u nevrūza
Ne naḳd-i sebzeyi hemyāneden türāb döker (G.79/4)

Gitdi eyyām-ı zemistān geldi hengām-ı bahār
Gerd-i ġam refʿ oldı yüz gösterdi āṣār-ı mesārr (G.66/1)

Āb u tāb u revnaḳ-ı ruḫsār-ı āliñ görmege
Nev -ʿarūs ġonçaya enhārdır āyinedār (G.66/7)

Şükūfenāmeye örnek olabilecek nergis ve sünbül redifli iki şiiri vardır:

Ṭutar zerrīn piyāle elde her ṣubḥ u mesā nergis
Ḳadehkeşlikle olmuş ʿāleme ʿibretnümā nergis (G.69/1)

Olamaz kākül-i dilberle Lüzūmī hem-būy
Ne ḳadar olsa daḫi ġāliye-perver sünbül (G.125/9)

Lüzûmî, bir kaç şiirinde ilâhi aşk temasını da işlemiş ve parlak şiirlerini ilâhi feyze bağlayarak duygularını şu şekilde ifade etmiştir:

Feyż-i Ḥaḳḳ virmüş Lüzūmī ṭabʿıma ḳuvvet benim
Böyle rengīn naẓm ile ḥasūd-ı aḳrān eylemiş (G.194/7)

Nāmıñla ḳıldı mebḥaṣ-ı ʿaşḳa Lüzūmī mebdeʾ
Yā Rabb ʿināyetüñle naṣīb eyle intihā (G.171/9)

ʿAşḳ olmasaydı olmaz idi bu mükevvenāt
ʿAşḳ olmasaydı olmaz idi arż ile semā (G.172/2)

Didaktik şiirin temsilcisi olan Nâbî aralarında Lüzûmî'nin olduğu çok sayıda Diyarbakırlı şairi az ya da çok etkilemiştir.

Türk edebiyatında hakîmâne tarzın en büyük temsilcilerinden olan Nâbî'nin hayatında, genelde Diyarbakır'ın özelde Âgâh mektebinin önemli bir yeri olduğunu söylemek mümkündür. Nâbî önce Diyarbakırlı şairlerden etkilenmiş, belki de Sâ'ib ve Şevket'in eserlerini burada mütalaa etmiş, sonra da hakîmâne tarzıyla hem Diyarbakırlı hem de tüm Osmanlı coğrafyasındaki birçok şairi etkilemiştir. Diyarbakırlı tüm Dîvân şairlerinin şiirlerinde Nâbî tesirini görmek mümkündür. Bu ayrı bir araştırma konusudur. Ancak Nâbî'den etkilenenler sadece 17. ve 18. yüzyıl şairleri değildir. Hatta son asır şairlerinden Ali Emîrî'nin büyük amcası ve hocası Şa'ban Kâmî de Nâbî'nin şiirlerini takdir eden ve ona nazire yazanlardan biridir (Kadıoğlu 2010: 38).

XIX. yüzyıl şairlerinden Lüzûmî Ahmed Efendi de hakîmâne şiir anlayışından etkilenmiş ve Nâbî'ye nazire yazmıştır. Dîvândaki 117 no'lu gazel Nâbî'nin "dek" redifli gazeline yazdığı naziredir. XVIII. yüzyıl Diyarbakırlı Dîvân şairlerinden Hâmî de Nâbî'nin aynı gazeline nazire yazmıştır (Yılmaz 2011: 6). Bu nazireler Nâbî'nin Diyarbakırlı şairler üzerindeki etkisini bize açıkça göstermektedir. Hâmî ile Lüzûmî'nin Nâbî'ye nazire olarak yazdıkları *"dek"* redifli gazellerinin son dizeleri neredeyse aynıdır. Yine Lüzûmî'nin 77 no'lu *"lenir"* redifli gazeli ile 164 no'lu *"i"* redifli gazeli Hâmî'nin iki gazeliyle aynı ölçü ve uyakla yazılmıştır (Yılmaz 2011: 196, 253). Lüzûmî'nin 89 no'lu "*lerdedir*" redifli gazeli XVIII. yüzyılda yaşamış Diyarbakırlı şairlerden Vali Hasan Ağa'nın bir gazeliyle aynı ölçü ve uyakla yazılmıştır (Okur 2006: 70). 27 no'lu gazeli ise XVII. yüzyıl şairlerinden ve Diyarbakırlı şairlere hocalık yapmış olan Âgâh'ın "*ımdan gelür būy-ı şerāb*" redifli gazeline naziredir (Akpınar 2006: 209). Âgâh, Vali Hasan Ağa ile Hâmî'nin Lüzûmî'den önce yaşadıkları düşünülürse Lüzûmî'nin hemşehri olduğu bu şairleri okuyup etkilenmiş olduğu düşünülebilir. Nitekim Nâbî'ye nazire olarak yazdığı "dek" redifli gazelde Lüzûmî'nin Hâmî'nin ismini zikr etmesi bu etkilenmeyi açıkça gösterir.

Lüzūmī naẓire virür hemçü *Ḥāmī Nābī'ye* līk
Ne çekdi ḳāfiye bābıñ ḳapandırıncaya dek (G.117/17)

Lüzûmî'nin didaktik tarzda yazılmış nadir şiirlerine aşağıdaki beyitleri örnek olarak verebiliriz:

Ḳanāʿat-i pīşegānıñ naḫl-i āmāli ḳalır yek-reng
Cihānda ki bahār u gerçi ki pāyīz olur peydā (G.52/8)

Ḥaḳīḳat olmada ẓāhir mecāzdan ṣoñra
Ḳażiyye maʿlūm olur keşf-i rāzdan ṣoñra (G.153/1)

Sirişk-i dīde-i maẓlūmdan āḫir ḥaẕer lāzım
Ne deñlü ʿālī vü müstaḥkem olsa ḫāne-i devlet (G.176/1)

Fuzûlî, Türk şiirinde en fazla etkisi olan şairlerden biridir. Fuzûlî devrinde veya daha sonra yaşayıp da ona nazire yazmayan şair azdır. Lüzûmî'nin 32 no'lu *"henüz"* 5 no'lu *"eyler beni"*, 15 no'lu "*ım*" ve 192 no'lu "*istemez"* redifli gazellerinin Fuzûlî'ye nazire olması, şiirlerindeki yoğun lirizm, aşk ve ıztırabın iç içe olması, tasavvufu bir amaç olarak değil de fon olarak kullanması Lüzûmî'nin Dîvân edebiyatının sembol isimlerinden Fuzûlî'den etkilendiğini açıkça gösterir (Tarlan 2013: 285, 302, 443, 653).

Nefî yetiştikten sonra kaside yazan hemen bütün şairler, Nefî'nin kasidelerine nazireler söylemişler, onu taklid etmişlerdir (İpekten 1996: 85).

Nitekim Lüzûmî 'nin şiirlerinde tesiri hissedilen diğer önemli şair de Nefî'dir. Övgü dendiği zaman akla Nefî'nin fahriyeciliği, kendi sanatını övmeye olan hevesi gelir. Nefî'nin kasidelerinin fahriye bölümlerinde ve gazellerinde beliren kendinden emin üslûbunu Lüzûmî'de de görmekteyiz. Hatta Nefî'nin "*Sözüm*" kasidesine yazdığı nazireye bakıldığında Lüzûmî'nin Nefî'den etkilendiği çok açıktır.

Lüzûmî'nin şiirinin bir özelliği sanatını çokça övmesi ve bu hususiyette de meşhur olan Acem tarzı ve Nefî tesirinden söz edilebilir.

Lüzûmî'nin XVI. yüzyıl şairlerinden Bâkî ve XIV. yüzyıl İran şairlerinden Hâce Selmân ile kendisini kıyasladığı bir beytinden ve Bâkî'nin *"sünbül"* kasidesine aynı ölçü ve uyakla yazdığı bir gazelinden Lüzûmî'yi etkileyen diğer şairlerin Bâkî ve Hâce Selmân olduğunu ve Bâkî'yi Anadolu şiirinin sembol ismi olarak gördüğünü söyleyebiliriz:

Bāde-i ṣafvet-nümāyı naẓm-ı ḥālet baḫşımā
Rūm'da Bāḳī ʿ Acem'de Ḫāce Selmān teşnedir (G.186/6)

Ḥasret-i ṭurre-i müşgīniñ ile ölsem eger
Ḫāk-ı ḳabrimde biter ey gül-i aḥmer sünbül (G.125/7)

Dîvân şiiri geleneğine bağlı kalan Lüzûmî ortak mazmunların dışına pek çıkmamakla birlikte bu sınırlar içinde Sebk-i Hindî'nin etkisiyle zaman zaman ona özgü, yeni diyebileceğimiz oldukça güzel mazmunlar da oluşturmuştur:

Bir perîdir gûyiyâ girmiş derûn-ı şîşeye
Eyledikçe câm-ı revzenden o meh 'arz-ı cemâl

Ölürsem ġamze vü ebrū-yı cānānıñ ḫayāliyle
Yataġum içre tīġ ü ḫançer-i ḫūnrīz olur peydā (G.52/4)

Olamaz şāyān-ı ḳıymet çārsū-yı mihrde
Kāle-i cāna urulmazsa eger tamġa-yı ʿaşḳ (G.111/6)

İncelik, anlam derinligi, hayâllerin genişliği, abartma, soyut-somut ilişkili uzun terkipler, iç âleme yönelip acıların dile getirilişi, redifler ve tezatların sıklığı yeni, taze mazmunlar, süslü ve ağır dil gibi özelliklere sahib Sebk-i Hindî tarzına şu örnekler de verilebilir:

Vāḳıf-ı rāz-ı nihān-ı āsmānîdir sözüm
Kāşif-i esrār-ı maẓmūn-ı nihānīdir sözüm (K.1/1)

Sevād-ı baḫt-ı dūndan gerdiş-i çerḫ-i sitemgerden
Lüzūmī künc-i ġamda bir dem inler bir zamān aġlar (G.92/7)

Hücūm-ı ceyş-i ġamdan zaḫm-ı seng-i ṭaʿn-ı düşmenden
Tenüm seylāb-ı tufan-ı sirişkimde nihān itdim (G.11/3)

ʿ*Ālim* olub da faḳaṭ esrārı bilmeyen
Dünyāya cehl-i tām ile *nādāngelir gider* (G.75/12)

Dāmen-i Yūsuf'da derdest-i Züleyḫā gūyiyā
Kef-i *bikr-i maʿnā* ceyb-i ṭabʿ-ı ṣad çākimdedir (G.72/4)

İnḥilāl-i ʿuḳde-i rāz-ı rumūz u muaʿḍḍelāt
Pençe-i müşgülküşā-yı ṭabʿ-ı çālākımdadır (G.72/2

Yine bu tarzın temsicilcileri olan XVI. yüzyıl Fars edebiyatı şairlerinden Örfî-i Şîrâzî(ö.1591), Tâlib-i Âmûlî(ö.1626) Feyzi-i Hindî(ö.1595) ile Azeri Türkçesiyle şiirleri de olan Sâib-i Tebrizî(ö.1676), Şevket-i Buharî(ö.1695) isimlerini tevriyeli bir şekilde anması bize bu etkiyi gösteren başlıca örneklerdir:

Ey Lüzūmī rāġıb u Ṭālib olanlar naẓma
Behre yāb-ı Feyż olur Sāʾiblenür Şevketlenir (G.77/7)

ʿÖrfī-yi Rūm'um disem ʿālem beni taṣdīḳ ider
Şimdi ʿaṣrıñ şāʿir-i muʿciz-beyānıdır sözüm (K.1/36)

Siirtte 15 yıl arazi kâtipliği ve Diyarbakır Mahkemesi Ceza Dairesinde üyelik vazifeleri gören Lüzûmî aşağıya aldığımız örnek beyitlerde olduğu gibi birkaç şiirinde yaptığı görevlerle ilgili sözcükler, mazmunlar ve Sebk-i Hindî'nin etkisiyle soyut somut ilişkili terkipler kullanmıştır:

Bī-nizāʿ ile taṣarruf Lüzūmī çoḳdan
Saña *emlāk* u *arāżī*-i süḫan *ṭapuludır* (G.189/7)

Ḥaḳīḳat olmada ẓāhir mecāzdan ṣoñra
Ḳażiyye maʿlūm olur *keşf-i rāz*dan ṣoñra (G.152/1)

Şairin meyhaneyi, şarabı, pîr-i muganı anlattığı âşıkâne gazellerinde, neşeli bir tabiat içinde olduğu görülür Dolayısıyla Lüzûmî'nin zevke ve eğlenceye düşkün rind meşreb bir şair olduğu söylenebilir.

Cām-ı leb-rīz-i ṣafā düşmez elimden ṣubḥ u şām
Ey Lüzūmī rind-i ser-mestim budur meşreb baña (G.1/8)

Daḫme-i şevḳ u neşāṭıñ ẓāhire iḫrācına
Rind-i meyḫāra ṭılsım-ı fetḥ-i tevʾemdür şerāb (G.26/5)

Ateşīn-i rūya ʿarak-rīz-i letāfetdir yine
Neşʾe-i serşār-ı ṣahbā-yı mey-i rūşeniden (G.46/3)

Bilindiği gibi Dîvân şiirinin ve Sebk-i Hindî akımının belirgin özelliklerinden biri sevgilinin aşığına veya âşıklarına acı çektirmesidir:

Çerḫ-i siyāh kāseye gör eyledikçe devr
Zehrāb-ı ġam ṣunub baña eyler heẕār cevr (G.102/1)

ʿUşşāḳı tīġ-i cevr ile ḳatl eylediñ ʿaceb
Yevmü's-suʾālde ne virürsin buña cevāb (G.58/3)

Lüzûmî'nin şiirlerinde, yaşadığı döneme ait sosyal hayatı yansıtacak anlatımlarda vardır:

Cerīde ṭabʿına *Āmid*'de bir maṭbaʿa açdı
Feraḥyāb eyledi cümle ahālī-i ṣenākārı (K**1**.3/10)

Gelenek gereği Lüzûmî'de de yer yer dünyadan, felekten ve ayrılıktan yakınmalar vardır:

Sirişte mā' u ṭīn-i ġam ile bir ḫānedir dünyā
Ḫarāb-ābād-ı bī-bünyād bir vīrānedir dünyā (G.53/1)

Fürūġ-ı ʿārıżıñ yādıyla çeşm-i ḫunfeşān aġlar
Firāḳ u ḥasretiñle ḳalb-i bī-tāb u tuvān aġlar (G.93/1)

Felek ḫāke ṣalub bād-ı fenādan nev-nihālānı
Çıḳar her ḫāneden mātemle her dem nevḥa u āvāz (K1.11/2)

Yine gelenek gereği zahid karalanır, rint yüceltilir:

Ey Lüzūmi saġār-ı rindāneyi ur başına
Menʿ iderse bādeyi ger zāhid-i mīnā-şikest (G.61/7)

Peyġūle-i mescidde çeker başına her dem
Zāhid ne görür bilmem ābādlıḳ riyāda (G.146/4)

Şevḳ ü mesârr u feyz ü saʿādet sükkānıdır
Zāhid-i siyeh añlama k'ola meyḫāneler tehī (G.132/2)

Lüzûmî'nin şiirlerinde tasavvuf nadir bir şekilde işlenmiştir. Sebk-i Hindî'den etkilenen diğer şairler gibi tasavvufu bir amaç olarak görmemiş, sadece söylemek istediklerini ifade etmek için bir araç olarak kullanmıştır. Aşağıda tasavvufî diyebileceğimiz gazellerine birkaç beyitle örnek verilmiştir:

Ḫāṭırım meʾlūf idi remz-i kitāb-ı ʿaşḳ ile
Olmadan imlā Lüzūmī nüsḫa-yı ālem henüz (G.33/7)

Ne mümkin āşinā-yı leẕẕet-i cām-ı beḳā olmaḳ
Lüzūmī olmayınca fāriġ ü bīgāne-i dünyā (G.53/7)

Olmaz tecellīgāh-ı celīl-i ʿaẓīmü'ş-şān
Dilden Lüzūmī gitmeyicek naḳş-ı māsivā (G.60/7)

Māʾ u ṭīn ādemi ol dem ki taḫmīr itdiler
ʿAşḳ ḥarfıñ levḥā-yı ṣadrında taḥrīr itdiler (G.9/1)

Ehl-i tecrīdim Lüzūmī iltifāt itmem felek
Āftābından bāña ʿarż itse zer endūde-tāc (G.180/7)

Bazı gazellerin genellikle matla ve makta beyitlerinin bazen ilk bazen de son dizesinden sonra Allah anlamına gelen derviş selamı olarak da bilinen "Hu" sözcüğü kullanılmıştır:

Iḳlim-i cāna leşker-i hicrān gelir gider *(Hu)*
Eyler metāʿ-ı ṣabrımı talān gelir gider (G.75/1)

Cūşiş-i seyl-i sirişkim ile olmaz iṭfā *(Hu)*
Āteş-i sīne-i Lüzūmī daḫi çoḳ ṣu götürir (G.84/5)

Sonuç olarak hayal inceliği, lirizm, samimiyet ve zarafetin ön planda olması, onun şiirlerinin başta gelen özelliklerindendir. Dîvân'ının neredeyse tamamına yakını

şen mizacına uygun bir tür olarak gazellerden oluşmuştur. Bu gazellerde çoğunlukla âşıkâne türden gazellerdir:

Eyler Lüzūmī-yi sāmiʿ i sermest-i raḥīḳ-i feyż
Var başḳa neşʾe bu ġazel-i ābdārda (G.136/8)

2.4. Lüzûmî Ahmed Efendi'nin Dîvânı

2.4.1. Dîvânın Nazım Şekilleri

Dîvânda her harften gazel olmamakla birlikte Türkçe gazel sayısının 209'u bulması, mesnevilere, musammatlara, rubâîlere yer vermemesine karşılık nazım şekillerinin önemli bir kısmına (kasideler, gazeller, kıtalar, nazmlar) yer vermesi Dîvânın mürettep Dîvân olduğunu gösterir.

Biri mersiye türünde biri de na't türünde olmak üzere toplam 33 Farsça gazeli vardır. Gazel dışında Farsça yazılan 7 bentlik bir Terkib-i Bendi yanı sıra Şems-i Tebrizî'nin bir gazeline yazdığı tahmîsi vardır.

Lüzûmî'nin *ekler* kısmına aldığımız Dîvânının tıpkıbasımında 12. sayfa ile 15. sayfası arasında Farsça na't türünde yazılmış bir Terkib-i Bend, 36. sayfasında Farsça bir tahmis, 106. sayfasında Farsça na't türünde yazılmış bir gazel, 73. sayfasında Farsça mersiye türünde yazılmış bir gazel, 17 ile 37. sayfalar ve 68 ile 75. sayfaları arasında yine Farsça gazeller yer almaktadır.

Dîvânların kaside gibi uzun nazım şekilleriyle başlayıp kıta, müfred, beyit ve mısra gibi kısa şiirlerlerle bitmesi; tam olmamakla birlikte uzundan kısaya doğru bir dizilişin de göz önünde bulundurulduğunu göstermektedir. Fakat Dîvânlarda istisnâi durumlarla sık sık karşılaşılmaktadır. Bunlar bilhassa eski edebiyatın kuruluş yıllarıyla ve çözülüş sürecine girdiği XVIII. ve XIX. asırlarda yoğunlaşmaktadır (Horata 2009: 22).

XIX. yüzyılda yazılan Lüzûmî Dîvânı'nda da nazım şekillerinin geleneksel sıralamasına uyulmadığı, Dîvânın başında 51 beytilik na't türündeki bir kasidenin 9 beyti yer alırken geriye kalan 42 beytin ise Dîvânın ortalarında yer aldığı, kimi kıtalara gazellerden önce kimi kıtalara ise gazellerden sonra yer verildiği, gazellerin ise elifba

sıralamasının düzenli olmadığı görülmektedir. Bu durum Dîvânın çok hasar gördüğü, şirâzesinin dağıldığı, sayfaların sonraları tekrar bir araya getirildiğinin göstergesidir.

2.4.1.1. Kasideler

Lüzûmî Dîvânında iki kasideye yer vermiştir. Kasidelerden ilki, Nefî'nin Peygamber efendimizi öven 45 beyitlik *"Sözüm Kasidesi"*ne nazire olarak yazdığı 51 beyitlik na't türündeki kasidesidir. İkinci kasidesi ise 78 beyitten oluşan ve Allah'ın varlığını, birliğini anlatan tevhid türündeki kasidesidir. Lüzûmî tevhid türündeki kasidesi dil ve üslup ile kullanılan uyak bakımından Nâbî'nin tevhid türündeki kasidesini andırır.

Kasidelerin dört bölüm halinde yazılması genel bir usul olmakla birlikte, bazı şairlerin hiç nesibe yer vermeden doğrudan doğruya medhiye kısmına girdikleri de olmuştur. Daha çok Nefî'de görüldüğü gibi bazı şairler de kendilerini öven bir fahriye ile başlamış, sonra memduhun övgüsüne geçmişlerdir (İpekten 2013: 41).

Lüzûmî de tevhid türündeki kasidesine nesib ile başlarken sözüm kasidesine ise fahriye ile başlamıştır.

Lüzûmî, tevhid türündeki kasidesinde aruzun Müctes bahrinin"Mefāʿilün/ Feʿilātün/Mefāʿilün/Feʿilün" kalıbını kullanırken, na't türündeki kasidesinde ise kasidelerde sıkça kullanılan Remel bahrinin "Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün" kalıbını kullanmıştır.

2.4.1.2. Gazeller

Gazel Türk Edebiyatına bağımsız bir nazım biçimi olarak İran edebiyatı yoluyla girmiştir. Biçimde hiçbir değişiklik yapılmadan, Türk şairlerince en çok sevilen bir nazım şekli olarak yüzyıllarca kullanılmıştır (Dilçin 2009: 105).

Lüzûmî de coşkulu, şen mizacına uygun olarak en çok gazel nazım şeklini sevmiş ve Dîvânında en çok bu nazım şeklini kullanmıştır. Lüzûmî Dîvânı'nda 209 gazel bulunmaktadır. Bu gazellerin 40'ı tekrar mahiyetindedir. Kimi gazellerde bir mısra veya bir beyit, kimi gazellerde 2 beyit kimi gazellerde ise 3, 4 beyit kadar

değişiklik yaparak gazelleri tekrar yazmıştır. Bu değişikliklerin dışında Dîvânda birçok gazelde mısraların veya sözcüklerin bazen de beyitlerin üstlerini çizip yerlerine daha uygun gördüğü farklı sözcük ve mısraları tercih ettmiştir. Şiirlerdeki bu tasarrufları ve kaynakların verdiği bilgiler bizi eldeki yegâne Dîvânın kendi el yazması olduğu sonucuna götürür.

Lüzûmî Dîvânı'nda daha çok âşıkâne, rindâne ve şûhâne gazeller vardır. Az da olsa hikemî diyebileceğimiz gazeller de vardır.

Gazellerin beyit sayısı 5 ile 9 arasında değişir. Beyit sayısı çift rakamlı, yani 6 ve 8 olan gazeller genellikle azdır, çoğunlukla tek rakamlı, yani beyit sayısı bu sayıların üstüne ve altına çıkan gazeller de vardır (Dilçin2009: 109).

Lüzûmî ise 5 beyitten 17 beyte kadar neredeyse her sayıda gazel yazmıştır. Çift sayılı gazeller nadiren kullanılmıştır. Toplamda 209 gazelin 47 tanesi çift sayılı gazellerden oluşmaktadır. Gazellerin beyit sayıları çoğunlukla tekli sayılardan oluşmaktadır. 209 gazelden 7 beyitlik 72 gazel ile 5 beyitlik 42 gazel en sık kullandığı beyit sayıları olmuştur. Öteki tekli beyit sayılarını sırasıyla şöyle sıralayabiliriz:

9 beyitlik 34 gazel, 11 beyitlik 2 gazel, 13 beyitlik 2 gazel, 17 beyitlik 1 gazel

Aruzun Muzāri bahrinin en çok kullanılan kalıbı olan "Mefʿūlü/Fāʿilātü/ Mefāʿīlü/Fāʿilün" kalıbı 209 gazellik Dîvânda toplamda 56 gazelde kullanılmıştır. Dolayısıyla Dîvân şiirindebütün nazım şekillerinde özellikle gazellerde kullanılan bu kalıp % 28'lik oranla Lüzûmî Dîvânı'ndaki gazellerde ağırlıklı kullanıma sahiptir. Çokça kullanılan öteki kalıplar sırasıyla şu şekildedir:

42 gazelde ve %21'lik oranla Remel bahrinin"Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün" kalıbı,

34 gazelde ve %17'lik oranla Hezec bahrinin"Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün" kalıbı

19 gazelde ve %9'luk oranlaRemel bahrinin"Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün" kalıbı kullanılmıştır.

Dü matla(iki matlalı) gazel ya da eser müsvedde olduğundan matla beyti konusunda karsızlık yaşamış diyebileceğimiz bir gazel yazmıştır:

Her ne dem kim ḳāmetiñ yādıyla efġān eylerim
ʿĀlemi lebrīz dūd-ı yeʾs ü ḥarmān eylerim (G.25/1)

Serve baḳsam ḥasret-i rūyınla kim.... eylerim
Kāşāne-i āteş-i ahım sūzān eylerim (G.25/2)

Bir gazelinde Dîvân şiirinde nadir görülen çift beyitte mahlas kullanma ya da eser müsvedde olduğundan makta beyti konusunda karsızlık yaşamış diyebileceğimiz bir gazel vardır:

Ol ġāyete vardım ki *Lüzūmī* baña derd
Şeydā-yı melāmet ne rüsvā-yı muḥabbet (G.34/9)

Yoḳ ġayr devā şimdi *Lüzūmī* baña oldum
Āşüfte vü dilḫaste-i sevdā-yı muḥabbet (G.34/10)

Gazellerden birinde mahlas kullanılmamıştır:

Fikr eylemezim būd nebūd-ı ġam-ı dehri
Nüzhet-i baġım(benim) ol rind-i ṣafā-sāz u mey-āşām (G.130/5)

İlk yüzyıllarda 15 beyte kadar, hatta daha da uzun olan gazellerin yüzyıllar ilerledikçe beyit sayısı azalmıştır. 15 beyitten uzun gazellere gazel-i mutavvel denir (İpekten 2013: 54).
Lüzûmî'nin şu örnek matlayla başlayan 17 beyitlik gazeli gazel-i mutavvel türündedir:

Yürüt piyāleyi rindānı ḳandırıncaya dek
Semend-i cām-ı meyim ḳan-feşāndır niceye dek (G.117/1)

Konuca bütünlüğe, daha çok sevgili ve aşk dışındaki konuların işlendiği gazellerde rastlanır. Bunlarda, zihnini aşk ve sevgiyle ilgili yığınla mazmunun baskısından uzak tutabilen şair öteki konuları daha bir bütünlük içinde ifade edebilmektedir. Bu tip gazellerde tabiat tasvirleri, küçük çapta münacat, tevhid ve natlar, hikemi düşünceler, şahıs ve şehir methiyeleri, ferdi hayatın bazı arızaları bir konu bütünlüğü içindedir (Akün 2013: 93).

Lüzûmî'nin de küçük çaptaki münacaat, tevhid, na't türündeki gazellerini "Yek ahenk" gazele örnek olarak gösterebiliriz.

Gazelde anlam birliği ve konu bütünlüğünden başka, beyitlerin aynı güçte, aynı değer ve güzellikte olması da söz konusudur. Böyle gazellere *"Yek Avaz"* denir ve beyitler arasında kesin bir konu birliği aranmaz. Bu türlü gazelleri sanat gücü yüksek şairler söyleyebilmişlerdir (Dilçin1986: 93).

Lüzûmî'nin aşağıdaki matlalarla başlayan gazelle 15 ve 196 nolu gazellerinin her bir beyti *"Yek Avaz"* gazellere örnek olacak nitelikte güzeldir ve Lüzûmî'nin sanatkâr gücünü göstermektedir:

Ṭolmuş şerāb-ı nāzla peymānedir gözüñ
Dünyāyı bī-ḫod itmede meyḫānedir gözüñ (G.196/1

N'ola peyveste-i eyyām-ı ʿömr-i Nūḥ ise yaşım
Virür seylāb-ı ṭūfāndan ḫaber dünyāya gözyaşım (G.15/1)

Aşağıdaki örnek matlalarla başlayan gazelleri na'ت nazım türündedir:

Naʿt-ı nebī-i ekreme ḳıldıḳda ibtidā
Mirʾāt-ı dilde ṣafvet ü feyż oldı rū-nümā (G.56/1)

Açalım bu emelle sedd-i lebi
Çıḳa andan kelām-ı naʿt-ı nebī (G.168/1)

Nūr-ı mübīn aṣl ile hep ḫalḳıñ eşrefi
Ṭabʿ-ı selīm ü luṭf ile dünyānıñ elṭafı (G.162/1)

Aşağıdaki örnek matlalarla başlayan gazelleri mersiye türündedir:

Yine māh-ı muḥarrem geldi oldı yeʾs ü ġam peydā
Libās-ı mātemi pūşīde oldı ḫalḳ ser-tā-pā (G.55/1)

Muḥarremdir göñül çāk eyleyip ceyb ü girībānıñ
ʿAzā ṭut mātemin tecdīd ḳıl şāh-ı şehīdānıñ (G.123/1)

Aşağıda örnek olarak ilk beş beyti verilen ve on bir beyitten oluşan tevhid türündeki gazel, ilk beş beytinin ikinci dizlerindeki sözcükler tamamen Arapça olduğu için yarım bırakılmış mülemma gazelleri çağrıştırmaktadır:

İllā yā ḥarişü'l-ḫuşūli'l-meṭālib
Ḥarīşi ḫuşūl ʿurūci'l-merātib (G.1/1)

Reh-i dosta pāymāl olmadandır
ʿUlüvv-i medāric sümüvv-i menāḳib (G.1/2)

Sebebdir kemāl u rıżā feyż ü fevze
Nevāʾib-i meşāʾib muşāʿib-i metāʿib (G.1/3)

Teveccüh ḳıl ol bāba kim anda muḥtāc
Eʿāẓım-ı eʿālī ekārim-i eḳārib (G.1/4)

Zelīl ü ḥaḳīr olmadır işigiñde
Āḫşār-ı maḳāṣıd-ı eʿazz-ı meʾārib (G.1/5)

Aşağıdaki örnek matlalarla başlayan gazelleri ise şehir methiyeleri türündedir:

Lebrīz-i feyżdir der ü dīvārı Mekke'nin
Tābına nūr-ı beyt ile envārı Mekke'nin (G.7/1)

Eflāke çıḳdı şevket-i şāhı Medine'niñ
Ḫurşīde virdi şaʿşaʿa māhı Medine'niñ (G.8/1)

2.4.1.3. Kıt'alar

Dîvânda bir tane kıta ve iki beyitten fazla beyti olan 11 tane de kıt'a-yı kebire vardır. Dîvândaki kıt'aların uyak dizilişleri xa, xa… şeklindedir.

Edebiyatımızda iki beyitten uzun kıt'alar ve kıt'a-yı kebireler dini şiirlerde, övgü ve hicivlerde ve özellikle tarih düşürmelerde kullanılmıştır(İpekten 2013: 54).

Tarihler, Dîvân şairlerinin sosyal hayata olan ilgilerini yansıtan şiirlerdir. Bu şiirlerde şairler doğal felaketleri, savaşları, şehirde gerçekleştirilen imâr faaliyetlerini, kendileri için önemli olan kimselerin doğum ya da ölümlerini şiirlerinde belirtirler. XIX. yüzyılın bir özelliği olarak şairler çevreleri ve gerçek hayatla daha fazla ilgilenince gerçek hayatta yaptıkları işler ve ilişki içinde bulundukları çevre ile şahıslar eserlerinde yer almaya başlamıştır.

Lüzûmî de övgü ve tarih düşürme konularını işlemiştir. Bir kıt'asını Hz. peygamberi öven na't türünde yazmıştır. Bir kıtasında Fars edebiyatında beş mesnevi sahibi olan Nizami'yi överken öteki kıt'asında ise Kâdirîlik tarikatının kurucusu Abdulkâdir Geylânî'nin torunlarından Şeyh Osman ile Şeyh Halef'i över. Öteki kıtaları ise Padişah Abdülmecid ile Sultan Abdülaziz'in doğum yıl dönümleri, Diyabakır'da matbaanın kurulması, Beşir Aga ve Derviş Efendi diye adlandırdığı kimselerin ölümleri, Arif Aga'nın çocuklarının doğumları gibi vesilelerle tarih düşürme şeklindedir.

Kıt'alarda genellikle konu birliği bozulmamıştır. *"Târih-i Tebrik-i Nev-sâl-i Zafer -i Fâl-ı Sultan Abdülazîz Hān"* başlıklı kıta ile ***"Târih-i Berâ-yı Teşkil-i Matbaa Der Diyârbekir"*** adlı kıt'ada aşağıdaki örnek beyitlerde görüldüğü gibi konu birliğinin yanı sıra cümlelerin bir beyitte bitmeyip öteki beyitlere sarktığı da görülmektedir:

Nev-sāl-i ẓafer fālini tebrīke Lüzūmī
Deryā-yı maʿānīden iderken güher iḫrāc (Kk.1/9)

Hātif didi bu mıṣraʿ-ı cevher ile tārīḫ
Bu sāl ide şāha niçe nuṣreti intāc (Kk.1 /10)

Selāṭīn-i selefden oldı ʿadl u ʿilm ile mümtāz
Bu mebḥaṣda ṭutan vār ise ger dāmān-ı inkārı (Kk.3 /5)

Aña bürhān-ı ḳāṭıʿla delīl īrād idem gelsin
Ne dem buldı revācın böyle ʿilm ü faẕl-ı bāzārı (Kk.3 /6)

Kıt'alarda mahlas bulunmayışı genel bir kaide olmakla birlikte uzun kıtalarda şairler çoğunlukla mahlaslarını söylemişlerdir. Kısa hatta iki beyitli kıtlarda az da olsa mahlas söylendiği olmuştur (İpekten 2013: 54).

Üç tane kıt'a-yı kebiresinde çoğu Dîvân şairinin yaptığı gibi Lüzûmî de makta beytinden önceki beyitte mahlasını söylemiştir. Üç tane kıt'a-yı kebiresinde mahlasını söylememiş, beş tanesinde son beyitte mahlasını söylemiştir.

Aşağıya aldığımız Nizâmî ile eserini övdüğü iki beyitlik yegâne örnek kıt'ada ise Lüzûmî'nin geleneğe uygun olarak mahlas kullanmadığını görüyoruz:

Ol ḳadar dürr Niẓāmī-i dānā
Penc- gencinde eylemişdir derc (K**1**.1 /1)

Gelmez ol genc-i naẓma noḳṣan hiç
Cümle-i ʿālem eylese anı ḫarc (K**1**.1 /2)

2.4.1.4. Nazmlar

Dîvânda iki tane tarih düşürme içerikli nazm vardır.

Nazım şekli olan nazm, kıtanın ilk beyti kafiyeli olan şeklidir. Kafiye örgüsü aa,ba,ca.. düzenindedir. Yani şekil ve kafiyelenişi bakımından bütünüyle gazele benzer. Yalnız mahlas beytinin bulunmayışı ve konusunun değişik olmasıyla gazelden ayrılır (İpekten 2013: 54).

Aşağıya örnek olarak matla ve makta beyitlerini aldığımız nazmda Lüzûmî geleneğe aykırı olarak mahlasını kullanmıştır:

Bāreke'llāh zihī şāriḳa-i mihr-i şeref
Sanik'ullāh zihī dürr-i ṣemīn-i aẓref (N.2/1)

Deh düşüb didi Lüzûmî aña cevher-i tārīḫ
Olsa sülūk-ı reh-i suʿūdda bu ḫayr-ı ḫalef (N.2/6)

2.4.2. Vezin

Türk edebiyatı, Arap edebiyatının malı olan aruz veznini İran şiirindeki işlenmiş ve farklılaşmış şekliyle kabul etmiş, onun bahirleri arasından zamanla kendine göre bir seçme yapmıştır. Acem aruzundaki on beş bahirden muktedap, cedid, karib, müşakil, mütedarik bahirleri Türk zevkini okşamadıklarından hiç kullanılmamış veya terk edilmiş bulunmaları sebebiyle Türk aruzu dokuz bahirde toplanmıştır (Akün 2013: 65).

Lüzûmî Dîvânı'nda geleneğin belirlediği bu dokuz bahirden Münserih, Hafif, Mütekârib ve Kâmil bahirleri dışında öteki aruz bahirleri kullanılmıştır.

Aruzun Muzāri bahrinin en çok tercih edilen kalıbı "Mefʿūlü/Fāʿilātü/ Mefāʿīlü/Fāʿilün" kalıbı 209 gazellik Dîvânda toplamda 56 gazelde kullanılmıştır. Dolayısıyla Dîvân şiirinde bütün nazım şekillerinde özellikle gazellerde tercih edilen bu kalıp %28'lik oranla Lüzûmî Dîvânı'ndaki gazellerde ağırlıklı kullanıma sahiptir. Çokça kullanılan öteki kalıplar sırasıyla şu şekildedir:

Aruz Bahirleri ve Kalıpları	Şiir Sayısı	Oran
Muzāri bahri (Mefʿūlü/ Fāʿilātü/ Mefāʿīlü/ Fāʿilün)	56	%28
Remel bahri (Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)	42	%21
Hezec bahri (Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün)	34	%17
Remel bahri (Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)	19	%9

Lüzûmî, tevhid türündeki kasidesinde aruzun Müctes bahrinin "Mefāʿilün/ Feʿilātün/Mefāʿilün/Feʿilün" kalıbını tercih ederken, na't türündeki kasidesinde ise kasidelerde sıkça tercih edilen Remel bahrinin "Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün" kalıbını kullanmıştır.

Kıtaların üçünde Remel bahrinin"Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün"kalıbı,
ikisinde Remel bahrinin"Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün" kalıbı,
birinde Seri' bahrinin "Müfteʿilün/ Müfteʿilün/Fāʿilün"kalıbı,
üçünde Hezec bahrinin"Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün" kalıbı,
birinde Hezec bahrinin "Mefʿūlü/Mefāʿīlün /Mefʿūlü /Mefāʿīlün" kalıbı,
birinde Hezec bahrinin "Mefʿūlü/Mefāʿīlü/Mefāʿīlü/Faʿūlün" kalıbı kullanılmıştır.

Nazmların birinde Remel bahrinin "Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilün" kalıbını tercih ederken ötekisinde ise Remel bahrinin"Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün" kalıbını kullanmıştır.

Çokça yer verdiği aruz bahirleri ve kalıpları bakımından Lüzûmî'nin Dîvân geleneğine uyduğu görülmektedir.

2.4.3. Kâfiye ve Redif

Na't türünde olan kasidede "-ıdır sözüm" şeklinde ek ve kelimeden oluşan redif ile "-ân" seslerinden oluşan zengin uyak tercih edilirken tevhid türündeki kasidede ise iki ses değerindeki "â"harfiyle zengin kâfiye tercih edilmiştir.

Tarih düşürme şeklinde yazılan iki kıt'ada ek düzeyinde redif ile zengin uyak vardır. Diger kıtalarda ise redif kullanılmamış daha çok tam ve zengin uyak tercih edilmiştir. Dîvândaki iki nazmda redif yoktur, ikisinde de tam kâfiye vardır.

Toplamda 209 gazelin 62'sinde kâfiye vardır. Bu kâfiyelerin çoğunluğu geleneğe uygun olarak tam ve zengin kâfiye türündedir. İki gazelde cinaslı kâfiye kullanılmıştır. Gazellerin 138'sinde ise redif vardır. Bu da gazellerin %69'una karşılık gelmektedir. Rediflerin bu ağırlıkta olması Sebk-i Hindî akımının etkisine bağlanabilir. Gazellerde tercih edilen redif çeşitleri ve sayıları ise tabloda gösterdiğimiz gibidir:

Redif Çeşitleri	**Sayıları (Adet)**
Kelimeden Oluşanlar	48
Eklerden Oluşanlar	45
Ek ve Kelimeden Oluşanlar	33
İki Kelimeden Oluşanlar	6
Ek ve İki Kelimeden Oluşanlar	5

Lüzûmî, yer yer ahenk unsurlarından asonans ve aliterasyona da başvurmuştur:

ʿAlīm ü aʿlem ü ʿAllām Münʿim-i muṭlaḳ
Bedīʿ ü Ṣāniʿ ü Cebbār u Ḫālıḳü'l-eşyā (K.2/56)

Yukarıdaki beyitte "m" ve "l" sesleriyle aliterasyon yapılmıştır.

Ṭutdum ḥavāle sīnemi ol ḡūnī dilbere
Īmā idince bend-i miyānında ḡançeri (G.167/3)

Yukarıdaki beyitte ise “i” sesiyle asonans yapılmıştır.

2.4.4. Dîvânın Dil ve Anlatım Özellikleri

Lüzûmî, Dîvânında yer yer sade bir dil kullanmasına rağmen Sebk-i Hindî’nin tesiriyle genellikle ağır ve süslü bir dili vardır.

Dîvânda 33 Farsça şiirin varlığı, çok sayıda Farsça kelime, tamlama ve eklerin bulunması, hayatı ile ilgili bilgi veren kaynaklarda Yusuf u Zeliha adlı bir Farsça mesnevisinden söz edilmesi, şiirlerinde İranlı şairleri zikretmesi Lüzûmî’nin Fars edebiyatından ne kadar çok etkilendiğini göstermektedir. “Bes, bi, be, ba”gibi ekler sıklıkla kullandığı Farsça eklerdir:

Be-ṣuḥuf-ı Ādem ü İdrīs ü Şīt ü İbrāhim
Bes çār kitāb-ı güzīde vü aʿlā (K.2/63)

Bā- merām u maṭlab olmaḳdır hemān maṭlab baña
Eyle maṭlab maṭlab-ı pākiñ midir yā Rabb baña (G.1/1)

Farsçada “olsun” anlamına gelen “bād” sözcüğünü birkaç beyitte Arapça sözcüklerle birlikte kullanmıştır.

Berā-yı tehniyet-i bercīs oḳur bu mıṣraʿı tārīḫ
Mübārek-*b*ād bu sāl Āmid’de neşr itdi her āṣārı (K**1**.3/15)

Âyetler ve hadîsler içeren beyitlere yer vermesi, Arapça terkib kaidelerine göre çok sayıda tamlama ve ekler kullanması ise kaynaklarda belirtildiği gibi Arap diline hâkimiyetini gösterir:

Nev-ḫırāmım derk ider *maḳṣūd-ı mā-fi'l-bālimi*
Pāyına yüz sürmeden seylāb-ı çeşm-i nem henüz (G.32/6)

Bü'l-ʿaceb rind-i kevkebe-sāzım
Kāse-i mihr ü māh cāmımdır (G.86/6)

Ṣabāḥ-ı ḥaşre dek ḡāb-ı girān-ı yeʾsi ider īrāṣ
Uyūn-ı ūlü’l-ebṣāra dirāz-efşāne-i dünyā (G.53/5)

ʿUşşāḳı tīġ-ı cevr ile ḳatl eylediñ ʿaceb
Yevmü’s-su ʾālde ne virürsin buña cevāb (G.58/3)

Āh *mine'l-ḥasret ve'l-iftirāḳ*

Eleheb-i ḳalbi be *lehibi'l firāḳ* (G.112/1)

Min baʿd tevbe eylediler şefḳat itmege
Bi'l-ittifāḳ kişver-i emrine bizleri (G.164/5)

Żaʿīf ḳıldı aḥālī-i kişver-i ʿaşḳıñ
O şeh cefālar idüb *lā yüʿad*u *lā yaḥṣā* (G.49/6)

İtmez duḫūl ḥalḳa-yı ẕikr-i muḥabbete
Biñ kere söylesem daḥi zühhāda *lā teḫāf* (G.116/6)

Zihī ṣanāyiʿ-i bī-miṯl *ḫāliḳü'l*-eşyā
Zihī bedīʿü'l-mümtāz Rabb-ı arż u semā (K.2/1)

Aşağıda örnek bir beyti verilen bir gazelinde ilk beytinin tüm sözcükleri ile sonraki dört beytin ikinci dizelerinin tüm sözcükleri Arapçadır:

Sebebdir kemāl u rıżā feyż ü fevze
Nevāʾib-i meṣāʾib muṣāʿib-i metāʿib (G.1/3)

Âyet ve hâdisler içeren beyitlere Dîvânın içerik özellikleri bölümünde dinî unsurlar başlığı altında yer verilecektir.

Dîvândaki Türkçe kelimelerin çoğunu fiiller oluşturmaktadır. Redifler de çoğunlukla Türkçedir:

Ġam-ı rūyıñla her dem çeşm-i zār u ḫun-feşān *aġlar*
Firāḳ-ı ḥasretiñden ḳalb-ı bī-tāb u tuvān *aġlar* (G.92/1)

Gördüm o mehi zānū-yı aġyāra *ṭayanmış*
Ol ġonçaya beñzer ki ser-i ḫāra *ṭayanmış* (G.109/1)

Yürüt piyāleyi rindānı ḳāndırıncaya dek
Semend-i cām-ı meyim ḳan-feşāndır niceye dek (G.117/1)

Dîvânında*"kangı, özge, urmak, kaçan, kande"*gibi Eski Anadolu Türkçesine ait günümüzde kullanılmayan sözcüklere rastlanmaktadır:

Ḳanġı nigāra baḳsam ider teḳāżā-yı devr
Her bir nigehde baña hezārān cefā vü cevr (G.102/2)

Yād-ı laʿliñle bulurdı tāze cān erbāb-ı ʿaşḳ
Urmadan iḥyā-yı mevtādan Mesīḥā dem henüz (G.32/2)

Göñlümüz ise virmişiz dilegiñ
Bundan *özge* nedür di istegiñ (G.121/1)

Esīr-i pençe-i zūr-āver-i ʿaşḳı olur göñül

Ḳaçan kim ḳande bir şūḫ-ı cefā-engīz olur (peydā) (G.52/5)

Ḳandedir cāy-ı ṣafā sorsañ bu demde gösterir
İnne hāẕā rumūz ile çemen ṣaḥnıñ hezār (G.66/4)

Ḳarıncalar yüridir ger rıżvān-ı laʿlinde
Nevāl-i vaṣlına göñlüm *dadandırıncay*a dek (G.117/8)

Olamaz şāyān-ı ḳıymet çārsū-yı mihrde
Kāle-i cāna *urulmazsa* eger tamġa-yı ʿaşḳ (G.111/6)

Yer yer Türkçe deyimler ve halk söyleyişlerine yer vermiştir:

Hevā-yı nükhet-i gīsū-yı şeker-rīzinle
Ġazāl-i deşt-i Ḫoten *göbegini çatlatdı* (G.157/3)

Metāʿ-ı ḥüsne ben naḳd-i cān virürken o meh
Dirīġ ġayrlara *yoḳ bahasına ṣatdı* (G.158/2)

Dehānıñ açdı o meh ṣarf-ı vaʿd-ı vaṣla emān
Raḳīb-i dirīmeye aḳsun *ḳulaġına ḳurşun* (G.135/5)

Rindin yine *başında ḳabaḳ çatladacaḳdur*
Göz degdi baḳar şaḥne-i bed-ḫūy gedāya (G.120/3)

Üftāde-i baḫr-ı ġam olam düşmenim ister
Allah vire *kendi düşe ḳazdıġı ḳuyuya* (G.145/4)

Degil sürḫ şafaḳ pīrāmen-i dāmān-ı gerdūnda
Görüb sürḫ-sirişk ü rūy-ı zerdim Zühre *ḳān aġlar* (G.145/4)

Oldı ḫaṭṭ-ı siyeh deyü rūyıñda cilveger
Virdi bu şeb ṣabā bañа ḥayfā *ḳara ḫaber* (G.181/1)

Yoḳdur Lüzūmī cevrine tāb-ı taḥammülüm
Bār-ı cefāsı ḳorḳarım āḫir *belim büker* (G181/5)

Nāgāh gelüp ʿaşḳa ḫarāb itdi derūnum
Seylāb-ı *ḳażā gelse vürūdın ḫaber itmez* (G.193/2)

Firāḳ-ı serdi-i ḥicriñle ey gül cism ü ten ditrer
O bir keskin *ṣavuḳdur* şiddetinden her beden ditrer (G.81/1)

Raḳīb-i süflīyi ḳoyma der-i devlet meʾābında
O nüzhetgāhdan ṭard u cüdā ḳıl öyle*ḳallāşı* (G.207/6)

Ālem ayaġıñ öpmege ḥasretkeş iken āh
Zānū-yı sāḳīde oturır *ḳalṭabān* sebū (G.142/3)

Bazı Türkçe fiillerde geleneksel imlâya aykırı kullanımlar görülür:

O meh-rūyım ki aġyār ile her ān göst*ür*ir kendin
Kemāl-i ḥüsni bilmeyene ḥayf noḳṣan göst*ü*rir kendin (G.134/1)

Aşağıdaki örnek beyitte geleneksel imlâya göre "gördüm" sözcüğünde yazılmaması gereken "ü"ünlüsü vav ile gösterilerek kullanılmıştır:

Çāk eyleyüb feraḥla girībān u dāmeni
Gördüm Lüzūmī'yi reh-i meyḫāneden gelür (G.94/5)

Günümüz imlâsında "dal" harfiyle yazılan bazı kelimeler kalın "tı" harfiyle yazıldığı görülür:

N'ola merdāne meydān-ı belāya olsa müstevlī
Felek bir ejderhā-yı bī-emāndır var *ṭoḳuz* bāşı (G.207/4)

Bu gülzār-ı fenāda gördi kim būy-ı beḳā yoḳdur
Riyāż-ı Ḫulda *ṭoġrı* murġ-i rūḥı eyledi pervāz (G.207/4)

Ṭolmuş şerāb-ı nāzla peymānedir gözüñ
Dünyāyı bī-ḫod itmede meyḫānedir gözüñ (G.196/1)

Şiirlerinde çok sayıda Arapça ve Farsça tamlamaya yer vermiştir. Bu tamlamalar genellikle iki sözcükten oluşmaktadır. Çok sayıda üç sözcüklü tamlama ve yer yer de dört sözcüğü bulan tamlamalar da oluşturmuştur. Tamlamalardaki Farsça sözcük sayısı Arapça sözcüklerden daha fazladır:

Sirişk-i dīdeyi mānend-i cū revān itdim
O nev-nihāl-i emel serde tay oluncaya dek (G.122/5)

Çü *mū-şikāf-ı dil* ol *mū miyān-ı esrārıñ*
Belī ne ḳīl ile ḳāl eyledi bilinceye dek (G.122/8)

Cūş-ı seyl-i ġam Lüzūmī-yi süḫen-perdāzıñ āh
Eyler īrāş-ı küdüret ṭabʿ-ı muʿciz-gūsına (G.147/7)

Vezin gereği bazı kelimelerde ses düşmeleri yapılmıştır:

Bir şereriñ söndüremez heft yemm
Dilde Lüzūmī k'ola nār-ı firāḳ (G.112/7)

Dībāce-i melāḥat ü dīvān-ı ḥüsnden
Ol maṭlaʿ-ı vefāyı n'ola itsem intiḫāb(G.58/6)

İyelik ekinden sonra gelen "-i" hal eki çoğunlukla gösterilmemiştir:

Dem-i sermā-yı hicrān ġam*ıñ* yād eylesem gāhī
Hirāsından dilim ey Yūsuf-ı gül-pīrehen ditrer (G.81/2)

Zebān*ıñ* lāl ider ḥadd-reşk ile erbāb-ı ʿirfānıñ
Gelüp güftāre bezm içre Lüzūmī-i süḫan-perver (G.95/9)

Aşağıda birkaç beyitine yer verilen, Nedim'in hafif meşreb gazellerini çağrıştıran 121 no'lu sade bir gazelinde Lüzûmî, adeta günlük dilde konuşuyor gibi yazmıştır. Kelimelerin tamamına yakını Türkçedir ve sadece bir terkib vardır:

Göbegiñ atdı işidüb ceylan
Dillere düşdi sevdigim göbegiñ (G.121/3)

Baş çıḳardıysa tüyi yanaġıñda
Gitmemişdir ḳoḳusı ol çiçegiñ (G.12/4)

Kapu yoldaşıdır Lüzūmī ile
İşigiñ içre baş ḳoyan köpegiñ (G.121/7)

Şiirde ahengi, musikiyi sağlamak için sözcükleri özenle seçmiş, daha çok zengin kâfiye ve redif kullanmıştır:

Sirişk-i çeşm-i terim cūyb*ār olur giderek*
Ḳalursa böyle yemm-i bī-*kenār olur giderek* (G.119/1)

Nūr-baḫş-ı mihr envār-ı ʿiẕ*ārıñdur seniñ*
Ġıbṭa-sāz-ı meh cebīn-i tābd*ārıñdur seniñ* (G.118/1)

Bazı gazellerde Dîvân şiirinde nadir rastladığımız bir dizede iki cümleye yer verdiği görülür:

Hilāl-i māh nola kehkeşān-ı zāl-ı gerdūna
Gören dir ḳahramandır kim ḳuşanmış tīġ ile ḫançer (G.95/2)

2.4.5. Dîvânda Kullanılan Söz Sanatları

Tenâsüb, Leff ü Neşr gibi sanatlarla beyitte çeşitli simetriler, mana kombinezonları, kuran şair, tevriye, cinas, telmih ve mübalağa gibi yollarla da kelimelerin ve beytin semantik anlamını genişletir. Benzer görevleri üstlenmiş çok

sayıda söz ve mana sanatı, klasik şiirin sınırlı mecaz kadrosunda, şaire belli ölçüde hürriyet sağlamaktadır (Ayvazoğlu 2013: 183).

Dîvânda kendine özgü lirik yapısıyla gazellerin çoğunlukta olması ve Lüzûmî'nin sanatkâr gücü çok sayıda edebî sanatı karşımıza çıkarmıştır. Dîvânda sıklıkla karşılaştığımız sanatlar aşağıdaki örnek beyitlerde sıralanmıştır:

Teşbih Sanatı

Nola merdāne meydān-ı belāya olsa müstevlī
Felek bir ejderhā-yı bī emāndur var ṭoḳuz bāşı (G.207/4)

Ol şūḫuñ ġamze-i sertīz ile müjgān-ı ḫunrīzi
Açar raḫne dil-i ʿāşıḳda *hemçün nāvek ü neşter* (G.95/3)

Teşbih-i Beliğ Sanatı

Ġamze cellād müje leşker ü dīde ḫūnrīz
Kişver-i ḥüsnde pür debdebe sulṭān (G.47/13)

İre seng-i sitem çerḫden Allah maṣūn
Bāde-i eşk ile *peymāne-i çeşmim* ṭolıdır (G.189/6)

Tekrir Sanatı

Elvedāʿ ey neyyir-i burc-i ṣabāḥat elvedāʿ
Elvedāʿ ey māh-ı tābān-ı melāḥat *elvedāʿ* (G.113/1)

Āfet-i cān *ḳahramā*n-ı bī emāndır ġamzesi
Ḳahramān ammā belā-yı *ḳahramāndı*r ġamzesi (G.206/1)

Teşhis Sanatı

Hezār *ḫande* vü *şād* ile oldı şüküfte
Gülüñ ḳulaġına bilmem *ne didi bād-ı ṣabā* (G.49/9)

Ṣarf-ı ʿıyş u nūş seḥer içün bu mevsim-i ferḫundede
Destin açmış şāh-ı gülden *naḳd-i berg ister çenār* (G.66/6)

İntāk Sanatı

Ya irelim yāre ya yoḳ olalım
Cān ile dil böyle ider ittifāḳ (G.112/5)

Telmih Sanatı

Dîvânda çokça örneği olan sanatlardandır. Meşhur aşklara, peygamber kıssalarına, ayet ve hadislere telmihler vardır. Dîvânın içerik özellikleri kısmında bunlarla ilgili örneklere genişçe yer verilecektir. Bu kısımda Hz. İsa'nın ölüleri diriltme ile ilgili mucizesi hatırlatan bir beyitle yetinilecektir:

Ḳıl mürde-i hicrānıñı iḥyā kerem eyle
Ey *laʿl-i lebi muʿciz-i iʿcāz-ı Mesīḥā* (G.54/4)

Tezât Sanatı

Sebk-i Hindî'nin etksiyle Tezât Sanatına da Dîvânda çokça yer verilmiştir.

ʿĀlim olub da faḳaṭ esrārı bilmeyen
Dünyāya cehl-i tām ile *nādān gelir gider* (G.75/12)

Āteşīn rūyıñ ʿaraḳnāk oldıġın söyler gören
Allāh Allāh *āteş* ü *āb* eylemişdir imtizāc (G.180/3)

Zāhid *hezār* sālde kesb itdigi ʿulūm
Bir cām ṣunsa pīr-i muġān keşf olur baña (G.60/6)

Bıraḳmaz destden cām-ı meyi *ṣubḥ* u *mesā* nergis
Ḳadeḥkeşlikle olmuş ʿāleme ʿibretnümā nergis (G.68/1)

Tenâsüb Sanatı

Bercīs-i felek naẓmımı yazdıḳda Lüzūmī
Raḳṣ-āver olur şevḳle *Cevzā* ile *Nāhīd* (G.65/5)

Lehīb-i āteş-i hicrān ile olsam daḫi *sūzān*
Döner *ḫākisterim* tā ḥaşre dek *deşt*-i muḥabbetde (G.65/5)

Gülistān-ı *cemāliñ eyledim sencīde-i taḥḳīḳ*
Gülünde būy-ı şefḳat *sünbü*lünde būy-ı rāḥat yoḳ (G195/8)

Leff ü Neşr-i Müretteb

Şāh-ı ʿaşḳa kisve-i şāh u *gedā* yeksān gelir
Cāmesi ne *aṭlas* u ne *ḫırḳa-yı peşmīnedir* (G.17/2)

Eylemiş *laʿl-i lebiñ ḫaṭṭ-ı siyehle* nā-bedīd
*Āb-ı ḥayvan*dır meger *ẓulmetde* pinhān eylemiş (G.194/2)

Ḳulzum-i ʿaşḳda buldım fikr-i *zülf*den ferāḥ
Ehl-i keştī şād olur yemmden görünse *ḳaralar* (G.182/4)

Ruḫuñ devriñde *ṭāḳ-ı ebrūvānı eşkim* aşmışdır
Bahār eyyāmı *cisr-i Āmid* üzre *Dicle ṭ*aşmışdır (G.184/1)

Leff ü Neşr-i Müşevveş

Devr-i *ruḫsārınd*a müşgīn *kākülüñ* bāş gösterir
Güyiyā *mār-ı siyeh*dür kim çıḳar *gencīneden* (G.46/7)

Düşmüş ʿ*iẕār*-ı enverine *zülf*-i müşgbār
Olmuş dirīġ perde-i *şeb*de nihān *nehār* (G.187/1)

Ol *seng-i dile* nāvek-i *āhım* eṣer itmez
Peykān ne ḳadar saḫt ise *ṭaş* içre yer itmez (G.193/1)

Tecāhül-i Ârif Sanatı

Nām-ı Ḳays eyleyen zīb-i ser ṭūmār-ı ʿaşḳ
Sehv ḳılmışdır Lüzūmī ismimi yazmış ġalaṭ (G.114/5)

Āşüftekām eyledi hep ʿandelībiñi
Bilmem nedir o ġonçada bu gūne reng ü bū (G.137/6)

Mübālağa Sanatı

Sebk-i Hindî'nin tesiriyle Dîvânda sıklıkla rastlanan sanatlardan biridir.

Nüh ḳubbe-i sipihri yaḳar çü kürre-i nār
Çıḳsa tennūr-i dilden bir āh-ı pür-şerārım (G.129/4)

Çıḳarmış bād-ı āhım cismimi girdāb-ı eşkimden
Vücūdım fülkesi mersā-yı ārāma yanaşmışdır (G.184/2)

Nihāl-ı nevresine kārgāh-ı fikrimden
Sirişk-i çeşm ile nesc eyledim ṣu dībāsı (G.40/4)

Hüsn-i Talil Sanatı

Sekb-i Hindî akımına dolayısıyla da orijinal buluşlara uygun olan ve Dîvânda sıklıkla kullanılan sanatlardan biridir.

Envār-ı ʿiẕārını Lüzūmī ideli seyr
Āhū gibi ḫurşīd gezer deşt ü feżāda (G.146/7)

Mümkün olaydı firḳat-ı zülf-i nigāra ṣabr
Çāk itmez idi sīneleriñ şāneler tehī (G.132/4)

Görüb tāb-ı tecellī-i cemālüñ farṭ-ı ḫacālet
Çerāġ-ı ḫāveri maġribde her şeb āsmān ṣaḳlar (G.183/2)

Ḫāk-i deriñde secde içün her ṣabāḥ mihr
Sürḫāb-ı cūybār-ı şafaḳdan alur vużū (G.138/2)

Tevriye Sanatı

Nevā-yı nālelereyle maḳām ṭutar ʿ*uşşāḳa*
O māhı ḫāb-ı ṣafādan uyandırıncaya dek (G.117/4)

ʿĀlem *ayaġıñ* öpmege der iştiyāḳ iken
Zānū-yı sāḳīde oturır ḳaltabān sebū (G.142/3)

Ḳorḳum budur ki pīr-i muġān ola pür-ġaḍāb
Dutsam elini sāḳīniñ öpsem *ayaġını* (G.163/12)

Açık İstiâre Sanatı

Metāʿ-ı ḥüsne ben naḳd-i cān virürken o *meh*
Dirīġ ġayrlara yoḳ bahāsına ṣatdı (G.157/2)

Bu *gülzār-ı fenāda* gördi kim būy-ı beḳā yoḳdur
Riyāż-ı Ḫulda ṭoġrı murġ-i rūḥı eyledi pervāz (Kk./4)

Nesrīn olmaḳ içün bezmiñ *ey perī* her şeb
Sipihr iderse nola sāhirin çerāġ-efrūz (G.108/4)

Kapalı İstiâre Sanatı

Nihāl-ı nevresine kārgāh-ı fikrimden
Sirişk-i çeşm ile nesc eyledim ṣu dībāsı (G.40/4)

Virdi peyām-ı vuṣlatıñ itdikde bād-ı ṣubḥ
Dervāze-i mesāmīʿ-i ʿuşşāḳdan güẕār (G.73/2)

Kinâye Sanatı

Hevā-yı nikhet-i gīsū-yı şeker-rīzinle
Ġazāl-i deşt-i Ḫoten *göbegini çatlatdı* (G.157/3)

İstifhâm Sanatı

Ey murġ-i āh bāl ü periñ yoḳ mıdır seniñ
Evc-i icābete güzeriñ yoḳ mıdır seniñ (G.198/1)

Murġ-i çīre-i dilim itmiş esīr ü ṣayd
Şāhini mi şāhbāz mı cānā nedir göziñ(G.196/4)

Nidâ Sanatı

Bitmez mi imtidādıñ *eyā leyle-i firāḳ*
İntāc-ı vaṣl ider seḥeriñ yoḳ mıdır seniñ (G.198/5)

Ey dil-i ḥafīż ġamda yeter ḫāksārlıḳ
Pervāze-i evc-i kāma periñ yoḳ mıdır seniñ (G.198/6)

İştikâk Sanatı

İştikâk, bir kök ile o kökten türemiş bir veya daha fazla kelimenin aynı ibarede bulunmasıdır. Yani “ālim, mālūm, tālim vs.” gibi “ilm” kökünden türeyen kelimelerin şiir veya düz yazı bir metinde bir araya gelmesi bu sanatı oluşturur (Saraç 2012: 54).

Ben ne mollāyım ne ʿ*allāmı*m ne keşşāfım hemān
ʿĀrif-i ʿ*ilm* ü uṣūl-i imtihānidir sözüm (K.1/8)

Müşterī olsa nola ʿ*uşşāḳ* naḳd-i cān ile
Zīnet-efzā-yı dükān-ı şevḳdir kālā-yı ʿ*aşḳ* (G.111/4)

Cinas Sanatı

Şevḳe gelmem gelmese āvāze-i *ḳānūn* baña
ʿİşret-ābād-ı ṭarabda böyledir *ḳānun* baña (G.28/1)

Rücû Sanatı

Kevser-i laʿliñ ḫayāliyle dil ü cān teşnedir
Sāde cān u dil degil ins ü melek ü cānn teşnedir (G.186/1)

Tecrit Sanatı

Bes degil mi bize bu rütbe *Lüzūmī* şimdi
Ṣadr-ı dīvān-ı kemālāta ṣudūr eylemişiz (G.191/7)

İktibâs Sanatı

Anlatımı güçlendirmek ve sözü süslemek için âyet ve hadîslerden parçalar alınmasına iktibâs denir. İki biçimi vardır. İktibâs-ı Tam ve İktibâs-ı Nakıs (Sosyal 1998: 48).

Dîvânda daha çok âyet ve hadîs parçalarından oluşan "İktibâs-ı Nakıs"lara rastlanmaktadır. Âyet ve hadîslere *Dîvânın İçerik Özellikleri* kısmında yer verileceğinden bu bölümde aşağıdaki örnek beyitle yetinilecektir:

Düşdi ḫalbā-yı cemʿ-i māla cihān
Yevme lā yenfeʿu[1] düşünmezler (G.80/2)

2.4.6. Dîvânın İçerik Özellikleri

2.4.6.1. Dinî Unsurlar

Dîvânda Allah; Hudâ, Hak, Sâni, Zülcelâl, Yezdân, Rabb, Gaffâr, İlāh, Sübhân, Rahman, Kadim, Kâdir, Cemâl gibi isim ve sıfatlarla anılır. Münacaat türünde yazılan kasidesinde aşağıdaki örnek beyitlerde olduğu gibi Allah'ın çok sayıda ismi ve sıfatı zikr edilmiştir:

ʿAlīm ü aʿlem ü ʿAllām Münʿim-i muṭlaḳ
Bedīʿ ü Ṣāniʿ ü Cebbār u Ḫālıḳü'l-eşyā (K.2/56)

Müʿīn ü Müntaḳim ü Rāziḳ u Semīʿ u Ḥakīm
Ṣabūr u Dāʾim ü Bāḳī ü Elṭāf u Dānā (K.2/57)

2.4.6.1.1. Peygamberler

Peygamberler mucizeleri, meslekleri ve öne çıkan özellikleri dolayısıyla çeşitli mazmunlara konu olmuştur.

[1] "(Ne mal ne evladın) fayda verdiği o gün…."26/Şuara-88.

Hz. Muhammed; Ahmed, Mustafa, Mahmud, Resulullah, Fahrü'r-rüsül, Fahr-i dü kevn gibi isim ve sıfatlarla anılır. Na't türündeki kaside ve gazellerde ceza günü müminlere şefaati hatırlatılır:

Dāġ-ı dil-i Lüzūmī'ye luṭfıñla çāre ḳıl
Yā Aḥmed ü Muḥammed ü Maḥmūd u Muṣṭafā (G.57/9)

Müjde-i dürr-i şefāʿatiñ idelden zīb-i gūş
Müʾmin-i müẕnibiñ rāḥat-resānıdır sözüm (K.1/5)

Hz. Ādem, su ve topraktan yaratılması, cennetten çıkarılması, dolayısıyla söz konusu edilir:

Māʾ u ṭīn *Ādem'i* ol dem ki taḫmīr itdiler
ʿAşḳ ḥarfıñ levḥā-yı ṣadrında taḥrīr itdiler (G.9/1)

Hz. İbrahim, Hz. İdris ve Hz. Şit kendilerine gönderilen suhūflar yönüyle işlenmiştir:

Be-ṣuḥūf-ı Ādem ü *İdrīs* ü *Şīt* ü *İbrāhim*
Bes çār kitāb-ı güzīde vü aʿlā (K.2/63)

Hz.Yusuf, Züleyha'nın ona aşkı ve Hz. Yusuf'un zindana atılmayı tercih etmesi ve babası Hz. Yakûb ile birlikte gömleğiyle zikredilmiştir:

Be-eşk-i dīde-i *Yaʿḳūb* u ṣūret-i *Yūsuf*
Be nūr-ı vadī-i emīn be-şuʿle-i Mūsā(K.2/65)

Dāmen-i *Yūsuf*'da derdest-i *Züleyḫā* güyiyā
Kef-i bikr-i maʿnā ceyb-i ṭabʿ-ı ṣad çākimdedir (G.72/4)

Hz. İsa (Mesih), nefesi ile hastaları iyileştirmesi, göğe yükselmesi gibi mucizeleriyle çeşitli mazmunlara konu olmuştur:

Feyż-i laʿliñle ḥayāt-ı cāvidān bulmuşdur rūḥ
Urmadan iḥyā-yı *mevtʿden Mesīḫā dem henüz* (G.32/2)

Tāb-ı mihr ü ceẕb-i ʿaşḳıñla olmuşdur müdām
Nüh felek gerdān-ı mülk ḥayrān *Mesīḫā* muẕṭarib (G.174/3)

Hz. Musa, Allah'ın Tûr Dağı'nda tecellî edişinden dolayı aldığı "kelîm" unvanı, mucizeler gösteren asası ve inkârcılarla mücadelesi yönüyle zikredilmiştir:

Münker-i faẕl-ı Ḥaḳḳa mānende-i *çūb-ı Kelīm*
Ejder-i zehr-efken ü āteş feşānidir sözüm (K.1/3)

Be-eşk-i dīde-i Yaʿḳūb u ṣūret-i Yūsuf
Be nūr-ı vadī-i Eymen be-*ṣuʿle-i Mūsā* (K.2/65)

Hz. Davud, sesinin güzelliği ve demiri mum gibi eritip şekillendirmesi münasebetiyle zikr edilir:

Bes Ṣāliḥ ü İdrīs ü İsḥaḳ u Zülküfl
Be-zūr-ı pençe-i Dāvud u ṣavt-i cān efzā (K.2/67)

Hz. Süleyman taht, taç, saltanat, insan, cin, peri, hava vb. mahlûkata hükmetmesi münasebetiyle zikr edilir:

Bes *tāc-ı Süleymān* be-luṭf-ı manṭūḳ-ı ṭayr
Be-ṭāʿat-i Ẕekeriyyā be-ḥimmet-i Yaḥyā (K.2/68)

Hz. Nūh, uzun ömrü ve tufan hadisesi dolayısıyla çeşitli mazmunlarda geçer:

N'ola peyveste-i eyyām ʿömr-i *Nūḥ* ise yaşım
Virür seylāb-ı ṭūfāndan ḫaber dünyāya gözyaşım (G.15/1)

Münacaat türündeki kasidede velilerden hikmetleriyle Lokman, âb-ı hayatla birlikte Hızır ve İlyâs, peygamberlerden Zekeriyya, Yunus, İshâk, Zülküfl, İsmâil, Lût, Hûd ismen anılmıştır.

2.4.6.1.2. Kitaplar

Kuran-ı Kerim, Mushaf, Kitab, adlarıyla ve ayetleriyle çeşitli mazmunlarda zikr edilmiştir. Sevgilinin yüzü mushafa, güzelliği âyete benzetilmiştir. Bir beyitte kutsal metinlerden sayılan suhûflardan söz edilmiştir. Bir beyitte de dört seçkin kitap tabiri geçmiştir:

Be-*ṣuḥūf*-ı Ādem ü İdrīs ü Şīt ü İbrāhim
Bes *çār kitāb-ı güzīde* vü aʿlā (K.2/63

Kitāb-ı rūyıña itdim hezār kere ḳasem
O māha sıdḳ-ı ḫulūṣım inandırıncaya dek (G.117/2)

Ruḫunda ḫāl-ı siyeh ṣanma ḫāce-i Hindū
O māhın *āyet-i ḥüsnini* geldi tefsīre (G.208/2)

2.4.6.1.3. Melekler

Allah'a en yakın meleklerin en büyükleri olan Cebrâîl, Mikâîl, İsrâfîl, ve Azrâîl'in ortak ismi olan kerrûbiyân melekleri genellikle şairin ve sevdiklerinin feryat ve matemlerine eşlik etmektedir:

Ṣadā-yı raʿd ṣanma ehl-i beytiñ yeʾs ü derdinden
İder āh u fiġān *kerrūbiyān*-ı ʿālem-i bālā (G.55/8)

Dört büyük melekten sadece Cebrail (Rūhu'l-Kuds) bir beyitte geçmektedir:

Rūḥ-ı Ḳuds beste-i fitrāk olsa yoḳ ʿaceb
Ṭurfe ṣayyād ḳılub ḳudsiyāndır ġamzesi (G.206/3)

Birçok beyitte genel anlamda melek sözcüğü çeşitli mazmunlara konu olmuştur:

Ḳıbāb-ı nīlgüne ʿaks idince āh u efġānım
Feleklerde *melekler* de ider āh u fiġān aġlar (G.93/3)

Muḥterem mevlūd ʿālī ḳadr u sāmī rütbe kim
Oldılar ḥūr u *melek* ḫidmet-güẕār māderi (Kk.9/6)

2.4.6.1.4. Âyet ve Hadîsler

Âyetler ve hadîsler genellikle kısmî alıntılama biçiminde beyitlerde kullanılmıştır. Bazı âyetlerin manaları hatırlatılarak telmih yapılmıştır:

O mū miyān ne çoḳ u ne ider şefḳat
Tavr-ı muvāfıḳ *ḫayru'l-umūri evsaṭuhā*[2] (G.50/5)

Didim esrār-ı dehānıñ ʿacabā var mı bilen
Gülüp ol didi *lā yaʿlemü'l-ġaybe illallāh*[3] (G.152/2)

Ḳadīm u Ḳadir *eḥad lem yelid velem yūled*[4]
Ferīd ü Ḥaḳḳ u Ḥamid Ekber ü ʿālī ü ʿālā (K.2/58)

Cānım ol şāhvār-ı şeb-i Īsrā'ya fedā
ʿÖmrüm ol vāṣıl-ı ıḳlīm-i *ev-ednāya*[5] *fedā* (G.2/1)

---

[2] "İşlerin en hayırlısı orta yollu olanıdır." İbn-i Ebû Şeybe, *El Musannef*, XIX, 348.
[3] "Allah'tan başka kimse gaybı bilmez." 27/Neml-65
[4] "… birdir…, doğurmadı ve doğrulmadı…" 112/İhlas- 1,3.
[5] "…(İki yayın birleşmesi) veya daha yakın… 53/Necm-8-9. Ev Edna tasavvufta miraç münasebetiyle peygamberimizin Allah'a yakınlığının derecesini ifade eden bir makam olarak da adlandırılır.

Ḳoma reʾy-i naʿgme-i rengīn ile bālā-yı server üzre
İder *cennāt-i tecrī (min) taḥtihe'l-enhār* [6] hep ezber (G.101/6)

Oḳur hemān *mine'l-māi küllü şey'in ḥayy* [7]
Ḫurūş u cūşiş-i enhārı şanma nā-bercā (K.2/27)

2.4.6.2. Tasavvufî Unsurlar

Lüzūmî, tıpkı Sebk-i Hindî'den etkilenen diger şairler gibi tasavvufu bir amaç olarak görmeyip, söylemek istediklerini ifade etmek için bir araç olarak kullanmıştır. Tasavvufî aşkı işlediği sınırlı sayıda gazeli vardır. Bu şiirlerinde genellikle aşk, dergâh, pir, tecelli, mâsivā, istignâ, bezm-i elest, velâyet, fenâ, bekâ, vahid, kesret, tecrid, hırka, terk, melâmet, keşf gibi tasavvufî terimlere yer vermiştir.

Olmaz *tecellīgāh-ı celīl-i ʿazīmü'ş-şān*
Dilden Lüzūmī gitmeyicek naḳş-ı *māsivā* (G.173/7)

Künc-i istiġnāda dil āzādedir ālāmdan
Pīşe içre Lüzūmī şīr-i bī-pervā yatur (G.87/8)

Bezm-i elesti yād ile gāhī çekince āh
Āyīne-i sipihri ḳılur jengbār dil (G.199/3)

Aḫī ve'l-inşirārı Şeyḫ ʿOsmān bunda hem medfūn
Velāyet āsmānında iki necm-i saʿādetdir (Kk.8/2)

Tenezzül mi ider dil şikār-ı murġ-i iḳbāle
Olanlar āşiyān-sāz-ı *ferāġat Ḳāf-ı ʿuzletde*(G.205/2)

Tā olmayınca vāṣıl-ı ser-i menzil-i *fenā*
Mümkin degil saña görine ʿālem-i *beḳā* (G.60/1)

Bī-irtiyāb ḫāliḳu'l-eşyā *vaḥīddü*r
Eşyā-yı maḫlūḳāta egerçi yoḳ intihā (G.60/2)

Zāhid olur mı vāḳıf-ı *esrār-ı men ʿaref*
Tā bulmayınca āyīne-i ḫāṭırı cilā (G.60/3)

Ehl-i *tecrīdim* Lüzūmī iltifāt itmem felek

[6] "… altlarında ırmaklar akan cennetler…." 39/Zümer-20, 3/Ali İmran-194, 47/Muhammed-12, 2/Bakara-25.
[7] " …her canlı şeyi sudan yarattık." 21/ Enbiyā-30

Āftābından baña ʿarż itse zer-endūde-tāc (G.180/7)

Şāh-ı ʿaşḳa kisve-i şāh u gedā yeksān gelir
Cāmesi gāh aṭlas u geh *ḫırḳa-yı peşmīnedir* (G.17/2)

Ḥikmet-i bāliġa-yı Ḫālıḳı bilmez maḫlūḳ
Reh-i *teslīme* girüb *terk*-i ḫuṭūr eylemişiz (G.191/5)

Nāmım oḳunur nüsḫa-yı ʿaşḳ içre Lüzūmī
Şeydā-yı *melāmet*zede rüsvā-yı muḥabbet (G.35/7)

Māʾ u ṭīn ādemi ol dem ki taḫmīr itdiler
ʿ*Aşḳ* ḥarfıñ levḥā-yı ṣadrında taḥrīr itdiler (G.9/1)

Bazı gazellerin genellikle matla ve makta beyitlerinin bazen ilk bazen de son dizesinden sonra Allah anlamına gelen derviş selamı olarak da bilinen "Hu" sözcüğünü kullanmıştır:

Iḳlim-i cāna leşker-i hicrān gelir gider *(Hu)*
Eyler metāʿ-ı ṣabrımı talān gelir gider (G.75/1)

Mesnevisi ile Dîvân şairlerinin büyük bir çoğunluğunu etkileyen Mevlana ile Şah-ı Geylânî Lüzūmî Dîvânı'nda adı geçen büyük mutasavvıflardandır:

Virür muṭālaʿa heft-berg-i ġonca-yı dile
Ṣafā-yı maʿnevī-i meṣnevī-i Mevlānā (K.2/15)

Ḥafīd-i *Şāhı Geylān* Şeyḫ Ḫalef kim meşher-i pāki
Ṣafā-baḫş ḳılub muhbıṭ-ı nūr-ı ḥaḳīḳatdir (Kk.8/1)

Lüzūmî, münacaat türünde yazılan başlangıç gazelinde yaratılış hikmetini aşkla izâh eder. Bu aşk da tasavvufî aşkdır:

ʿAşḳ olmasaydı olmaz idi bu mükevvenāt
ʿAşḳ olmasaydı olmaz idi arż ile semā (G.171/5)

2.4.6.2.1. Rind ve Zâhid Tipleri

Dîvân edebiyatı şairlerinin işlediği ana konulardan biri rind ve zâhid tipleridir.

Dîvân şairi rindden, rindlikten yanadır. Kendini rind sayar. Her fırsatta zâhidin karşısına dikilir, onu kınar, yerin dibine batırır. Çünkü başkalarının attığı her adımda, yaptığı her işte eksik, kusur, günah arayan ham ya da kaba sofu, şaire göre, kendi özel yaşamında kusurlunun, günahkârın ta kendisidir (Mengi 2010: 264).

Lüzûmî, rind ve zâhid kıyaslamasında meşrebine ve geleneğe uygun olarak rindin tarafını tutar, her fırsatta rindi yüceltirken zâhidi küçük düşürür:

Ey Lüzūmī saġār-ı rindāneyi ur başına
Menʿ iderse bādeyi ger zāhid-i mīnā-şikest (G.61/7)

Cām-ı leb-rīz-i ṣafā düşmez elimden ṣubḥ u şām
Ey Lüzūmī rind-i ser-mestim budur meşreb baña (G.1/8)

Gördüm serine ḫırḳa-i peşmīneyi çekmiş
Zāhid ider erkān-ı riyāyı yine teʾyīd (G.65/4)

Gördükde gelir zāhidi meyḫāneye ṭoġrı
Sāḳīye didi pīr-i muġān açma ḳapuyı (G.159/3)

Şiirlerimizde devamlı bir mücadele halinde olan âşık ve zâhidin aralarındaki fark sahip oldukları akıllarıdır. Zâhid her ne kadar zühd ü takva ile terbiye etmiş de olsa cüz'i akıl sahibidir. Âşık ise külli akıl sahibidir ve bu yüzden zahidi dinlemez ve onun sözlerini ciddiye almaz (Ceylan 2007: 302).

Lüzûmî, zahidi yaratılış sırlarına vâkıf olmayan, ârif olmayan, sadece kuru kuruya ibadet eden biri olarak gönül ehli olan rindin karşına oturtur:

Zāhid bu deñlü ḥalline saʿy itdügi rumūz
Bir cām ṣunsa pīr-i muġān keşf olur baña (G.173/5)

Olmasa ger nefsine ʿārif ne ḥāṣıl zāhidiñ
Sübḥa u seccādesiyle ḫırḳa-yı peşmîneden (G.46/2)

Zāhid olur mı vāḳıfı esrār-ı *men ʿaref*
Tā bulmayınca āyine-i ḫāṭırı cilā (G.60/3)

Olsa n'ola ger ṣāfderūn hemçü miṣl-i Lüzūmī
Ne zāhid-i bī-maġz u ne sübhā be-destiz (G.105/8)

2.4.6.3. Aşk Hikâyelerinin Kahramanları

Lüzûmî genellikle kendisini ünlü âşıklardan Mecnûn ve Ferhad ile kıyaslar. Bazen aşkının onlardan ileri olduğunu öne sürer. Çoğunlukla Mecnûn deliliği, Ferhad ise dağı delmesi münasebetiyle zikr edilir. Bazı beyitlerde aşağıdaki örnek beyitlerde gibi Mecnûn'un gerçek isimi olan Kays ile Ferhad'ın lakabı olan Kūhken tercih edilmiştir.

Öyle bir pākīze-i ḥüsn ü ʿişvegersün ey ṣanem
Kays bī-ārām olur görse ger *Leylā* seni (G.155/6)

Bana sulṭān-ı ʿaşḳ ol rütbeyi ḳılmışdır erzānī
Ki *Ḳays* u *Kūhken* ṣad mertebe ol rütbeden dūndur (G.14/6)

Ben o ḳāmāndan-ı ıḳlim-i cünūn u ḥayretim
Kim iki serhengdir *Ferhād* ile *Mecnūn* bana (G.28/6)

Rāh-ı muḥabbete ayaġım baṣdıġım zamān
Ferhād u *Ḳays* dehşet ile oldı ber-ṭarāf (G.116/5

Lüzûmî kendisini efsânevî âşıklardan olan bülbül ve pervâne ile de karşılaştırır. Bülbül, güle olan aşkından dolayı ah u figan etmesi, pervâne ise kendisini aşkı uğruna ateşlere atması dolayısıyla zikr edilir.

Ṭāḳat gelir mi rüʾyet-i nūr-ı cemāle hīç
Yaḳmaz *çerāġa* cismin *pervāneler* tehī (G.131/5)

Pervāne iḫtirāḳda hem-rāzdır bana
Bülbül fiġān u nālede demsāzdır bana (G.38/1)

Bahār irdi ṣaları ictimāʿa ṣaḥn-ı gülşende
Bu maʿānī minār-ı naḫl-i *gülde bülbülān* söyler (G.101/5)

En güzel kıssa diye tabir edilen ve Kuran'da geçen Yūsuf ve Züleyhâ kıssasının kahramanları genellikle "güzellik, emel, bikr" gibi soyut kavramlarla bir arada kullanılarak mazmun oluşturur.

Eyledi pençe-i küstāḫ ile *Yūsuf* mānend
Ceyb ü dāmānımı ṣad çāk *Züleyḫā*-yı emel (G.124/5)

2.4.6.4. Mitolojik Unsurlar ve Tarihî Şahsiyetler

Genelikle, şarabın mucidi Cem kadehi ile birlikte, Makedonyalı İskender, mağlup ettiği İranlı Dârâ ile birlikte, Rüstem kahramanlığı ile, Simurġ, Hümâ ve Ankâ gibi efsanevî kuşlar ile, Kaf dağı ele geçirilmez, ulaşılmaz özellikleri ile birlikte anılmıştır.

Gelüb cezīre-i baġa *Sikende*r-i nevrūz
Bozuldı leşker-i *Dārā*-yı dāver-i sermā (K.2/25)

Dārā-yı zamān cāy-nişīn-i şeh-i kevneyn
İskender-i Cem ḥaşmet ü pīrāyede tāc (Kk.1/1)

Sebūda mey işidüb mevc-ḫīz-i şevḳ olur
Oḳundı bir kere efsāne-i *Key* ü *Cemşīd* (G.64/6)

Cünd-i ġamı ṭaġıtdı çıḳup rezme bezmde
Rüstem miṣāl ṣavlet ile ḳahramān sebū(G.142/2)

İtdi *Sīmurġ* u *Hümā'y*ı ṣayd u bend ol şehvār
Çeşm-i şehbāzıñ süzünce ʿarṣa-i naḫcīrde (G.154/4)

Ḫāli olmaz ḫāne-i ḫāṭır ḫayāl-ı yārden
Ḳāf-ı istiʿlādır anda her zamān ʿ*Anḳā* yatur (G.88/6)

Sultan Abdülaziz ve Sultan Adülmecid tarih kıtalarında anılır:

Cihānda maʿrifet-i ferrūḫ-ṣıfat ʿ*Abdü'l-ʿazīz Ḫān* kim
Fürūġ-ı faẓl ile mülküñ münevver eylemüş bāri (Kk.3/1)

Mesʿūd ola nuṣretle nev-sāl-ı ẓafer yā Rabb
Ġāzī-i cihāngīre *Sulṭān Mecid Ḫāna* (Kk.10/1)

Yezid ve Şimr Kerbela hadisesi dolayısıyla Hz. Ali (Murtaza) ve Hz. Hüseyin'in isimleri ile birlikte adları geçer:

Bu ayda ḫançer-*Şimr*-i laʿīn-i bī-mürüvvet āh
Ḥüseyn'iñ sinesinde çeşme-i ḫūn eyledi icrā (G.55/5)

Vefā olsaydı sende ey felek ḳavm-i *Yezīd* içre
Esīr eyler miydüñ hiç *Murtażā*'nuñ naḳd-i īmānıñ (G.123/6)

2.4.6.5. Şairler ve Sanatkârlar

XVI. yüzyıl Fars edebiyatı şairlerinden ve Sebk-i Hindî akımının temsilcilerinden Örfî-i Şîrâzî(ö.1591), Feyzî-i Hindî(ö.1595) Tâlib-i Âmûlî(ö.1626), ile Azeri Türkçesiyle şiirleri de olan Sâib-i Tebrizî(ö.1676), Şevket-i Buharî(ö.1695) isimlerini tevriyeli bir şekilde anar. Türk şairlerden Bâki(ö.1600) ile İranlı şairlerden Nizâmî(ö.1209) ve Hâce Selmân(ö.1376) Dîvânda adları geçen diğer şairlerdir:

Bāde-i ṣafvet-nümāyı naẓm-ı ḥālet baḫşımā
Rūm'da *Bāḳī* ʿ Acem'de *Ḫāce Selmān* teşnedir (G.186/6)

Ey Lüzūmī *Rāġıb* u *Ṭālib* olanlar naẓma
Behre yāb-ı *Feyż* olur *Sāʾibl*enir *Şevket*lenir (G.77/7)

ʿ*Örfī*-yi *Rūm'*um disem ʿālem beni taṣdīḳ ider
Şimdi ʿaṣrıñ şāʿir-i muʿciz-beyānıdır sözüm (K.1/36)

Ol ḳadar dürr *Niẓāmī*-i dānā
Penc- gencinde eylemişdir derc (K1.1/1)

İranlı meşhur ressam Behzâd bir beyitte bir benzetme ile zikr edilir:

Çekince ṣūretiñ oldı şikeste ḫāme-i ʿacz
Rüsūm-ı naḳşda *Behzād* gördigiñ göñlüm (G.22/4)

Hz. İbrahim'in babası put yapıcısı, nakkaş Âzer de bir beyitte geçmektedir:

Eyledükde ʿizz ile ṣaḥn-ı vücūdı cilvegāh
Ṣūret-i eṣnāmdan maḥv oldı naḳş *Āzerī* (Kk.9/14)

2.4.6.6. Kültürel unsurlar

Dîvânda kullanılan döneme özgü adetler, giyim şekli, oyunlar, bayram, düğün, kutlama, yas, inançlar vs. ile ilgili zihniyet unsurları ya da kültürel unsurlar aşağıdaki örnek beyitlerde gösterilmiştir.

Kur'an üzerine yemin etme ile ilgili:

Kitāb-ı rūyıña itdim hezār kere ḳasem
O māha sıdḳ-ı ḫulūṣım inandırıncaya dek (G.117/2)

Hükümdarların âdetleri ile ilgili:

Ḳudūm-i pādişeh nevbahār u nevrūza
Ne naḳd-i sebzeyi hemyāneden türāb döker (G.79/4)

Yönetim biçimi(Saltanat ve Hilafet) ile ilgi:

Nuḫbe-i şāhān şāh-ı ʿAbdülʿaziz Ḫān kim odur
Dürr-i tāc-ı *salṭanat* mesned-ṭırāz-ı Ḫüsrevi (Kk.2/1)

Pīşvā-yı millet beyżā-yı imāmü'l-müslimīn
Zīb-i evreng-i *ḫilāf*et feyżyāb-ı maʿnevī (Kk.2/2)

Satranç, çevgân gibi oyunlar:

Ḫam oldı ḳāmeti *çevgān-veş* dil-i zārıñ
Nişān-ı vuṣlata gūy-ı emel çalıncaya dek (G.122/3)

Alış verişin nasıl yapıldığı ile ilgili:

Olamaz şāyān-ı ḳıymet çārsū-yı mihrde
Kāle-i cāna urulmazsa eger tamġa-yı ʿaşḳ (G.111/6)

Çıḳardım kārgāh-ı ṭabʿdan bu tāze dībāyı
Lüzūmī çārsū-yı naẓmda zīb-i dükān itdim (G.12/7)

Düğünlerde gelinin, nasıl süslendiği, kullandığı eşyalar vs. ile ilgili:

Tezāḥum ne ki ḥasret-i ʿinā-yı dilden
ʿArūs-ı gül yüzine çekdi muʿcir-i aḫfā (K.2/26)

Giyim-kuşam ile ilgili:

Gül-i sepīdi görüb berg-i tāze içre didim
Bahār faṣlı giyer dil-rūbālar *aḳ dībā* (K.2/28)

Cilvesāz oldıḳça ol meh-rū *libās-ı āl* ile
Āl ider āşüfte-i ruḫsār-ı āl eyler beni (G.5/6)

O serv-ḳaddime nessāc ṭabʿ eyledi nesc
Nesīc-i rişte-i envārdan *ḳabā-yı zer* (G.70/2)

Mâtem ile ilgili:

Yine māh-ı muḥarrem geldi oldı yeʾs ü ġam peydā
Libās-ı mātemi pūşīde oldı ḫalḳ ser-tā-pā (G.55/1)

Ḳaplamuş dūd-ı siyeh ḳadd-ı bülend-i āhım
Yaʿni *mātem-zedey*e böyle gerekdir *cāme* (G.141/3)

İletişim ile ilgili:

İtmege ḥālimi ʿarż ol büt-i sīm endāme
Murġ-i āteş per-i āhımla uçurdum nāme (G.141/1)

Cerīde ṭabʿına Āmid'de bir maṭbaʿa açdı
Feraḥ-yāb eyledi cümle ahālī-i ṣenākārı (Kk.3/10)

Bayram âdetleri ile ilgili:

Dil-i pür-nermine baḳ merḥamet ālūd olmuş
ʿ*Iyd-i vaṣlında ider ʿāşıḳı ḳurbān* (G.47/5)

Tabâbet ile ilgili:

Aḫker-i dāġım şerār endāz olur iḥrāḳına
Sīne vażʿ olmamışken *penbe-i merhem* henüz (G.32/5)

Aydınlatma gereçleri ile ilgili:

Ol şemʿ-rūya olmaya tā kim zebān-ı dırāz
Eyler *ser-i zebān-ı çerāġı büride kāz* (G.36/4)

Eğitim ile ilgili:

Hemçün Lüzūmī *ḫāce*-i ʿaşḳım ki ehl-i dil
Tedrīsi ʿilm ülfet ider *mektebimdedir* (G.98/5)

2.4.6.7. Astronomi ile İlgili Unsurlar:

Gökyüzü rengi, yüksekliği, yuvarlaklığı, dönmesi, düz ve geniş görünüşü, vb. özellikleri dolayısıyla çeşitli benzetmelere konu olur. Ayrıca o üzerindeki gök cisimleri ile birlikte hayal edilir (Kurnaz 1996: 430).

Lüzûmî Dîvânı'nda, "fezâ, âsumân, çarh, felek, mihr, sipihr, sitâre, Zühre, Nâhîd, Ferkadān, mâh, kevkeb, hûrşîd, şems, neyyir, afitâb, encüm, necm, ahter vb" kelimelere yer vermiş, çoğu zaman sevgilinin yüzünü parlaklıkları ve şekilleri dolayısıyla ay ve güneşe benzetmiştir. Bazen de göğün ve gök cisimlerinin yüksekliği ile sevgilinin ulaşılmaz güzelliği yüceltilmiştir.

Bercīs-i felek naẓmımı yazdıḳda Lüzūmī
Raḳṣ-āver olur şevḳle *Cevzā* ile *Nāhīd* (G.77/5)

Hilāl-i māh nola *kehkeşān-ı zāl-ı gerdūna*
Gören dir ḳahramandır kim ḳuşanmış tīġ ile ḫançer (G.95/2)

Nüh ḳubbe-i sipihri yaḳar çü kürre-i nār
Çıḳsa tennūr-i dilden bir āh-ı pür-şerārım (G.129/4)

Ṣafā-yı bezm ile *māh-ı bülend-i aḫterimiñ*
Felekde olmada her şeye ġazel-serā *Nāhīd* (G.64/3)

Raḳṣa geldi *Zühre-i zehrā felekde* şevḳden
Zīb-i mihr-i ʿālem olduḳda bu ṭıfl-ı dil-rübā (N.1/3)

Neyyir-i ṭabʿım *felek* taʿẓīm ile ṭutsa n'ola
Şuʿle-baḫşā-yı *nücūm* ü *Ferḳadānıdır* sözüm (K./1)31

2.4.6.8. Müzik ve Satranç Terimleri

Şarkı, şiir, içki gibi eğlence meclisleri ile ilgili çeşitli müzik terimleri kullanılmıştır. Müzik terimleri genellikle cinas, tevriye ve tenâsüb sanatında karşımıza çıkar. Ney, kanun, çeng, def gibi müzik aletleri rast, ırak, hicaz gibi makamlar Dîvânda kullanılan müzik ile ilgili terimlerdendir. Raks da müzik terimleri ile birlikte kullanılır:

Nevā-yı nāleleriyle maḳām ṭutar *ʿuşşāḳa*
O māhı ḫāb-ı ṣafādan uyandırıncaya dek (G.117/4)

Şevḳe gelmem gelmese āvāze-i *ḳānūn* baña
ʿİşret-ābād-ı ṭarabda böyledür *ḳānun* baña (G.28/1)

Āhenk-i rıḥlet ile *maḳām-ı ʿıraḳdan*
Muṭrib nevā-yı ʿıyşa *ḥicāz* üzre vir ḳarār (G.187/6)

Der *nevā* ile pür derc-i sīne-i dürāc
Terennümāt-ı maḳāmāt ile bıraḳdı *ṣadā* (K.2/21)

Şīve-i ṭannaẓ ile raḳṣ gelüp ol ʿişveger
Ḫatır-ı üftādeġānı raʿşe-yāb-ı şevḳ ider(G.99/1)

Satranç tabirleri birkaç beyitte tenâsüb sanatı içinde kullanılmıştır:

Ferzāne-i dili*naṭ*ʿ-ı emel üzre iden *māt*
Şevḳ-i ruḫ u çāpıñ devāsı o şehiñdir (G.82/3)

Ġurūr-ı ḥüsnle naṭʿ -ı sitemde sürme *at ṣāh*ım
Niçe ḫüsrevi daḫi *mat* eylemiş *ferzāne*-i devlet (G.176/6)

2.4.6. 9. Çiçek ve Ağaç Çeşitleri

Bahar mevsimi, gül bahçeleri, lale, menekşe, nergis gibi çiçekler tasavvufta Allahın kudretinin tezahürü olarak yorumlandığı için Dîvân şiirinde çokça kullanılan tabiat unsurlarındandır. Dîvân şiirinde sevgilinin yüzü adeta çiçek bahçesi gibidir. Yüzü güle, gözü nergise, ayva tüyleri çemene, ağzı goncaya, saçı sünbüle benzetilir. Dîvânda adı geçen çiçekler ve kullanıldıkları şiirlerle ilgili örnek beyitler aşağıdaki gibidir:

Gül

Rengi, kokusu, şekli ve bülbülün ona olan aşkı dolayısıyla Dîvân şiirinde en sık karşılaştığımız çiçeklerin şahı diyebileceğimiz bir çiçektir. Genellikle sevgilinin yüzü güle benzetilir:

Şevḳden raḳṣa gelüb yerden ayaġım kesilir
Ne zamān sāḳī *gül-çehre* ki ṣaḥbā getirir (G.185/3)

Gül gibi ol *gülʿiẕārıñ* laʿlini ḫandān iden
Ebr-veş ʿuṣṣāḳını giryān u nālān eylemiş (G.194/6)

Lâle

Klasik şiirimizin XVI. Yüzyıla kadar sözü edilen lalelerin yabani türler olduğu muhakkaktır. Yabaniliklerinden, yani dağlarda, kırlarda yetişiyor olmalarından dolayı “taşralıdırlar” bunun için utangaç, usul erkân bilmez bir çiçek olarak düşünülen lale, bir bakıma utangaçlığın, çekingenliğin sembolüdür (Ayvazoğlu 2008: 122).

Lâle ayrıca harflerinin yeri değiştiğinde Allah sözcüğü elde edilen bir kelime için Allah’ı sembolize eder.

Yapraklarının kırmızı, kalbi konumundaki ortasının siyah ve yanık renkli oluşu sıkıntıyı, derdi ve yanıp yakılmayı simgeler; bu yüzden de lâle-yi dağdâr, dağlanmış lâle olarak bilinir (Yıldırım 2008: 483).

Peykānlarıñ gelür deyü şevḳ ile *lāle-vār*

Açmış tenimde dāġlarım çeşm-i intiẓār (G.173/1)

Sünbül

Şairler gibi çiçek üstatlarının da çok sevdikleri bir çiçek olan sünbül, Dîvân şiirinde genellikle sevgilinin saçlarının (zülf, kâkül, turra) benzetilenidir (Ayvazoğlu 2008: 172).

Dîvânda sünbül redifli bir gazele yer verilmiştir.

Gülşeni eyledi pür-ʿıṭr-ı dilāvīzi ile
Olalı şemm-i zülfüñle muḫammer *sünbül* (G.125/6)

Benefşe (Menekşe)

Boynunun eğikliği, ilk açan bahar çiçeklerinden olması, her yerde yetişmesi gibi özellikleri dolayısıyla Dîvân şiirinde sıklıkla geçen çiçeklerden biridir:

Cām-ı leb-i ḫaṭṭ uran ol meh ṣunub didi
Ḫoşdur *benefşe* şerbeti faṣl-ı bahārda (G.209/2)

Nergis

Nergis, genelikle “sarhoşluk, göz, gözcü, intizar” kavramları ile birlikte kullanılır. Dîvânda nergis redifli bir gazel vardır:

Bıraḳmaz destden cām-ı meyi ṣubḥ u mesā *nergis*
Ḳadeḥkeşlikle olmuş ʿāleme ʿibretnümā *nergis* (G.68/1)

Reyhân

Güzel kokusundan dolayı saç ve ayva tüyleri ile birlikte anılır:

Ḥasret-i ḫaṭṭ u ruḫ u zülfiyle ölsem ol bütin
Ḫāk-ı ḳabrim üzere *reyḥān* ü gül ü sünbül biter (G.99/2)

Sûsen

Sivri ve uzun yaprakları dolayısıyla hançer, mızrak, kılıç gibi keskin unsurlarla birlikte anılır. Bazen de bahçede bekçi olur:

Ṣaḥne-i *sūsen* aña ḫançer ile itdi hücūm
Çekicek meygede-i baġda sāġar sünbül (G.125/3)

Ağaç Çeşitleri

Dîvânda adı geçen ağaç çeşitleri serv, sanavber, şimşad çenar, Sidre ve Tûbâ'dır. Genellikle sevgilinin boyu bu ağaçlara benzetilerek zikr edilmiştir. Bu ağaçlardan Dîvânda adı en sık kullanılan servi ağacıdır.

O *serv-ḳaddime* nessāc ṭabʿı eyledi nesc
Nesīc-i rişte-i envārdan ḳabā-yı zer (G.70/2)

Çenār u *servi* görüb gülşen içre dir ādem
Behiştdir ki derūnunda *Sidre* ü *Ṭūbā* (K.2/43)

Ṣarf-ı ʿıyş u nūş seḥer için bu mevsim-i ferḫundede
Destin açmış şāh-ı gülden naḳd-i berg ister *çenār* (G.66/6)

Olamaz ḳāmet-i bālāsına hem-ser *şimşād*
Ḫoş-ḫırām olmuş çün serv-i ḫırāmān (G.47/6)

Zebān-ı nāmiyede ẕikr-i keyf-i Yaḥyā'yı
Görüb şehādete ḳaḳdı *ṣanevber*-i bālā (K.2/22)

2.4.6.10. Denizler ve Nehirler

Herhangi bir özel deniz adı geçmemekle birlikte genel anlamda deniz, büyüklüğü, derinliği, inci kaynağı olması vs. dolayısıyla bahr, derya, yemm adlarıyla çeşitli benzetmelere konu olmuştur:

Yemm-i maʿānī-i ṭabʿ-ı laṭīfden her dem
Lüzūmī böyle güher sāḥil-i beyāna çeker (G.70/7)

Bir dögünmez maʿden ü *deryā*-yı gevherdir dilim
ʿĀlemiñ maḥṣūd-ı ṭabʿ *baḥr* u kānıdır sözüm (K.1/34)

Dîvânda Fırat, Dicle, Ceyhun nehirleri geçmiştir. Bu nehirler de genellikle aşığın gözyaşlarını sembolize etmiştir:

Ṣadāyu'l-ʿaṭaşla ehl-i beyt āh itmeden ey çerḫ
*Fürā*t'ıñ zehre dönsün yire giçsün āb-ı ḥayvānıñ (G.123/8)

Dicle-i seylāb-ı eşkimle revān olmaḳdayım
Cüst-ü- cūy sūy-ı Baġdād-ı emelle hemçü şaṭ (G.114/4)

Nihāl-ḳāmetiñ yādıyla dökerim ol ḳadar ḳan kim
Gören dir seyl-i eşkim Allah Allah bu ne *Ceyḥūn'*dur (G.14/2)

2.4.6.11.Ülke ve Şehir Adları

Dîvânda, bazı ülke ve şehirler şiir içinde çeşitli vesilelerle anılmaktadır. Sebk-i Hindî şiirinin etkisiyle şehrengizlere yer verilmiştir, diyebiliriz.

Bu dönemde şehrengizlerin arttığı ve lafza dayanan çeşitli edebî sanatlarla dolu bir dille yazıldığı görülür. Şehrengizlerin artması bir bakıma şiirin halk tabakaları arasında yayılması dolayısıyladır (Babacan 2010:50).

Mekānıñ eyledi *Baġdād'd*a behişt-ābād
Lüzūmī *Rūm'*da berbād gördigiñ göñlüm (G.22/9)

Diyārbekir'de çıḳdı cerīde nüsḫası ammā
Baḳılsa müştemildir cümle-i āṣār u aḫbārı (Kk.3/11)

Ruḫuñ devriñde ṭāḳ-ı ebruvānı eşkim aşmışdır
Bahār eyyāmı *cisr-i Āmid* üzre *Dic*le ṭaşmışdır (G.184/1)

Lebrīz-i feyżdir der ü dīvārı *Mekke'nin*
Tābına nūr-ı beyt ile envārı *Mekke'nin* (G.7/1)

Eflāke çıḳdı şevket-i şāhı *Medine'niñ*
Ḫurşīde virdi şaʿşaʿa māhı *Medine'niñ* (G.8/1)

Meylimiz düşdi sevād-ı ḫaṭṭ-ı yāre şimdi
Āḫir devrde herkes sefer eyler *Şām'a* (G.140/9)

Hevā-yı nükhet-i gīsū-yı şeker-rīzinle
Ġazāl-i deşt-i *Ḫoten* göbegini çatlatdı (G.157/3)

Be-cāh u mertebe-i pīşvā-yı ʿālemiyān
Be-nūr-ı cebhe-i sulṭān-ı *Yeṯrib ü Baṭḥā* (K.2/62)

Dilden ḫayāl-i āhūsı ḥüsn-i çeşmiñ ʿubūr ider
Ṣaḥrā-yı *Çīn*'e ṣanki ġazālān gelir gider (G.75/4)

Ġubār-ı āsitānıñ tūtiyā-yı çeşm-i cān itdim
Bu ḫāṣiyetle anı reşk-i kuḥl-ı İṣfahān itdim (G.11/1)

"Medfûndur *Belde*-i *Siird* Hafid-i Şeyh Abdu'l-Kādir Geylâni kaddesallahu sırrahū'l-Samedani" başlığı altındaki bir kıt'ada ise o dönem Diyarbakır vilayetine bağlı bir sancak olan Siirt şehri geçmektedir.

2.5.Nüshanın Özellikleri

Yapılan araştırma sonucu Dîvânın tek nüshasına ulaşılabilmiştir. İstanbul Millet Kütüphanesi'nden elektronik posta ile temin edilen ve kütüphanenin 34 Ae Manzum 384 arşiv numarasında kayıtlı nüshanın aynısı yazma eserler web sitesinde de kayıtlıdır. İstanbul Millet Kütüphanesi'ndeki yegâne nüshanın fiziksel nitelikleri kütüphanenin web sitesinde şu şekilde belirtilmiştir:

Kendi el yazması tek nüshadır. 112 yk.: b.b, st./2, stn.:200 x 150, 150x112

Notlar Restorasyon Durumu: Nüsha çok zarar görmüş durumdadır. Öncelikle birçok şiirin üstü karalanmıştır (bu şairin kendisi tarafından yapılmış olabilir). İkinci olarak eserin yaprakları birbirine karışmış durumdadır, bunların var olan sayfa numaralarına göre yeniden düzenlenmesi gerekir. Bunun dışında şirâze tamamen dağılmış çoğu yapraklar kopmuş durumdadır.

İçindekiler: Bazı beyitler vardır. Klâsik bir Dîvân tertibine uygun olarak düzenlenmiş bu Dîvânın yaprakları ciltlenirken yapraklar birbirine karıştırılmış olduğundan içeriği tam olarak tespit edilememiştir. Müstensihi tespit edilememiştir.

Yazma eserler sitesinde ise Dîvân hakkında şu bilgiler yer almaktadır: Sırtı bez, yüzü ebru kâğıt kaplı.

Boyut: 200 x 150

Yaprak:112

Satır: Değişik

Yazı Türü: Rika

İstanbul Millet Kütüphanesi'nin verdiği bilgilerin yanı sıra Dîvânın bazı yaprak ve sayfalarının kısmen veya tamamen silik olması, bazı yapraklarının rutubettenh etkilenmiş olması, mürekkeplerinin dağılmış olması, bazı sayfalarda çift numara olması, birbirinden uzak sayfaların bir yaprakta olması, örneğin 2. sayfa ile 57. sayfanın ayrı varakta olması da ek bilgi olarak verilebilir

2.6. Metnin Hazırlanışında Göz Önünde Bulundurulan Hususlar

1. Osmanlı Türkçesi'nde kullanılıp da günümüz Türk alfabesinde bulunmayan harfler için aşağıdaki transkripsiyon sistemi kullanılmıştır:

ا,آ	a, ā	ص	ṣ
ا,أ	a, e, ı, i, u, ü	ض	ḍ, ż
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	ʿ
ث	s̱	غ	ġ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	ḳ
ح	ḥ	ك	g,k,(ň)
خ	ḫ	ل	l
د	d	م	m
ذ	ẕ	ن	n
ر	r	و	v, u, ü, o, ö
ز	z	ه	h, a, e
ژ	j	ى	y, ı, i, ī
س	s	ء	ʾ
ش	ş		

2. Âyet , âyet cüzleri ile hadîsler anlamları dipnotta verilerek tırnak içinde koyu italik olarak yazılmıştır. Âyet ve hadîs gibi alıntıların kaynağı metin sistematiğini bozmamak için metin hizasında verilmemiştir. Dipnot açıklamasında kısa künye olarak verilmiştir. Kaynak olan eserin tam künyesi ise kaynakçada yazılmıştır.

3. Âyet cüzleri ve hadîsler metin içinde Latin harfleriyle transkribe edilmiş ve koyu italik karakterde dizilmiştir

4. Âyet cüzleri ve hadîs bölümlerinin anlamları aparatta gösterilirken tırnak içinde anlamın önünde ve sonunda üç nokta yazılmıştır.("… ….").

5. Metinde silik kısımlar parantez içinde (….) şeklinde gösterilirken okunamayan, ya da üstü karalanmış kelime ve kelime grupları ise kopyalanıp yapıştırılmıştır.

6. Şiirler uyak ve rediflerinin son harflerine göre isimlendirilmiş ve başlık olarak ölçülerinin üzerine yazılmıştır.

7. Nüshanın varak numaraları metnin sol tarafında gösterilmiştir.

8. Nüshada yazılmamış olan harf, ek, kelime ve ifadeler metin tamiri yöntemiyle tamamlanabildiği kadarıyla tamamlanıp parantez ( )içinde gösterilmiştir.

9. Şiirlerin vezinleri, şiirlerin hemen üzerinde yazılmıştır.

10. Farsça kelimelerdeki vâv-ı ma'dûleler, üst bilgi " ˇ ā " ile gösterilmiştir.

Örnek: ḫˇab

11. Türkçe eklerde metindeki vokallerin yazımına uyulmuş, vokali olmayan ekler dönemin dil özelliklerine göre okunmuştur.

12. İnceleme kısmında şiirlerden verilen örnekler, şiirlerin türleri kısaltılarak sıraları ve beyit numaralarıyla birlikte verilmiştir

13. Nüshanın silik, belirgin olmayan, veya çift numara taşıyan varakları uyak ve redifler uygun bir şekilde numaralandırılmıştır. Numaralar metnin sol tarafında gösterilmiştir.

14. Metin, Dîvânın nüshasındaki tertibe uygun oluşturulmuş olup şiirler, şairin oluşturduğu sıraya göre numaralandırılmıştır. Farklı sayfalardaki tekrar eden gazeller ise karşılaştırma kolaylığı sağlaması açısından bir araya getirilerek ardışık bir şekilde numaralandırılmıştır.

15. Metin tespitinde bir birlik sağlamak amacıyla Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalarda İsmail Ünver tarafından yayımlanan ve metin neşirlerinde kabul gören "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" başlıklı makalede getirilen esaslara mümkün olduğunca uyulmaya çalışılmıştır.

16. Metindeki özel isimlerden sonra kesme işareti kullanılmıştır.

17. Gazellerde şair veya müstensih tarafından üstü çizilen dizelerin yerine yazılan kelime veya dizeler italik yazı karakteriyle parantez içinde gösterilmiştir.

BÖLÜM III

LÜZÛMÎ AHMED EFENDİ DÎVÂNI TRANSKRİPSİYONLU METİN

3.1. Lüzûmî Ahmed Efendi Dîvânı Transkripsiyonlu Metin

3.3.1. Kasideler

1.

Bismillāhirraḥmānirraḥīm

Der-Naʿt-ı Ḥażret-i Resūl-i Ekrem Ṣalla'llāhu Teʿālāʿ Aleyhi ve Sellem

2 (Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

1 Vāḳıf-ı rāz-ı nihān-ı āsimānīdir sözüm
Kāşif-i esrār-ı mażmūn-ı nihānīdir sözüm

2 Münderic her ḥarf u lafẓımda rumūz-ı feyż-i Ḥaḳḳ
Maẓhar-ı feyż-i celīl-i müsteʿānīdir sözüm

3 Münker-i fażl-ı Ḥaḳḳ'a mānende-i çūb-ı Kelīm
Ejder-i zehr-efken ü āteş feşānīdir sözüm

4 İtdigim çün ṣūret-i elfāẓa nefḫ-i rūḥ-ı feyż
Mürde-i ʿaşḳa ḥayāt-ı cāvidānīdir sözüm

5 (…….)
Reşk-baḫş-ı rūḥ Ḫallāḳ-ı meʿānīdir sözüm

6 Ṣūret-i efkārımı taḳrīr içinde göstürir
Bāzū-yı endīşemiñ āyīnedānıdır sözüm

7 Bir cevāb ile ider biñ müşgili yārāna ḥall
Bezm-i naẓmıñ ḫurdebīn ü kārdānıdır sözüm

8 Ben ne mollāyım ne ʿallāmım ne keşşāfım hemān
ʿĀrif-i ʿilm ü uṣūl-i imtihānīdir sözüm

9 Meṣʿad-ı bām-ı ḫayāle itmege fikrim ṣuʿūd
Süllem nüh pāye-dār u rismānīidir sözüm

10 Maʿnī-i sebʿü'l-meşānīden alup ders-i kemāl.
Vāḳıf-ı rāz-ı ʿulūm-ı āsimānīdir sözüm

11 Maʿnī-i *"nūn ve'l-ḳalemden"* [8] iktisāb-ı feyż ile
Pehlüvān-fikrimiñ tīr ü kemānıdır sözüm

[8] "Nun, Andolsun ki (Ey Muhammed) kaleme…"68/Kalem-1

12 Maṭlaʿ-ı endīşemüñ māh-ı münīridir ḫayāl
Burc-ı fikriñ neyyir-i pertev-feşānıdır sözüm

13 Lücce-i pākimde dürr-i neşʾe-i feyż ü kemāl
Āşinā-yı cām-ı bezm-i lā-mekānıdır sözüm

14 Yoḳ ʿaceb maḥrūse-i fikri taṣarruf eylesem
Mülk-i naẓmıñ şehreyār-ı kāmrānıdır sözüm

15 Leşker-i fikrim ṣuġūr-ı naẓma sevḳ itsem n'ola
Ḫıṭṭa-yı şiʿriñ şeh-i ṣāḥib-ḳırānıdır sözüm

16 Cāhil ile *(zişt)* şiriştānın belā-yı cānıdır
ʿĀrif-i rūşen żamīriñ ḥırz-ı cānıdır sözüm

17 Gülşen-i naẓmıñ ḫayālim ġonça-yı rüʿyāsıdır
Ṣaḥn-ı bāġ-ı fikrimiñ serv-i revānıdır sözüm

18 Aṭlas-ı zer-beft-i maʿnādır nesīc-i cāmesi
Bezm-i ʿirfānıñ ʿarūs-ı dilsitānıdır sözüm

19 Ben bu daʿvāda muṭavvel eylemem güftārımı
ʿĀrif ü ʿallām-ı esrār-ı maʿānīdir sözüm

20 Rişte-i naẓmıñ kelāmım lüʾlü-i şehvārıdır
Silk-i ṭabʿıñ gevher-i revnaḳ-feşānıdır sözüm

21 Nev-ḳumāş-ı naẓm u neṣr ile n'ola zeyn eylesem
Çārsū-yı faż̇l u ʿirfānıñ dükkānıdır sözüm

22 Nüktesinde maʿnī-i esrār-ı vuṣlat muḫtefī
Ḫaste-yı hicriñ ṭabīb-i mihribānıdır sözüm

23 Kimsede cürʾet mi var aña muḳābil ṭurmaġa
Sāḥa-yı faż̇l u kemāliñ pehlivānıdır sözüm

4

24 Dürr-i ṣenā-baḫş oldıġım çün dīde-i cān u dile
Ġıbṭa-yı kuḥl-ı sevād-ı İṣfaḥānī'dir sözüm

25 Baykara-yı ṭabʿımıñ cāmı leb-ā-leb feyżdir
Ḫüsrev-i fikriñ nedīm-i nüktedānīdir sözüm

26 Ter-dimāġ eyler cihānı nükhet-i dilcūy ile
Gülşen-i faż̇l u maʿārif-būstānīdir sözüm

27 Düşmen-i idrāki bā-nām u nişān itsem n'ola
Āteş-endāz-ı derūn-ı ḫān-ü-mānīdir sözüm

28 Ḳuvve-i naẓm u maʿārifle nerīmāndır dilim

Deşne-i ser-tīz ü tīġ-i ḫunfeşānīdir sözüm

29 İḳtirānımdan hirās eyler ʿadū-yı bī-ciger
Pīşe-zār-ı ṭabʿımuñ şīr-i jiyānıdır sözüm

30 Celve-i āṣār-ı bedīʿimle helāk-ı düşmene
Hemçü teʾṣīr-i direfş-i Gāvyānīdir sözüm

31 Neyyir-i ṭabʿım felek taʿẓīm ile ṭutsa n'ola
Şuʿle-baḫşā-yı nücūm ü Ferḳadān'īdir sözüm

32 Oḳusunlar nām u evṣāfım ḫaṭībān-ı hüner
Mülket-i naẓmıñ şeh-i ṣāḥibḳırānıdır sözüm

33 Ḳıymetiñ elbet bilür gevher-şināsān-ı kemāl
Lüʾlü-yi şehvār u Genc-i Şāygānıdır sözüm

34 Bir dögünmez maʿden ü deryā-yı gevherdir dilim
ʿĀlemiñ maḫṣūd-ı ṭabʿ baḥr u kānıdır sözüm

35 Yoḳ ʿaceb şīrīn-meẕāḳ-ı feyż olursa ṣāmīʿi
Bezm-i naẓmıñ ṭūṭī-i şekker zebānıdır sözüm

36 ʿÖrfī-yi Rūm'um disem ʿālem beni taṣdīḳ ider
Şimdi ʿaṣrıñ şāʿir-i muʿciz-beyānıdır sözüm

37 Āb-ı istiġfār ile şimdi dehānı pāk idüp
Vāṣıf-ı peyġamber-i āḫir zamānıdır sözüm

5

38 Tācdar-ı efser-i Tāhā ḥabīb-i Allāh kim
Zümre-i ʿuṣṣāḳınıñ vird-i lisānıdır sözüm

39 Aḥmed-i mürsel medār-ı faḫr-ı gül hādi-i sebil
Naʿt-gūy-ı ʿabd-i dāmen-dermeyānıdır sözüm

40 Feyż-i ilhām-ı Ḫüdā'dur cürʾet itmek vaṣfına
Yoḳsa dehriñ ʿacz-gūy u ʿacz-dānıdır sözüm

41 Bādī-i īcād-ı mevcūdāt gül-i faḫrü'r-rüsül
Naʿt-gūyānıñ ḥaḳīr nātuvānıdır sözüm

42 Vaṣf-ı Miʿrāc-ı muʿallāya cesāret eylesem
Şerḥ-i envār-serā-yı īhānıdır sözüm

43 Rāyiż-i yektā süvār-ı sāḥa-yı esrāgānıñ
Midḥat-ı pākinde ḳāṣır-ı dāstānıdır sözüm

44 Zīb-i evreng-i serīr-i *“lī-maʿallāh ”* [9] kim anuñ
Kem biżāʿet pür ḥaḳīr naʿt-ḫᵛānīdir sözüm

45 Müjde-i dürr-i şefāʿatiñ idelden zīb-i gūş
Müʾmin-i müẕnibiñ rāḥat-resānıdır sözüm

46 Yā Resūlallah ḳaviyyü'l-iʿtimādım luṭfıña
Bu senedle mücrimīniñ müjde-gānıdır sözüm

47 ʿAfv-ı ẕenb ü cürmini Ḥaḳḳ'dan şefāʿat ḳıl diyü
Bu günehkār-ı ḥaḳīriñ tercümānıdır sözüm

48 Ṭayy-ı rāh-ı naʿtı mümkün mi Lüzūmī ṭutalım
Menzil-i evṣāfınıñ peyk-i revānıdır sözüm

49 Olalı gevher-şümār-ı silk-i naʿt-ı aʿẓamı
ʿArş u kürsiñ ẕikr ü fikr-i ḳudsiyānıdır sözüm

50 ʿArż-ı itḥāf-ı selām ile idüp ḫatm-i kelām
Ḫalḳa tebşīr-i sürūr u şādmānıdır sözüm

6
51 Biñ taḥiyyāt u selām olsun revān-ı pākine
Ravżaʾ-yı iclāliniñ ta armaġanıdır sözüm

2.

(Mefāʿilün/ Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün)
(Fāʿlün)

1 Zihī şanāyiʿ-i bī-miṣl ḫāliḳü'l-eşyā
Zihī bedīʿ ü'l-mümtāz Rabb-ı arż u semā

2 Zihī mekārim-i āṣār-ı Rabb-ı ḥayy-ı ebed
Zihī eʿāẓım-ı esrār-ı Ḫālıḳ-ı yektā

3 Zihī feżāʾil-i envāʿ-ı ḫālḳü'l-ezhār
Zihī nümāyiş-i ṣunʿ-ı nev-ā-nev-i Mevlā

4 Nesīm-i terbiyet-i ḳudret-i İlāhī ile
Döşendi ṣadr-ı çemenzāra sündüsī ḫādrā

5 Getürdi nāmiye āṣār-ı ḳuvvetiñ fiʿle
Ahālī-i çemene oldı terbiyet-baḫşā

6 Nesīm-i ṣubḥ miṣāl-ı dem-i Mesīḥā'yı
Bu demde mürde-i ezhāra oldı cān-baḫşā

7 Hezār kürsī-i vaʿẓ-ı nihāle çıḳdı didi

[9] “Allah'la(beraber) öyle anlarım olur ki…” peygamberimizin Allah'a olan yakınlığının derecesini gösteren taht, makam. Münāvį, *Feyzü'l-Kadir*, IV, 8.

Bereʾet be-ismiñ yā Rabb-i ġālikü'l-eşyā

8 Ḥarīm-i ġalvet-i gülzārı zeyn idince bahār
ʿArāyiş-i gül-i neşküfte oldı perde-küşā

9 Erīke-i çemene çıḳdı dāver-i nevrūz
Eyālet-i çemene ḥükmin itmege icrā

10 Hevā müsāʿade-i luṭf ile neşāṭ-āver
Nesīm-i ṣubḥ şemīm-i ferāḥla rūḥ-efzā

11 Çemen-i leṭāfet rengīn eyler maḳām-ı ṭarab
Ṭarāvet-nevāyla gülistān-ı keder-fersā

12 Ḳumarī servde gūyā-yı taḥtiha'l-enhār
Nihāl-ı gülde muġnī-i ʿanādil-i gūyā

13 Neşāṭ-ı maṣṭaba zīb-i ḥavāli-i gülşen
Ṭarab-ı muḳīm-i ṣafāgāh dāmen-i ṣaḥrā

14 Libās-ı sebz ile rengīn ṣaḥār ü hāmūn
Şükūfelerle müzeyyen zemīn-i deşt ü feżā
7
15 Virür muṭālaʿa heft-berg ġonca-yı dile
Ṣafā-yı maʿnevī-i meşnevī-i Mevlānā

16 Kitāb-ı ṣad varaḳ-ı ġonca-yı müṭālaʿadan
Çıḳardı ḫˇāce-i bülbül şurūṭ-ı mihr ü vefā

17 Görüp temāsil-i tertīb-i bezm-i gülzārı
Sürūda başladı çengi-i Zühre-i zehrā

18 Yem-i seḫāveti cūş itdi fī-sebīlallāh
Riyāż-ı ʿālemi saḳā-yı ebr ider irvā

19 Görünce naḳl-ı şukūfe çemende eyledi çerḫ
Piyāle-i ḳameri vażʿ-ı sofra-yı ṣaḥbā

20 Ḳudūm-ı ġoncaya teşrīf ḫˇāndır bülbül
Getürdi bāġa nüvīd-i nevā berīd-i ṣabā

21 Der nevā ile pür derc-i sīne-i*(ḫāṭır-ı)* dürāc
Terennümāt-ı maḳāmāt ile bıraḳdı ṣadā

22 Zebān-ı nāmiyede ẕikr-i keyf-i Yaḥyā'yı
Görüp şehādete ḳaḳdı ṣanevber-i bālā

23 Didim vār ise ḳıyāmet ʿalāmetidir bu
Çemende ḳad çekicek serv-i serkeş-i vālā

24 Degil berāber gül-reng-būda sebz-giyāh
Fürūġ u tābda beñzer mi Āftāba Sühā

25 Gelüp cezīre-i baġa Sikender-i nevrūz
Bozuldı leşker-i Dārā-yı dāver-i sermā

26 Tezāḥum-ı nigeh ḥasret-i iʿnā-yı dilden
ʿArūs-ı gül yüzine çekdi muʿcir-i aḫfā

27 Oḳur hemān *"mine'l māi külli şey'in ḥayy"* [10]
Ḫurūş u cūşiş-i enhārı ṣanma nā-bercā

28 Gül-i sepīdi görüp berg-i tāze içre didim
Bahār faṣlı giyer dil-rubālar aḳ dībā

29 Nedir secencel-i enhārda bu ṣafvet-i tām
Ki oldı cilvegeh-i ʿaks-i künbed-i ḥadrā

30 Çemende itmege neşr-i fevātiḥ eyledi vażʿ
Derūn-ı micmer yine lāle ʿanber-sārā

8

Budur delīl-i ḳıyāmet taḳarrüb itdigine
31 Ki oldı nice ʿalāmet dehrde peydā

32 Çemende Dabbetü'l-arżı giyāh itdi ẓuhūr
Ġurūb-ı bāġda mihr-i gül oldı çehre-nümā

33 Veride eyledi diyü perde-i şermim
Tutuk-ı be-kef gül ider naḳd-ı ʿişmet daʿvā

34 Ḫumār-ı dīde-i nergisden itdim istimzāc
Ki nevresān-ı çemen nūş idüp mey-i ṣahbā

35 Hücūm-ı keyf ile gül çāk idüp girībānın
ʿAzīz-i gülşen iken kendin eylemiş rüsvā

36 Mey-i ṣabūḥ ṣafāsıyla ġonca ḫˇāba varup
Çeker fiġān anı īḳāẓ-ı bülbül-i şeydā

37 Lehīb-i āteş-i seyyāle baġrını yaḳmış
Piyālelerle çeküp lāle bāde-i ḥamrā

38 Benefşe keyf-i ṣabūḥiyle serfürū-bürde
Ḫumār-ı ṣubḥ ile maḫmūr nergis-i şehlā

39 Kenār-ı cūda ṣanup māhı ḥayāl-ı füsūn
İşʿasıyla kelīm-ḳamer bıraḳdı ʿaṣā

[10] " …her canlı şeyi sudan yarattık." 21/ Enbiyā-30

40 Debīr-i ḳudret ider şerḥ maʿnā-yı sırrı
Ṣaḥāyif-i çemene kilk-i ṣunʿ ile imlā

41 Ser-i cū ol āb üzre münşī-i ḫurşīd
İder yerāʿa-yı ṣuʿle ile s̱ebt ḥarf-ı s̱enā

42 ʿAceb mi münkeri māt eylese şükūfe-i şāḫ
Ṭutar Kelīm gibi ḥuccet-i yedd-i beyżā

43 Çenār u servi görüp gülşen içre dir ādem
Behiştdir ki derūnunda Sidre vü Ṭūbā

44 Mesīḥān-ı çemen ḥalḳa-yı beste-i tevḥīd
Kelām-ı vaḥdet-i Haḳḳa lisanları mecrā

45 Görüp bu ḥāl-ı ḥaḳīḳat meʾāli gülşende
Lisān-ı ṣıdḳ ile virdüm cevāb āmennā

46 Bu nükte gūşıma degdi ṣadā-yı hātifden
Ki sen de eyle diliñ nūr-ı vaḥdete meʾvā

47 Yapış dü dest-i ḫulūṣ ile ḥalḳa-yı zikre
Bıraḳ cihāna çü Dāvud ẕikr-i Ḥaḳḳ'la ṣadā

48 Gelüp lisāna o dem *lā ilāhe illallāh*
Didim vaḥīddir Allah şübhesiz ḥaḳḳā

49 Ṣıfāt u ẕātına yoḳdur maḥal reyb ü gümān
Odur ferīd ü ṣamed-i bī-miṣāl ṣadeḳnā

9

50 Geçüp maḳāl-i żaʿīf ü ḫayāl-i bāṭıldan
Lisān-ı ṣıdḳ ile itdim şürūʿ-i ẕikr-i Ḫudā

51 Nefes-i nuḳūdını estaġfirullaha ṣarf it
Nedir bu ġaflet ü ḫāmūş ey dil-i şeydā

52 Sirişk-i ḫūn-ı nedāmetle dāmeniñ ṭoldur
Ḫayāl-ı bāṭılı terk eyle ṭut ṭarīḳ-i hüdā

53 Dem-i rücūʿ u dem-i tevbe vaḳt-i istiġfār
Be-ṣıdḳ-ı tām bu esmā-yı Ḥaḳḳ'ı ola gūyā

54 Eyā kerīm ü keremkār u ekrem u ġaffār
Raḥīm ü erḥam u raḥmān u ʿāliyyü'l-aʿlā

55 Ḳadīr ü muḳtedir ü ḳādir ü ḥalīm ü rāʾūf
Baṣīr ü sāmiʿ ü'l-eṣvāt ü Rabb-i arż u semā

56 ʿAlīm ü aʿlem ü ʿallām münʿim-i muṭlaḳ
Bedīʿ ü ṣāniʿ ü cebbār u ḫālıḳü'l-eşyā

57 Müʿīn ü müntaḳim ü rāziḳ u remīʿ u ḥakīm
Ṣabūr u dāʾim ü bāḳī ü elṭaf u dānā

58 Ḳadīm u ḳadir *“eḫad lem yelid velem yūled”* [11]
Ferīd ü ḥaḳḳ u ḥamid ekber ü ʿālī ü ʿālā

59 Ḥakīm ü ḥākim ü settār ü īzid u ḳahhār
Reşīd ü hādī ü tevvāb-ı Rabb-ı bī-hemtā

60 İlāhī pertev-i nūr-ı ḳadīm ẕātıñ içün
Başīret ü başarım eyle nūr ile bīnā

61 Be-ḥaḳḳ-ı *eşhedü en lā ilāhe illallāh*
Be-ḥaḳḳ-ı şāh-ı risālet güzīde-i eşyā

62 Be-cāh u mertebe-i pīşvā-yı ʿālemiyān
Be-nūr-ı cebhe-i sulṭān-ı Yeṯrib ü Baṭḥā

63 Be-ṣuḥūf-ı Ādem ü İdrīs ü Şīt ü İbrāhim
Bes çār kitāb-ı güzīde vü aʿlā

64 Be-ḥaḳḳ-ı Ādem ü Şīt ü Necīyyī vü İbrāhim
Be-Lūṭ u Hūd mükerrem be-ḥürmeti şaʿiyā

65 Be-eşk-i dīde-i Yaʿḳūb u ṣūret-i Yūsuf
Be nūr-ı vadī-i Eymen be-şuʿle-i Mūsā

10

66 Be- ṣabr-ı ṣābir ü Yūnus be-ṣıdḳ-ı İsmāʿil
Be-Ḫıżr u Yūşaʿ u İlyās u ḥażreti ʿİsā

67 Bes Ṣāliḥ ü İdrīs ü İsḥaḳ u Zülküfl
Be-zūr-ı pençe-i Dāvud u ṣavt-i cān-efzā

68 Bes tāc-ı Süleymān be-luṭf-i manṭūḳ-ı ṭayr
Be-ṭāʿat-i Ẕekeriyyā be-ḥimmet-i Yaḥyā

69 Bes ḥāl-i ʿÜzeyīr ü be-ḥaḳḳ-ı Ẕü'l-ḳarneyn
Be-ḥaḳḳ-ı ḥikmet-i Loḳmān be-hestī-i dünyā

70 Be-ṣıdḳ-ı ekmel-i Ṣıddīḳ ü dād u ʿadl-ı ʿÖmer
Be-ḥilm ü şefḳat-ı ʿOṯmān be-cūd-ı şīr-i Ḫüdā

71 Be-ḥürmet-i Ḫüseyin ü Ḫamza u ʿAbbās
Be-ehl-i beyt-i nebi-i serāmed-i eşyā

72 Be- īctihād-ı imām-ı güzīn ü be-necl-i ehl-i ṣalāh
Be-sālikān-ı ṭarīḳat-ı meşāyiḫ-i ʿuẓmā

[11] “… birdir…, doğurmadı ve doğrulmadı…” 112/İhlas-1, 3.

73 Be-eşk-i çeşm-i yetīmān be-āh-ı maẕlūmān
Be-şām-ı ẓulmet-i endūh-ı ġurbet-i ġurebā

74 Deriñden eyleme Aḥmed Lüzūmī'yi maṭrūd
Eyā Kerīm ü Keremkār ü Ekrem ü Dānā

75 Daḫi zamān-ı ʿuḳūbet bu ʿabd-i rū-siyehi
Gürūḥ-ı maḥşeriyān içre eyleme rüsvā

76 Günāh u maʿṣiyetim ḫaremeynini ḳıl yā Rabb
Bir āh-ı nīm-şebim ile ḥarḳ u nā-peydā

77 Daḫi bu ʿabde şefīʿ eyle faḫr-i kevneyn
K'odur vesile-i īcād u ḫilḳat-ı eşyā

78 Ḥesāb-ı defter-i ins ü melekden efzünter
Revān-ı pākine olsun selām-ı lāyuḥṣā

3.1.2. Gazeller

60

Harfü'l-Elif
1.
Bismillāhirraḥmānirraḥīm ve bihi nesteʿīn
(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

1 Bā- merām u maṭlab olmaḳdır hemān maṭlab bańa
Eyle maṭlab maṭlab-ı pākiñ midir yā Rabb bańa

2 Heyʾet-i eflāke taḳlīd eyledim ʿişret-i şebiñ
Çeng-i nāhid ü habāb-ı bādedir kevkeb bańa

3 Ṭurre-i şīrīn ü tāb-ı ʿārıżıñ farḳ eylesem
Çeşm-i temyizimdedir peykeriñ rūz u şeb bańa

4 Reng-i rūyın farḳ idemem ṭurre-i şeb-gūnuñ
Farṭ-ı ḥayretinden [illegible] sebeb bańa

5 Dil [illegible] kitābı şerḥ-i metn-i aşḳdır
Ḫāne-i deşt-i cünūn olsa n'ola mekteb bańa

6 Ḳıble-i ebrū-yı mihrāb [illegible]
Zāhidā [illegible] eyleme meylim budur hep bańa

7 Mehbiṭ-i envār-ı şevḳ ittiñ dil-i ġam-keştimi
Nāz ile ṣunduḳça sāḳī cām-ı leb-ber-leb bańa

8 Cām-ı leb-rīz-i ṣafā düşmez elimden ṣubḥ u şām
Ey Lüzūmī rind-i ser-mestim budur meşreb baña

17

Harfü'l-Elif

2.

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)
(Fāʿilātün) (Fāʿlün)

1 Cānım ol şāhvār-ı şeb-i īsrā'ya fedā
ʿÖmrüm ol vāṣıl-ı ıḳlīm-i *"ev-ednāya"* [12] fedā

2 Ṣadef-i tende olan gevher-i ẕī-ḳıymet-rūḥ
Maẓhar-ı mevhibe vü luṭf-ı feṣr-i żiyāya fedā

3 Kāle-i fāḫire-i kārıña āṣārım
Ḫāk-ı pāk-ı ḳadem-i ḥażreti Ṭāhā'ya fedā

4 Raḫş-ı endīşe-i çālāk u semend-i fikrim
Ḫaṭṭ-ı peymā-yı maḳāmāt-ı muʿallāya fedā

5 Lāne-i tende olan ṭāʾir-i bālādır cān
Bülbül-i bāġ-ı belāġ u gül-i Baṭhā'ya fedā

6 Gözümüñ nūrı ki nezdimde eger dünyāya
Ḳurre-i ʿayn-ı cihān mefḫar-ı dünyāya fedā

7 Ey Lüzūmī güher-i silk-i leāl-i süḫanım
Revnaḳ-ı silsile-i Ādem ü Havvā'ya fedā

3 no'lu gazel, italik yazı karakteri ile gösterdiğimiz terkib ve sözcük düzeyindeki sıralama, değiştirme, ekleme, çıkarma gibi tasarruflarla şair ya da müstensih tarafından ölçü ve kafiyesine dokunulmadan bir önceki 2 no'lu gazel değiştirimiş, sadece üç beyti yazılmıştır:

138

3.

1 Cānım ol *ṭarf-ı süvār-ı* şeb-i īsrāya fedā
ʿÖmrüm ol vāṣıl-ı ıḳlīm-i ev ednāya fedā

2 Ṣadef-i *cismime* pīrāye viren cānı
Maẓhar-ı *āyet-i kübrā-yı fetr-i żiyāya* fedā

3 Kāle-i fāḫire-i kārıña āṣārım
Ḫāk-ı pāk-ı ḳadem-i ḥażreti Ṭāhā'ya fedā

[12] "…(İki yayın birleşmesi) veya daha yakın… 53/Necm-8, 9. "Ev Edna" tasavvufta miraç münasebetiyle peygamberimizin Allah'a yakınlığının derecesini ifade eden bir makam olarak da adlandırılır.

18

Harf ü’z-Za

4.

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Vuṣlat-ı cānān muḥal olmuş firāḳ encāmsız
Bir ṣabāḥ-ı ḫayr gördiñ mi cihānda ṣāmsız

2 Şükr-i şīrīn-güvār zehr ile ālūdedir
Nuṭḳa gelmez bir gün ol ġonca dehen düşnāmsız

3 Fikret-i çeşm ü leb-i dilberledir ʿıyşım tamām
İtmedim tertīb-i ʿişret şeker ü bādāmsız

4 Levḥ-i ruḫṣāra medār-ı eşk ile ḫaṭṭ çekdigim
Bilmez aḥvālım o şāh-ı ʿişvekar īʿlāmsız

5 Oldı şīrīnkām-ı ʿālem neşʾe-i ūmmīd ile
Ḫāṭır-ı nā-kāmdır ḳalmış Lüzūmī kāmsız

20

Harfü’l-Ya

5.

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Zūr-ı ġam kim żaʿaf ile mānend-i nāl eyler beni
İtmege āġāz-ı nāle bī-mecāl eyler beni

2 ʿArż-ı ḥāl itmeklige ṭurduḳça şehrāhında āh
Ḫışm ile raḫş-ı cefāya pāymāl eyler (beni)

3 Bende yoḳ ḥayṣiyyet-i ḳurbiyet-i vuṣlat meger
Ḫām-ı sevdādır ṭalebkār-ı viṣāl eyler beni

4 Ey hilāl-i ebrū-veş dūşumdaki bār-ı ġamıñ
Żaʿaf u ḫam ḳademle hem-ḥāl-ı hilāl eyler beni

5 Sīne-i sīmīn o sīm endām kim gāhī açar
El virür ḥayret o dem ṣūret-i miṣāl eyler

6 Cilvesāz oldıḳça ol mehrū libās-ı āl ile
Āl ider āşüfte-i ruḫsār-ı āl eyler beni

7 Ḳuvve-i tāb-ı cemāl olmaz Lüzūmī kimsede
ʿAşḳdır tāb-āver tāb-ı cemāl eyler beni

6.

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Ṭalʿatıñ āşüfte-i ḥüsn ü cemāl eyler beni
Āb u tāb-ı ṣūretiñ ṣūret-miṣāl eyler beni

2 Beñzer ol ʿaṭşāna kim nūş eyleye āb-ı ḥayāt
Neşʾe-i laʿliñ ki sīrāb-ı zülāl eyler beni

3 Ṣūret-i aḥvālimi olsam da furṣatyāb-ı ʿarż
Ṣūretiñ çoḳ ṣūret-i dīvār-ı lāl eyler beni

4 Sīne-i şeffāfıñ açma kim ta olmayam ḫayret-i çeşm
Kūşe-i çeşmiñle baḳma ḫaste-ḥāl eyler beni

5 Būs-ı laʿl-i yāri itmez ise Lüzūmī ārzū
Ṭabʿıdır kim ṭālib-i emr-i muḥāl eyler beni

25

Harfü'l-Kef

7.

(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Lebrīz-i feyżdir der ü dīvārı Mekke'niñ
Tābına nūr-ı beyt ile envārı Mekke'niñ

2 Virmiş metāʿ-ı kāsid-i maʿṣiyyete revāc
Ġufrān-ı Ḥaḳḳ'la germ-i bāzārı Mekke'niñ

3 Leb-teşnegānı ġarḳa vü sīrāb-ı feyż ider
Emvāc-ı baḥr-ı raḥmet-i ser-şārı Mekke'niñ

4 İtmiş iḥāṭa feyż ile aḳṭār-ı ʿālemi
Şekl-i muḥīṭ noḳṭa-yı pergārı Mekke'niñ

5 Ṣıġmaz derūnuñ levḥā-yı gerdūna midḥati
Bīrūn-ı ʿaḳl u derkdir esrārı Mekke'niñ

6 Çekdi cihānı dāʾire-i dīn ü devlete
Dürr-i yetim ü eşref-i āṣārı Mekke'niñ

7 Dünyāyı aldı zīr-i livā-yı şefāʿate
Raʾyetkeş-i risālet ü sālārı Mekke'niñ

8 Olmaḳla ṣaḥn beyt-i muʿallā-yı kübrāya
Eşrāfı dutdı cümle-i emṣārı Mekke'niñ

9 Ḳaṣd-ı vuṣūl Kaʿbe-i ʿulyā ile bugün

Olsam Lüzūmī ḳāṣıd-ı rehvārı Mekke'niñ

8.

(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Eflāke çıḳdı şevket-i şāhı Medine'niñ
Ḫurşīde virdi şaʿşaʿa māhı Medine'niñ

2 Bulmaz duḫūle rāh aña āfāt u zelzele
Faḫrü'r-rüsül ki ola penāhı Medine'niñ

3 Serv-i risāletiñ çemeni bundadır diyü
Söyler zebān-ı ḥāl giyāhı Medine'niñ

4 Sermāye-i tefāḫur u tezyīd-i ḳadr-ı bedr
Maḳbūl-ı bārgāh-ı İlāhī Medine'niñ

5 Faḫr-i dü kevne menzil-i hicret benim diyü
Tāʿarşa çıḳdı devlet ü cāhı Medine'niñ

26

6 Mānend-i sikke-i zer-i ḫāliṣi mübāhīdir
Pāy-ı ceyb-i Ḥaḳḳ'la cibāhı Medīne'niñ

7 Çün kehribā-yı cism-i żaʿīfim ideydi ceẕb
Nāgeh çü kāh cāẕibe gehī Medīne'niñ

8 Rūz-ı cezāda ʿabd-ı ḥaḳīre şefīʿ ola
Sulṭān-ı bārgāhı īlāhı Medīne'niñ

9 Maḳṣūd-ı rūymāli ile ḫāk-ı ravżaya
Olsam Lüzūmī ʿāzim-i rāhı Medīne'niñ

30

Harfü'r-Ra

9.

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Māʾu ṭīn Ādem'i ol dem ki taḫmīr itdiler
ʿAşḳ ḥarfıñ levḥā-yı ṣadrında taḥrīr itdiler

2 Künbed-i gerdūna düşdükde ṣadā-yı nāy-ı ʿaşḳ
Ḳudsiyān-ı gülbangı tehlīl ile tekbīr itdiler
(Karını anlar ki hep telsīm ü taḳdīr itdiler)

3 Reft-i ʿazmin menzil-i emn ü emāna çekdiler
Ṣıdḳ ile anlar gine iṭmīnān taḳdīr itdiler

4 Sāġar-ı ʿaşḳı tehī ẓann itme erbāb-ı baṣar
Dīde-i cānı fürūġ-ı meyle tenvīr itdiler

5 Şerḥine itmez vefā levḥ-i dü renk rūz u şeb

Maʿnī-i āyāt-ı ʿaşḳı böyle tefsīr itdiler

6 Ey ḫoş ol rūyā-yı nūr-efzā-yı çeşm-i iştiyāḳ
Kim anı ḳurbiyyet-i vuṣlatla taʿbīr itdiler

7 Geldiler nezd-i Lüzūmī'ye seḥer kerrūbiyān
Raḥmet u ġufrān-ı Ġaffār ile tebşīr itdiler

169

10.

1 Mā u ṭīn ādemi ol dem ki taḫmīr itdiler[13]
ʿAşḳ-ı ḥarfın levḥa-yı ṣadrında taḥrīr itdiler

2 Künbed-i gerdūna düşdügünde ṣadā-yı nāy-ı ʿaşḳ
Ḳudsiyān-ı gülbānk-ı *taʿẓīm* ile tekbīr itdiler

3 Reft-i *cismimi* menzil-i emn ü emāna çekdiler
Kārını anlar ki hep teslīm-i taḳdīr itdiler

4 Sāġar-ı ʿaşḳı tehī ẓann itme kim *rūşen-dilān*
Dīde-i cānı fürūġ-ı meyle tenvīr itdiler

5 Şerḥine itmez vefā levḥ-i dū renk rūz u şeb
Maʿnī-i āyāt-ı ʿaşḳı böyle tefsīr itdiler

6 Ey ḫoş ol rūyā-yı nūr-efzā-yı çeşm-i iştiyāḳ
Kim anı ḳurbiyet-i vuṣlatla taʿbīr itdiler

7 Künc-i firḳatde Lüzūmī dīde ḫˇāb alur iken
Ḳurb-ı eyyām-ı viṣāl-i yāri tebşīr itdiler

Harfü'l-Mim

11.

(Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīün/Mefāʿīlün)

1 Ġubār-ı āsitānıñ tūtiyā-yı çeşm-i cān itdim
Bu ḫāṣiyetle anı reşk-i kuḥl-ı İṣfahān itdim

2 Nihāl-ı ḳāmetiñiñ yādıyla çekdim medd-i efġānım
Şevḳ-i ḫayme-i zerrīn ṭınāb-ı āsimān itdim

3 Hücūm-ı ceyş-i ġamdan zaḫm-ı seng-i ṭaʿn-ı düşmenden
Tenim seylāb-ı tufan-ı sirişkimde nihān itdim

4 Miyānıñ mu-şikāfan ḳılca taʿyīn itdiler ammā
Anı bu ḳadar didim bu sırr-ı nihānı ʿayān itdim

[13] 10 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 9 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

5 Ḫurūş-ı eşk-i terle nāle vü āh-ı dem-ā-demle
Hevā vü āb-ı kūyıñ ġıbṭa-necā-yı cinān itdim

6 Hemān pergāle-i ḫūn oldı çıḳdı çeşm-i zārımdan
Ġam-ı laʿliñla kim nūş-ı şerāb-ı erġuvān itdim

7 Çıḳardım kārgāh-ı ṭabʿdan bu tāze dībāyı
Lüzūmī çārsū-yı naẓmda zīb-i dükkān itdim

131.'sayfadan sonra gelen numarasız sayfa

12.

1 Ġubār-ı āsitānıñ tūtiyā-yı çeşm-i cān itdim[14]
Bu ḫāṣiyetle anı reşk-i kuḥl-ı İṣfaḥān itdim

2 Nihāl- ḳāmetiñ yādıyla medd-i *āhımı* çekdim
Şevḳ-i ḫayme-i zerrīn ṭınāb-ı āsimān itdim

3 Miyānıñ mebḥasında ḳılca ince nükteler yazdım
Anı ifāʿ u teşrīḥ eyleyüp ṣoñra beyān itdim

4 Riyāż-ı kūyıñı eşkimle ḳıldım ol ḳadar sīrāb
Leṭāfetde anı hem-reng-i gülzār-ı cinān itdim

5 Hemān(Bütün) pergāle-i ḫūn oldı çıḳdı çeşm-i zārımdan
Lebiñ yādıyla kim nūş-ı şerāb-ı erġuvān itdim

6 Hücūm-ı ceyş-i ġamdan seng-i zaḫm-ı ṭaʿn-ı düşmenden
Tenim seylābe-i ṭūfān-ı eşkimde nihān itdim

7 Çıḳardım kārgāh-ı ṭabʿdan bu tāze dībāyı
Lüzūmī çārsū-yı naẓmda zīb-i dükān itdim

31

Harfü'l-Ha

13.

(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Ādem nedir ki vāḳıf ola sırr-ı ḥikmete
Kuḥl-ı yaḳīn çekilmese çeşm-i baṣīrete

2 Ezhār-ı nā-şüküfte-i kāmıñ küşāyişi
Mevḳufdur hubūb-ı nesīm-i ʿināyete

3 Çıḳmaz şikeste olmayıcaḳ seng-i laʿl-i şer
Ṭutdum hedef derūnumı tīr-i melāmete

[14] 12 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 11 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

4 Yā Rabb bu baḥr-i mevc-feşān-ı fesāddan
Çek keştī-i vücūdumı sıhhat-i selāmete

5 Eşyāda ceffet ferdi-i Ḥaḳḳ'a nişānedir
Ṣarf it naḳd u ʿaḳlıñı bu sırr-ı ḥikmete

6 Taʿlīḳ-i maḳṣad eyleme ṣabr-ı mecāzda
Sürʿatle ḳıl güẕar sırr-ı kūy-ı ḥaḳīḳate

7 Eşkiñle naḳş-ı keşreti sil levḥ-i sīneden
Meʾvāyı ḳıl Lüzūmī diliñ nūr-ı vaḥdete

32

Harfü'r-Rā
14.
(Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīün/Mefāʿīlün)

1 Ġubār-ı kūy-ı Leyli tūtiyā-yı çeşm-i Mecnūn'dur
Anıñçün ḫāk-ı pāyıñ sedd-i seyl-i çeşm-i pür-ḫūndur

2 Nihāl-ḳāmetiñ yādıyla dökerim ol ḳadar ḳan kim
Gören dir seyl-i eşkim Allah Allah bu ne Ceyḥūn'dur

3 Değil yeksān benimle Ḳays resm-i ḳābiliyetde
Ki benim taḥṣīl-i fen ʿaşḳa saʿyım andan efzūndur

4 Gören dībāce-i nev-nüsḫa-yı aʿlām ḥālim dir
Kitāb-ı vaḳʿa-yı Ferhād u Mecnūn'da bu mażmūndur

5 ʿAceb mi levḥ-i dilde naḳş idersem ṣūret-i yāri
Ki naḳş-ı Şīrīn ārām-ı dil-i Ferhād-ı maḥzūndur

6 Baña sulṭān-ı ʿaşḳ ol rütbeyi ḳılmışdır erzānī
Ki Ḳays u Kūhken ṣad mertebe ol rütbeden dūndur

7 Kemān-ebruvānın çilesin çekmekden ol māhın
Lüzūmī ḳāmet-i ḫam keşti-i dil ṣūret-i nūndur

Harfü'l-Mim
15.
(Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün)

1 N'ola peyveste-i eyyām ʿömr-i Nūḥ ise yaşım
Virür seylāb-ı ṭūfāndan ḫaber dünyāya gözyaşım

2 Benem ol rehneverd-i kūh-ı pīç-a-pīç-i maṭlab kim
Ḫayāl-ı vuṣlat-ı dildārdır bu yolda yoldaşım

3 Tenimdir(dilimdir)merkez-i ʿaşḳında ṣābit ṣābite-āsā
Egerçi ḥayretiñle devr ider gerdūn gibi başım

4 Birin āvīze-i gūş pesend itmez ol ṭıflım āh
Ne deñlü dāne-i gevher dökerse çeşm-i dürr-pāşım

5 Cebīnim levḥasında ʿaşḳ resmin eylemiş tersīm
Lüzūmī ṣunʿ*dan* timṣālimi çekdikde naḳḳāşım

131. sayfadan sonra gelen numarasız sayfa

16.

1 Virür seylāb-ı ṭūfandan ġaber dünyāya göz yaşım[15]
Ṣanurlar rişte-i minvāl-ı ʿömr-i Nūḥ'dır yaşım

2 Benim ol rehneverd-i kūh-ı pīç-ā-pīç-i maṭlab kim
Ḫayāl-i vuṣlat*uñdan* ġayrı *yoḳdur* yolda yoldaşım

3 Dilimdir merkez-i ʿaşḳıñda dāʾim ṣābitāt āsā
Egerçi ḥayretiñle devr ider gerdūn gibi başım

4 Birin āvīze-i gūş *ḳabūl itmez* o ṭıfl-ı nāz
Ne deñlü dāne-i gevher dökerse çeşm-i dürr-pāşım

5 Cebīnim levḥasında ʿaşḳ resmin eylemiş tersīm
Lüzūmī ṣunʿ ile timṣālimi çekdikde naḳḳāşım

39 Harfü'r-Ra

17.

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Maḫzen-i dürr-i ḥaḳīḳat sīne-i bī-kīnedir
Bir güherdir bī-dil ol bu aña gencīnedir

2 Şāh-ı ʿaşḳa kisve-i şāh u gedā yeksān gelür
Cāmesi ne aṭlas u ne ḫırḳa-yı peşmīnedir

3 Ṣūret-i ṣunʿ-ı bedīʿ-i bī-miṣāli görmege
Çeşm-i ehl-i binīşe her ẕerre bir āyinedir

4 Dīde-i nā-maḥreme virmez żiyā mihr-i yaḳīn
İncilā-yı pertevi çeşm-i ḥaḳāyıḳ bīnedir

5 Mülk-i ẕilletde ednā görme seyr it rifʿatin
Rehrev-i ṣāḥib-i sülūkuñ ʿazmi illiyīndir

[15] 16 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 15 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

6 Anda neşr eyler nev-ā-nev ḥikmet ıḳlīm-i dile
Ḥākim-i fermān-revā-yı ʿaşḳa mesned sīnedir

7 Südde-i bābında bunca ṭurdıġım bu kim diye
Āsitānemde Lüzūmī bende-i dīrīnedir

128. sayfadan gelen numarasız sayfa

18.

1 Maḫzen-i *esrār-ı ḥikmet* sīne-i bī-kīnedir[16]
Gevher-i yektā-yı ʿaşḳa künc-i dil gencīnedir

2 Şāh-ı ʿaşḳa kisve-i şāh u gedā yeksān gelür
Cāmesi *kāh* aṭlas u *geh* ḫırḳa-yı peşmīnedir

3 Dīde-i nā maḥreme virmez żiyā *ḫurşīd-i ʿaşḳ*
İncilā-yı pertevi çeşm-i ḥaḳāyıḳ bīnedir

4 *Vādi-i zilletde* ednā görme seyr it rifʿatin
Rehrev-i ṣāḥib-i sülūkın ʿazmi ʿilliyīndir

5 Anda neşr eyler nev-a-nev ḥikmet ıḳlim-i dile
Ḥākim-i ferman revā-yı ʿaşḳa mesned sīnedir

6 Ṣūret-i ṣunʿ-ı bedīʿ bī-miṣāli görmege
Çeşm-i ehl-i bīnişe her ẕerre bir āyinedir

7 *Kūyına her dem müdāvim oldıġım* bu kim diye
Āsitānemde Lüzūmī bende-i dīrīnedir

39

19.

(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Çeşmiñ ki neşve-i mey-i naḫvetle mest olur
Mīnā-yı ʿarż u tevbe-i rindān şikest olur

2 Düşmüş lebiñ ḫayāline zāhid benim gibi
Bir gün gelür ki ol daḫi ṣahbā-perest olur

3 Zühhād ıżṭırāb ile bīm ü ümīdde
ʿUşşāḳ-ı neşʾe-perver cām-ı elest olur

4 Ḫırsız olur mı bende-i maḳbūl-i dergehiñ
Ger kāḫ-ı heftümin aña cāy-ı nişest olur

5 Kisve-i şāh u gedā iken gelür şāh-ı ġama
Taʿālem-i ṣafāya ḳadar est (olur)

[16] 18 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 17 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

6 Ḫāk-ı meẕellet içre olan pest olur pesti
Aʿlālıġa tehālük iden zīr ü pest (olur)

7 Taḥsīn ider felekde ʿaṭādur Lüzūmī'ye
Īcād-ı naẓm u neṣre ki kaġıd be dest olur

128. sayfadan sonra gelen numarasız sayfa

20.

1 Çeşmiñ ki neşve-i mey-i naḫvetle mest olur[17]
Nāmūs u neng ü tevbe-i rindān şikest olur

2 Düşmüş lebiñ ḫayāline zāhid benim gibi
Bir gün gelür ki ol daḫi ṣahbā perest olur

3 Eyler naẓẓāre ṣāḥa-yı imkāna ser-te-ser
Rindān-ı dūr bīn ki piyāle be-dest olur

4 Ḫāk-ı tevāżuʿ üzre olan pest olur *bülend*
Aʿlālıġa tehālük iden zīr pest olur

5 İtmez Lüzūmī başḳa maḥalde dilim ḳarār
Künc-i ferāġda bana cāy-ı nişest olur

40

21.

(Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün)

1 Ḫayāl-i ḫaṭṭ-ı nev-ḫīziñ ki ḫāṭırdan güẕār eyler
Feżā-yı sīnemi gerd-i kederle pür-ġubār eyler

2 Żiyā virmez dil-i tārik-ṭabʿa neyyir-i ḥüsnüñ
Serāy-ı sīne-i rūşen-dilān-ı tābdār eyler

3 Şikenc-i zülf-i ʿanber-nükhetiñ yādıyla gezdikçe
Zemīn-i ṣaḥifeyi rehvār-ı ḫāme müşgbār eyler

4 İder pīrāmenin deryā-yı ḫūn seylāb-ı ḥasretden
Ne dem ʿāşıḳ ġamıñla nūş-ı cām-ı ḫoş-güvār eyler

5 Hirās-ı pençe-i tārāc gülçin-i şemgerden
Ḥicāb-ı bergde bānū-yı ġonca īstitār eyler

6 Taḥammül-i ṣarṣar bīḫ-i efgen hecre-i ʿavāḳıbda
Nihāl-i ḫuşksār-ı maḳṣadı pür berg ü bār eyler

[17] 20 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 19 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

7 Ḫazān-ı ġamdan olmaz ḫālī her dem bāġ-ı ümīdi
O kim emr-i ḳażāyı vaḳf-ı devr-i rūzgār eyler

8 Felek ṣāḥib-i kemāli ṭutsa da nāḳṣ-ı hilāl-āsā
Fürūġ-ı faẕl ile bir gün anı şöhret ṣiʿār eyler

9 Ne deñlü zīr-i dāmān-ı cefāda eylesem pinhān
Lüzūmī micmer-i dil būy-ı sırrım intişār eyler

41

Harfü'l-Mim
22.
(Mefāʿilün/ Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün)
(Fāʿlün)

1 Muḳayyed oldı o āzād gördigiñ göñlüm
Şikār idildi o ṣayyād gördigiñ göñlüm

2 Neşāṭ bulmadı nā-şād gördigiñ göñlüm
Yapılmadı o ġam ābād gördigiñ göñlüm

3 Peyām-ı vuṣlatı aldıḳda kendüden gitdi
Seḥerde muntaẓır-bād gördigiñ göñlüm

4 Çekince ṣūretiñ oldı şikeste ḫāme-i ʿacz
Rüsūm-ı naḳşda Behzād gördigiñ göñlüm

5 Dehān-ı şekvā-yı mühr-i sükūt ile kapadı
Ḫarīf-i nāle vü feryād gördigiñ göñlüm

6 Firīb-i pīrezen-i dehr-i dūna aldandı
Diyār-ı Rūm'da (ṭarīḳ-i ṣaḫīde) Ferhād gördigiñ göñlüm

7 Edīb-i ʿaşḳıñ öñünde edeble diz çökdi
Fünūn-ı faẕlda niḳār gördigiñ göñlüm

8 Ḳapıldı seyr-i ḥabāb-ı mey muḥabbet ile
Elinde sübḥa-i evrād gördigiñ göñlüm

9 Mekānıñ eyledi Baġdād'da behişt-ābād
Lüzūmī Rūm'da berbād gördigiñ göñlüm

42

Harfü'l-Ba
23.
(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Yā nesīmü'ṣ-ṣubḥ yā ṣāḥa'l-beşīrü'l-müsteṭāb
Ser eli ḫayru'l-beḳāʿ ez hep ile ḫayru'l-meʾāb

2 Ḫāṭır-ı yāre ḫuṭūr itdim Lüzūmī var ise
Ẓarf-ı vecd itmede var ḥis eylerim pür ızṭırāb

3 Naḳş-ı ḥüsnin perde-i çeşmimde taṣvīr eyledim
Mümteniʿ dir ger beḳā-yı heyetʾ-i naḳş-ı ber āb

4 Serd-i hicriñle dīvār-ı tenim ṭutmışdı rīḫ
Oldı tāb-ı vaṣl ile üftāde-i ḫāk ḫarāb

5 Firḳatinde āh-ı gerdūn vāhdan urduḳça dem
Ser-te-ser ʿaks-i ṣedā ṭoludır bu nüh ḳıbāb

(Āteş-i sūzān-ı ʿaşḳ eylerse dilde şerārāt)
6 Cāy-gīr oldukda ḳalbimde fürūġ-ı aşḳ
Oldı sūzān tūde-i ḫāşāk-ı şekk ü īrtiyāb

7 Vāṣl-ı fāżl u ṣevāb eyler Lüzūmī ādemi
Ḳavl-ı rengīn maʿna-yı vālā īʿlām-ı bi’s-ṣevāb

147

24.

1 Yā nesīmü'ṣ-ṣubḥ yā ṣāḥa'l-beşīrü'l-müsteṭāb[18]
Ser eli ḫayru'l-beḳāʿ ez hep ile ḫayru'l-meʾāb

2 Pīşgāh-ı ʿizzet-i cānānda ḳıl sūzişle ʿarż
Nār-ı hicrān ile tende oldıġın cānım kebāb

3 Āteş-i sūzān-ı ʿaşḳ eylerse dilde işti ʿāl
Yanmaya ḥāşā ki ḫāşāḳ-ı ẓunūn u īrtiyāb

4 *Perde-i çeşmimde* taṣvīr eyledim timṣāliñi
Gerçi dirler mümteniʿ dir ṣūret-i naḳş-ı ber āb

5 Serd-i hicriñle ṭutmuşdı *civāretin cemed*
Oldı tāb-ı vaṣl ile üftāde-i ḫāk ḫarāb

6 Olmasın vāṣıl o māhın gūşına ḥayfā henüz
Ḥayme-i āhımla ṭolmuşken sipihr-i nüh ḳıbāb

7 Ḫāṭır-ı yāre ḫuṭūr itdim Lüzūmī var ise
Kim derūnumda bu gün ḥis eylerim pür ızṭırāb

[18] 24 no’lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 23 no’lu gazelin tekrarı biçimindedir.

Harfü’l-Mim

25.

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Her ne dem kim ḳāmetiñ yādıyla efġān eylerim
ʿĀlemi lebrīz-i dūd-ı yeʾs ü ḥirmān eylerim

2 *Serve baḳsam ḥasret-i rūyınla kim maḥrem eylerim*
Kāşāne-i āteş-i ahım sūzān eylerim

3 Gülleri görsem ruḫuñ yādıyla gözden ḳan döküp
Pençe-i ḥirmān ile çāk-i girībān eylerim

4 Dāstān olmuş saña ʿāşıḳlıġım her yerde *(dillerde)* āh
Gerçi ben aġyārdan bu sırrı pinhān eylerim

5 Ẓulm ile her dem beni zār u perīşān itme kim
Ben de bād-ı āh ile zülfüñ perişān eylerim

6 Külbe-i hicrānıma lāzım degil imdād-ı şemʿ
Şuʿle-i āhım çerāġ-ı beytü'l-aḫzān eylerim

7 Tā emīn olmaḳlıġa bīm-i gezend-i ġayrdan
Ey Lüzūmī cānı ben teslīm-i cānān eylerim

Harfü’l-Ba

26.

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Aḫker-i ḫarḳ-ı firūz-ı tūde-i ġamdır şerāb
Tūtiyā-yı dīde-i Keyḫüsrev ü Cem’dir şerāb

2 Cürʿasın zīb-i meşāmm eyler ḥükm-i sübḥān bu kim
Şāhid-i perde-i esrāra maḥremdir şerāb

3 Cān virür dil-mürde-i hecre budur ḫāṣiyyeti
Şīredār-ı muʿcizāt-ı ibn-i Meryem’dir şerāb

4 ʿAḳl-ı küll derkinde pādır küll-i zebān vaṣfında lāl
Ḥaşre dek mübhem ḳalur bir sırr-ı aʿẓamdır şerāb

5 Daḫme-i şevḳ u neşāṭıñ ẓāhire iḫrācına
Rind-i meyḫˇāra ṭılsım-ı fetḥ-i tevʾemdir şerāb

6 Şuʿle-i cevvāleden terkīb olunmuş gūyiyā
Āteş-i seyyāle cān-sūz-ı ġam u hemdir şerāb

7 Anda bulmuşdur kemāl ehli fuyūżāt-ı keşīr
Kāf-ı maʿnāya Lüzūmī pāy-ı süllemdir şerā

27.

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Mest-i ʿaşḳım āh u zārımdan gelür būy-ı şerāb
Seyl-i çeşm-i eşkbārımdan gelür būy-ı şerāb

2 İttitānım girdibād-ı ʿarṣa-yı ʿaşḳ olsa da
Ta dem-i maḥşer ġubārımdan gelür būy-ı şerāb

3 Ser- te-ser āfāḳa neşr-i ʿıṭr-ı ʿıyş itsem n'ola
Berḳ-i āh-ı pür-şerārımdan gelür būy-ı şerāb

4 Ben o naḡl-ı neşve-yāb ṭūr-ı ʿaşḳım kim benim
Şāḵsār-ı şuʿle zārımdan gelür būy-ı şerāb

5 Gülbin-i ʿıyşım ṭarāvet-yābdır ʿişretle kim
Ġonca-yı şebnem-niṣārdan gelür būy-ı şerāb

6 Şaḵṣı maʿnā sāyesinde mest-i ārām olur kim
Naḡl-ı gülüñ sāyedārımdan gelür būy-ı şerāb

7 Rūḥ -ı āgāh işidüp olsun Lüzūmī mest-i şevḳ
Dürr-i naẓm-ı şāhvārımdan gelür būy-ı şerāb

44

Harfü'l-Elif

28.

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)
(Fāʿilātün) (Fāʿlün)

1 Şevḳe gelmem gelmese āvāze-i ḳānūn bana
ʿİşret-ābād-ı ṭarabda böyledir ḳānun bana

2 ʿĀlem-i ābı itsem n'ola temāşā dāʾimā(ser-te-ser)
Elde var āyine-i cām-ı mey-i gülgūn bana

3 Serv-i gül-puşıñ ki böyle dilkeş ü mevzūndur
Yoḳ ʿaceb olsa kelām-ı dilkeş ü mevzūn (bana)

4 Eyledi āḫir beni bīgāne-i nuṭḳ u maḳāl
Ġamze-i seḥḥār-ı yār itmiş ʿaceb efsūn (bana)

5 N'ola ger deşt-i cünūna eylesem icrā-yı ḥükm
Taḫtgāh-ı selāṭīndir mesned hamūn (bana)

6 Ben o ḳāmāndan-ı ıḳlim-i cünūn u ḥayretim
Kim iki serhengdir Ferhād ile Mecnūn (bana)

7 Ṭālib-i zer ü güher olmam Lüzūmī bes baña
Maḫzen-i dilde kelām-ı gevher-i mażmūn baña

Harfü'r-Ra
29.
(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Gönlüm hevā-yı zülf-i perīşāna bestedir
Tār-ı sükūn u cirm anıñçün güsistedir

2 Ruḫsār-ı yār olmayıcaḳ naẓar eylemem
Pīrāmenimde güller eger deste destedir

3 Dilḫāstegān-ı ʿaşḳ ümīd itmez ʿāfiyet
Mādām çeşm-i şāhid-i dildār ḫastedir

4 Ey pīr bir nefesle anı eyle defʿ ü refʿ
Gerd-i fütūr sāḥa-yı ḳıble nişestedir

5 Gönlüm ki maʿden-i dürr-i nāyāb-ı faẓldır
Cismim Lüzūmī seng-i sitemle *(tīşe-i gamla)* şikestedir
45

30.
(Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün)

1 Bahār eyyāmıdır defʿ-i ġam u ālām lāzımdır
Çemen ṣaḥnında devr-i sāġar-ı gülfām lāzımdır

2 Dem-i ürd-i behişt ü mevsim-i gülgeşt-i gülşendir
Bugün tertīb-i esbāb-ı sürūr-ı encām lāzımdır

3 Meşāmm-ı cānı taṭyīb itmege būy-ı meserretle
Şemim-i ġoncayı gülşende iştimām lāzımdır

4 Maṣūnu'l indirās olmaḳlıġa ceyş-i ġam u hemden
Binā-yı ʿişret-i rindāna istiḥkām lāzımdır

5 Görüp meyl-i ḫırām ḳaddiñi dil gitdi gīsūya
Ḳıyāmetden ʿalāmet olsa ʿazm-i Şām lāzımdır

6 Egerçi ʿarż-ı ḥāl itmeklige yoḳ ḥācet ol şāha
Sirişk-i dīdeden ruḫsārda iʿlām lāzımdır

7 Dü çeşm-i intiẓārım vaḳf-ı rāh-ı intiẓār olmuş
Ṣabā gülzār-ı kūy-ı yārdan peyġām lāzımdır

(Olur farṭ-ı ḥicāb nūş-ı mey-i gülfāma)
8 Olur māniʿ ḥicāb u şermi nūş-ı cām-ı gülfāma
O ṭıfl-ı nāza bezm-i bādede ibrām lāzımdır

(Kelām-ı dilkeşinle ḥüccet-i kübrā-yı naẓmınla)

9 Feṣāḥat güne güftār-ı şeker-bār-ı belāġatle
Lüzūmī müddeʿī-i bāṭılı ilzām lāzımdır

46

Harfü'l-Ha

31.

(Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün)

1 Olur ḫürrem zenaḫdāna dil-i dīvāne düşdükçe
ʿAceb Mecnūn'dur revnaḳ bulur zindāna düşdükçe

2 Emānetdir ṣaḳın iʿrāż ḳılma ʿarż-ı ḥālimden
Ṭarīḳiñ ey ṣabā ḫāk-ı der-i cānāna düşdükçe

3 Dimāġ-ı ʿālemi eyler muʿaṭṭar müşg-i ezferle
Yolı bād-ı ṣabānıñ ḥabb-ı müşg-efşāne düşdükçe

4 Eyā ḳalender kemiyet kūmeyt-i Şebdiz*(berḳ-i reftāra)*
Gönül ey şāh-ı nāzım pāyıña mestāne düşdükçe

5 Olur yāḳūt-ı rummānī gibi ḫūnāb-ı eşkim sürḫ
Ġam-ı laʿliñle her dem kūşe-i dāmāna düşdükçe

6 Egerçi eylemiş serkeşti-i ḥayret serv-i şānı
Nigāhıñ yandırır hemçün sīne-i īnsāna düşdükçe

7 Olur leb-teşne gūyā selsebīl-i ʿAdn'den reyyān
Ḫayāl-i şehd-i laʿliñ ḫāṭır-ı ʿaṭşāna düşdükçe

8 Çıḳar ṣīt ʾafāk-ı ālā ta eyvān-ı Keyvān'a
Nigāh-ı iltifātıñ ḫaste-i hicrāna düşdükçe

9 Bu naẓm-ı şevḳ-baḫş eyleyüp tekrār ile īty ān
Feraḫ-nāk ol Lüzūmī bezm-i yārāna düşdükçe

47

Harfü'z-Za

32.

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Āyet-i kübrā-yı ʿaşḳ olmuş idi muʿallem henüz
Açmadan taʿlīm-i esmāya dehān-ı ādem henüz

2 Feyż-i laʿliñle ḥayāt-ı cāvidān bulmuşdur rūḥ*(cān)*
Urmadan iḥyā-yı mevtādan Mesīḥā dem henüz

3 İktisāb-ı neşve-i cāvid iderdi ehl-i dil
İḫtirāʿ-ı cām-ı ʿişret itmemişken Cem henüz

4 Kaʿbe-i ʿaşḳıñ ḳurulmuşdı esās-ı muḥkemi
Olmadan bünyān kāḫ-ı dehr müstaḥkem henüz

5 Aḫker-i dāġım şerār-endāz olur iḥrāḳına
Sīne vażıʿ olmamışken penbe-i merhem henüz

6 Nev-ḫırāmım derk ider maḳṣūd-ı mā-fi'l-bālimi
Pāyına yüz sürmeden seylāb-ı çeşm-i nem henüz

7 Nüsḫa-yı esrār-ı ʿaşḳ olmuşdı ikmāl u tamām
Olmadan imlā Lüzūmī nüsḫa-yı ʿālem henüz

96

33.

1 *Maʿnī-i āyāt-ı* ʿaşḳ olmuş *dile mülhem* henüz[19]
Bilmeden resm-i muḥabbet nidügin ādem henüz

2 *Yād-ı* laʿliñle bulurdı *tāze cān erbāb-ı ʿaşḳ*
Urmadan iḥyā-yı mevtādan Mesīḥā dem henüz

3 *Ehl-i dil ṭarḥ eylemişdi ḫane-i ʿıyş u ṣafā*
Olmadan bünyān kāḫ-ı dehr-i müstaḥkem henüz

4 *Sāġar-ı laʿl-i lebiñden dil olurken neş'eẕār*
İḫtirāʿ-ı cām-ı ʿişret itmemişdi Cem henüz

5 *Levḥ-i dilde cāy-gīr olmuşdı āṣār-ı ġamıñ*
Bī-vücūd u bī nişān iken cihānda ġam henüz

6 Nev-ḫırāmım derk ider maḳṣūd-ı mā-fi'l-bālimi
Pāyına yüz sürmeden seylāb-ı çeşm-i nem henüz

7 *Ḫāṭırım me'lūf idi remz-i kitāb-ı ʿaşḳ ile*
Olmadan imlā Lüzūmī nüsḫa-yı ālem henüz

48

Harfü't-Ta

34.

(Mefʿūlü/Mefāʿīlü/Mefāʿīlü/Feʿūlün)

1 *Peydā olalı ta gül-i raʿnā-yı muḥabbet*
Gönlümdür aña bülbül-i gūyā-yı muḥabbet

[19] 33 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 32 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

2 Olsam n’ola Mecnūn gibi rüsvā-yı muḥabbet
Ṭutdı etegim pençe-i gīrā-yı muḥabbet

3 Deryāda ḥiddet virür eylerse telāṭum
Çeşmimdeki sermāye-i deryā-yı muḥabbet

4 Ruḫsār-ı cānān ise ger bāġ-ı leṭāfet
Ol bāġa benim bülbül-i gūyā-yı muḥabbet

5 Güncāyişe imkān ḳomadı ġayrı ḫuṭūra
Tā oldı dilim muhbıṭa vü meʾvā-yı muḥabbet

6 Ferhād ile Mecnūn’dur iki şāhidim itsem
Ger maḥkeme-i ʿaşḳda daʿvā-yı muḥabbet

7 ʿArż itse Hümā sāyesini dil ṭaleb itmez
Düşdi serime ẓıll-ı semā-sāy-ı *(sāyeʾ-i ʿAnḳā-yı)* muḥabbet

8 Zehrāb-ı ḥīn-i miḥnet ü hecr olmaḳ ile hīç
Zāʾil mi olur neşve-i ṣahbā-yı muḥabbet

9 Ol ġāyete vardım ki Lüzūmī bana derd
Şeydā-yı melāmet ne rüsvā-yı muḥabbet

10 Yoḳ ġayr devā şimdi Lüzūmī bana oldum
Āşüfte vü dil-ḫaste-i sevdā-yı muḥabbet

152

35.

1 *Olduḳda ḫūy-efşān* gül-i raʿnā-yı muḥabbet[20]
Ġarḳ oldı gülāb-ı tere ṣaḥrā-yı muḥabbet

2 Deryālar *ḫacālet* virür eylerse telāṭum
Çeşmimdeki sermāye-i deryā-yı muḥabbet

3 Güncāyişe imkān ḳomadı *sīnede ġayra*
Tā oldı dilim mehbiṭ ü meʾvā-yı muḥabbet

4 Ferhād ile Mecnūn’dur iki şāhidim itsem
Ger maḥkeme-i ʿaşḳda daʿvā-yı muḥabbet

5 Vāreste-i züll ṭaleb-i ẓıll-ı Hümāyum
Düşdi serime ẓıll-ı semā-yı muḥabbet

6 Zehrāb-ı ḥīn-i miḥnet u hecr olmaġ ile hiç
Zāʾil mi olur neşʾe-i ṣahbā-yı muḥabbet

7 Nāmım oḳunur nüsḫa-yı ʿaşḳ içre Lüzūmī

[20] 35 no’lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 34 no’lu gazelin tekrarı biçimindedir.

Şeydā-yı melāmetzede rüsvā-yı muḥabbet

Harfü'z-Za
36.
(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Olmaḳla istiḳāmet ile serv-i ser-firāz
Bulmuş çemende sebzi-i her demle imtiyāz

2 Dāb-ı rusūm-ı ʿāşıḳ u maʿşūḳ böyledir
Yār eyledikçe nāz iderim ben aña niyāz

3 Nergis küşāde çeşm-i temāşā olur hemān
Ol nev-niḥāl-ı *ṭurfe* ḫırām itse ihtizāz

4 Ol şemʿ-rūya olmaya tā kim zebān dırāz
Eyler ser-i zebān-ı çerāġı büride kāz

5 Ġammāz-ı eşk ü āh-ı şebāngāh vār iken
Mümkün midir Lüzūmī-i dilzāra ketm-i rāz

178
37.
1 Olmaḳla istiḳāmet eyle serv-i ser-firāz[21]
Bulmuş çemende sebzī-i her demle imtiyāz

2 Ol şemʿ-*ḥüsne* olmaya tā kim bir zebān-dırāz
Eyler ser-i zebān-ı çerāġı büride kāz

3 Nergis küşāde çeşm-i temāşā olur hemān
Ol nev-nihāl Sidre ḫırām itse ihtizāz

4 *Dāb-ı ḳadīm* ʿāşıḳ u maʿşūḳ böyledir
Yār eyledikçe nāz iderim ben aña niyāz

5 Ġammāz eşk ü āh-ı şebāngāh vār iken
Mümkün midir Lüzūmī-i dilzāra ketm-i rāz

49
Harfü'l-Elif
38.
(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Pervāne iḫtirāḳda hem-rāzdır baña
Bülbül fiġān u nālede demsāzdır baña

[21] 37 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 36 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

2 Bu naḫvet ü vaḳār ki vār ol nigārda
El-ḥaḳḳ ne deñlü itse cefā azdır bana

3 Ṣīt-i cemāliñi ki ṣabā eylemişdi naḳl
Mengūş-ı gūş-ı hoş āvāzdār bana

4 Evc-i ʿalā-yı maʿrifete itmege ṣuʿūd
ʿAşḳ ile şevḳ iki per-i pervāzdır bana

5 Taḥsīn içün Lüzūmī kelām-ı bedīʿimi
Girih-i girān nāṭıḳa-perdāzdır bana

Harfü'l-Ya
39.
(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Gör ʿālemiñ nümāyiş-i faṣl-ı ḫazānını
Añla fenā-yı reng-i ruḫ-ı gülistānını

2 Ḥayfā ki berg ü bārıñ alup dest-bürd-i bālā
Virdi hevāya şāh-ı gülüñ ḫān-ü-mānını

3 Āh u fiġāna oldı sebeb ḥüsnde güle
Bülbül keser mi bāġda āh u fiġānını

4 İncāz-ı vaʿd-ı vaṣla yine oldı dehen-küşā
Öpseydim ol mehiñ leb-i şeker-feşānını

5 Oldım şehīr ʿuḳde-küşālıḳla açmadım
Rāz-ı dehān u ʿuḳde-i mūy-miyānını

6 Nīm-nigāh-ı nāz ile yaz itdi ḳış meh
Āvāre-i berride*(cünūna)* Ḫoten ahuvanını

7 Bir tīr-i dil-ḫırāşı naṣīb olmadı bana
Çoḳ gözledim o ġamze-i nāvek-feşānını

8 Eyler esās-ı cismimi lerzende murġ-i *(rūḥ)*cān
Yād eyledikçe tende ḳadīm āşiyānını

9 Olsa revā münādi-i pāzārı ʿaḳl-ı küll
Açmış Lüzūmī kāle-i ʿirfān dükkānını

10 Ġammāz-ı eşk çehre-i zerdinde var iken
Ḥāşā Lüzūmī ketm ide rāz-ı nihānı

50

40.

(Mefāʿilün/ Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün)
(Fāʿlün)

1 O māh-ı mihr-ruḫuñ ʿaksi rūy-ı pür-bināsı
Derūnum eyledi nūr-ı sepīd meʾvāsı

2 ʿAceb mi olsa gözüm ḫūn eşk deryāsı
Görünmez ol meh-i mihr-i āşinā budur bāʾisi

3 Kenār-ı cūyda gūyā dikildi tāze fidān
Derūn-ı dīdede fikr-i nihāl-ı raʿnāsı

4 Nihāl-ı nevresine kārgāh-ı fikrimden(ḫāṭırdan)
Sirişk-i çeşm ile nesc eyledim ṣu dībāsı

5 Miṣāl-ı çeşm-i ḥayvān virür ḥayāt-ı cedīd
Raḥīḳ-i neşʾede laʿl-i ḥālet-efzāsı

6 ʿAceb ki ġayret-i ṭūfān u heft ḳulzümdür
Vürūd-ı çeşmim iken seyl-i eşk mecrāsı

7 Degil temādī-i saʿy ile ḳābil-i taḥṣīl
Mütūn-ı nüsḫa-yı ʿaşḳıñ budur mezāyāsı

8 Tenimde revzen-i dāġı açdı anıñ içün
Düşe derūna fürūġ-ı ruḫ-ı mücellāsı

9 Dil-i Lüzūmī gibi raʿşe-yābdır her dem
Ruḫunda ol ṣanemiñ mūy-ı ʿanber-asāsı

1.

(Fāʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün)
(Faʿlün)

1 Ol ḳadar dürr Niẓāmī-i dānā
Penc-gencinde eylemişdir derc

2 Gelmez ol genc-i naẓma noḳṣan hiç
Cümle-i ʿālem eylese anı ḫarc

51

Harfü’l-Mim

41.

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)
(Fāʿilātün) (Fāʿlün)

1 Kisve-i sürʿati ḳıl zuyūr-ı dūş-ı aḳdām

İrmeye merḥale-i maḳṣada eyle iḳdām

2 Şuʿle-i meşʿale-i āhımı görmez mi ʿaceb
Ẓulmet-i şebde iden ḥāl-i dilim istiʿlām

3 O perī dün gice aġyār ile mey içdügini
Eyler *(ider)* inkār velī gözleri eyler ihām*(ifhām)*

4 ʿArż-ı dīdār ide mey şāhid-i raʿnā-yı ḫulūṣ
Çāk çāk olmayıcaḳ perde-i reyb ü evhām

(Açılursa ṭutar āfāḳı bütün…….)
5 Penc-genc-i güher-i naẓm-ı Niẓāmī'ye ʿadīl
Gonca-yı ṭabʿ-ı *(işte bu nazm-ı)* Lüzūmī-i pesendīde kelām

197

42.

1 Kuvve-i sürʿati ḳıl zuyūr-ı devs-i iḳdām[22]
İrmeye merḥale-i *vuṣlata* eyle iḳdām

2 Şuʿle-i meşʿale-i āhımı görmez mi ʿaceb
Şeb-i ẓulmetde iden ḥāl-i dilim istiʿlām

3 O perī dün gice aġyār ile mey içdügin
Olsa da münkir ol gözleri *eyler ifhām*

4 ʿArż-ı dīdār ide mey şāhid-i raʿnā-yı ḫulūṣ
Çāk çāk olmayıcaḳ perde-i reyb ü evhām

5 Açılursa ṭutar āfāḳı bütün rāyiḥası
Ġonça-yı ṭabʿ-ı Lüzūmī-i pesendīde kelām

52 Harfü'l-Gayn

43.

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)
(Fāʿilātün) (Fāʿlün)

1 Oldı cellād dü çeşme iki ebrū iki tīġ
ʿĀlemi ḳıla tesḫīr n'ola bu iki tīġ
(İtse tesḫīr alur o mülk-i dili bu iki tīġ)

2 İki ay üzre bedīd oldı şanurşın dü hilāl
Kaʿbe-i ḥüsnine ya aṣdı o mehrū iki tīġ

3 Gösterüp ġamzeleri dīde-i ḫun-rīziñden

[22] 42 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 41 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

Çıḳarır ṣanki niyāmından o cādū iki tīġ

4 Olmaz ebrūları ḳan dökmede müjgān ile bir
O rūḥa ḫançer-i ser-tiz çeker bu iki tīġ

5 Ḫaṭṭ-ı iclāliyle maḳṭūʿa-yı ḥüsni çekmiş
O iki ġamze-i ḫun-rīz(seḥḥār)-doġa çü iki tīġ

6 Ḫāver ü bāḫter maʿrifetiñ fetḥi içün
İtdi her şeyi Lüzūmī-i süḫan-gū iki tīġ

Harfü'l-Elif

44.

(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿilü/Fāʿilün)

1 Virdi ẓuhūr-ı ḫaṭṭı ṣafā-yı diger bańa
Geldi ḳaṭarlarla bu dem müşg-i ter bańa

2 Olmaz fenā peẕīr mürūr-ı zamān ile
Ders-i muḥabbet oldı çü naḳş-ı ḥacer bańa

3 Ṣaḥn-ı ḥasīn-i ʿaşḳ bańa ḥāngāh-ı zamān iken
Gelmez hücūm-ı ceyş-i ḫaṭırdan ḫaṭer bańa

4 Meʾlūf zehre olmaz imiş zehr kārger
Düşnām-ı laʿl-i yārden irmez żarar bańa

5 Kimlerle ṭarḥ-ı encümen-i ʿişret itdigin
Her dem nesīm-i ṣubḥ gelür naḳl ider bańa

6 İḳbāl…. itdi teveccüh bańa meger
Geldi nigār-ı ʿaşḳ u keremden ḫaber bańa

7 Kālā-yı cismi reh idem ḫak-ı pāyine
Kim devlet ü ḥālini virse ḫaber bańa

8 Eyler miydim Lüzūmī daḫi niyet-i rücūʿ
Kūy-ı nigāra bir dem düşerse güẕar bańa

143

45.

1 Virdi ẓuhūr-ı ḫaṭṭı ṣafā-yı diger bańa[23]
Geldi ḳaṭarlarla bu yıl müşg-i ter bańa

2 *Çıḳmaz rüsūm-ı ʿaşḳ* mürūr-ı zamān ile
Āyinedir bu ṣūret naḳş-ı ḥacer bańa

[23] 45 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 44 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

3 Ṣaḥn-ı ḥaṣīn-i ʿaşḳ bańa *cāygāh* iken
Gelmez hücūm-ı ceyş-i ḡaṭırdan ḡaṭer bańa

4 Meʾlūf-ı zehre *zehr degil* kār-ger
Düşnām-ı laʿl-i yārden irmez żarar bańa

5 Kimlerle ṭarḥ-ı encümen-i ʿişret itdigin
Her dem nesīm-i ṣubḥ gelür naḳl ider bańa

6 Kalā-yı cismimi *ferş iderim* ḡāk-ı pāyüne
Kim devlet-i *viṣālini* virse ḡaber bańa

7 *İder miydim* Lüzūmī daḡi niyet-i rücūʿ
Kūy-ı nigāra bir dem düşerse güẕer bańa

53 Harfü'n-Nūn
46.
(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Rū-nümādur ṣūret-i ümīd o sīmīn-sīneden
Resmidir ʿaks-i ḡūr olmaḳ bedīd āyineden

2 Olmasa ger nefsine ʿārif ne ḥāṣıl zāhidiñ
Sübḥa u seccādesiyle ḡırḳa-yı peşmineden

3 Ateşīn rūya ʿarak-rīz-i letāfetdir yine
Neşʾe-i serşār-ı ṣahbā-yı mey-i dūşineden

4 Ġıll u ġışşdan sādedir lāzım nişīmengāh-ı şāh
Çıḳmaz anıñçün ḡayāliñ sīne-i bī-kīneden

5 İtmiş endāmın zebūn hemçün hilāl-ı yekşebe
Ṭıfl-ı nāzım intiẕār-ı leyle-i āẕīneden

6 Bende-i ṣādıḳdan itmez ṣāhib bīm-i gezend
Ḳaçma ey nevres-nihāl üftāde-i dīrīneden

7 Devr-i ruḡsārında müşgīn kākülüñ bāş göstürir
Gūyiyā mār-ı siyehdir kim çıḳar gencīneden

8 Mekr düşünceden diliñ her dem Lüzūmī sāde ḳıl
Murġ-i rīviñ durdur ehvām-ı dām-ı çīneden

9 Ol meh-i ḥüsni Lüzūmī soñra āyineye
İtmek yitmez ayā āyineden āyineden

10 Ol meh-i ḥüsni Lüzūmī soñra der-i āyineye
İtmek yitmez ayā āyineden āyinede

54

3.1.3. Kıtʿalar

1.

Tārīḫ-i Tebrīk-i Nev-sāl-i Ẓafer -Fāl-ı Sulṭan ʿAbdülʿazīz Ḫān

(Mefʿūlü/Mefāʿīlü/Mefāʿīlü/Feʿūlün)

1 Dārā-yı zamān cāy-nişīn-i şeh-i kevneyn
İskender-i Cem ḥaşmet ü pīrāyede tāc

2 Ḫāḳān-ı saʿādet-meniş ü muʿaddelet-endīş
Metbūʿ-ı cihān pīşrev-i aʿdel-minhāc

3 İḳbāl-ı ebeddir ki iclāline mensūb
Dihim-i şehenşāhī ser-i pākine muḥtāc

4 Bulmaz güheri cūd u seḫāvetle tenāḳuş
Dest-i kerem ü luṭfıdır ol ḳulzüm-ı mevvāc

5 Ordu-yı hümāyunları yüz ṭutsa*(ʿazm itse)* ġazāya
Iḳlīm-i eşirrāyı ider muḫtell ü tārāc

6 Raʾāyāt-ı ḳadd-ifrāzına taʿlīḳ içün itmiş
Ḫadrā-yı şafaḳdan felek āmāde-i dībāc

7 Nuṣretle ẓafer bedraḳadır pīş-i sipehde
Her ne ṭarafa leşkerini eylese inhāc

8 Her ṭob-ı ʿadū gūyā şerār-efgen olunca
Aḥkerlerine sīne-i eşrārdır āmāc

9 Nev-sāl-i ẓafer fālini tebrīke Lüzūmī
Deryā-yı maʿānīden iderken güher iḫrāc

10 Hātif didi bu mıṣraʿ-ı cevher ile tārīḫ
Bu sāl ide şāha niçe nuṣreti intāc (1288)

55

2.

Tārīḫ-i Tebrīk-i Sāl-i Cedīd Sulṭan ʿAbdülʿaziz Ḫān

(Fāʿīlātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Nuḫbe-i şāhān şāh-ı ʿAbdülʿaziz Ḫān kim odur
Dürr-i tāc-ı salṭanat mesned-ṭırāz-ı Ḫüsrevi

2 Pīşvā-yı millet beyżā-yı imāmü'l-müslimīn
Zīb-i evreng-i ḫilāfet feyżyāb-ı maʿnevī

3 Meslek-i mesʿūdīyetiñ ḫudr-ı hidāyet rehberi
Cümle-i İslām rāh-ı bīʿatında peyrevi

4 ʿĀleme basṭ-ı şuʿāʿ-ı ʿadl ü inṣāf eylemiş
Ṭārem-i iclāliniñ mihr-i saʿādet-pertevi

5 Nāme-i ḥükmünden āṯār-ı işābet münfehim
Nüsḫa-yı zātı uṣūl-ıʿadl u dādı muḥtevī

6 Devlet-i sermed serīr-i şevketünde müstaḳarr
Cūd u himmet bāb-ı gerdūn rifʿatünde münzevī

7 Yoḳ ʿaceb olsa ḥavādiṯden maṣūnu'l indirās
Ḳaṣr-ı ʿazm cāhidir teʾyīd-i Ḥaḳḳ birle ḳavī

8 Bulmaġa tāriḫ-i nev-sālin revān itdikde dil
Semt-i maʿnāya semend-i ḫāme-i çābük-revi

9 Bilbedāhe geldi bu mıṣraʿ Lüzūmī ḫāṭıra
Şāh-ı Cem-cāha Ḫüdā saʿd ide bu sāl-ı nevi (1287)

56

3.

Tāriḫ-i Berā-yı Teşkīl-i Maṭbaʿa-yı Der Diyārbekir

(Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün)

1 Cihānda maʿrifet-i ferruḫ ṣıfat ʿAbdü'l-ʿazīz Ḫān kim
Fürūġ-ı fażl ile mülküñ münevver eylemiş bāri

2 Şuʿāʿ-ı neyyir-i ʿilmiyle revnaḳ virdi dünyāya
Görünmez ṣüret-i cismi cehālet ẕerre miḳdārı

3 Firār itdi ʿadem ābāda dek fitne zamānıñda
Ṭutup āvāz-ı ʿadli cümle emsār u aḳṭārı

4 Yem-i ʿummān ḫurūş-ı ṭabʿ-ı ḥikmet-i āzmāsından
Riyāż-ı mülke ḳılmış cūybār-ı maʿrifet cārī

5 Selāṭīn-i selefden oldı ʿadl u ʿilm ile mümtāz
Bu mebḥaṯda ṭutan vār ise ger dāmān-ı inkārı

6 Aña bürhān-ı ḳāṭıʿla delīl īrād idem gelsin
Ne dem buldı revācın böyle ʿilm ü fażl-ı pāzārı

7 Vuḳūʿāt-ı selefden ḥādiṯāt-ı devr-i lāḥiḳden
Ḫaberdār itmege her ṣāḥib-i idrāk ü ebṣārı

8 İdüp teʾsīs-i ṭarḥ maṭbaʿa aḳṭār-ı mülkünde

Benān-ı maʿrifetle itdi ḥal her kār-ı düşvārı

9 Bi ḥamdillāh Ḫüdā vefḳ-i merām üzre ider gerdān
O ḳuṭb-ı salṭanat devrinde devr-i çerḫ-i devvārı

10 Cerīde ṭabʿına Āmid'de bir maṭbaʿa açdı
Feraḥ-yāb eyledi cümle ahālī-i ṣenākārı

11 Diyārbekir'de çıḳdı cerīde nüsḫası ammā
Baḳılsa müştemildir cümle-i āṣār u aḫbārı

12 Teʿālallāh ne dilkeş nüsḫadır kim nūr-ı maʿnāsı
Miṣāl-i mihr ceẕb itmekdedir ẕerrāt-ı enẓārı

13 Görüp bir nüsḫada tārīḫ iḫrāca didim ben de
Cerīde baṣdıġı çün Āmid'i tebrīk idem bārī

14 Nidā geldi felekden çekme zaḥmet kim Lüzūmī sen
Dinilmişdir anıñ tāriḫ-i ġarrā-yı güherbārı

15 Berā-yı tehniyet bercīs oḳur bu *mıṣraʿ-ı tārīḫ* [24]
Mübārek-bād bu sāl Āmid'de neşr itdi her āṣārı

57 47.

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)
(Fāʿilātün) (Fāʿlün)

1 Bāreke'llāh şūḫ-ı ḥüsn-i ṭıynet ü ʿālī-cenāb
ʿĀrıż-ı tābāna reşk-endāz-ı mihr ü māh-tāb

2 Āb-ı ḥayvān gūyiyā eyler teraşşuh olsa ger
[redacted] ʿaraḳ-rīz-i ḥicāb

3 Mihr-i rūy-ı şuʿle-efşānıñ temāşā eyleyüp
Zerre-i [redacted] gelse bulur [redacted] dil pür ıżṭırāb

4 Şuʿle-yāb eyledi ẓulmetiñe dünyāyı bütün
Pertev-i ḥüsn ile çün mihr-i dıraḫşān

5 Dil-i pür-nermine baḳ merḥamet ālūd olmuş
ʿIyd-i vaṣlında ider ʿāşıḳı ḳurbān

6 Olamaz ḳāmet-i bālāsına hem-ser şimşād
Ḫoş-ḫırām olmuş çün serv-i ḫırāmān

[24] Kaynaklarda Diyarbakır'da ilk sayısının M. 1869, H. 1285 yılında yayımlandığı yazılan ve Anadolu'da çıkan ikinci gazete sayılan şehrin resmi gazetesi Diyarbekir gazetesinin basımı vesilesiyle yazılan bu tarih kıtasında düşürülen tarih tespit edilememiştir.

7 Açılır ġonce-i ne-şüküfte-i gülzār bütün
Olsa ger şīve ü ṭannāz ile ḫazān

8 Mülk-i ārām-ı dil-i ʿāşıḳı tārāc eyler
Eyler ġamze-i cellādına fermān

9 Ele āyine alup görse eger hüsnüñ olur
Şübehsiz ʿārıż-ı bī-miṯline ḥayrān

10 Mest-i lā-yaʿḳal olur tā be-ḥaşr şevḳinden
Kime ger eylese bir būsesin iḥsān

11 Ḳatl-ı ʿuşşāḳa bahāne arıyor seyr ile
Mū miyān üzre ṭaḳup ḫançer bir an

12 Niçe pervāne dili hicr ile sūzān eyler
Şevḳ-i ruḫsār ile çoḳ şemʿ-i şebistān

13 Ġamze cellād müje leşker ü dīde ḫūn-rīz
Kişver-i ḥüsnde pür debdebe sulṭān

14 gül ḳāmeti şimşād-ı revān-āsādır
Neylesin seyr-i gül serv-i gülistān

57

4.

Tārīḫ-i Fevt-i Kefūsedzāde Derviş Efendi Der-Suʿūd

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

1 Ḥażret-i Derviş Efendi kim müdām
Beẕl-i naḳd-i lutf idi kārı hemān

2 Ḫāke ṣaldıñ böyle bir şefḳat-geri
Daraltdın ey sipihr-i bī-emān

3 Didi tārīḫiñ Lüzūmī aġlayup
Cennetü'l-aʿlāda ol dutsun mekān (1287)

5.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

1 Diḳḳat it añla fenā-yı ʿālemi
Re'y ü tedbīri bozar ḥükm-i ḳażā

2 Kim Zelīḫā Ḫatun olup nā-mizāc
Murġ-ı rūḥı eyledi ʿazm-i beḳā

3 Fevtine tārīḫ-i cevher söyledim

Gülşen-i Rıḍvān'da ola ber-şafā (1282)

3.1. 4. Nazmlar

1.

Tārīḫ-i Vilādet-i Ferzend-i ʿĀrif Aġa

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

1 Bāreka'llāh gevher-i tābende-i ḥüsn ü bahā
Şaneka'llāh lüʾlü-i żī-ḳıymet-i tāb-ı şeb-nümā

2 Burc-ı ʿismetden ṭoġup bir māh-tāb-ı ṭıfl-ı pāk
Oldı dehre kevkeb dürri gibi revnaḳ-ı fezā

3 Raḳṣa geldi Zühre-i zührā felekde şevḳden
Zīb-i mihr-i ʿālem olduḳda bu ṭıfl-ı dil-rübā

4 Ṣafvet-i rūy u mücellā-yı cemāliñ seyr idüp
Gördiler şāyeste Mūsā Ṣafvet ismin aña

59

5 Ṭūl-ı ʿömr ile celāl u cāh ile iḳbāl ile
Ḫayra muṣavver ide bu ṭıflı cenāb-ı kibriyā

6 ʿIḳt-ı gevherden Lüzūmī söyledim tārīḫini
ʿĀrif Aġa'ya güzīn oldı bu necl-i cān-bahā (1267)

2.

Tārīḫ-i Velādet-i Diger Eyne-hem Berā-yı Velādet-i Ferzend-i Diger U'st

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)
(Fāʿilātün) (Fāʿilün)

1 Bāreke'llāh zihī şārikа-i mihr-i şeref
Şaneka'llāh zihī dürr-i şemīn-i aẓref

2 Ḳodılar ismin ʿAlī maḫlaşını daḫi Rıżā
Gelicek ʿāleme bu necl-i bihīn ü eşref

3 Münşeriḥ olsa n'ola vālidi ʿĀrif Aġa
Virdi Ḥaḳḳ böyle aña gevher-i pākīze ḫalef

4 Pertev-endāz-ı şuhūd oldıġı dem-i tāb daḫi
Oldı revnaḳ-şiken cevher ü lüʾlü-i ṣadef

5 Vālidi ṭāliʿ-i ruḫsāre-i pākine baḳup
Oldı nābūd dilinde eṣer-i ẓulm-ı esef

6 Deh düşüp didi Lüzūmi aña cevher-i tārīḫ
Olsa sülūk-ı reh-i suʿūdda bu ḫayr-ı ḫalef (1281)

6.

Tārīḫ-i Fevt-i Ḫ ˇāher-i Beşīr Aġa Der-suʿūd

(Müf te i lün/ Müf te i lün/ Fāʿilün)

1 Devlet odur ādem ide vaḳt-i nezʿ
Ḳavl-i şehādāt ile ḫātime

2 Şundı bu ḫatuna ecel cām-ı merk
Pister-i şıḥḥatde iken sālime

3 Fevtine tārīḫ Lüzūmī budur
Bāġ-ı cinānda ide cā-Fāṭıma (1280)

Harfü'l-Ba

11 48.

(Feʿūlün / Feʿūlün/ Feʿūlün /Feʿūlün)

1 İllā yā ḫarişü'l-ḥuşūli'l-meṭālib
Ḫarīşi ḥuşūl ʿurūci'l-merātib

2 Reh-i dosta pāymāl olmadandır
ʿUlüvv-i medāric sümüvv-i menāḳib

3 Sebebdir kemāl u rıżā feyż ü fevze
Nevāʾib-i meşāʾib muşāʿib-i metāʿib

4 Teveccüh ḳıl ol bāba kim anda muḥtāc
Eʿāẕım-ı eʿālī ekārim-i eḳārib

5 Zelīl ü ḫaḳīr olmadır işigiñde
Āḫşār-ı maḳāṣıd-ı eʿazz-ı meʾārib

6 Fürūġ-ı cemāliñ geçince dilimden
İder ināre gūyiyā necm-i şāḳıb

7 Ser-ā-pā tenim yanmada mūm-āsā
Baña şemʿdir bezm-i ġamda muşāḥib

8 Ṭutan dāmen-i maṭlabı şıdḳ-ı dille
Ola ḫāşā ki ṭard u maḥrūm u ḫāʾib

9 Ne güne ider ẕerreyi ceẕb ḫurşīd
Ḫayāl-ı fürūġ-ı ruḫuñ öyle cāẕib

10 Çü gerdūn ʿaşḳıñla seyyāre-i gerdān
Seniñle ṭurur ṣābitāt-ı kevākib

11 Zebān-ı Lüzūmī'ye maḫşūş el-ḫaḳḳ

Beyān-ı ġarāib nikāt-ı ʿacāyib

49.

(Mefāʿīlün/ Feʿilātün/ Mefāʿīlün/ Feʿilün)
(Fāʿlün)

1 Pes ü peşinde o Zühre-cibīn ü meh sīmā
Çok ipsüzleri itdi şehāb-veş peydā

2 Meʾāl-i nüsḫa-yı ḥüsnine maṭlaʿ olsa
İderdi şarṭ-ı vefā resmini o meh icrā

3 Ẓuhūr idince ʿizārında ḫaṭṭ-ı nev-ḫīzi
O şāhdan göñül iḥḳāḳ-ı ḥaḳḳ ider daʿvā

4 Didim güzelligin evsat bir esmer oġlana
Gülüp baña didi *"ḫayru'l-umūri evsaṭuhā"* [25]

5 Cihānı şaʿşaʿa-yāb eyledi o māh-ı münīr
Miṣāl-i münīr-i raḫşān-ı tārem-i vālā

6 Żaʿīf ḳıldı aḥālī-i kişver-i ʿaşḳıñ
O şeh cefālar idüp lāyüʿad u lāyuḥṣā

7 Hezār neşv ü nemā ile açılur gül-i baḫt
Esdi bāġ-ı ümīde nesīm-i ġonçe-güşā

8 İder mürūr u ʿubūr kārvān-ı ġam her dem
Bu mihmān-gede ḳalbi görmedüm tenhā

9 Hezār ḫande vü şād ile oldı şüküfte
Gülüñ ḳulaġına bilmem ne didi bād-ı ṣabā

10 Libās-ı fāḫireye eylemez heves ol kim
Mükemmel olsa tende tenāsüb-i aʿżā

11 Bu ʿarṣa-gāh-ı ḫayālātı eyledi baḳ ṭayy
Semend-i tīz-rev-i kilk-i Lüzūmī-i dānā

62

50.

(Mefāʿilün/ Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün)
(Fāʿlün)

1 Pes ü pīşinde o Zühre cibīn ü meh sīmā [26]

[25] "İşlerin en hayırlısı orta yollu olanıdır." İbn-i Ebû Şeybe, *El Musannef,* XIX, 348.

[26] 50 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 49 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

Çok ipsüzleri itdi şehāb-veş peydā

2 Meʾāl-i nüsḫa-yı ḥüsnini *eylese idrāk*
İderdi şarṭ-ı vefā resmini o meh icrā

3 Ẓuhūr idince ʿiẕārında ḫaṭṭ-ı nev-ḫīzi
O şāhdan göñül iḥḳāḳ-ı ḥaḳḳ ider daʿvā

4 Żaʿīf ḳıldı ahālī-i kişver-i ʿaşḳıñ
O şeh cefālar idüp lā-yüʿad u lā-yaḥṣā

5 *O mū miyān ne çoḳ u ne ider ṣefḳat*
Tavr-ı muvāfıḳ ḫayru'l-umūrī evsaṭuhā

6 Libās-ı fāḫireye eylemez heves ol kim
Mükemmel ola tende tenāsüb-i aʿżā

7 Hezār neşv ü nemā eyler açılur gül-baḫt
Eserse bāġ-ı ümide nesīm-i ġonca-güşā

8 Cihānı şaʿşaʿa-yāb eyledi o māh-ı münīr
Miṣāl-ı neyyir-i raḫşān-ı ṭārem-i vālā

9 İder mürūr u ʿubūr kārvān-ı ġam her dem
Bu mihmān-gede-i *ḫāṭır olmaz* hiç tenhā

10 Hezār ḫānde vü şād ile oldı şüküfte
Gülüñ ḳulaġına bilmem ne didi bād-ı ṣabā

11 Didim güzelligin evsaṭ bir esmer oġlana
Gülüp baña didi ḫayru'l-umūr evṣaṭuhā

12 Bu ʿarṣa-gāh-ı ḫayālātı eyledi baḳ ṭayy
Semend-i tīz rev-i *ṭabʿ-ı* Lüzūmī-i dānā

51.

(Mefāʿīlün/ Feʿilātün/ Mefāʿīlün/ Feʿilün)
(Fāʿlün)

1 Şikenc-i zülfüñ ider ṣayd u bend-i istiġnā
ʿAceb mi atsa cihāna kemend-i istiġnā

2 İder fütāde seni pāymāl-i eşheb-i nāz
O şehlevend-i süvār-ı semend-i istiġnā

3 Ġurur-ı ḥüsn ile nev-ḫaṭṭlara hemīşe ider
O ṭıfl-ı ʿişve-gerim pür şuḫmend-i istiġnā

4 Nihāl-i Sidre vü Ṭūbā'ya ġıbṭa-fermādır
Ḫırāma gelse o ḳadd-i bülend-i istiġnā

5 Aḳar o serv-ḳaddiñ pāyına miṣāl-i cūy
Dil-i Lüzūmī-i müşgül-pesend-i istiġnā

52.

(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün)

1 Sirişkim cūşişinden baḥr-ı ṭūfān-ḫīz olur peydā
Fiġānımdan benim nār-ı şerār-āmīz olur peydā

2 Sütūn-ı bī-sütūn-ı ḫayme-i gerdūn olur gerçi
Derūnumdan ne dem kim nāle-i şeb-ḫīz olur peydā

3 Ḫırām-ı nāz ile ol serv-ḳadd reftāra geldi
Meyān-ı ḫayl-i ʿuşşāḳ içre rūstā-ḫīz olur peydā

4 Ölürsem ġamze vü ebrū-yı cānānıñ ḫayāliyle
Yataġum içre tīġ ü ḫançer-i ḫūn-rīz olur (peydā)

5 Esīr-i pençe-i zūr-āver-i ʿaşḳı olur göñül
Ḳaçan kim ḳande bir şūḫ-ı cefā-engīz olur (peydā)

6 Ṣafādan ḫāne-i ḳalbim olur şevḳ ile māl-ā-māl
Ne dem sāḳi elinde sāġar-ı leb-rīz olur (peydā)

7 Ḳattāl-ı ʿāşıḳāne ġamze vü müjgān-ı dilberden
Ḫadeng-i ḫūn-feşān u deşne-i ser-tīz olur peydā

8 Ḳanāʿat-i pīşegānıñ naḫl-i āmāli ḳalur yekrenk
Cihānda ki bahār u gerçi ki pāyīz olur (peydā)

9 İder kesb-i intisāb āfitāb-ı ṭārem-i vālā
Lüzūmī gerçi miṣl-i ḳaṭre-i nāçīz olur peydā

53.

(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün)

1 Sirişte mā’ u ṭīn-i ġam ile bir ḫānedir dünyā
Ḫarāb-ābād-ı bī-bünyād bir vīrānedir dünyā

2 ʿAceb mi herkesi mesmūm iderse ṭaʿm-ı zehr-ābı
Sümūm u zehr ile lebrīz bir peymānedir dünyā

3 İçenler cām-ı iḳbāli çeker mestī-i idbārı
Bu ṣūret oldı sersūmdur meyḫāne-i dünyā

4 Binā-yı rāḥat-ı ehl-i riyā berbād ider her dem
Yıḳılsın irtibāt-ı muḥkem-i kāşāne-i dünyā

5 Ṣabāḥ-ı ḥaşre dek ḫˇāb-ı girān-ı yeʾs ider īrāṣ
ʿUyūn-ı ūlü'l-ebṣara dirāz-efşāne-i dünyā

6 O māh-ı mihr-i ḥüsnüñ gören lüʾlü-i rindānıñ
Bulunmaz nüh ṣadefde böyle bir dür-dāne-i dünyā

7 Ne mümkin āşinā-yı leẕẕet-i cām-ı beḳā olmaḳ
Lüzūmī olmayınca fāriġ ü bīgāne-i dünyā

64

54.
(Mefʿūlü/ Mefāʿīlü/ Mefāʿīlü/ Feʿūlün)

1 Bir ġonca leb itmiş beni bu bāġda gūyā
Gülşende ṣalar bülbüli gül naġmeye gūyā

2 Ol ġonca-leb itdi dil-i maḥzūnumı gūyā
Gül bülbül-i nālendeyi zār eyledi gūyā

3 Sāḳī bu gice maşrıḳ-ı mīnā-yı ṭarabdan
Ṣubḥ oldı ṭulūʿ itdi mihr-i mey-i ṣahbā

4 Ḳıl mürde-i hicrānıñı iḥyā kerem eyle
Ey laʿl-i lebi muʿciz-i iʿcāz-ı Mesīḥā

5 Bir laḥẓa cüdā düşmeye andan diler ādem
Dirsem n'ola ḫāk-i dergeh-i cennet-i Meʾvā

6 Gül-ġonca-yı laʿliñdir iden göñlümi gūyā (laʿliñ kim ider)
Kūyında ḳalur ġonca-yı bülbül-i gūyā

7 Peyġūle-i hicrinde turur ḥayli zamāndır
Luṭf eyle Lüzūmī-i dil-āşüfteye cānā

65

55.
(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün)

1 Yine māh-ı Muḥarrem geldi oldı yeʾs ü ġam peydā
Libās-ı mātemi pūşīde oldı ḫalḳ ser-tā-pā

2 Bu ayda nesl-i pāk-i şehr-i yār-i kişver-i*"levlāk"* [27]
Şehādet şerbetin nūş itdi oldı ʿāzim-i ʿuḳbā

3 Bu ayda per-güşā-yı nühüft oldı sūy-ı Firdevs'e
Sürūr-ı sīne-i tenhā-süvār-ı sāḥa-yı esrā

[27] " Sen(Hz. Muhammed) olmasaydın…" Aclûnî, *Keşfu'l Hafâ*, II, 164.

4 Bu ayda naḳd-i pāk-i Murtażā çekdi ecel cāmıñ
Bu ayda dāḫil-i Ḫuld oldı nūr-ı dīde-i zehrā

5 Bu ayda ḫançer-Şimr-i laʿīn-i bī-mürüvvet āh
Ḥüseyn'iñ sinesinde çeşme-i ḫūn eyledi icrā

6 Bu ayda ehl-i beyt-i iḥtirāma ins u cānn ağlar
Dem-ā-dem sen de ḳanlar dök gözinden ey dil-i şeydā

7 Şafaḳ ser-levḥasında kilk-i ġurreyle debīr-i çarḫ
Veḳāyiʿ nāme-i şāh-ı şehīdānı ider imlā

8 Ṣadā-yı raʿd ṣanma ehl-i beytiñ yeʾs ü derdinden
İder āh u fiġān kerrūbiyān-ı ʿālem-i bālā

9 Hilāl-i nev degüldür nāḫun-ı ser pençe-i ġamla
Felek çāk eylemiş gögsiñ ider feryād u vaveylā

10 Zemīn-i Kerbelā kerb ü belādan oldıġıñ terkīb
Zebān-ı ḥāl ile her sebze-i nāçīz olur güyā

11 Yezīd'iñ kāḫ-ı kīn ü buġżını tarṣīn ḳılmaḳdan
Kıbābıñ olsa yegdi ey felek peyveste-i ġabrā

12 Girüp ġam-ḫāne-i ẓulümāta eyler mātem āli
Gider her gün zevāle ṣanma ḫūrşīd-i cihān-ārā

13 Şehīd-i Kerbelā'nıñ ʿaşḳına ḫūn-āb-ı eşkiñ dök
Lüzūmī ol zemīn-i mātem ü ye's-i nemā-baḫşā

66

56.

(Mefʿūlü/ Fāʿilātü/ Mefāʿīlü/ Fāʿilün)

1 Naʿt-ı nebī-i ekreme ḳıldıḳda iptidā
Mirʾāt-ı dilde ṣafvet ü feyż oldı rū-nümā

2 Saṭr-ı nuḫust u fihris-i īcād-ı kāʾināt
ʿÜnvān-ṭırāz-ı levḥ-i ḳadem seyyidü'l-verā

3 Sulṭān-ı çār-bāliş-i evrenk-i ışṭıfā
Serdār u seyyidü'r-rüsül ü faḫrü'l-enbiyā

4 Zayf-ı ʿazīz-ḫˇān-ı ʿaṭāyā-yı kird-gār
Tebşīr-sāz-ı mefḫaret ü raḥmet-i Ḫudā

5 Deryā-yı dürr-i raḥmet ü āʾyāt u muʿcizāt
Gencīne-i cevāhir-i esrar u ihtidā

6 Sālār-ı pāk-i ḳāid-i ʿizzü'l-muḥaccilīn

Maḥbūb-ı Ḥaḳḳ şefīʿ-i ġalāyıḳ-ı dem-i cezā

7 Ser-menzil-i selāmet-i Ḥaḳḳ anı irdirür
Eṣer-i şerīfine kim eylerse iḳtiżā

8 Olmaḳla muḳtedī-i cihān aña ḳıldılar
Ervāḥ-ı mürselīn ü nebiyyīn iḳtidā

9 Ṭūr itme dergeh-i keremiñden Lüzūmī'yi
Yā Aḥmed ü Muḥammed ü Maḥmūd u Muṣṭafā

138

57.

1 Naʿt-ı nebiyy-i ekreme ḳıldıḳda ibtidā[28]
Oldı dilimde ṣūret-i maḳṣūd rū nümā

2 Sulṭān-ı çār bāliş-i evreng-i ışṭıfā
Serdār u seyyidü'r-rüsül ü faġrü'l-enbiyā

3 Saṭr-ı nuġust nāme-i fihris-i īcād-ı kāʾināt
ʿÜnvān-ṭırāz-ı levḥ-i ḳadem seyyidü'l-verā

4 Zayf-ı ʿazīz ġˇān-ı ʿāṭāyā-yı kird-gār
Tebşīr-sāz-ı maġfiret ü raḥmet-i Ḫüdā

5 Deryā-yı dürr ü gevher-i āyāt u *beyyināt*
Gencīne-i *laʾl-i* esrār-ı *Kibriyā*

6 Sālār-ı *rāh* u ḳāʾid-i ʿizzü'l-muḥaccilīn
Maḥbūb-ı Ḥaḳḳ şefīʿ-i ġalāyıḳ-ı dem-i cezā

7 *Tevfīḳ-i Ḥaḳḳ refīḳ-i ṭarīḳi olur anıñ*
Eṣer-i *şeriʿatine* kim eylerse iḳtiżā

8 Olmaḳla muḳtedā-yı cihān aña ḳıldılar
Ervāḥ-ı *enbiyā* vü *rüsül cümle* iḳtidā

9 *Dāġ-ı dil-i Lüzūmī'ye luṭfıñla çāre ḳıl*
Yā Aḥmed ü Muḥammed ü Maḥmūd u Muṣṭafā

67

Harfü'l-Ba

58.

(Mefʿūlü/ Fāʿilātü/ Mefāʿīlü/ Fāʿilün)

1 Beñzer bu şeb raḳīb ile nūş itmiş şarāb

[28] 42 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 41 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

Cānā nedir gözinde bu rütbe hücūm-i ḫˇāb

2 Şevḳ-i ruḫuñla rūşen iken dīde baḳmazam
Ger naḳş olunsa perde-i çeşmimde āftāb

3 ʿUşşāḳı tīġ-i cevr ile ḳatl eylediñ ʿaceb
Yevmü’s-suʾālde ne virürsin buña cevāb

4 Bezm-i belāda ḳan yudayım ḥasretiñle ben
Ṣaḥn-ı ṣafāda ġayr ile sen içesin şarāb

5 Ruḫsār-ı āteşīni ʿaraḳ-rīz-i şerm olup
Şimşīr-i ġamzesine virür āb u fer ü tāb

6 Dībāce-i melāḥat ü dīvān-ı ḥüsninden
Ol maṭlaʿ-ı vefāyı n’ola itsem intiḫāb

7 Ol māh-rūyum olmadı āgāh ḥālime
Efġānım ile ṭoldı Lüzūmī bu nüh ḳıbāb

148

59.

1 Beñzer bu şeb raḳīb ile nūş itmiş şerāb[29]
Cānā nedir gözünde bu rütbe hücūm-ı ḫˇāb

2 *Tāb-ı* ruḫuñla rūşen iken dīde baḳmazam
Ger naḳş olunsa perde-i çeşmimde āftāb

3 ʿUşşāḳı tīġ-i cevr ile ḳatl eylediñ ʿaceb
Yevmü's-suʾālde ne virürsin buña cevāb

4 Bezm-i belāda ḳan yudayım ḥasretiñle ben
Ṣaḥn-ı ṣafāda ġayr ile sen içesin şerāb

5 Ruḫsār-ı āteşini ʿarḳ-rīz-i *ḫışm* olup
Şimşīr-i ġamzesine virür āb u fer ü tāb

6 Dībāce-i melāḥat ü dīvān-ı ḥüsninden
Ol maṭlaʿ-ı *cemāli* buña *itdim* intiḫāb

7 Ol māhrūyım olmadı āgāh ḥālime
Efġānım ile ṭoldı Lüzūmī bu nüh ḳıbāb

[29] 59 no’lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 58 no’lu gazelin tekrarı biçimindedir.

Kıt’alar

8.

Medfūndur Belde-i Siʿird Ḥafīd-i Şeyḫ ʿAbdu’l-Ḳādir Geylānī (Ḳaddesallahu Sırrahū’l-Ṣamedani) Şeyḫ Ḫalef ü Birādersin Şeyḫ ʿOṯmān Der Dīvār-ı Meşher-i Şān-Nūşına

(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün)

1 Ḥafīd-i şāhı Geylān Şeyḫ Ḫalef kim meşher-i pāki
Ṣafā-baḫş ḳılup mühbiṭ-i nūr-ı ḥaḳīḳatdir

2 Aḫi ve’l-inşirārı Şeyḫ ʿOṯmān bunda hem medfūn
Velāyet āsimānında iki necm-i saʿādetdir

3 Ḫużūʿ-ı dille refʿ-i dest-i daʿvāt eyle kim bunda
Lüzūmī bu maḳām-ı ʿarż-ı ḥācāt u kerāmetdir

68 Harfü’l-Elif

60.

(Mefʿūlü/ Fāʿilātü/ Mefāʿīlü/ Fāʿilün)

1 Tā olmayınca vāṣıl-ı ser-i menzil-i fenā
Mümkin degil saña görine ʿālem-i beḳā

2 Bī-irtiyāb ḫāliḳu’l-eşyā vaḥīddir
Eşyā-yı maḫlūḳāta egerçi yoḳ intihā

3 Zāhid olur mı vāḳıf-ı esrār-ı“*men ʿaref*” [30]
Tā bulmayınca āyīne-i ḫāṭırı cilā

4 Dil-tenkliḳ revā mı küdūrāt-ı dehrden
Ṭabʿında var ise eṯer-i ʿaşḳdan ṣafā

5 Gördüm cemāl-i şāhid-i maḳṣūdı anda ben
Dutsam ʿaceb mi destde cām-ı cihān-nümā

6 Zāhid hezār sālde kesb itdigi ʿulūm
Bir cām ṣunsa pīr-i muġān keşf olur bana

7 Olmaz tecellīgāh-ı celīl-i ʿaẓīmü’ş-şān
Dilden Lüzūmī gitmeyicek naḳş-ı māsivā

[30] “Kendini bilen…”Aclūnį, *Keşfu’l Hafâ, II*, 262.

70 Harfü't-Ta

61.

(Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün)

1 Bāde-i naḫvetle sāḳi her ḳaçan kim olsa mest
Tā'ib-i sāġar-keş-i 'işret olur tevbe-şikest

2 Tā ölünce meyden ayrılmaz ḥabāb-āsā dilim
Bilmiş ol ṣūfī benim ol 'āşıḳ-ı bāde-perest

3 Cem gibi nūş-ı mey-i cām-ı ṣafādır kārımız
Cür'a-yı mīnā gibi ḳadrim ne ġam olursa pest

4 Eyleme teklīf-i nūş-ı sāġar-ı gülgūn bana
Bāde-i vaḥdetle sāḳi oldı dil mest-i elest

5 Rehber-i güm-kerde rāh-ı mülk-i 'aşḳ u ülfetiz
Biz feżā-yı ġamda olduḳ Ḳays ile dest-be-dest

6 Ġāfil olma ey göñül deyr-i mu'allā içre gel
Ṣūret-i zühd ü riyāyı terk idüp ol büt-perest

7 *Ey Lüzūmi sāġār-ı rindāneyi ur başına*
Men' iderse bādeyi ger zāhid-i mīnā-şikest

8 Ey Lüzūmi olsa seng-endāz-ı ṭa'n nūş-ı mey
Zāhidiñ başında mīnā-yı müli eyle şikest

72

62.

1 Bāde-i naḫvetle sāḳi her ḳaçan kim olsa mest [31]
Tā'ib-i sāġar-keş-i 'işret olur tevbe-şikest

2 Cem gibi nūş-ı mey-i cām-ı ṣafādır kārımız
Ḳadrimiz çün cür'a-yı mīnān-ı ġam ger ola pest

3 Maḫv olunca meyden ayrılmaz ḥabāb-āsā dilim
Bilmiş ol ṣūfī benim ol 'āşıḳ-ı bāde-perest

4 Rehber-i güm-kerde rāh-ı mülk-i 'aşḳ u ülfetiz
Biz feżā-yı ġamda olduḳ Ḳays ile dest-be-dest

5 Eyleme teklīf-i nūş-ı sāġar-ı gülgūn bana
Bāde-i vaḥdetle sāḳi oldı dil mest-i elest

[31] 62 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 61 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

6 Ġāfil olma ey göñül deyr-i muʿallā içre gel
Ṣūret-i zühd ü riyāyı terk idüp ol büt-perest

7 Ey Lüzūmi olsa seng-endāz-ı ṭaʿn nūş-ı mey
Zāhidiñ başında mīnā-yı müli eyle şikest

74 Harfü's-Se
63.
(Mefāʿilün/ Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün)
(Fāʿlün)

1 Hezār hile vü mekr eyleyüp raḳīb-i ḫabīṯ
O ʿişve-sāzımı ṣardı o nā-şekīb-i ḫabīṯ

2
Fenā dükkānını alur dil-firīb-i ḫabīṯ

3 Gelince cāmiʿe bir şūḫʿ aḳlını şaşırur
Hevā-yı nefsine tābiʿ olur ḫaṭīb-i ḫabīṯ

4 Hezār nāle-i şeb-gīr u āh-ı ḥasret ile
İder güli daḫi bīdār ʿandelīb-i ḫabīṯ

5 Şifā-yı zaḫm-ı Lüzūmī'ye idemez çāre
Devā-yı derdine nāz itmesün ṭabīb-i ḫabīṯ

76
Harfü'd-Dal
64.
(Mefāʿilün/ Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün)
(Fāʿlün)

1 Mesīregehde o vaḥşī nigār olunca bedīd
Çıḳ eyle seyr diyü dīde virdi ḳalbe nüvīd

2 O şūḫ-ı serkeşi celb eyle bir desīse ile
Ḳıl ittiḥād u dādıñ meyānıñ temhīd

3 Ṣafā-yı bezm ile māh-ı bülend-i aḫterimiñ
Felekde olmada her şeye ġazel-serā Nāhīd

4 İlāhī serdi-i ḥarmān u firḳāte düşsün
O nāz- perverimi benden eyleyen tebrīd

5 Tevessül it kerem ü luṭf u cūd-ı Yezdān'a
ʿAṭā-yı ġayrıdan it ḳaṭʿ-ı rişte-i ümīd

6 Sebūda mey işidüp mevc-ḫīz-i şevḳ olur

Oḳundı bir kere efsāne-i Key ü Cemşīd

7 Süḫanverān-ı hünersāz-ı ʿālem-i eşʿārıñ
Hemīşe itmede naẓm-ı Lüzūmī'yi taḳlīd

65.
(Mefʿūlü/ Mefāʿīlü /Mefāʿīlü/Feʾūlün)

1 Ebrū-yı hilāldir ḥüsniñe ey meh-i ümīd
Çerḫ itmededir ġurre ile bedrini taḳlīd

2 İtse n'ola tebyīż debīr-i felek anı
İtdim bu şeb ey māh-ı münīr vaṣlıñı tesvīd

3 Kuḥlu'l-baṣar-ı ḫāk-i deriñ ey perī her gün
Zer-mil-i şiʿāʿ ile çeker çeşmine ṣad reşīd

4 Gördim serine ḫırḳa-i peşmīneyi çekmiş
Zāhid ider erkān-ı riyāyı yine teʾyīd

5 Bercīs-i felek naẓmımı yazdıḳda Lüzūmī
Raḳṣ-āver olur şevḳle Cevzā ile Nāhīd

78

Harfü'r-Rā

66.
(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Gitdi eyyām-ı zemistān geldi hengām-ı bahār
Gerd-i ġam refʿ oldı yüz göstürdi āṣār-ı mesārr

2 Ṣīt-i kesr-i ṣāġar-ı ʿahd ile ʿālem pür ṭanīn
Tevbe-i rindān-ı mey-āşāme olmaz iʿtibār

3 Gerd- ālām-ı küdüretden ḳomaz dilde eṣer
Ṣafvet-i ṣubh-ı bahār u revnaḳ-ı ruḫsār-ı yār

4 Ḳandedir cāy-ı ṣafā sorsan bu demde gösterir
İnne hāẕā rumūz ile çemen ṣaḥnıñ hezār

5 Pāyını bend itseler zencīr ile ṭurmaz gider
Bāġda almış peyām-ı būy-ı ʿişret cūybār

6 Ṣarf-ı ʿıyş u nūş içün bu mevsim-i ferḫundede
Destiñ açmış şāh-ı gülden naḳd-i berg ister hezār

7 Āb u tāb u revnaḳ-ı ruḫsār-ı āliñ görmege
Nev -ʿarūs-ı ġonçeye enhārdır āyinedār

8 Ḫˇāce-i bülbül ġarāim-ḫˇān olup tesḫīr içün
Çıḳdılar ḫalvetiñe bāġa ʿarūsan-ı bahār

9 Ṣaḥīfe-i gülzāra taḥrīr it bu naẓm-ı dilgeşi
Nevresān-ıʿāleme ḳalsın Lüzūmī yādigār

155. sayfadan sonra gelen numarasız sayfa
67.

1 Gitdi eyyām-ı zemistān geldi hengām-ı bahār [32]
Gerd-i ġam refʿ oldı yüz göstürdi āṣār-ı mesārr

2 Ṣīt-ı kesr-i sāġar-ı ʿahd ile ʿālem pür ṭanīn
Tevbe-i rindān-ı *dürd* āşāma olmaz iʿtibār

3 Gerd-i ālām u kedūretden ḳomaz dilde eṣer
Ṣafvet-i ṣubḥ-ı bahār u revnaḳ-ı ruḫsār-ı yār

4 Ḳandedir cāy-ı ṭarab ṣorsan bu demde gösterir
İnne hāẕā nevāsıyla çemen ṣaḥnuñ hezār

5 Pāyını bend itseler zencīr ile ṭurmaz gider
Bāġda almış peyām-ı būy-ı ʿişret cūybār

6 Ṣarf-ı ʿıyş u nūş içün bu mevsim-i ferḫundede
Destin açmış şāh-ı gülden naḳd-i berg ister *çenār*

7 Āb u tāb-ı revnaḳ-ı ruḫsār-ı aliñ görmege
Nev-ʿarūs-ı ġoncaya enhārdur āyinedār

8 *Bāġda bülbül-i* ġarāim-ḫˇān olup tesḫīr içün
ʿArż-ı dīdār itdiler ezhār-ı ḫoş naḳş u nigār

9 Ṣaḥife-i gülzāra taḥrīr it bu naẓm-ı dilkeşi
Nev-resan ʿāleme ḳalsun Lüzūmī yādigār

79

Harfü’s-Sin
68.
(Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün)

1 Bıraḳmaz destden cām-ı meyi ṣubḥ u mesā nergis
Ḳadeḥkeşlikle olmuş ʿāleme ʿibretnümā nergis

2 Sikender-veş cihānı seyr ider āyinede gūyā
Yine destinde ṭutmuş sāġar-ı ʿālem-nümā nergis

3 Devā-yı zehr-i ālām olmasa mānende-i tiryāḳ

[32] 67 no’lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 66 no’lu gazelin tekrarı biçimindedir.

Ṭutar mı sāġar-ı ser-şārı elde dāʾimā nergis

4 Ḫumār- ālūd çeşmiñden bu remzi itdim istidlāl
Mey-i düşine zūrından yıḳılmış dilrubā nergis

5 ʿAceb mi zuyūr-ı serrişte-i sāġar keşān olsa
Virür kām-ı ṣafāya nükhet-i rāḥat-fezā nergis

6 Miṣāl-i çehre-i ʿāşıḳ hemīşe zerdir rengi
Ḳapılmış bir gül-i raʿnā-yı āle gūyiyā nergis

7 Şemīm-i gülbin-i cāvidin istişmāmına saʿy it
Bu gülşende Lüzūmī virmemiş būy-ı liḳā nergis

181

69.

1 *Ṭutar zerrīn piyāle elde her* ṣubḥ u mesā nergis [33]
Ḳadehkeşlikle olmuş ʿāleme ʿibretnümā nergis

2 *İder āyineden dehri* temāşā hemçü İskender
Anıñ çün sāġarı elden bıraḳmaz dāʾimā nergis

3 Devā-yı zehr-i ālām olmasa mānende-i tiryāḳ
Ṭutar mı sāġar-ı ser-şārı elde dāʾimā nergis

4 Ḫumār ālūde çeşminden bu sırrı itdim istidlāl
Mey-i düşine zūrından yıḳılmış gūyiyā nergis

5 ʿAceb mi zuyūr-ı serrişte-i sāġar keşān olsa
Dimāġ-ı arzūya baḫş ider būy-ı ṣafā (nergis)

6 Miṣāl-ı çehre-i ʿāşıḳ hemīşe zerdir rengi
Ḳapılmuş bir gül-i raʿnā-yı āle dilrubā nergis

7 Şemīm-i sünbül *(gülşen) cāriye-i* istişmāme saʿy eyle
Bu gülşende Lüzūmī virmemüş būy-ı beḳā nergis

Harfü'r-Ra

70.

(Mefāʿilün/ Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün)
(Fāʿlün)

1 Birūn-ı serāya ḥırām eylemez ol meh-i enver
Tā āsitānına yüz sürmese şeh-i ḫāver

[33] 69 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 68 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

2 O serv-ḳaddime nessāc ṭabʿı eyledi nesc
Nesīc-i rişte-i envārdan ḳabā-yı zer

3 Serāçe-i dil idi cilvegāhı bir müddet
Ne yerde cilve ider şimdi ol perī peyker

4 ʿUyūn-ı muntaẓırān ferş-i rāhıdır eyā
Başarsa ḳande bulur izdiḥām o nūr-ı başar

5 Güler baḳar yüziñe her gün āftāb-ı şubḥ
O da benim gibi senden bir iltifāt ister

6 Ḫurūc ḳılmaya Yeʾcūc-ı ġam diyü ḳaparım
Der-i ümīdimi mānend-i sedd-i İskender

7 Yem-i maʿānī-i ṭabʿ-ı laṭīfden her dem
Lüzūmī böyle güher sāḥil-i beyāna çeker

171

71.

1 *Niḳāb-ı ḥüsnini refʿ itmez ol* meh-i enver [34]
Ta āsitānına yüz sürmese şeh-i ḫāver

2 O serv-ḳaddime nessāc-ı çeşmim eyledi nesc
Ḥarīr-i enẓārdan ḳabā-yı zer

3 Serāçe-i dil idi cilvegāhı bir müddet
Ne yerde cilve ider şimdi ol perī peyker

4 ʿUyūn-ı muntaẓırān ferş-i rāhīdir eyā
Kimiñ gözine başar pāyını o nūr-ı başar

5 Güler baḳar yüziñe her gün āftāb-ı şabāḥ
O da benim gibi senden bir iltifāt ister

6 Ḫurūc-ı ḳılmaya Yeʾcūc-ı ġam diye ḳaparım
Der-i *neşāṭımı muḥkem çü* sedd-i İskender

7 Yem-i maʿānī-i ṭabʿ-ı laṭīfden her dem
Lüzūmī böyle güher sāḥil-i beyāna çeker

80 72.

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Neşʾe-i feyż-i ezel ṣahbā-yı idrākimdedir
Ṣafvet-i reng-i maʿānī ṭabʿ-ı idrākimdedir

[34] 71 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 70 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

2 İnḥilāl-i ʿuḳde-i rāz-ı rumūz u muʿaḍḍelāt
Pençe-i müşgülküşā-yı ṭabʿ-ı çālākımdadır

3 Dürr-i şehvār sanmış deryā-yı endīşededir
Gevher-i maʿnā teh-i kān-ı dil-i pākimdedir
(Ṣūret-i maʿnā mürābāsı dil-i pākimdedir)

4 Dāmen-i Yūsuf'da derdest-i Züleyḫā gūyiyā
Kef-i bikr-i maʿnā ceyb-i ṭabʿ-ı ṣad çākimdedir

5 Ṣıḥḥat-ı cism-i laṭīf naẓm u neṯr-i dil-peẕīr
ʿUnṣur-ı āb u hevā-yı āteş ü ḫākimdedir

6 Yekke tāz-ı saḥa-yı naḫcīr-i ʿirfānım ki ben
Beste murġān-ı maʿārif bend-i fitrākimdedir

7 Ḫˇāce-i naẓmım Lüzūmī-i süḫan-perver gibi
Ḳuvve-i keşf-i nihānī ṭabʿ-ı bī-bākimdedir

73.
(Mef**ʿū**lü/F**āʿ**il**ā**tü/Mef**āʿī**lü/F**āʿ**ilün)

1 Peykānlarıñ gelür diyü şevḳ ile lālevār
Açmış tenimde dāġlarım çeşm-i intiẓār

2 Virdi peyām-ı vaṣlıñı itdikde bād-ı ṣubḥ
Dervāze-i mesāmī-i ʿuşşāḳdan güẕār

3 Bī-cā degildir çeşm-i terimden aḳan ṣular
İtdim riyāż-ı ʿaşḳa revān iki cūybār

4 İtmez dirīġ dīde-i çerḫ-i setīz ḫūy
Temyīz-i ḳadr-ı kāmil ü taʿyīn-i iḳtidār

5 Müştāḳ idim Lüzūmī mey-i bezm-i ʿaşḳa ben
Ṣundı elime cāmı mey-i cām-ı feyż-i şār

6 Dildadedir hezār egerçi gül-i tere
Pīr-i meyiñ ḫużūrına yoḳ sende

171

74.

1 Peykānlaruñ gelür diyü şevḳ ile lālevār [35]
Açmış tenimde dāġlarım çeşm-i intiẓār

2 Virdi peyām-ı *vuṣlatıñ* itdikde bād-ı ṣubḥ
Dervāze-i mesāmīʿ-i ʿuşşāḳdan güẕār

[35] 74 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 73 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

3 Bīcā degil dü çeşm-i terimden aḳan ṣular
İtdim riyāż-ı ʿaşḳa revān iki cūybār

4 Dildādedir hezār egerçi gül-i tere
Sensiñ o gül ki oldı gül-i ter saña hezār

5 *Meyḫāne dergehinde Lüzūmī mülāzım ol*
Pīr-i meyiñ ḥuzurına yoḳ sende iḳtidār

75.

(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Iḳlim-i cāna leşker-i hicrān gelür gider
Eyler metāʿ-ı ṣabrımı talān gelür gider

2 Ṭarf-ı rahnede zülf-i siyāhıñ görüp didim
Bir zengidir ki Kaʿbe'ye her ān gelür gider

3 Ṭurmaz yanımda her ne ḳadar ḥürmet eylesem
Her dem ki yāda fikret-i cānān gelür gider

4 Dilden ḫayāl-i āhūsı ḥüsn-i çeşmiñ ʿūbur ider
Ṣaḥrā-yı Çīn'e ṣanki ġazālān gelür gider

5 Bedīʿ tāb-ı miḫr olsa zülf-i yārde
Dilbesteler cihānda perīşān gelür gider

6 Seyr eyleyen tenāsüb-i endām-ı dilberi
Dünyāya mest ü vālih ü ḥayrān gelür gider

7 Görse raḳīb-i ḥāsid ider anı da dirīġ
Şevḳ-i viṣāl ḫāṭıra nihān gelür gider

8 Aġyār-ı nā-bekār döner ṭayyib-i ḳalb ile
ʿUşşāḳ-ı zār kūyıña nālān gelür gider

9 Cām-ı ümīdi kimse ṭabʿımca çekmedi
Bu bezm-i ʿişrete nice rindān gelür gider

10 Dil kārbān-serā-yı cūş-ı firāḳdır ġamından
Andan cünūd-ı hicr-i feverān gelür gider

11 Ḳadr-i misāfirini ṭutar [illegible] çerḫ
Dil gerçi ḫānḳāha mihmān gelür gider

12 ʿĀlim olup da faḳaṭ esrārı bilmeyen
Dünyāya cehl-i tām ile nādān gelür gider

13 Yoḳdur Lüzūmī gibi bir üstād-ı dilpesend
Bezm-i kemāle niçe süḫandān gelür gider

155. sayfadan sonra gelen numarasız sayfa

76.

(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Iḳlim-i cāna leşker-i hicrān gelür gider [36]
Eyler metāʿ-ı ṣabrımı talān gelür gider

2 *Kerd*-i raḫnede zülf-i siyāhıñ görüp didim
Bir zengīdir ki Kaʿbe'ye her ān gelür gider

3 *Olduḳça pīç ü tāb ḫam-ı zülf-i yārde*
Dilbesteler esīr ü perīşān gelür gider

4 Görse raḳīb-i ḥāsid ider anı da dirīġ
Şevḳ-i viṣāl ḥāl-i ḫāṭıra pinhān gelür gider

5 Aġyār-ı nā-bekār döner ṭayyib-i ḳalb ile
ʿUşşāḳ-ı zār kūyıña nālān gelür gider

6 Dil kārbān-serā-yı *ḫayāl-i nigārdır*
Şevḳ-i viṣāli ṭabʿıma her ān gelür gider

7 Yoḳdur Lüzūmī gibi bir üstād-ı dil-pesend
Bezm-i kemāle *bunca* süḫandān gelür gider

82

77.

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Devlet olduḳça füzūn ehl-i ġınā ʿizzetlenir
Rişte-i dürre dizildikçe güher zīnetlenir

2 Vefret-i ālām ile rūşen-dilān pür şevḳ olur
Olsa pür revġan ḳanādil şuʿlesi keṣretlenir

3 Ḳālıb-ı bī-rūḥ olur māhī çıḳarsa ābdan
Dūr olup ḫāk-i vaṭandan ehl-i dil ḫastelenir

4 Merkezinde şid-i āfāḳ olur ehl-i kemāl
Ḳaʿrımdadır meknūn-ı ṣadef şiddetlenir

5 Evc-i pervāz-ı bülend ile virür Sīmurġ nām

[36] 76 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 75 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

Ehl-i manṣıb rütbe-i vālā ile rifʿatlenir

6 Deşne-i nā-tīzi çün seng-i fesān teşḫīẕ ider
Ṣarṣar-ı sengīn-ḳalb ile ehl-i sitem ḥiddetlenir

7 Ey Lüzūmī rāġıb u ṭālib olanlar naẓmıma
Behre-yāb-ı feyż olur ṣāʾiblenür şevketlenir

85

78.

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 *Ehl-i manṣıb keşret-i emvāl ile* ʿizzetlenir [37]
Rişte-i *zere* dizildikçe güher zīnetlenir

2 Vefret-i ālām ile rūşen-dilān pür şevḳ olur
Olsa pür revġan ḳanādil şuʿlesi keşretlenir

3 Ḳalıb-ı bī-rūḥ olur māhī çıḳınca *baḥrden*
Dūr olup ḫāk-i vaṭandan ehl-i dil ḫastelenir

4 *Olsa da ḫāne-nişīn meşhūr* olur ehl-i kemāl
Ḳaʿrımdadır meknūn andan şöhretlenir

5 *Virdi Sīmurġ-ı sebuk perdāz-ı bālālıḳla* nām
Ehl-i manṣıb rütbe-i vālāyla rifʿatlenir

6 *Tīġ-i* nā-tīzi ider seng-i fesān teşḫīz *ü tīz*
Fırḳā-yı ẓālim dil-i sengīn ile ḥiddetlenir

7 Ey Lüzūmī raġıb u ṭālib olanlar naẓmıma
Behre-yāb-ı feyż olur ṣaīblenir şevketlenir

79.

(Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Faʿlün)

1 Ne dem ʿiẕār-ı ʿaraḳ-rīzi āb-ı nāb döker
Gören ṣanır gül-i ḫoşbūydur gülāb döker

2 Firāḳ-ı ʿārıż-ı pür-tābıñ ile ey mehrū
Sirişk-i çeşm-i ʿuşşāḳ çoḳ sehāb döker

3 O mest-i nāz gelüp keyfe çeker cām-ı şerāb
Peyāle-i başarından çoḳ āb-ı ḫˇāb döker

[37] 78 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 77 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

4 Ḳudūm-i pādişeh nevbahār u nevrūza
Ne naḳd-i sebzeyi hemyāneden türāb döker

5 Sipihr-i zerligin āftāba ḳarşu ṭutar
Lüzūmī şevḳ-i ruḫuñla ki gözden āb döker

83

80.

(Fā‘ilātün/ Mefā‘ilün/ Fā‘ilün)

1 İşraḳ-ı nūr-ı neyyirü'l-enver
Perdesin açdı rūyun dilber

2 Düşdi ḫalbā-yı cem‘-i mala cihān
“Yevme lā yenfe‘u” [38] düşünmezler

3 İşit el-faḳr ü faḫrī nüktesini
Düşme ḳayd-ı ġınāya çekme keder

4 Zāhidā ṭut ḳulaḳ ṣurāḥī vü cām
“Leyse fi'd-dār ġayruhū” [39] dirler

5 Ḥālet-i bezm ü ḥiddeti işidüp
Gögsini def-i nedāmet ile döger

6 Kūze-i mey ṣadā-yı ḳulḳul ile
Ruḥda lā-şerikle söyler

7 Māsivā naḳşını çıḳar dilden
Ki odur Ḥaḳḳ’a cāygāh-ı naẓar

8 Şāhid-i ruḫunı görir ol kim
Ḳalbden ġayr ṣūretini siler

9 Himmet ey pīr-i mey Lüzūmī’ye
Dergehinde *(edā-yı)* recā-yı ḫidmet ider

81.

(Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün)

1 Firāḳ-ı serdi-i ḥicriñle ey gül cism ü ten ditrer
O bir keskin ṣavuḳdur şiddetinden her beden ditrer

2 Dem-i sermā-yı hicrān ġamıñ yād eylesem gāhī
Hirāsından dilim ey Yūsuf-ı gül-pīrehen ditrer

[38] “(Ne malın ne evladın) fayda verdiği o gün…” 26/Şuara-88.
[39] “Evde Allah’tan başka kimse yok…” Kelebâzi, Ebu Bekir Muhammed Bin Ebi İshak, *Meâni’l-Ahbâr*, s.143.

3 O şūḫuñ söylemek ḳaṣd eylesem tebrīdi-i hicriñ
Zebāna gelmeden ol ṣarf-ı ḫavfıñdan dehen ditrer

4 Muḫālif-i rūzigārıñ şiddetinden eylesem şekvā
Çemende naḫl-i gül-i şümār ü serd ü nārdan ditrer

5 O serv-i ser-keşin itdikleri ẓulmı beyān itsem
Lüzūmī mülk-i gülşende ahālī-i çemen ditrer

84

82.
(Mefʿūlü/Mefāʿīlü/Mefāʿīlü/Feʿülün)

1 Āvāre iden ʿāşıḳı nīm-nigehiñdir
Dil-ḫaste iden gerdiş-i çeşm-i siyehiñdir

2 Pāmāl-i semend it dili ey şāhsüvārım
Üftāde-i bī-pāy u ser ḫāk-i rehiñdir

3 Ferzāne dili naṭʿ-ı emel üzre iden māt
Şevḳ-i ruḫ u çāpıñ devāsı o şehiñdir

4 Rindān-ı ḫarābātī hep irşād idersin
Ey pīr-i muġān meygede kim ḫāngahıñdır

5 Ey murġ-i ḫayāl ġam-ı dildār gelüp ḳo
Bām-ı müje-i dīde seniñ lānegehiñdir

6 Tār-ı şeb-i miḥnetde ḳoyan ḳalb-i Lüzūmī
Ẓulmetzede-i ebr-i siyāh günehiñdir

83.
(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Sende nedir bu şīveler ey ʿişveger püser
Her-dem dil-i fütāde-i meczūbı cezb ider

2 Cānā seniñ gibi āvāre hercāyīdir dirīġ
Ṭurmaz derūn-ı dilde ḫadengiñ gelür geçer

3 Gūyā ki resmanı resen-bāz ider ʿurūc
(Pāyıñ) Pāy-ı ḫayāl-ı yār müje-i çeşme baṣar

4 Girdi ṣadaḳça-yı dile dendānınıñ ġamı
Ṣan ḳaʿrımda oldı ṣadefde nihān güher

5 Ḳırdı ṣafvet-i cünd-i ṣafāyı hücūm idüp
Feṭḥ itdi ḳalʿa-yı dili ceyş-i şeh-i keder

6 Nār-ı firāḳı ile ṭolaşdım sipend-veş

Ol şāh-ı nāzıma meded ey bād vir ḥaber

7 Burc-ı dilimde neyyir-i naẓmım ṭulūʿ idüp
Ṭutdı Lüzūmī ʿālemi envār ser-te-ser

84.
(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)
(Fāʿilātün) (Fāʿlün)

1 Serde ol ʿişvegerim zülf-i semen-bū götürir
Ādemin işte sükūn-ı dilini bu götürir

2 Ġayra luṭf eyleme ey şūḫ ṭurırken dil-i zār
Ki seniñ bār-ı girān-ı ġamıñı o götürir

3 Giçürir ʿālemi bir laḥẓada tīġiñden hep
Ṣanki şemşīr-i ḳażāyı o dü ebrū götürir

4 Baña raġmen o sehī ḳademi almış aġyār
Gezdirür ṭaraf-ı çemenzārı beher-sū götürir

5 Cūşiş-i seyl-i sirişkim ile olmaz iṭfā *(Seyl-i ser-şar-ı sirişkimle*

sönmez)
Āteş-i sīne Lüzūmī daḫi çoḳ ṣu götürir

155. sayfadan sonra gelen numarasız sayfa
85.

1 Serde ol ʿişve gerim zülf-i semen-bū götürir [40]
Ādemiñ işte *ḳarār* u dilini bu götürir

2 Ġayra luṭf eyleme ey şūḫ ṭurırken dil-i zār
Ki seniñ bār-ı girān ġamıñı o götürir

3 Geçürir ʿālemi bir laḥẓada tīginden hep
Ṣanki şimşīr-i ḳażāyı o dü ebrū götürir

4 Baña raġmen o sehī ḳademi almış da *raḳīb*
Gezdirür *baġçe vü gülşeni* her-sū götürir

5 *Seyl-i serşār-ı* sirişkimle *bu āteş sönmez*
Āteş-i sīne Lüzūmī dahi çoḳ ṣu götürir

[40] 85 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 84 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

86 86.

(Fāʿilātün/ Mefāʿilün /Feʿ ilün)
(Fāʿlün)

1 Ḳāmeti serv-i ḫoş ḫırāmımdır
Ḫaṭṭı şebboy-ı müşg-fāmımdır

2 Benden ifrāġ iden o āfetimi
Keşret-i ḥayret ü ġarāmımdır

3 Rūy-ı pür-tāb zülf-i şeb-rengiñ
Pīş-i efkār-ı ṣubḥ u şāmımdır

4 Bezm-i dilberde böyle şerm ü ḥicāb
Pārse-i pürşiş-i merāmımdır

5 Pāsbān-ı diyār-ı ġam her şeb
Dīde-i baḫt-ı lā-yenāmımdır

6 Bü'l-ʿaceb rind-i kevkebe-sāzım
Kāse-i mihr ü māh cāmımdır

7 Ḳudsiyāndır (*hemīşe eylerem)* ṣoḥbet
Künc-i meyḫāne kim maḳāmımdır

8 ʿĀlemi zevḳler ile iden sīrāb
Menbaʿ-ı ṣafvet-i kelāmımdır

9 Lāl ü ḥayrān iden Lüzūmī beni
Dilber-i ḥūrī irtisāmımdır

87

87.

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Āsitān-ı yāre baş ḳoymuş dil-i şeydā yatur
Pāsbāndır dergeh-i sulṭāna gūyā yatur

2 Fikr-i şevk-i vaṣlıñ çıḳmaz derūn-ı sīneden
Ḫāne-i ḳalbinde Ḳays fikrin-i Leylā yatur

3 Ḫāne-i aġyāra varsa itme istiʿrāb ādeme
Ḫār-zār-ı bāġ-ı ʿālemde gül-i raʿnā yatur

4 Cān- ḫırāş oldı neşter-var fart-ı reşkden
Câme- ḫˇāb-ı ġayrda gördüm o meh-sīmā yatur

5 Ḳaḫpusun vaḳf-ı ser itsem ol perī zānūsına
Pister-i şāḫ-ı gül üzre bülbül-i gūyā (yatur)

6 Ḫavf ider girmeklige şaḫṣı ṣafā beyt-i dile

Ṣadr-ı ḫāṭırdan ʿazīm-i miḥnet söylenür (yatur)

7 İder şaḫṣ-ı ṣafā beyt-i dile itsin duḫūl
Kim süveydāda sevād-ı miḥnet ü sevdā (yatur)

8 Genc-i istiġnāda dil āzāde-i ālāmdır
Pīşezār içre Lüzūmī şīr-i bī-pervā yatur

168

88.

1 Āsitān-ı yāre baş ḳoymuş dil-i şeydā yatur [41]
Pāsbāndır *südde-i* sulṭānda gūyā yatur

2 *Ḫ ̌ābgāh-ı şāhid-i fikriñ derūn-ı sīnedir*
Ḫāne-i ḳalbinde Ḳays fikret-i Leylā yatur

3 Ḫāne-i aġyāra varsa itme istiġrāb ādeme
Resmdir kim ḫār-zār içre gül-i raʿnā yatur

4 *Cāme ḫābım oldı* neşter-vār *ġayret-i* reşkden
Cāme ḫ ̌āb-ı ġayrda gördüm o meh-sīmā yatur

5 Ḳaḥpusun vaḳf-ı ser itsem ol perī zānūsına
Pister-i şāḫ-ı gül üzre bülbül-i gūyā yatur

6 *Ḫāli olmaz ḫāne-i ḫāṭır ḫayāl-ı yārden*
Ḳāf-ı istiʿlādır anda her zamān ʿAnḳā yatur

7 Künc-i istiġnāda dil āzādedir ālāmdan
Pīşe içre Lüzūmī şīr-i bī-pervā yatur

89.

(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Der-i ṣafā ṣadefçe-i meyḫānelerdedir
Kān-ı feraḥ büte ṣanemḫānelerdedir

2 Dāmen-keşān-ı ʿālem kevn u fesāddır hep
Şimdi ṣalāḥ-ı ḥal dil-i mestānelerdedir

3 Tāb-ı çerāġa bāl ü per yaksalar n'ola
Neyl-i viṣāl-ı ḥasreti pervānelerdedir

4 Dillerde şevḳ-i vaṣl-ı nigār oldı cāygīr

[41] 88 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 87 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

Beñzer o gence kūşe-i vīrānelerdedir

5 Ne ḳāyd-ı dehr ü ne elem-i devr-i rūzigār
Rāḥat-ı Lüzūmī ḫāṭır-ı dīvānelerdedir

88

90.

(Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün)

1 Pür ṣafādır nebīz ü muṭrible ‘işretḫāneler
Vaḳtidir elden ayaġı ḳoymasın mestāneler

2 Gevher-i eşke nigāh-ı raġbet itmez sevdigim
Ḥayf kim bī-ḳıymet olmuş seyr ḳıl dürdāneler

3 Olmayup tāb-āver tāb-ı viṣāl anıñ içün
Bezm-i ḫāṣı şem‘a maḥrem olmamış pervāneler

4 Göstürir āyine-i İskender āsā ‘ālemi
N’ola destinden ḳomazsa cām-ı Cem mestāneler

5 Dil n’ola ṭolsa ṣafā ile serimde ṣāḳiyā
Bāde-i gül-gūn ile lebrīzdir peymāneler

6 Sāḳī-i gül-rūy u cām-ı erġuvān-ı zevḳ ile
Ḳıl temāşā ġālib olmuş gülşene meyḫāneler

7 Dīde-i pür-gūsı ḫ‘āb alur istiġnā olur
Ey Lüzūmī itme ḥālinden beyān efsāneler

91.

(Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün)

1 Zülf ü ḫaṭṭı gülzār-ı ḥüsnüñ sünbül ü şīvesidir
Ḳāmetiñ ol gülşeniñ serv-ḳadd-i dil-cūsıdır

2 Micmer-i ġamda dil-i āşüftemi sūzān iden
Bir büt-i ‘işve perestin ḫāl-i ‘anber-būsıdır

3 Zāhida meyyāl olma kūşe-i miḥrāba kim
Ḳıble-i ḥācet baña yāriñ ḫam ebrūsıdır

4 Vaḥşet-engīz olmada Mecnūn ‘aşḳından müdām
Ol perīveş ṣanki ṣaḥrā-yı Ḫoten āhūsıdır

5 Ḫāṭır-ı ġam-geştemi āşüfte-kām-ı şevḳ iden
Būy-ı dilcūy-ı ser gīsū-yı sünbül-būsıdır

6 Ḫışm u cevriyle zebān-ı ‘āşıḳānı lāl iden

Mukiz-i fitne o çeşm ü ġamze-i pür gūsıdır

7 Ey Lüzūmī tīr-veş göñlüm hevāyi eyleyen
Bir nigār-ı bī-vefā şevḳ-i kemān-ebrūsıdır

89 92.
(Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün)

1 Ġam-ı rūyıñla her dem çeşm-i zār u ḫunfeşān aġlar
Firāḳ-ı ḥasretiñden ḳalb-i bī-tāb u tuvān aġlar

2 Zülāl-i vaṣl-i nābıñ ḥasretīnden ḫuşk-leb ḳaldım
Benim çün ẓulmet içre āb-ı ḥayvān-ı revān aġlar

3 İdince berḳ-i ʿālem-sūz-ı āhım zuyūr-ı gerdūn
Felekde nāleme senc yeʾs olup kerrūbiyān aġlar

4 Şafaḳ sürḫ oldı seyr it nīlgūn-çerḫi mīnāda
Görüp ḫāl-i perīşānım semāda Zühre ḳan aġlar

5 Ḫayāl-i rūy-ı ālıñla görüp zār oldıġım ey gül
Hezārān mātem itmiş gülşen içre bülbülān aġlar

6 Tehī-i cām-ı mey-i şevḳ ü ḫumār bāde-i dürdüm
Niçün bezm-i ʿişretgāhda ṣahbā-keşān aġlar

7 Sevād-ı baḫt-ı dūndan gerdiş-i çerḫ-i sitemgerden
Lüzūmī künc-i ġamda bir dem iñler bir zamān aġlar

128. sayfadan sonra gelen numarasız sayfa
93.

1 *Fürūġ-ı ʿārıżıñ yādıyla* çeşm-i ḫunfeşān aġlar [42]
Firāḳ u ḥasretiñ*le* ḳalb-i bī-tāb u tuvān aġlar

2 Zülāl-i laʿl-i nābıñ ḥasretiñden ḫuşk-leb ḳaldum
Benim çün ẓulmet içre āb-ı ḥayvān-ı revān aġlar

3 Ḳıbāb-ı nīlgūne ʿaks idince āh u efġānım
Feleklerde melekler de ider āh u fiġān aġlar

4 Degil sürḫ şafaḳ pīrāmen-i dāmān-ı gerdūnda
Görüp sürḫ-sirişk ü rūy-ı zerdim Zühre ḳān aġlar

5 Ḫayāl-ı *ġonca-yı laʿl ü gül-i ruḫsār-ı alıñla*
Görüp giryanlıġım gülşende her dem bülbülān aġlar

[42] 93 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 92 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

6 Tehī-i cām-ı mey-i *maḳṣūd* u *maḫmūr-ı mey*-dürdüm
Benim çün mātem itmiş bezmde ṣahbā-keşān aġlar

7 Sevād-ı baḫt-ı dūndan gerdiş-i nā-sāz-ı gerdūndan
Lüzūmī künc-i ġamda bir dem iñler bir zamān aġlar

94.
(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Luṭf u kerem ki ʿāşıḳa cānāneden gelür
Bu ḳahr ile sitem baña cānāneden gelür

2 ʿUşşāḳ āşināsını nisyān idüp dirīġ
Ol mest-i nāz ḫāne-i bīgāneden gelür
(Gördüm o şūḫ ḫāne-i bīgāneden gelür)

3 Ḫaṭṭı gelince geldi göñül çīn-i zülfünden
Gūyā ki ġadr yıḳılan lāneden gelür

4 Farṭ-ı ferḥūn olmada mest-i ebed göñül
Her tīr kim o gözleri mestāneden gelür

5 Çāk eyleyüp feraḥla girībān u dāmeni
Gördüm Lüzūmī'yi reh-i meyḫāneden gelür

90

95.
(Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün)

1 Sipihr-i ḥüsne rūy-ı āl şafaḳdır ḫāldır āḫter
Cebīn ḫurşīd-i raḫşān, gerden-i tābān meh-i enver

2 Hilāl-i māh n'ola kehkeşān-ı zāl-ı gerdūna
Gören dir ḳahramandır kim ḳuşanmış tīġ ile ḫançer

3 Ol şūḫuñ ġamze-i ser-tīz ile müjgān-ı ḫun-rīzi
Açar raḫne dil-i ʿāşıḳda hemçün nāvek ü neşter

4 Bahār irdi diyü tebşīr iderler ehl-i gülzārı
Menār-ı naḫl-i gül üzre nevā-sāz oldı bülbüller

5 Görenler çeşm-i giryānımda ʿaks-i ṣūret-i yāri
Ṣanur ġaflet ile deryāya düşmüş bir perī-peyker

6 Bu şeb şevḳ-i leb laʿl-i nemekdārıñla bezm içre
Mey-i ṣahbā gelüp cūş u ḫurūşa oldı mevc-āver

7 Ḫadenk-i cevrini amācgāh-ı sīneye atsa

Olur kim şerḥasın şerḥ-i diliñ cānāneye söyler

8 Şerār-ı āteş-i āh dil-i pür sūz u ġamgīnim
Düşerse tende sūzende ider mānend-i aḫker

9 Zebānıñ lāl ider ḥadd-reşk ile erbāb-ı ʿirfānıñ
Gelüp güftāre bezm içre Lüzūmī-i süḫanperver

96.
(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Ḫaṭṭ-āver oldı söyleyü ol māh-ı şuʿlever
Virdi bu şeb ṣabā bana cefā ḳara ḫaber

2 Ol nāzenīn-i ʿişve-nevāzıñ ḳudūmına
Çeşmim miṣāl-ı dürr ü güherdāneler döker

3 Ol sīm-ber beni çeküp aġyār sīneye
Seng-i elemle ʿāşıḳ-ı zār gögsini döger

4 Pāy-ı ḳarār u heves-i dilim bend ü ḳayd ider
Ol şūḫ-ı mū-miyān kemerin kim ne dem döker

5 Ḳanbūr-çerḫ-i kindār itmez Lüzūmī raḥm
Bār-ı girān-ı gam āḫir belim büker

97.
1 Ḫaṭṭ-ı āver oldı söyleyü ol māh-ı şuʿlever [43]
Virdi bu şeb ṣabā bana cefā ḳara ḫaber

2 Ol nāzenīn-i ʿişve nevāzıñ ḳudūmına
Çeşmim miṣāl-i dürr ü güherdāneler döker

3 Ol sīm-ber beni çeküp aġyār sīneye
Seng-i elemle ʿāşıḳ-ı zār gögsini döger

4 Pāy-ı ḳarār u heves-i dilim bend ü ḳayd ider
Ol şūḫ-ı mū-miyān kemerin kim ne dem döker

5 Ḳanbūr-ı çerḫ-i kindār itmez Lüzūmī raḥm
Bār-ı girān-ı gam āḫir belim büker

91 98.
(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Dürr-i emel yem-i ṣadef-i maṭlabımdadır

[43] 97 no'lu gazel, 96 no'lu gazelin tekrarı biçiminde yazılmıştır.

Ṣarf-ı neşāṭ mevcesi zīr-i lüccemdedir

2 Pinhān olur müdām ḥacib-i istitārda
Mehtāb-ı maḳṣūdım ẓulümāt-ı şebimdedir

3 Ol māhtāb-ı envere her şeb ḳarīn olur
Envār-ı mesʿadet eṣeri kevkebimdedir

4 Olsam ʿacib mi ġarḳa-yı seylābe-i ṣafā
Mevc-i neşāṭ-cūş yem-i meşrebimdedir

5 Hemçün Lüzūmī ḫˇāce-i ʿaşḳım ki ehl-i dil
Tedrīsi ʿilm ülfet ider mektebimdedir

99.
(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Şīve-i ṭannaẓ ile raḳṣ gelüp ol ʿişveger
Ḫaṭır-ı üftādeġānı raʿşe-yāb-ı şevḳ ider

2 Ḥasret-i ḫaṭṭ u ruḫ u zülfiyle ölsem ol bütin
Ḫāk-ı ḳabrim üzre reyḥān ü gül ü sünbül biter

3 Mācerā-yı ḥālimi ʿarż it şāh-ı ḥüsne
Ey sabā ger ser-i kūyından ittinse güzer

4 Kūh-ı bülbüle resbāz eyledi gūyaʿuruc
Mū-miyān dilbere çıḳdı beli zerrīn kemer

5 Mīve-çīn-i feyż iderdim nāḳısān ʿalemi
Naḫl-ı ümidim gülistanda nidem ṭutmaz ṣemer

6 Rehrev-i ıḳlīm-i āmāl olmasa eyā gümkerde-i reh
Güm büyük bī-nihāyet vardır bīm ü ḫaṭer

7 Cā helāḳ-ı ben esīr-i ẓilletim
Böyle olmuşdur Lüzūmī ḥāyf kim ḥasbe'l-ḳader

92

100.
(Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün)

1 Sipihr-i ḥüsne rūy-ı āl şafaḳdır ḫāldır āḫter
Cebīn ḫurşīd-i raḫşān gerden-i tābān meh-i enver

2 Hilāl-i māh n'ola kehkeşān zāl-i gerdūn
Gören dir ḳahramandır kim ḳuşanmış tīġ ile ḫançer

3 O şūḫuñ ġamze-i ḫun-rīz ile müjgān-ı ser-tīzi

Açar raġne dil-i ʿāşıḳda hemçün nāvek ü neşter

4 Bahār irdi diyü tebşīr iderler ehl-i gülzārı
Menār-ı naġl-i gül üzre nevā-sāz oldı bülbüller

5 Görenler çeşm-i giryānımda ʿaks-i ṣūret-i yārı
Ṣanur ġaflet ile deryāya düşmüş bir perī peyker

6 Bu şeb şevḳ-i leb laʿl-i nemekdārıñla bezm içre
Mey-i ṣahbā gelüp cūş u ġurūşa oldı mevc-āver

7 Ḫadenk-i cevrin āmācgāh-ı sīneye atsa
Olur kim şerḥasın şerḥ-i diliñ cānāneye söyler

8 Şerār-ı āteş-i āh dil-i pür sūz u ġamgīnim
Düşerse tende sūzende ider mānend-i aġker

9 Zebānıñ lāl ider ḥadd-reşk ile erbāb-ı ʿirfānıñ
Gelüp güftāre bezm içre Lüzūmī-i süḫan-perver

167

101.

1 Sipihr-i ḥüsnüñe *pīşāni* mihrdir ḫāldır aḫter [44]
ʿUmūr-ı ṣubḥ-ı gerden çehre mehrū ġarra ebrūlar

2 Bu şeb yār-ı leb laʿl-i nemekdār gülüm bezm içre
Gelüp cūş u ḫurūşa oldı mey *sāġarda būs-āver*

3 O şūḫın ġamze-i ḫun-rīz ile müjgān-ı ser-tīzi
Dil-i zārımda açdı raġneler *çün* ḫançer ü neşter

4 Görenler çeşm-i giryānımda ʿaks-i *ḳāmet*-i yāri
Kenār-ı cūyda olmuş demīde ẓann ider ʿarʿar

5 Bahār irdi ṣaları ictimāʿa ṣaḥn-ı gülşende
Bu maʿānī minār-ı naġl-i gülde bülbülān söyler

6 *Ḳoma reʿy-i naġme-i rengīn ile bālā-yı server üzre*
İder cennāt-ı tecrī (min) taḥtihe'l-enhār hep ezber

7 *Dehān-ḫāne-i şekker feşānumda bu demlerde*
Ḥarīr ile Lüzūmī vaṣf-ı gülzārı beyān eyler

93

102.

(Mef**ʿū**lü/F**āʿ**ilā**t**ü/Mef**āʿī**lü/F**āʿ**ilün)

1 Çerḫ-i siyāh kāseyi gör eyledikçe devr

[44] 101 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 100 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir. 100 no'lu gazel ise 95 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

Zehrāb-ı ġam ṣunup bana eyler heẕār cevr

2 Ḳanġı nigāra baḳsam ider muḳtezā-yı devr
Her bir nigehde bana hezārān cefā vü cevr

3 Ruḫsār-ı enveriñde gören ḫaṭṭ-ı yārı dir
Cemʿ oldı ṣunʿ-ı Ḥaḳḳ ile bir yerde nūr u nevr

4 Sīmāb-veş hemīşe olur*(oldı cismim hücūm-ı hirāsdan)* vaḳf-ı ıẕṭırāb
Gūş eylese fiġānımı taḥt-ı ṣerāda Ṣevr

5 Ol fütādeler ayaġına cān atma ḳaṣd ider
Bezm-i ṣafāda sāḳī nāz eyledikçe devr

6 Gör tenimde eyledi teşkīl baḥr-ı ḫūn
İtdikçe eşk-i dīde-i ḫūn-āb-rīz fevr

7 Yārān ʿaceb miʿacze düşürse naẕīrede
Eşʿārda Lüzūmī nedir bu ġarīb ṭavr

169

103.

1 Çerḫ-i siyah kāseyi gör eyledikçe devr [45]
Zehrāb-ı ġam ṣunup bana eyler hezār cevr

2 Ruḫsār-ı tābdārda dir ḫaṭṭıñı gören
Cemʿ oldı ṣun-ıʿ Ḥaḳḳ ile bir yerde nūr u nevr

3 Sīm āb-veş hemīşe olur *cismi raʿşe-yāb*
Gūş eylese fiġānımı taḥt-ı ṣerāda Ṣevr

4 Gör tenimde eyledi teşkīl baḥr-ı ḫūn
İtdükçe eşk-i dīde-i ḫūn-āb-rīz fevr

5 Yārān ʿaceb miʿacze düşürse naẕīrede
Eşʿārda Lüzūmī nedir bu ġarīb ṭavr

104.

(Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün)

1 Ġam-ı rūyıñla her dem çeşm-i zār u ḫunfeşān aġlar
Firāḳ-ı ḥasretiñden ḳalb-ı bī-tāb u tuvān aġlar

2 Zülāl-ı vaṣl-ı nābıñ ḥasretīnden ḫuşk-leb ḳaldım
Benim çün ẕulmet içre āb-ı ḥayvān aġlar

3 İdince berḳ-i ʿālem-sūz āhım zuyūr-ı gerdūn

[45] 103 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 102 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

Felekde nāleme senc yeʾs olup kerrūbiyān aġlar

4 Şafaḳ sürḫ oldı seyr it nīlgūn-çerḫi mīnāda
Görüp ḫāl-i perīşānım semāda Zühre ḳan aġlar

5 Ḫayāl-i rūy-ı alıñla görüp zār oldıġım ey gül
Hezārān mātem itmiş gülşen içre bülbülān aġlar

6 Tehī-i cām-ı mey şevḳ ü ḫumār-ı bāde-i dürdüm
Niçün bezm-i ʿişretgāhda ṣahbā-keşān aġlar

7 Sevād-ı baḫt-ı dündan gerdiş-i çerḫ-i sitemgerden
Lüzūmī künc-i ġamda bir dem inler bir zamān aġlar

94

Harfü'z-Zā

105.
(Mefʿūlü / Mefāʿīlü/Mefāʿīlü /Feʿūlün)

1 Leb-ber-leb cām-ı mey sāḳīʾ-i elestiz
Ḳıl ṣūfī tefekkür neʿaceb bāde perestiz

2 Peymāne-i peymānı şikest eylemişüz biz
Ṣahbā-yı mey-i nāb-ı muḥabbet ile mestiz

3 Hem-pāye vü hem-meşreb hem-zevraḳ-ı Cem'üz biz
Zāhid bizi üftāde görüp ṣanma ki pestiz

4 Tārāc-ı ḳarārımız ideli bir māh
Serkeşte vü āvāre vü bī-cā-yı nişestiz

5 Eṭvārımıza oldı bir himmet-i tesḫīr
Bütḫāne-i vaḥdetde o maḥbūb perestiz

6 Bir sāḥa-yı hicrāna felek ṣaldı bizi ki
Ol sāḥada Mecnūn ile biz dest be destiz

7 Taṣvīr-i güneşte demimiz rūḥ ḳılur baḫş
Bütḫāne-i vaḥdetde o maḥbūb-ı perestiz

8 Olsa n'ola ger ṣāfderūn hemçü miṣl-i Lüzūmī
Ne zāhid-i bī-maġz u ne sübhā be-destiz

9 Biz gevher-i yekdāneleriz ṣanma Lüzūmī
Zühhād-ı riyā pīşe gibi sübhā be-destiz

95

106.
(Mefʿūlü/Mefāʿīlü/Mefāʿīlü/Feʿūlün)

1 Leb-ber -leb cām-ı mey sāḳī-i elestiz [46]
İmʿān ile baḳ ṣūfīʿaceb bāde perestiz

2 Peymāne-i *rindānı* şikest eylemişüz biz
Ṣahbā-yı mey-i nāb-ı muḥabbet ile mestiz

3 Hem-pāye vü hem-şürb ü *hem-rezm* ü *çemeniz*
Zāhid biz *sırr-ı* üftāde görüp ṣanma ki pestiz

4 *Bir āhū-yı dehşetzedeye olalı meyyāl*
Ser-geşte vü avāre vü bīcā-yı nişestiz

5 Bir sāḥā-yı hicrāna felek saldı bizi
Ol sāḥada Mecnūn ile kim biz dest-be-destiz

6 *Aşnām güneşine* demimiz rūḥ ḳılur baḫş
Bütḫāne-i vaḥdetde o maḥbūb-ı perestiz

7 Biz gevher-i yekdāneleriz ṣanma Lüzūmī
Zühhād-ı riyā pīşe gibi sübḥā be-destiz

107.
(Mefʿūlü / Mefāʿīlü/Mefāʿīlü /Feʿūlün)

1 Mestān-ı ser-endāz u rindān-ı levendin
Bu ḥālet-i mestī ile sālūs-ı pesendiz

2 Ṣahbā-yı mey-i nāb-ı be-kef sīnede pür tef
Hem ʿāşıḳ-ı sūzende dil ü hem daḫi rindiz

3 Āzāde ser ḳayd-ı ġam u derd-i cihānız
Gīsū-yı girihgīr-i dilārāya ki bendiz

4 Bu cūşiş-i emvāc sirişk ile çü baḥrız
Bu sīne-i pür sūz ile mānend-i sipendiz

5 Gec devr-i felekden müştekī degiliz biz
Baḫt-ı siyeh ḥükm-i ezelden*(ṭāliʿ-i dūndan*) gürehmendiz

6 Dilbeste-i pür pīç ü ḫam zülf-i bütānız
Mümkün mi rehāyāb giriftār-ı kemendiz

[46] 106 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 105 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

7 Güş eylemeyiz vāʿiẓi mānend-i Lüzūmī
Müstaġnī-i zühd ü veraʿ ü beyhūde pendiz

108.
(Mefāʿilün/ Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün)
(Fāʿlün)

1 Ḫadenk-i ġamze-i çeşmiñ çü nāvek-i dildūz
Açar hemīşe derūnumda yāreler göz göz

2 Ricā-yı vaṣl ideriz yār ḫaṭ-āver olmuşken
Bahār itdi güẕer bezmde var neşāṭ-ı hüneriz

3 Ḳalemrev-i çemenistāna ḥükmiñ itdi revān
Çıḳup celāl ile evreng-i gülşene nevrūz

4 Nesrīn olmaḳ içün bezmiñ ey perī her şeb
Sipihr iderse n'ola sāhirin çerāġ-efrūz

5 Dile ḥayāt virür nūş-ı cām-ı şürb-i lebiñ
Kemāl-i muʿcize-i laʿl-i nābıña yoḳ söz

96
6 Bıraḳdı ʿāleme āṯār-ı tābın iḥrāḳ
Şerār-ı ateş-i āhım çü berḳ-i ʿālem-sūz

7 Benim Lüzūmī-i işʿār-ı her fünūn u kemāl
ʿAceb mi ehl-i hüner benden olsa fenn-āmūz

97

Harfü'ş-Şin
109.
(Mefʿūlü/Mefāʿīlü/Mefāʿīlü/Feʿūlün)

1 Gördüm o mehi zānū-yı aġyāra ṭayanmış
Ol ġonçaya beñzer ki ser-i ḫāra ṭayanmış

2 Rindiñ n'ola ger püştī metīn olsa ṣafādan
Ser-kūçe-i meyḫānede dīvāra ṭayanmış

3 Dil ḳaṣr-ı cinān olsa yine ḫˇāhen idinmez
Ḫāk-ı der-i dildār-ı vefādāra ṭayanmış

4 Memnūn-ı viṣāl itsen anı şimdi sezādır
Çoḳ cevriñe cānā dil-i bīçāre ṭayanmış

5 Mānend-i Lüzūmī ʿacabā var mı cihānda
Ḳahr u sitem-i çerḫ-i cefākāra ṭayanmış

Harfü'l-Kāf

110.

(Mefʿūlü /Fāʿilātü/ Mefāʿīlü /Fāʿilün)

1 Yaḳdı dilim şerāre-i nār-ı ġam-ı firāḳ
Ḫākister itdi cismim lehīb-i hem-i firāḳ

2 Dārū-yı vuṣlatıyla devā itmese nigār
Yā Rabb cihanda ġayrı nedir merhem-i firāḳ

3 Efġānım ile nüh*(deh)* çemene virdim iştiʿāl
Ḥālā benim o bülbül-i āteş-i dem-i firāḳ

4 Bāġ-ı hümūm-ı hicre virür āb u tāb-ı yeʾs
Çeşmimden aḳdıġınca sirişk-i nem-i firāḳ

5 Ādem ḥevāsı ẓāhir ü bāṭından añlamaz
Yā Rabb ne tīre ʿālem olur ʿālem-i firāḳ

6 Ḥayfā ki elvedāʿ diyü yār idüp sefer
İtdi hücūm çeşmime seyl-i yem-i firāḳ

7 Ol māhrūdan ayrılalı künc-i hicrde
Ṭutmuş Lüzūmī yeʾse girüp mātem-i firāḳ

98

111.

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Şāh-ı derdim pāy-i taḫtımdır benim ṣaḥrā-yı ʿaşḳ
Serde iklīl-i zer-endūd ġam-ı sevdā-yı ʿaşḳ

2 Oldı mevc-efşān-ı ḥayret sāḥil-i ʿaḳl u dile
Cūşiş-i seylābe-i pür-mevce-i deryā-yı ʿaşḳ

3 Derd-i bī-pāyānı bir derd-i kemīni defʿ ider
Başḳa keyfiyet virür nūş-ı mey-i ṣaḥbā-yı ʿaşḳ

4 Müşterī olsa n'ola ʿuşşāḳ naḳd-i cān ile
Zīnet-efzā-yı dükān-ı şevḳdir kālā-yı ʿaşḳ

5 Beste-i zencīr-i sevdā itdi mecnūn dili
Müşgsā-yı ṭurre-i ḥamdur -i Leylā-yı ʿaşḳ

6 Olamaz şāyān-ı ḳıymet çārsū-yı mihrde
Kāle-i cāna urulmazsa eger tamġa-yı ʿaşḳ

7 Ey Lüzūmī şimdi gülzār-ı muḥabbetde benim
ʿAndelīb-i naġme-sāz u ṭūṭī-i gūyā-yı ʿaşḳ

112.
(Müf teʿilün/ Müf teʿilün/Fāʿilün)

1 Āh mine'l-ḥasret ve'l-iftirāḳ
Eleheb-i ḳalbi be lehibi’l-firāḳ

2 Yandı göñül āteş-i hicrān ile
Düşdi derdine şerer-i iḫtirāḳ

3 Bükdi belim bār-ı girān-ı ġumūm
Zūr-ı elem ṭāḳatimi itdi ṭāḳ

4 Ḥasret ile nāle vü vāh idemem
Ḳorḳum odur yana bu ṭāḳ u revāḳ

5 Ya irelim yāre ya yoḳ olalım
Cān ile dil böyle ider ittifāḳ

6 Zevḳ-i ṣafā n'oldıġını bilmezem
Zehr-i ġam ile benim ol bī-meẕāḳ

7 Bir şereriñ söndüremez heft yemm
Dilde Lüzūmī k'ola nār-ı firāḳ

Harfü’l-ʿAyn

113.
(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Elvedāʿ ey neyyir-i burc-i ṣabāḥat elvedāʿ
Elvedāʿ ey māh-ı tābān-ı melāḥat elvedāʿ

2 Elvedāʿ ey ġonça-yı bāġ-ı leṭāfet elvedāʿ
Elvedāʿ ey sünbül-i ṣoḥbet-şebābet elvedāʿ

3 Elvedāʿ ey hicr-i dilsūzıñla ceyb ü dāmenim
Çāk çāk itmekdedir dest-i melāmet (elvedāʿ)
(Oldı vaḳf-ı pençe-i çāk-ı melāmet (elvedāʿ)

4 Elvedāʿ ey medd-i enẕārım miṣāl-i naḳş-ı pā
Ḳalsa şehrāhında tā ṣubḥ-ı ḳeyāmet elvedāʿ

5 Elvedāʿ ey iftirāḳ-ı tāb-ı ruḫsārıñ ḫayāliyle tenim
İde ḫākister-i lehīb nār-ı firḳat (elvedāʿ)

6 Telḫī-i hicr-i leb-i laʿliñle çeşm-i dīdem
Dökse lāyıḳdır eger eşk-i nedāmet (elvedāʿ)

7 İştiyāḳ-ı mihr-i ruḫsārıñla çeşmim görmeye
Tā ṣabāḥ-ı ḫaşre dek bir ḫˇāb-ı rāḥat (elvedāʿ)

8 Ġarḳa-yı emvāc-ı ḫūn eyler cihānı ḳorḳārım
Çeşm-i pür ḫūnumdaki seylāb-ı ḥasret (elvedāʿ)

9 Sinn-i ser-rehde Lüzūmī dīdeden ḫūn dökmede
Böyledir emr-i celīl-i Rabb-ı ʿizzet elvedāʿ

100

Harfü't-Tı

114.

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Kilk-i ḳudret ṣaḥīfe-i ruḫsārıña yazdıḳda ḫaṭṭ
Ḳoymuş anda ḫāl-i ʿanber-bularıñ müşgīn nuḳaṭ

2 Geldi sürʿatle sipāh rengi gūyā Kaʿbe'ye
Toz ḳopardı gerd-i ruḫsār-ı pür envārıñda ḫaṭṭ

3 Yoḳ ʿaceb bu bezminden umarsam kām-ı dil
Emr-i zāhirdir didim *"lā ḫayra illā fi'l-vasaṭ"* [47]

4 Dicle-i seylāb-ı eşkimle revān olmaḳdayım
Cüst-ü-cūy sūy-ı Baġdād-ı emelle hemçü şaṭ

5 Nām-ı Ḳays eyleyen zīb-i ser ṭūmār-ı ʿaşḳ
Sehv ḳılmışdır Lüzūmī ismimi yazmış ġalaṭ

6 Vāridāt [redacted] *Lüzūmī sözlerim*
Nüsḫā-yı eşʿārıma girmez benim harf-ı ġalaṭ

188

115.

1 Kilk-i ḳudret ṣaḥife-i ruḫsārıña çekdikde ḫaṭṭ [48]
Ḳoymuş anda ḫāl-i ʿanber-būlarıñ müşgin nuḳaṭ

2 Geldi sürʿatle sipāh-ı *şām* ṣanki Kaʿbe'ye
Toz ḳopardı gerd-i ruḫsār-ı pür envārıñda ḫaṭṭ

3 Şemʿ-i ruḫsārım meyān-ı bezmi teşrīf eyleyüp
Rūşen oldı maʿnī-i lā ḫayr illā fi'l-vasaṭ

4 Dicle-i seylāb-ı eşkimle revān olmaḳdayım
Çeşm cūy-ı sūy-ı Baġdād-ı emelle hemçü şaṭ

---

[47] "İşlerin en hayırlısı orta yollu olanıdır." İbn-i Ebû Şeybe, *El Musannef*, XIX, 348.

[48] 115 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 114 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

5 *Vāridāt-ı ġaybdır naẓmım Lüzūmī ser-te-ser*
Nüsḫa-yı eşʿārıma ṣıġmaz benim ḫarf-ı ġalaṭ

Harfü'l-Fa

116.

(Mefʿūlü/Fāʿilātü/ Mefāʿīlü /Fāʿilün)

1 Çıḳmaz derūn-ı sīne vü dilden bu tāb u tef
Tā olmayınca sāġar-ı gülreng-i mey-be-kef

2 Ey dürr-i bī-ʿadil bulunmaz mümāṣiliñ
Dürr-i ṣemīn ü gevher ile ṭolsa nüh ṣadef

3 Ol māh-ı nev idince ḫadengini der-kemīn
Ḫurşīd yā naṣīb diyü gögsüñ ṭutar hedef

4 Dest-i sitemle sīneñi darb itdirür felek
Bezm-i cihānda gögsiñi germe miṣāl-i def

5 Rāh-ı muḥabbete ayaġım baṣdıġım zamān
Ferhād u Ḳays dehşet ile oldı ber-ṭarāf

6 İtmez duḫūl ḥalḳa-yı ẕikr-i muḥabbete
Biñ kere söylesem daḥi zühhāda lā teḫaf

7 Ḳays eyledi maḳām-ı muḥabbetden infiṣāl
Şimdi benim Lüzūmī yerinde anıñ ḫalef

101

Harfü'l-Kef

117.

(Mefāʿilün/ Feʿilātün /Mefāʿilün/Feʿilün)
(Fāʿlün)

1 Yürüt piyāleyi rindānı ḳāndırıncaya dek
Semend-i cām-ı meyim ḳan feşāndır niceye dek

2 Kitāb-ı rūyıña itdim hezār kere ḳasem
O māha sıdḳ-ı ḫulūṣım inandırıncaya dek

3 Zülāl-ı menbaʿ-ı maḳṣūda vāṣıl olduḳda
Ṭoḳunma çeşme-i vaṣla bulandırıncaya dek

4 Nevā-yı nālelereyle maḳām ṭutar ʿuşşāḳa
O māhı ḫ̆āb-ı ṣafādan uyandırıncaya dek

5 Ne eşk-i ḥasret aḳıtdım gözümden ol naḫlıma
Kenār-ı ḥavż-ı emelde uzandırıncaya dek

6 O şūḫı bezm-i ṣafāda bu şeb görüp tenhā

Didim ḥikāyet-i ḥālim uṣandırıncaya dek

7 Hezār ʿişveler itdi o şehsüvār-ı nāz
ʿİnān-ı ṣabrımı elden boşandırıncaya dek

8 Ḳarıncalar yüridir ger rıżvān-ı laʿlinde
Nevāl-i vaṣlına gönlüm dadandırıncaya dek

9 Hezār nāleler itdim o seng-ḫāṭırıñ āh
Dilinde sikke-i āhım ḳarandırıncaya dek

10 Dü çeşmim ʿaynı ile ḳan bülaġına döndi
O ṭıflı vażʿ-ı cefādan utandırıncaya dek

11 Cihān zelzele-yāb oldı ḫayme-i felege
Sütūn-ı naʿra-yı āhım ṭayandırıncaya dek

12 Dil itdi ṣarf hezārān ḫıżāne-i enfās
Çerāġ-ı püf-kede-i baḫtı yandırıncaya dek

13 Yine naʿra-gūyluḳ itdi nişāne-i emelim
Sihām-ı tīz-i fiġānum doḳandırıncaya dek

14 Tenimde oldı ciger pāre pāre çeşmime tā
Nuḳūd-ı sīm-i sirişkim ḳazandırıncaya dek

15 Miṣāl-i maġribī oldum hemān ġarāim-ḥān
Kilid-i daḫme-i vaṣlı dolandırıncaya dek

16 Sirişk-i çeşmim aḳıtdım miṣāl-i ebr-i bahār
Zemīn-i ḫuşk-i ümīdi ṣulandırıncaya dek

17 Lüzūmī naẓīre virür hemçü Ḥāmī Nābī'ye līk
Ne çekdi ḳāfiye bābıñ ḳapandırıncaya dek

102

118.
(Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün)

1 Nūr-baḫş-ı mihr envār-ı ʿiẕārıñdır seniñ
Ġıbṭa-sāz-ı meh cebīn-i tābdārıñdır seniñ

2 Ṣanma kim ʿıḳd-i Ṯüreyyā sīne-i eflākde
Ey meh-i lāle-ʿiẕārım dāġdārıñdır seniñ

3 Gülsitān-ı ʿişvede ibrāz-ı nāz it güllere
Ey gül-i ṣad-berg-i ḥüsnʿālem hezārıñdır seniñ

4 Nūş-ı cām nüh ḥam eflāk seyr itmez dili
Teşne-i laʿl şarāb-ı ḥoş güvārıñdır seniñ

5 Ḫāne-i dilde n’ola taʿẓīm ile dutsam müdām
Nāvek-i dildūz-ı ʿaşḳıñ pür güẕārıñdır seniñ

6 Sevdigim her dem meşāmm-ı cānı ṭaʿṭīr eyleyen
Arzū-yı şemm-i zülf-i müşg-bārıñdır seniñ

7 İtme ṭaʿn ey büt Lüzūmī’niñ bu rüsvālıḳlarıñ
Bāʿiṣ-i mevfūr-ı ḥüsn-i iştihārıñdır seniñ

119.
(Mefāʿilün/ Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün)
(Fāʿlün)

1 Sirişk-i çeşm-i terim cūybār olur giderek
Ḳalursa böyle yem-i bī-kenār olur giderek

2 Kitāb-ı naḥveti ezberleyüp o ṭıfl-ı ġurūr
Edā-şinās-ı rumūz-ı veḳār olur giderek

3 O nev-nihāl-i emel bāġ-ı imtiyāz içre
Bülend-ḳāmet ü reşk-çenār olur giderek

4 Zemīn-i şūre-i ümīde ābyāri-i çeşm
Virür ṭarāvet düşer sebzezār olur giderek

5 Ġubār-ı ḫaṭṭı gelür toz ḳonar ruḫ-ı yāre
Dü dide muġber ü dil pür-ġubār olur giderek

6 Gezer taḥassür ile naḳş-ı pāy-ı dildārı
Ṭarīḳ-i ʿaşḳda dil ḫāksār olur giderek

7 ʿUlüvv ü cūşiş-i fevvāre-i dü çeşmle
Lüzūmī ḥavż -ı emel ībşār olur giderek
103

120.
(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Virdi binā-yı ṣabra ḫalel fikr-i vuṣlatıñ
Hemçün sipend yaḳdı tenim nār-ı firḳatiñ

2 Cāy-ı ḳarārdır baña şimdi feżā-yı ʿaşḳ
Ḳays vuḥūş-ı enīs ü [illegible] nevbetiñ

3 Düşdüm ḥaḳīḳī ḫāk-ı meẕelletde nātuvān
Ey şāh-ı evc-i nāz u denn-i elem yoḳ mı şefḳatiñ

4 Görsen ne dem elimde ḳırarsın peyāleyi

Eksik degül seniñ baña zāḥid maẕarratıñ

5 Ehl-i dili ḫamīde-i ḳadr-i nātuvān ider
Ḳanbūr-ı çerḫ taḫmīl idüp bār-ı miḥnetiñ

6 Meyl eylemezdi keşret-i emvāle daḥi
Erbāb-ı faḳr leẕẕetiñ alsa ḳanāʿatıñ

7 Envār-ı rūy-ı lemʿa-niş̱ārı Lüzūmī āh
Yaḳdı ketān-ı cānımı bir māh-ı ṭalʿatıñ

121.
Ġazel-i Sāde Türkī

(Feʿilātün/ Mefāʿilün /Feʿilün)
(Fāʿlün)

1 Göñlümüz ise virmişiz dilegiñ
Bundan özge nedir de istegiñ

2 Birin ṭutma budur ḳadr-i ḳam
Güzelim yolda çek düşür etegiñ

3 Göbegiñ atdı işidüp ceylan
Dillere düşdi sevdigim göbegiñ

4 Baş çıḳardıysa tüyi yanaġıñda
Gitmemişdir ḳoḳusı ol çiçegiñ

5 Bir daḥi ḳurtulur musun elden
Seni ṭutsam ṣıḳışdırıp bilegin

6 Bu ne işdir iki elim baġlar
Dügmesiñ çözse sevdigim yelegiñ

7 Kapu yoldaşıdır Lüzūmī ile
İşigiñ içre baş ḳoyan köpegiñ

104

122.
(Mefāʿilün/ Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün)
(Fāʿlün)

1 Piyāle-i müli sun defʿ-i ġam ḳılıncaya dek
Yem-i ṣafāya dilim sāḳiyā ṭalıncaya dek

2 Ḫ̆āba vardı göñül farṭ-ı intiẓārından
Bu şeb o māh-veşim meclise gelinceye dek

3 Ḫam oldı ḳāmeti çevgān-veş dil-i zārıñ

Nişān-ı vuṣlata gūy-ı emel çelinceye dek

4 Ne eşk-i ḥasret aḳıtdı hezār çeşminden
Çemenistān-ı ümīdinde gül gülinceye dek

5 Sirişk-i dīdeyi mānend-i cūy-ı revān itdim
O nev nihāl-i emel serve tay oluncaya dek

6 Olur ne şūr u şeġāb sāḥir-i muḥabbetde
Raḳīb elinden o mehpāreyi alıncaya dek

7 Düşer diliñ çü ṣadef ḳaʿr-ı lücce-i eleme
Dür-i nā-şüfte-i āmāliñi delinceye dek

8 Çü mū-şikāf-ı dil ol mū miyān-ı esrārıñ
Belī ne ḳīl ile ḳāl eyledi bilinceye dek

9 Dirīġ ḫāne-ḥarāb oldı dil-i ḥabāb-āsā
Mey-i ṣafā ile cām-ı emel ṭolıncaya dek

10 Çü ġonça çāk iderim dāmen ü girībānı
Nesīm-i feyż-i çemen maḳṣada yelinceye dek

11 Miṣāl-i hāle ḫam oldı Lüzūmī ḳāmetim āh
O māh-ı burc-ı şeref derkenār oluncaya dek

105

123.
(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün)

1 Muḥarremdir göñül çāk eyleyüp ceyb ü girībānıñ
ʿAzā ṭut mātemin tecdīd ḳıl şāh-ı şehīdānıñ

2 Bu māh ol māhdır kim Şimr-bed dikdi sinān üzre
Ser-i pākini nūr-ı dīde-i maḫbūb-ı Yezdān'ıñ

3 Dem-i ʿaşur u eyyām-ı muṣībetdir ḳanı ey dil
Sirişk-i lāle-gūnuñ nāle-i feryādım efġānıñ

4 Gelür yāda Ḥüseyn'iñ sergüẕeşti ṣubḥdem kim çarḫ
Döner rümḥ-i şiʿāʿa [redacted] ḫūrşid-i raḫşānıñ

5 Degil sürḫ şafaḳ kerrūbiyān-ı ʿālem-i ʿulvī
Döker ḳān mātem ü yeʾsiñ ṭutup ol şāh-ı ẕī-şānıñ

6 Vefā olsaydı sende ey felek ḳavm-i Yezīd içre
Esīr eyler miydiñ hiç Murtażā'nuñ naḳd-i īmānıñ

7 Nedir taḡfīf-i ḳadr-i ehl-i beyt ey çerḡ-i bī-reʾfet
Ḥicāb itmez misiñ maḥbūb-ı Ḥaḳḳ'dan yoḳ mı izʿānıñ

8 Ṣadāyu'l-ʿaṭaşıla ehl-i beyt āh itmeden ey çerḡ
Fürāt'ıñ zehre dönsün yire giçsin āb-ı ḥayvānıñ

9 Lüzūmī vaḳʿa-i āl-i ʿabā yād ile efġān it
Giçür taḥt-ı ṣerāya künbediñ gerdūn-ı gerdānıñ

108

Harfü'l-Lam

124.

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)
(Fāʿilātün) (Fāʿlün)

1 Pür ḡumār itdi beni neşʾe-i şahbā-yı emel
İtdi sermest dili bāde-i mīnā-yı emel

2 Bulamazsın sen o āhū-nigehi olmayıcaḳ
Biñ tekāpūlar ile ʿāzim-i ṣaḥrā-yı emel

3 Olmasa sürʿatle maḳṣada ta kim mevṣūl
Zīr-i dāmāna ne mümkün çekile pāy-ı emel

4 Gidemez rāhberi olmasa Ḫıżır-ı tevfīḳ
Menzil-i maṭlabına bādiye-peymā-yı emel

5 Eyledi pençe-i küstāḫ ile Yūsuf mānend
Ceyb ü dāmānımı ṣad çāk Züleyḫā-yı (emel)

6 Virdi seylāba mebānī-i dili hem çü ḥabāb
Ṭutalım neşʾe-fezādır mey-i ḥamrā-yı emel

7 Ẓulmet-i leyle-i hicrāna taḥammül ideniñ
Rūzını rūşen ider mihr-i mücellā-yı emel

8 Olmayan ġarḳa-yı emvāc-ı yem-i derd ü belā
Olamaz destres-i gevher-i yektā-yı emel

9 Baḫş ider āyine-i ḳalb-ı Lüzūmī'ye şafā
ʿAks-i revnaḳ-fiken şāhid-i raʿnā-yı emel

109

125.

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)
(Fāʿilātün) (Fāʿlün)

1 Çıḳdı evreng-i gülistāna muvaḳḳar sünbül
Nevresān-ı çemeni eyledi kemter sünbül

2 Sünbüle şaʿşaa-nāk oldı felekde gūyā
Virdi gülzāra yine revnaḳ u zīver sünbül

3 Şaḥne-i sūsen aña ḫançer ile itdi hücūm
Çekicek meygede-i baġda sāġar sünbül

4 Olmada ġāliye-dārān gülistāna müdām
ʿAnberīn nükhet-i dilcūy ile nefḫā-yı sünbül

5 Nev-ḫırāmım gidelim ṭarf-ı çemenzāra buyur
Oldı bu mevsim-i ferḫunde hevālar sünbül

6 Gülşeni eyledi pür-ʿıṭr-ı dilāvīzi ile
Olalı şemm-i zülfüñle muḫammer sünbül

7 Ḥasret-i ṭurre-i müşgīniñ ile ölsem eger
Ḫāk-ı ḳabrimde biter ey gül-i aḥmer sünbül

8 Fikret-i zülf-i ʿabīriñle olur ʿūd-efrūz
Bezm-i gülzārda almış ele micmer sünbül

9 Olamaz kākül-i dilberle Lüzūmī hem-būy
Ne ḳadar olsa daḫi ġāliye-perver sünbül

110

Harfü'l-Mim

126.

(Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿilün/Mefāʿilün)

1 Dem-i nevrūz idüp gülşen fürūzān oldıġıñ görsem
Çü şemʿ-i şuʿle-güster lāle tābān oldıġıñ görsem

2 Mey-i nābı idüp peymāne-i serşār-ı gülden nūş
Hezār-ı naġme-gūyıñ mest ü ḥayrān oldıġıñ (görsem)

3 Şemīm-i sünbül-i gīsū-yı cānānı nesīm-i ṣubḥ
Getürse ḫāṭır-ı ʿaşıḳ perīşān oldıġıñ görsem

4 Yine sūy-ı çemende serv-ḳadd maḥbūb-ı raʿnālar
Miṣāli serv-i serkeş hoş ḥırāmān (oldıġıñ görsem)

5 Hücūm-ı ceyş-i muḥabbetden dil-i zār olsa āsūde
Meserret gösterüp yüz verüp nihān oldıġıñ (görsem)

6 Nesīm-i ṣubḥ pūyān u revān baġa vezān olsa
Küşāyiş bulsa güller ġonça ḥandān oldıġıñ (görsem)

7 Lüzūmī'yi şeker-güftār ile mānende-i ṭūṭī
Yine bezm-i ṣafā içre suḫendān oldıġıñ (görsem)

111

127.

1 Dem-i nevrūz idüp gülşen fürūzān oldıġıñ görsem [49]
Çü şemʿ-i şuʿle-güster lāle tābān oldıġıñ görsem

2 Mey-i nābı idüp peymāne-i serşār-ı gülden nūş
Hezār-ı naġme-gūyıñ mest ü ḥayrān oldıġıñ (görsem)

3 Şemīm-i sünbül-i gīsū-yı cānānı nesīm-i ṣubḥ
Getürse ḫāṭır-ı ʿaşıḳ perīşān oldıġıñ görsem

4 Yine sūy-ı çemende serv-ḳadd maḥbūb-ı raʿnālar
Miṣāli serv-i serkeş hoş ḫırāmān oldıġıñ (görsem)

5 Hücūm-ı ceyş-i muḥabbetden dil-i zār olsa āsūde
Meserret gösterüp yüz verüp nihān oldıġıñ (görsem)

6 Nesīm-i ṣubḥ pūyān u revān baġa vezān olsa
Küşāyiş bulsa güller ġonça ḥandān oldıġıñ (görsem)

7 Lüzūmī'yi şeker-güftār ile mānende-i ṭūṭī
Yine bezm-i ṣafā içre suḫendān oldıġıñ (görsem)

128.

(Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿilün/Mefāʿilün)

1 Yine ġāfil bulundım bir büt-i ġaddāra çarpıldım
Nigāh-ı fitne-ḫīz ü ġamze-i mekkāre çarpıldım

2 Ġam-ı laʿl-i nemekdārıñla cānā kūçe-i ġamda
Miṣāl-ı mest-i ser-endāz der ü dīvāra çarpıldım

3 Niçün ḳatlim içün şimşīr-i ser-tīziñ çekersin āh
ʿAceb görmez misin kim ġamze-i ḫun-ḫˇāra çarpıldım

4 Ḫarāb eyler cihānı bir nigāh-ı fitne-engīzi
Maʿāẕallāh ne bir şūḫ-ı perī ruḫsāra çarpıldım

5 Ġam-ı laʿliyle cān virsem de gelmez yanıma ḥayfā
Lüzūmī sehv idüp bir şūḫ-ı vaḥşetkāra çarpıldım

129.

(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Ey nūr-ı her dü çeşm ey şūḥ-ı gül-ʿiẕārım

[49] 127 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 126 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

Hicriñle nāledir hep gülzār-ı ġamda kārım

2 Sevdā-yı çeşmiñ ile deşt ü feżāda her dem
Gezmekdeyim çü āhū bir yerde yoḳ ḳarārım

3 Zaḥm-ı dile devā ḳıl seng-i cefādan el çek
Ey şūḫ-ı nev-resīde gel alma inkisārım

4 Nüh ḳubbe-i sipihri yaḳar çü kürre-i nār
Çıḳsa tennūr-i dilden bir āh-ı pür-şerārım

5 Bī-ḫod olup düşersem pāyına ol nigārıñ
Maʿẕūr ṭut Lüzūmī yoḳ elde iḫtiyārım

112

130.
(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Düşmezse elimden n'ola cām-ı mey-i gülfām
Meydir sebeb-i ṣafvet-i dil dāfiʿ-i ālām

2 Tā almayıcaḳ naḳd-i ḳarār-ı dil ü ṣabrıñ
Ṣunmaz mey şevḳ-āveri sāḳī-i gül endām

3 Sīb-i ruḫuñ dişlemek ister dilim ammā
Çoḳ vāhimeye ṣaldı beni bu heves-i ḥām

4 Ṣaḥrā-yı ṭalebde tek ü pūdan girer ḳālim
Ol gözleri āhūyı bana itmeyicek rām

5 Fikr eylemezim būd nebūd-ı ġam-ı dehri
Nüzhet-i baġım(benim) ol rind-i ṣafā-sāz u mey-āşām

113

Harfü'l-Yā
131.
(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Ṣahbā-yı ʿıyş eyledi mestāneler tehī
Böyle ḳalırsa hep ol ḫumḫāneler tehī

2 Şevḳ ü mesarr u feyż ü saʿādet mekānıdır
Zāhid degil mevāḳiʿ-i meyḫāneler tehī

3 Bir ḥīle ile dilberi celb itmedir murād
Ẓann itme bu uṣūl-ı ḥakīmāneler tehī

4 Mümkün olaydı firḳat-ı zülf-i nigāra ṣabr
Çāk itmez idi sīneleriñ şāneler tehī

5 Ṭāḳat gelür mi rüʾyet-i nūr-ı cemāle hīç
Yaḳmaz çerāġa cismin pervāneler tehī

6 Ẕikr-i dem-i güẕeşte oldır mevrūṣ-ı melāl
Īrāṣ-ı ḫˇāb eylemez efsāneler tehī

7 Gīsū-yı yār murġ-ı diliñ āşiyānıdır
Murġāndan hemīşe degil lāneler tehī

8 Gencīne-i fünūn u hünerdir derūn-ı dil
Ẓann itme gencden ola vīrāneler tehī

9 Çek sāḥil-i ẓuhūra Lüzūmī ki ḳalmasın
Ḳaʿr-ı yem-i ḫayālde dürdāneler tehī

129

132.

(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Ṣahbā-yı ʿıyşı *eyledi* mestāneler tehī [50]
Böyle ḳalırsa hep ol ḫumḫāneler tehī

(Yād-ı lebiñle bāde-i gülfām içer gönül)

2 Şevḳ ü mesarr u feyż ü saʿādet *sükkānıdır*
Zāhid-i *siyeh añlama k'ola* meyḫāneler tehī

3 Bir ḥile ile dilberi celb itmedir murād
Ẓann itme bu *aḥvāl-i* ḫakīmāneler tehī

4 Mümkün olaydı firḳat-i zülf-i nigāra ṣabr
Çāk itmez idi sīneleriñ şāneler tehī

5 Ṭāḳat gelür mi rüʾyet-i nūr-ı cemāle hīç
Yaḳmaz çerāġa cismini pervāneler tehī

6 Gencīne-i fünūn u hünerdir derūn-ı dil
Ẓann itme gencden ola vīrāneler tehī

7 Ẕikr-i dem-i güẕeşte oldur mevrūs-ı melāl
Īrāṣ-ı ḫˇāb eylemez efsāneler tehī

8 Gīsū-yı yār murġ-ı *dilān* āşiyānıdır
Murġāndan hemīşe degil lāneler tehī

[50] 132 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 131 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

9 Çek sāḥil-i ẓuhūra Lüzūmī ki ḳalmasın
Ḳaʿr-ı yem-i ḫayalde dürdāneler tehī

114

Harfü'n-Nun

161.

(Mefāʿilün/ Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün)
(Fāʿlün)

1 Hezārı ṣaneme tehī baġda ḥamūş idügin
Görünce ġonçayı mest oldı bāde nūş idügin

2 Çıḳınca duḫter-i rez perde-i sātireden
Cihāna ʿarż ḳılur ḳaça mey fürūş idügin

3 Cesāret eyleyemez söylese o pür-ġażaba
Göñül belā-yı firāḳ u ġamīn-i dūş idügin

4 Nihān-ı berg-i gül olup hezār şīve ile
Hezāra ḳıldı beyān ġonça perde pūş idügin

5 Revān-ı seyl-i sirişk-i dü çeşm-i giryānım
Nümūn-ı lücceyi pür cūşiş ü ḫurūş idügin

6 Lüzūmī cevr ḳılur yāre ḥīn-i tenhāda
Raḳībiñ ḳıldı ʿayān düşmen-i sürūş idügin

133.

(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Bār-ı emel düşürmedim ol nev-nihālden
Çoḳ fikr-i ḫām düşdi göñül bu ḫayalden

2 Ol şāh-ı ḥüsnden dil idince ricā-yı vaṣl
Bīrūndur dimiş bu sözüñ iḥtimālden

3 Ṣaṭḥ-ı kemāle eyleme(itme suʿud-ı kīl ile) meyl pāy-ı şevḳ ile
dehşetini seyr helāldir

4 Üftādegān-ı ḥüsnine çīn-i cebīn ider
Ḫavf eylemez o mihr-cemālim zevālden

115

5 Ḫalḳın itmede hemīşe noḳṣānın āşīkār
Yaklaşma ḳıl ḥazer ṣaḳın ehl-i kemālden

6 Ībrāz-ı rūy ābād ol peri
Būs-ı leb ü ʿinād-ı niyāz-ı viṣālden

7 Yoḳdur Lüzūmī tāḳatım ittin beni zebūn
Besdir dem urma dāḫı bu āh-ı melālden

134.
(Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün)

1 O meh-rūyım ki aġyār ile her ān göstürir kendin
Kemāl-i ḥüsni bilmeyen ḥayf noḳṣan göstürir kendin

2 Hezārān dilleri bend ü esīr itmişdir o meh-rū
Egerçi kāfir-i zülfüñ perīşān göstürir kendin

3 Ḫırām-ı nāz yine taḳlīd ider her serv-i reftārın
O ṭıfl-ı nev-nihālim kim ḫırāmān göstürir kendin

4 Serāy-ı ʿişveden ʿarż eyler ol *(meh)* ḥüsnini her ṣubḥ
Felekde ṣanki ḫurşīd-i dıraḫşān göstürir kendin

5 Yine āyīne-i rūyıñı göstermiş o perī-peyker
Cihān pür-ḥayrān olmuş ḫalḳ ḥayrān göstürir kendin
(yine fütādeler şevḳıyle)

6 Niyāz u sūzişimle vaṣla terġīb eylemişdim āh
O şūḫ-ı nev-resim şimdi peşīmān göstürir kendin

7 Sezādır ferş-i rāh itse Lüzūmī aṭlasın gerdūn
Ne dem kim cāme-i aṭlasla cānān göstürir kendin

116

135.
(Mefāʿilün/ Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün)
(Fāʿlün)

1 Ne dem elimde görirse piyāle-i gülgūn
Sipihr-i kāse tehī derʿaḳab ider varun

2 Çemende ṣafvet-i enhārı ḳıl temāşā kim
Ṣafā vü şevḳ ola mirʾāt-ı dilde çehre-nümūn

3 Enīsim olursa vuḥūş u ṭuyūr leyl ü nehār
Miṣāl-i Ḳays olalı pā-nihāde-i hāmūn

4 Nuḳūş-ı maḳṣūdımı devrden ider īmā
Sipihre virür ẕerkār bu ḳalemun

5 Dehānıñ açdı o meh ṣarf-ı vaʿd-ı vaṣla emān
Raḳīb-i dīrineniñ aḳsun ḳulaġına ḳurşun

6 Piyāle-i müli sāḳī leb-ā-leb it tā kim

Mey-i neşāṭ ile peymāne-i dilim ṭolsun

7 Bu naẓm-ı dürr-i girān-māyeyi Lüzūmī vir
Felekde duḫter-i Cevzā ḳulaġına ṭaḳsun

Harfü'l-Ha
136.
(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿlün)

1 Farṭ-ı vaḳūr u nāzı gör ol ʿişvekārda
İtmez naẓar fütādelere reh-güzarda

2 Cām-ı leb-i ḫaṭṭ-āveriñ ol meh ṣunup didi
Ḫurşid-i benefşe şerbet mi faṣl-ı bahārda

3 Çeşmimde ʿaksi ḳāmet-i dildārı dir gören
Olmuş demīde serv ser-i cūybārda

4 Müjgānımı kenāre-i çeşmimde dir gören
Eşcār ġars olundu ser-i cūybārda

5 Ġayretle şemʿ-i bezm-i fenā olur ehl-i dil
Nādān olunca ḫoş naẓar-ı iʿtibārda

6 Ḥāşā ki ʿarż-ı ḥāl-i ṣafā ide ictisār
Çīn-i ġaḍab ki var cebīn-i kibārda

7 Ādem ġarīḳ-i mevc-i yem-i miḥnet olmadan
Ṭarḥ-ı iḳāmet eylese yegdir kenārda

8 Eyler Lüzūmī sāmīʿ sermest-i cām-ı feyż
Var başḳa neşʾe bu ġazel-i ābdārda

117 Harfü'l-Vav
137.
(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Refʿ-i meşḳ idüp bu şeb ol āftāb-rū
Gün gice ṭoġdı söyler ḫalḳ itdi güft-ü-gū

2 Ḫāk-i dergeh-i secdeye her ṣubḥ āftāb
Sürḫāb-ı cūybār-ı şafaḳdan alur vużūʿ

3 Engüşt-i māh n'ola felek ʿarż ider serāb
Nūş-ı zülāl-i laʿliñi eylersem arzū

4 Dil-ḫastegān vuṣlatına çün başladı
Mīzāb-ı luṭfdan o ṣanem oldı dest-şū

5 ʿArż-ı niyāz būs-ı ʿīzār eyleyince dil
Savṭ-ı sitemle urdı beni çoḳ

6 Āşüfte-kām eyledi hep ʿandelībiñi
Bilmem nedir o ġonçada bu güne reng ü bū

7 Erbāb-ı ṭabʿ-ı kemāl naẓm-ı Lüzūmī'yi
İtse ʿaceb mi sūḳ-ı maʿārifde cüst-ü-cū

8 Sūdegerān-ı naẓm-ı Lüzūmī ʿaceb midir
Kālā-yı nev-ẓuhūrnı eylerse (……..)

199

138.

1 Refʿ-i *ḥicāb idince ruḫuñdan o māhrū* [51]
Ḫurşīd-i ḥüsn ṭoġdı diyü oldı güft-ü-gū

2 Ḫāk-i *deriñde secde içün her ṣabāḥ mihr*
Sürḫāb-ı cūybār-ı şafaḳdan alur vużū

3 Engüşt-i māh n'ola felek *göstürir pür* serāb
Nūş-ı zülāl-ı laʿliñi eylersem arzū

4 Dil *teşne-i muḥabbetine cevre* başladı
Mīzāb-ı luṭfından *o perī* oldı dest-şū

5 ʿArż-ı niyāz-ı būs u kenār eyleyince dil
Savṭ-ı sitemle çoḳ beni dögdi

139.

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

(Mināl olmuş feżā-yı ġamda eyler hāy hā hū)

1 Şevḳ-i dīdārıñla ey ḫurşīd-i ṭalʿat māhrū
Tekye-i dilden çıḳar her dem Hüdā-yı hāy u hū

2 Veḍḍuhā-yı ḥüsn ü veʾleyl-i şaçıñ ezber ider
Mekteb-i ʿaşḳda cānā ṭıfl-ı dil çoḳdan berū

3 Raʿd-ı āhım işidüp ditrer zemīn ü āsumān
Dār-ı ġamda benim ol nāle-ḫīz ü naʿre-gū

4 Ol bütiñ varsa gönül kūy-ı behişt-ābādına
Düşmensin ḫūy-ı dāmengīr olup eyler ġilū

[51] 138 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 137 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

5 Ḳalmamış bir şāhid-i nāzende sūk-ı nāzda
Eyledi pāzar-ı muḥabbetde göñül çoḳ cüst-ü-cū

118

6 Ebr-veş dil girye eyler nāle-i cāngāha varup
Ol meh-ṣanem şeb-i ẓulmetde itsem arzū

7 Ey Lüzūmī ġamze-i cellād-ı ḫunrīziñ görüp
Oldı göñlüm çeşme-sār-ı zindegiden dest-şū

Harfü'l-Ha

140.

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)
(Fāʿilātün) (Fāʿlün)

1 Mācerā-yı dilimi ʿarż edeyim endāma
Murġ-i inşirāhla uçurdum nāme (……)

2 Belki yāre ḫāme-i āhla uçurdum nāme(...)
Ḳapılma dūd-ı siyeh ḳadd-i bülend āḥım

3 Mātemdir [illegible] dūd-ı siyehden cāme

[illegible]

4 Bend-i zülf oldı baḳar güher ḫaṭṭ-ı ʿanber-fāma
Āh kim murġ-i dil-i zārı düşürdiñ dāma

5 Levḥa-i çehre-i zerdimde gör eşk-i elem
Saña ḥācet mi var aḥvāl-i dilim īʿlāma

6 Ḫaṭṭı geldikde görem gelir dil-i sūzum
Ḫ̌ān-ı vaṣlında cāy-ı destres-i nā [illegible]

7 Eşigiñde bize taḳdīr-i ezel böyle imiş
Oldı sārī-maraż südde-i dil-i nākāma

8 Ḫumḳ u serkeşligine ḥaml iderim ḳaddiñ ile
Eylese baḥṣ serv-i ḫırām-ı ṭavīl elḳābına

9 Meylimiz düşdi sevād-ı ḫaṭṭ-ı yāre şimdi
Āḫir devrde herkes sefer eyler Şām'a

10 Pāyına düşdi yüzsüzlik idüp eşk-i terim
Mācerā-yı dili söyleken o serv-endāma

11 Dil ḳudūmini tefeʾülde iken geldi o māh

Şād olursam n’ola bu fāl-ı sürūr-ı encāma

12 Benzer ol cinne ṭutup şīşede ḥabs eylediler
Sāḳiyā ʿaks-i ruḫuñ düşse derūn-ı cāma

(Gālib-i ʿālem iken fazl ile ḫor etti beni)
13 Ne idi maḳṣadım oldı yine kārım müncerr
Baḳ Lüzūmī eṣer-i ṭāliʿ-i nā-fercāma

14 Rūyına ḫaṭṭ gelicek iltifāṭ eyledi ruḫsārına
İtdi daʿvet bizi ol şūḫ velī akşāma

208

141.

1 *İtmege ḥālimi ʿarż ol büt-i sīm* endāme [52]
Murġ-i *āteş-per-i āhımla* uçurdum nāme

2 Rūyına ḫaṭṭ gelicek *eyledi teklīf-i viṣāl*
Daʿvet itdi *dil-i nā kāmı* o şūḫ aḫşāma

3 Ḳaplamış dūd-ı siyeh ḳadd-ı bülend-i āhım
Yaʿni mātemzedeye böyle gerekdir cāme

4 *Yazdı aḥvālimi rūyımda midād-ı eşkim*
Daḫi ḥācet mi var aḥvāl-i dilim iʿlāma

5 *Cehline* ḥaml iderim *naḫl-ı* ḳaddıñla *gelse*
Baḥṣ-i reftāra eger serv-i ṭavīl ālḳāma

6 *Gözümün yaşı düşer* pāyına yüzsüzlük idüp
Mācerā-yı dili dirken o *büt-i gülfāma*

7 Dil ḳudūmīn-i tefeʾülde iken geldi o *meh*
Şād olursam n’ola bu fāl-ı sürūr-ı encāma

8 O *perīdir ki* ṭutup şīşede ḥabs eyleyeler
Sāḳiyā ʿaks-i ruḫuñ düşse derūn-ı cāma

9 Ne idi maḳṣadum*(niyetim)* oldı yine kārım müncerr
Baḳ Lüzūmī eṣer-i ṭāliʿ-i nā-fercāma

119

Harfü’l-Vav

142.

(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Oldıḳca māyesāz mey-i erġuvān sebū

[52] 141 no’lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 140 no’lu gazelin tekrarı biçimindedir.

Dil-mürde-i ġumūma virür tāze cān sebū

2 Cünd-i ġamı ṭaġıtdı çıḳup rezme bezmde
Rüstem miṣāl ṣavlet ile ḳahramān sebū

3 ʿĀlem ayaġıñ öpmege der iştiyāḳ iken
Zānū-yı sāḳīde oturır ḳaltabān sebū

4 Ḳulḳul-i terennüm ile Key ü Cem fesānesin
Rindāna bezm-i ʿıyşda eyler beyān sebū

5 Ḫūy-gerde rū görünce o gülberg-i ʿişveyi
Tāb-ı ḥarāret ile olur ḫūy-çekān sebū

6 Ebrū-yı dilberi göricek ḳıble ẓann idüp
Āyini üzre secdeye başlar hemān sebū

7 Bālānişīn-i ṣadr-ı ḫarābāt olup yine
Eyler ṣafā-yı ʿālem-i ābı ʿayān sebū

8 Nūş eylerim ġam leb-i laʿliñle ḳanmazam
Bu heft yemm mey olsa eger āsimān sebū

9 Dīv-i ġamıñ Lüzūmī gögüs gerdigiñ görüp
Eyler ḥavāle boynına gürz-i girān sebū

209

143.

1 Olduḳça māyesāz mey-i erġuvān sebū [53]
Dil mürde-i ġumūma virür tāze cān sebū

2 Cünd-i ġamı ṭaġıtdı çıḳup rezme bezmde
Rüstem miṣāl ṣavlet ile ḳahramān sebū

3 ʿĀlem ayaġıñ öpmege *ḥasretkeş* iken *āh*
Zānū-yı sāḳīde oturır ḳalṭabān sebū

4 Ḳulḳul-ı terennüm ile Key vü Cem fesānesin
Rindāna bezm-i ʿıyşda eyler beyān sebū

5 Ḫūygerde rū görünce o gülberg-i ʿişveyi
Tāb-ı ḥarāret ile olur ḫūy-çekān sebū

6 Ebrū-yı dilberi göricek ḳıble ẓann idüp
Āyini üzre secdeye başlar hemān sebū

[53] 143 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 142 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

7 Bālā-nişīn-i ṣadr-ı ḫarābāt olup yine
Eyler ṣafā-yı ʿālem-i ābı ʿayān sebū

8 Nūş eylerim ġam leb-i laʿliñle ḳanmazam
Bu heft yemm mey olsa eger āsimān sebū

9 Div-i ġamın Lüzūmī gögsi gergiñ görüp
Eyler ḥavāle *gögsine* gürz-i girān sebū

120

Harfü'l-Ha

144.

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)
(Fāʿilātün) (Fāʿlün)

1 Dir gören ʿaks-i ruḫuñ dīde-i giryem üzre
İnʿikās eyledi meh āyine-i yemm üzre

2 ʿAks-i rūyıñı gören dīde-i pür-nem üzre
Olmuş üftāde ṣanur şuʿle-i meh sīm üzre

3 Levḥ-i ḫāṭırda gören naḳş-ı ḫayālini didi
Ḥakk-ı nām eyledi ḥakkāk ḳaṣṣ-ı ḫātem üzre

4 Olmuş üftāde zenaḫdānına gīsūsıyla
Beñzer ol zengīye gelmiş çeh-i Zemzem üzre

5 Ġam-ı sevdāsı sevād-ḫaṭṭıñ ey ebrū-yı ḳalem
Şaḳḳ ider ṭıfl-ı dilim ṣafḥa-yı sīnem üzre

6 Ey Lüzūmī ide kūyıñ o mehiñ ḳorḳam ġarḳ
Müjeyi südde it dīde-i pür nem üzre

145.

(Mefʿūlü/Mefāʿīlü/Mefāʿīlü/Feʿūlün)

1 Eşkim yine baḳ kūyını ġarḳ eyledi ṣuya
Ḳorḳam vire zaḥmet o perī-i meh-rūya

2 Ol serv-ḳaddiñ cünbüş-i reftārını var gör
Aḳsa n'ola dil cūy-ı çemen gibi o ṣuya

3 Rindin yine başında ḳabaḳ çatladacaḳdır
Göz degdi baḳar şaḥne-i bed-ḫūy gedāya

4 Üftāde-i baḥr-ı ġam olam düşmenim ister
Allah vire kendi düşe ḳazdığı ḳuyuya

5 Kāşāne-i ḳalbe yine ġam geldi Lüzūmī
Ṣan leşker-i pür-zūr hücūm eyledi kūya

121

146.
(Mefʿūlü/Mefāʿīlü/Mefāʿīlü/Feʿūlün)

1 Çarpıldı görünce ruḫ-ı aliñ dil-i şāda
Bilmem ne fevḳ vār ʿaceb ol ʿişve-nümāda

2 Āsmān kevākible felek müşterī çıḳdı
Virdik o meh kāle-i ḥüsnini mezāda

3 Feyż-i leb-i laʿliñle gelüp cūş u ḫurūşa
Meyḫānede patlatdı ḳapaġıñ ḫum-bāde

4 Peyġūle-i mescidde çeker başına her dem
Zāhid ne görür bilmem [illegible] riyāda

5 Gördigiñ şey ḫaṭıra geldi dem-i vuṣlat
Ṣun rıṭl-ı girān sāḳī ġamım oldı ziyāde

6 Māʾil geçinüp bir büt-i şīrīn-ārāya
Zühhād-ı riyā itdi neler ḫārıḳ-ı ʿāde

7 Envār-ı ʿiẕārını Lüzūmī ideli seyr
Āhū gibi ḫurşīd gezer deşt ü feżāda

147.
(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Pāy-ı fitne bend olunmuş kūşe-i ebrūsına
Ġāret-i dildir maḫṣūṣ dīde-i āhūsına

2 Ṣūret-i īfnā-yı dünyāyı yaḳında seyr ider
Çeşm-i ʿibretle baḳan āyine-i zānūsına

3 Būy-ı ʿanberle dimāġ-ı ʿālemi taʿṭīr ider
Şāne urduḳça nigārım ṭurre-i ḫoş-būsına

4 Tār-ı gīsū-yı girihgīrinde göñlüm baġlayıp
Gūyiyā bend eylemiş şīr-i şeri bir mūsına

5 Cūybār-āsā dil-i üftādegān meyyāl olur
Nev-nihālānıñ ḫırām-ı ḳāmet-i dil-cūsına

6 Siḫrde Hārūt u Mārūt'a ider taʿlīm-i fen
Āferīn ṭarz-ı füsūn-ı ġamze-i cādūsına

7 Cūş-ı seyl-i ġam Lüzūmī-yi süḫen-perdāzıñ āh

Eyler īrāş-ı küdūret ṭabʿ-ı muʿciz-gūsına

122

148.

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)
(Fāʿilātün) (Fāʿlün)

(Dest-i sāḳīden içüp şevḳle cām-ı bāde)

1 Çekerek ḥasret ile dāimā cām-ı bāde
Ḫarmen-i ʿömrimi efsūsıña virdim bāda

2 Neyleyim ḫāṭır-ı ġam-keştīde yoḳ şevḳ u neşāṭ
Yoḳsa esbāb-ı ṭarb bezmde hep āmāde

3 Seyr idüp kūşe-i meyḫāneyi zühhād didi
Böyle bir cāy-ı ferāḥ var mı ʿaceb dünyāda

4 Lemʿa-i mihr-i dıraḫşān āba düşmüş
ʿAks-i pür-tāb-ı ruḫuñ sāḳī mey-mīnāda

5 Būy-ı gīsū-yı dilāvīzin idüp iştimām
Olmuş āvāre gezer bād-ı ṣabā ṣaḥrāda

6 N'ola ger çāk-i girībān idüp olsam giryān
Geldi hem-ṣoḥbet-yār oldıġımız dem yāda

7 Çāk-ı dāmān u giribān idüp efġān iderim
Gelse hem-bezm-i viṣāl oldıġım evḳāt yāda

8 Dili ḳayd-ı ser-i zülfüñde muḳayyed ḳıldı
Ey Lüzūmī o perī-çehre muḳayyed zāda

122

149.

1 Dest-i sāḳīden içüp şevḳle cām-ı bāde [54]
Ḫarmen-i ʿömrimi efsūsıña virdim bāda

2 Neyleyim ḫāṭır-ı ġam-keştīde yoḳ şevḳ u neşāṭ
Yoḳsa esbāb-ı ṭarab bezmde hep āmāde

3 Oturup kūşe-i meyḫānede dir bāde-keşān
Böyle bir cāy-ı feraḥ vār mı ʿaceb dünyāda

4 Lemʿa-i mihr-i dıraḫşān*dır* āba düşmüş

[54] 149 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 148 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

ʿAks-i pür-tāb-ı ruḫuñ sāḳī mey-mīnāda

Būy-ı gīsū-yı dilāvīzin idüp işтimām
Olmuş āvāre gezer bād-ı ṣabā ṣaḥrāda

Sīnemi nāḫun-ı ḥasretle n'ola çāk itsem
Geldi *hem-bezm-i viṣāl* oldıġum *evḳāt* yāda

Dili ḳayd-ı ser-i zülfüñde taḳayyüd ḳıldı
Ey Lüzūmī o perī-çehre muḳayyed zāda

150.
(Mefʿūlü/Mefāʿīlü/Mefāʿīlü/Feʿūlün)

Rāḥat idemem nāle ü āh eylemeyince
Āyine-i gerdūnı siyāh eylemeyince

Ṣanma dönerim firāḳ u eleminden
ʿÖmr-i dili ey ṣūḥ tebāh eylemeyince

Naḳş-ı emelim çehre-nümā ola ne mümkün
Murād-ı ümīd içre nigāh eylemeyince

Ḳayd-ı güneh ü cürmden āzād olamazsın
Pīr-i maʿnā ṣadefiyle penāh eylemeyince

Bir yerde ḳarār idemez āṣüfte Lüzūmī
Ḫāḳ-ı dergeh vażʿ-ı cibāh eylemeyince

123

151.
(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)
(Fāʿilātün) (Fāʿlün)

Ġam u hicriñ eyler āh itdigimiz ḳaldı bize
Nā-becā ʿömri tebāh itdigimiz ḳaldı bize

Bir şeb ol māh-ı münīre olmadı zīb-i āġūş
Āh eyler çerḫi siyāh itdigimiz ḳaldı bize

Virmedi būy-ı gül baḫtı nesīm-i āmāl
Her seḥer dīde-i pür āh itdigimiz ḳaldı bize

Olmadıḳ nāʾil-i būs-ı ruḫ u laʿliñ cānā
Böyle ḥasretle nigāh itdigimiz ḳaldı bize

Görmedik ol büt-i raʿnāda mürüvvetden eṯer
Dem-be-dem āh ile vāh itdigimiz ḳaldı bize

6 Müstefīd olmadıḳ āh itdigimiz işlerden
Dili ġarḳ-āb-ı günāh itdigimiz ḳaldı bize

7 İrmedik menzil-i şādīye Lüzūmī ṣad ḥayf
Firḳatı sālik-i rāh itdigimiz ḳaldı biz

152.
(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)
(Fāʿilātün) (Fāʿlün)

1 Ḥasret-i rüʾyet-i rūyıñla çekince bir āh
Heft eflākı ḳodum birbirine ben ey māh

2 Didim esrār-ı dehānıñ ʿacabā var mı bilen
Gülüp ol didi *"lā yaʿlemü'l-ġaybe illallāh"* [55]

3 Ten-i sīmīni ʿüryān görüp oldum ḥayrān
Dicle nehrine girüp eyledi bir māh şināh

4 Ser-i kūyına ne şeb varsam ol meh-ṭalʿatımıñ
Göstürir pür-şuʿle-i māhı ṭutup gerdūn āh

5 Dilberiñ ṣaḥife-i ruḫsārına ḫaṭṭı gelicek
Rām olur ʿāşıḳ-ı mecẕūbane ḫˇāh-nā-ḫˇāh

6 Bu gice duḫter-i rezle ḳonuşurken maḫfī
İtdi meyḫānede şeb-ḫūn bize ṣaḥne nāgāh

7 Şevḳ-i laʿliñ ile cān virdigin iʿlān eyler
Merḳad-i ḫāk-i Lüzūmī'de biten sebz-i giyāh

124

153.
(Mefāʿilün/ Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Faʿlün)

1 Ḥaḳīḳat olmada ẓāhir mecāzdan ṣoñra
Ḳażiyye maʿlūm olur keşf-i rāzdan ṣoñra

2 Şarāb-ı laʿliñi nūş itmegi diler zāhid
Budur duʿāsı hemīşe namazdan ṣoñra

3 Gelince ḫaṭṭı olur muʿterif ḳuṣūrına yār
Belī neyāzdır elbette nāzdan ṣoñra

4 İlāhī kişver-i ḫūbīye ġayrı eyleme şeh
O şāh-ı dil-keş ü behcet-ṭırāzdan ṣoñra

[55] Allah'tan başka kimse gaybı bilmez." 27/Neml-65.

5 Cihānı itmege pür-şūr istemez ġayra
O dīde-i reng fitne ü nāzdan ṣoñra

6 Şikār-ı murġ-i sebük-rūḥ ḫaṭırım müşgül
O çeşm-i pür-fiten-i şāhbāzdan ṣoñra

7 ʿAceb Lüzūmī-i dil-dāde kimseye bilmem
Virür mi dil daḫi ol dilnevāzdan ṣoñra

125

154.
(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

1 Şeker-efşāndır o şīrīn leb dem-i taḳrīrde
Şehd ile pürdür dehen-i vaṣfıñ dem-i tefsīrde
(Menbaʿ-ı şehd oldu ḫāme vaṣf-ı taḥrīrde)

2 Sīne-i ṣāf u lebiñ ṣafvet-nümādır şöyle kim
Öyle ṣafvet yoḳdur āb-ı Ḫıżr u cūy-ı şīrde

3 N'ola olsa bend zülf-i üftāde çāh-ı zeḳan
Pāyını zindānda görmüş dil bu şeb zencīrde

4 İtdi Sīmurġ u Hümā'yı ṣayd u bend ol şehvār
Çeşm-i şehbāzıñ süzünce ʿarṣa-i naḫcīrde

5 Yoḳ mı teʾsīr ol meh-i nā-mihribānı celb ide
Āh-ı dilsūz-ı seḥer ki nāle-i şebgīrde

6 Müşg ü ʿanberler-niṣār āyine-i yerāʿa ṣaḥifeye
Vaṣf-ı gīsū-yı semensānıñ dem-i taḥrīrde

7 Tīġ-i ebrūsıñ n'ola teşḫīz ü pür-tāb itse yār
Rū-nümā-yı tīz vār āyine-i şemşīrde

8 Bād tedbīr idemez taġyīr reng ü būyını
Ol gül-i ḫoş-bū ki yetmiş gülbin-i taḳdīrde

9 Nūş-ı ṭabʿ-ı Nedīm ü Rāgıb'ı itdi güẕār
Eşheb-i kilk-i Lüzūmī vādi-i tanẓīrde

126

Harfü'l-Ya

155.
(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

1 Fırḳa-yı ḫūbān içinden senā seni
Şāh-ı ḫayli dilberān ḥaḳḳ eyledi gūyā seni

2 Ṭıfl-ı nāzım gören şeh-i māh-veş taʿzīm ile
Zīb-i devs-i faḫr itmiş zātına dünyā seni

3 Olma hem-ṣoḥbet raḳīb-i ḫull ṭabīʿatla āsān
Ḳorḳaram rencīde eyler seni ey gül-i raʿnā seni

4 bu ḥüsn ile ḫūrşīd-i ʿalem tābın
Görmese ṣabr eylemez her gün dilrübā seni

5 Vaʿd idersin būy-ı ruḫsār u lebinden her ḳaçan
Mest-i ser-endāz ider ṣaḥbā-yı īstignā seni

6 Öyle bir pākīze-i ḥüsn ü ʿişvegersin ey ṣanem
Kays bī-ārām olur görse ger Leylā seni

7 Ey Lüzūmī bir gül-i ṣad berg-i ḥüsn itdi yine
Çün hezār gülzār-ı ġamda bülbül-i şeydā seni

156.
(Mefʿūlü/Mefāʿīlü/Mefāʿīlü/Feʿūlün)

1 Dil cünbüş ü reftār-ı dilārāsına baḳdı
Ol ḳāmet-i serviñ ṣu gibi pāyına aḳdı

2 Vaʿd itdi ġam-āşāma emdirmege laʿlin
Ol mest-i mey-i nāz bir iki sāġarı çaḳdı

3 Zülf-i siyehi gerden-i berrāḳda gördi
Zencīr-i cünūn şīfte-diller boynuna ṭaḳdı

4 Pervāne gibi firḳat-ı dilsūz-ı vişālin
Ey şemʿ-ruḫum göñlimi āteşlere yaḳdı

5 Şöhret vireli şehr-i maʿānīde Lüzūmī
Erbāb-ı süḫen*(beyān)* ṣanʿat-ı eşʿārı bıraḳdı

127

157.
(Mefāʿilün/ Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün)
(Fāʿlün)

1 Semend-i ʿişvesini ʿarṣa-i kūhda oynatdı
Zimām-ı ṣabrıñ alup ʿāşıḳını aldatdı

2 Metāʿ-ı ḥüsne ben naḳd-i cān virürken o meh
Dirīġ ġayrlara yoḳ bahasına ṣatdı

3 Hevā-yı nükhet-i gīsū-yı şeker-rīzinle
Ġazāl-i deşt-i Ḫoten göbegini çatlatdı

4 Cihānı ḳılsa n’ola mest-i bāde dīdār

Ruḫuñdan ol meh-i ṣanem niḳābını atdı

5 Niyāz-ı sūziş-i pervāne-yi dil o şemʿ-i ruḫuñ
Miṣāl-i mūm dil-i āheni yumuşatdı

6 Ḳarar virmiş iken ḫāneme bu şeb gelmek
Gidip raḳīb evine varup yatdı

7 Keşrde bir ider cümle yā naṣīb diyü
O şūḫ fırḳa-yı ʿuşşāḳa pür ḫadenk atdı

8 Raḳīb-i zişt-siriştiñ o telḫ-güftārı
Miṣāl-i sūzen-i ser-tīz cānıma batdı

9 Bülend ṣavt ile ḫˇānende naẓmımı oḳuyup
Lüzūmī dīde-yi encümle ebri aġlatdı

135

158.

(Semend-i nāzını o meh ṣaḥrada oynatdı) [56]

1 Semend-i ʿişvesini ʿ*arżgehde* oynatdı
Zimām-ı ṣabrın alup ʿāşıḳını aldı aldatdı

2 Metāʿ-ı vaṣlına ben naḳd-i cān virürken o meh
Dirīġ ġayrlara yoḳ bahāsına ṣatdı

3 Hevā-yı nükhet-i gīsū-yı şeker-rīziñle
Ġazāl-ı deşt-i Ḫoten *nāfesini* çatlatdı

4 Cihānı ḳılsa n'ola mest bāde-i dīdār
Ruḥuñdan ol meh-i *ḥüsn* niḳābını atdı

5 Niyāz-ı sūziş-i pervāne-i dil o şemʿ-i ruḫuñ
Miṣāl-i mūm dil-i āhenini yumuşatdı

6 Ḳarar virmiş iken ḫāneme bu şeb gelmek
Raḳīb evine o peymān-şiken *gidüp* yatdı

7 *Ṭutar berāber cümle* yā naṣīb diyü
O şūḫ fırḳā-yı ʿuşşāḳa pür ḫadenk atdı

8 Raḳīb-i zişt-siriştin o telḫ-güftārı
Miṣāl-i sūzen-i ser-tīz cānıma batdı

9 Bülend-i ṣīt ile ḫˇānende naẓmımı oḳuyup
Lüzūmī dīde-yi encümle ebri aġlatdı

[56] 158 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 157 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

128

159.
(Mefʿūlü/Mefāʿīlü/Mefāʿīlü/Feʿūlün)

1 Mest eyleyüp ol dili zülfündeki būyı
Mecnūn gibi zencīre çeker ṣoñra o mūyı

2 Çoḳ ṣūret-i dīdār ider ʿālemi ḥayrān
Mirʾāt gibi ṣaʿṣaʿa-efṣān k'oluna rūyı

3 Gördükde gelür zāhidi meyḫāneye ṭoġrı
Sāḳīye didi pīr-i muġān açma ḳapuyı

4 Tecdīd-i vużūʿ içün ider sāʿidī teşmīr
Zāhid göricek cūş-ı mey-i nāb-ı sebūyı

5 Gerdūn-ı siyehkāsı ne mümkün ide ḫürrem
Mānend-i Lüzūmī zebān-ı muʿcize-gūyı

160.
(Mefāʿilün/ Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün)
(Fāʿlün)

1 Dilim firīfte-i vaʿde-i viṣāl itdi
Busāṭ-ı ġamda tenim ḫaste-i melāl itdi

2 O şehsuvār bu da iftiḫārdır deyerek
Semend-i ʿişveye ʿuşşāḳı pāymāl itdi

3 Firāḳ-ı ḳavs-ı dü ebrūsı ol meh-i ḥüsnüñ
Ten-i żaʿīfimi mānend-i hilāl itdi

4 Ḫayāl-i rāz-ı dehānıñla fırḳa-yı ʿuşşāḳ
ʿAdem diyārına bi'l-cümle intiḳāl itdi

5 Māʾil-i muḥabbet-i ʿaşḳa hiç olmadı vāḳıf
Egerçi ehl-i vuḳūf çoḳ ḳīl ü ḳāl (itdi)

6 Tehāvün*(tekāsül)* eyleme ḳatliñ ey büt-i ḫūnī
Saña esīr-i ġamıñ ḳanını ḥelāl (itdi)

7 Ne şekvā ṭāliʿ-i dündan ne çerḫ-i gec-revden
Ne itdi ise Lüzūmī baña kemāl itdi

162.
(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Nūr-ı mübīn aṣl ile hep ḫalḳıñ eşrefi
Ṭabʿ-ı selīm ü luṭf ile dünyānıñ elṭafı

2 Yaʿni ceyb-i ḥażreti Mevlā-yı lemyezel
Olur cihānıñ ekrem ü pür-ḥilm ü aẕrefi

3 Cism-i münīri ʿāleme olduḳda lemʿa-pāş
Ol dem çerāġ-ı küfr ü żılāl oldı munṭafī

4 Envār-ı pāki revnaḳ-ı tekvīn idi anıñ
Ḫalḳ olmamışdı āb u kil-i ādem-i ṣafī

5 Yā Muṣṭafā Lüzūmī'ye luṭfıñla çāre ḳıl
Ṭutmuş anı günāh *(zünūb)* u maʿāṣī teb ü tefī

130

163.
(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 ʿUşşāḳıñ itdi zülfi muʿaṭṭar dimāġını
Ġarḳāb-ı şevḳ eyledi laʿliñ dudaġını

2 ʿAşḳıñ gidince ḫāne-i dil ḳaldı bī-fürūġ
Ḳalmaz dökünce şuʿlesi ḳandīl yaġını

3 Yād eylerim o lāle-ruḫ u ġonça-laʿlımı
Seyr eyledikce sīnede ḫūnīn dāġını

4 Ṣanem perest geldi o ṭıfl-ı ṣafā kerem
Çoḳ arar dem ola meh-i ṣafa bu çaġını
(Çeşm-i giryān görmiye yārin çaġını)

5 ʿUşşāḳ-ı zārı ṭuruḳ-ı bikr ider hemān
Gerdende gösterüp o ṣanem boynı bāġını

6 Erbāb-ı faẕl u kāmili ḳatlʿ-ı ġam itmege
Cellād-ı çerḫ çekdi hilālden bıçaġını

7 Tārīk-i şeb-i ġama düşdüm dirīġ kim
Söndürdi bād-ı ṣubḥ neşāṭım çerāġını

8 Ḫall olmaz idi şübeh debistān-ı mihrde
Üstād-ı ʿaşḳ çekmese Ḳays'ıñ ḳulaġını

9 Deryūze kār bāde-i sāġar-keşāndır
Almaz eline çerḫ iki boş çanaġını

10 Sıġmazdı ḳaba bāde olup mevcḫīz cūş
Pīr-i muġān devirdi ḫam mey ḳapaġını

11 Nā ehl ü ehl oldı müsāvī boyāġda
Kimdir ki ide farḳ heẕār u kelāġını

12 Ḳorḳum budur ki pīr-i muġān ola pür-ġaḍab
Dutsam elini sāḳīniñ öpsem ayaġını

13 Çespān-ı mekān emr ḥükm itdi ittiḫāẕ
Sulṭān-ı ʿaşḳ ḳurdı serimde otāġını

14 Gülçīn-i kām olamadıḳ bir cihetle āh
Seyr it Lüzūmī ʿālem-i dünın boyāġını

131

164.
(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Elden bıraḳma nāz ile devr eyle sāġarı
Sāḳī olunca dil ġam u ālāmdan beri

2 Celb eyledim hemīşe naẓm olup
Şehr-i diyār-ı siḥrde bir māh-peykeri

3 Görse fürūġ-ı rūy-ı cihān tābıñ ol mehiñ
Yaḳmazdı bezm-i şarḳda çerḫ şemʿ-i ḫāveri

4 Rūmāl-ı ḫāk-ı kūyıñ ola arzū ider
ʿUşşāḳıñ ola ey perī bāġ-ı İrem yeri

5 Min baʿd tevbe eylediler şefḳat itmege
Bi'l-ittifāḳ kişver-i emrine bizleri

6 Mānend-i hāle ḳāmet-i dil olsa ḫam ne ġam
Bir şeb çekersem āġūşa ol māh-ı enveri

7 Dutmuş Lüzūmī dāmen-i pāk-i nigārı āh
Yansın raḳīb-i dest-dırāzıñ āhkeri

165.
(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün)

1 Girībān-ı ḳarārım pençe-i ġam çāk çāk itdi
Hücūm-ı ceyş-i pür-zūr-ı elem cānım helāk itdi

2 Meded teşmīr-i sāḳ himmet it rıṭl-ı girān ṣun tīz
Beni endīşe-i ālām sāḳī-i derd-nāk itdi

3 Niçün ebr-i nīsān nālelerle eşk ider pür-sūzān
Dili bir ḥale ifrāġ ol meh bī-raḥm u bāk (itdi)

4 Mey-i nāb-ı sebūyı itdi dest-i pīr-i meyden nūş
Henüz zühhād çerkāb-ı reyādan ḳalbi pāk (itdi)

5 Ümīd-i rūymāl-ı pāy-ı vaṣl ile o mehrūyıñ
Lüzūmī ṣāhrāh-ı vuṣlatında cismi ḫāk itdi

132

166.
(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Rūyında dir gören ḫaṭṭ-ı nev-ḫīz-i dilberi
Pervāz-ı murġ-i ḫüsni güşād eylemiş perī

2 Tāb-ı ʿiẕār-ı ṣaʿṣaʿa-pāş ile zerre-veş
Raḳṣ-āver itdi mihr ü meh-i ṣuʿle-güsteri

3 İtdim ḥavāle sīnemi ol ḫūni-dilbere
Īmā idince bend-i miyānında ḫançeri

4 Rām eyleyince vaṣla çoḳ ībrām eyledim
Bir Las-ı māhpāre vü bir ʿişve-perveri

5 Būy-ı ʿabīr-i zülfüñ ile ter-dimāġ olan
Yād eylemez şemīm-i müşg-i ezferi

6 Yaġmaya virdi kişver-i sāmān u ṣabrım āh
Bir Las-ı dilberiñ nigeh-i çeşm-i kāfiri

7 Yaḳdı teʾs̱īr-i tāb-ı ʿārıżın (…….)
Mehtāb-ı ḥüsn gibi fürūzān (……)

8 Ḥayfā ketān-ı ṣabrımı fersūde eyledi
Mehtāb-ı ḥüsn ü ān ile bir Las-ı dilberi

9 Ṭūfān-veş cihānı sirişkim ġarīḳ ider
Bir dem Lüzūmī görmesem ol māh-peykeri

204

(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

167.
1 Rūyında dir gören ḫaṭṭ-ı nev-ḫīz-i dilberi [57]
Pervāze-i murġ-i ḥüsni güşād eylemiş perī

2 Tāb-ı ʿiẕār-ı ṣaʿṣaʿa-rīz ile zerre-veş
Raḳṣ-āver itdi mihr ü meh-i ṣuʿle güsteri

3 *Ṭutdum* ḥavāle sīnemi ol ḫūnī dilbere

[57] 167 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 166 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

Īmā idince bend-i miyānında ḫançeri

4 Rām eyleyince vaṣla çoḳ ibrām eyledim
Bir Las-ı māhpāre vü bir ʿişve perveri

5 Būy-ı ʿabīr-i zülfi ile ter-dimāġ olan
Yād eylemez şemīm-i *ter* müşg-i ezferi

6 Yaġmaya virdi kişver-i sāmān u ṣabrım āh
Bir Las-ı dilberiñ ne ki çeşm-i kāfiri

7 Ḥayfā ketān-ı ṣabrımı fersūde eyledi
Mehtāb-ı tāb-ı ḥüsn ile bir Las-ı dilberin

8 *Eşkim olur numūne-i ṭūfān-ı mevc-rīz*
Bir şeb Lüzūmī görmesem ol māh peykeri

133

168.
(Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilün)

1 Açalım bu emelle sedd-i lebi
Çıḳa andan kelām-ı naʿt-ı nebī

2 Ṭoġdı bir āftāb-ı ṣubḥ-ı ṣafā
Refʿ idüp perde-i siyāh-şebi

3 İsm-i pākī peyember-i tafdīl
Ki odur ins ü cān münteḫibī

4 Midḥat-i pākini oḳur ʿālem
Hāşimī vü Ḳureyşī vü ʿArabī

5 Yā İlāhī be-nūr-ı pāk-i ḥabīb
Baña çekdirme ḥaşrde tabī

6 Benim ol rū-siyāh-ı zenb ü günāh
Ṭutmadım ḥayf kim reh-i edebī

7 Bu beşāretledir feraḥ bulurum
“Sebeḳat raḥmetī ʿalā ġaḍabī” [58]

8 Raḥmetiñdir bu ʿabd-ı rū-siyehiñ
İki ʿālemde maḳṣad u ṭalebi

9 Vir selāmet Lüzūmī’ye yā Rabb
Ṭutmuş anı günāh tāb u tebi

[58] “Rahmetim gazabımı geçti.” Buhari, *El Camiu’s Sahih* Tevhid, 55 VIII, 216.

134 Harfü’l-Ha

169.

(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Olsa hezār-ı dil n’ola āh u fiġānda
Açılmadı o gül bize bu gülistānda

2 Būy-ı beḳāsı olmadıġı bāġ-ı ʿālemiñ
Maʿlūm olur cihāna ḫalāl-ı ḫazānda

3 ʿİlm-i felekden urma dem ey bī hüner ki sen
Bilür misin ne oldıġını āsimānda

4 Tāb-ı cemāliñ itse de ʿarż ol meh-i münīr
Ṭāḳat mı var seyre dil-i nātuvānda

5 Eyler Lüzūmī Rabb-ı ġafūr anı müstecāb
Eyle duʿāyı meşher veliyyü'l-ḳuʾrānda

Harfü’l-Ya

170.

(Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün)

1 Cihānda var mı bir cāy-ı feraḥ meyḫāneden ġāyrı
Ṣafā-ālūde dil yoḳ ḫaṭır-ı mestāneden ġayrı

2 Kimiñ destinde olsa nā-becā itlāf u ṣarf eyler
Bilür yoḳ ḳıymet-i gencīneyi vīrāneden ġayrı

3 Bu bezm-i ʿişret içre çāre yoḳdur defʿ-i ālāma
Pey-ā-pey nūş-ı gülreng-mey peymāneden ġayrı

4 Ḫayāl-i vuṣlatıñdan ġayrı yoḳdur fikr ü endīşem
Nihān itmez derūnunda ṣadef dürdāneden (ġayrı)

5 İderler ḫavf sīne-çākrīz-i ḥayret olmaḳdan
Giren yoḳ ṭurre-i zer-tār-ı yāre şāneden (ġayrı)

6 Çerāġ-ı lemʿa-efşāna iden bāl ü perin sūzān
Bu bezm-i ġamda hīç kim yoḳ pervāneden (ġayrı)

7 Semend-i ṭabʿıma yoḳ hem-ʿinān meydān-ı naẓm içre
Lüzūmī-i süḫanver şāʿir-i ferzāneden ġayrı

137

Harfü'l-Elif

171.

Bismillāhirraḥmānirraḥīm ve bihī nesteʿīn

(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Nām-ı Ḫüdā-yı azze ve celle ile evvelā
İtdim ḳırāʾat sebḳ-i ʿaşḳa ibtidā

2 Bu ḳadar bu ders-i müşgili dergeh-i liyāḳatim
Sehl eylemezse luṭf-ı Ḫüdāvend-i kibriyā

3 Esrār-ı ʿaşḳı ḫod kim olur dergeh-i muḳtedir
Tevfīḳ-i bārī ʿuḳde küşāyı olmasa aña

4 Bir nebze şerḥ ḳılmaġa evṣāf-ı ʿaşḳdan
Dürc-i dehānım içre gerek biñ zebān baña

5 ʿAşḳ olmasaydı olmaz idi bu mükevvenāt
ʿAşḳ olmasaydı olmaz idi arż ile semā

6 ʿAşḳ ādemi maḳām-ı ḳabūle ulaşdırır
ʿAşḳ ādemi maʿāric-i feyże ḳılur resā

7 ʿAşḳ ādemi resīde-i mülk-i yaḳīn ider
ʿAşḳ ādemi ġayāhib-i şekden ider rehā

8 Ser menzil-i murād bulunur zūd-ter-ı vuṣūl
Her kim ki eylese eṣer-i ʿaşḳa iḳtifā

9 Nāmıñla ḳıldı mebḥaṣ-ı ʿaşḳa Lüzūmī mebdeʾ
Yā Rabb ʿināyetiñle naṣīb eyle intihā

384

172.

1 Nām-ı Ḫüdā-yı ʿazze ve celle ile evvelā [59]
İtdim *uṣūl ile* sebḳ-i ʿaşḳa ibtidā

2 ʿAşḳ olmasaydı olmaz idi bu mükevvenāt
ʿAşḳ olmasaydı olmaz idi arż ile semā

3 *ʿAşḳdan ḳıldıñ ḳudūmüñ ile müşerref derūnımı*
Ey ʿaşḳ ey vesīle-i ʿuṣṣāḳ merḥabā

4 Bildim ki senden özge ne kim vār şerdir
Lutf ile ḳılmasın beni senden Ḫudā cüdā

[59] 172 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 171 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

5 *Buldum meḥābbetiñle ḥużūr derūnımı*
Buldum refāḳat ile faḫr-i bī intihā

6 Nāmınla çün bu ders-i şerḥe itdim ibtidā
Lutfınla ya Īlāhi nasīb eyle intihā

7 itmege bu misle ḳārarım
Ya Rabb ʿināyetinle ile bekā

8 *Bir vaṣfı şerḥ idemem evṣāf-ı ʿaşḳdan*
Olsa dehānım içinde eger bin zebān-ı büzāa

9 ʿAşḳ ādemi maḳām-ı ḳabūle ulaşdırır
ʿAşḳ ādemi *ṭarīḳ-ı ḫudāya* ḳılur resā

10 *Ḫod ben kim bu şeh-i metni idem derk*
Ya Rabb bu dersi müşkülü sehl eyle bana

141

173.

(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Tā virmeyince kuḥl-ı yaḳīn çeşmiñe cilā
İtmez fürūġ-ı ḥüsnini iẓhār dilrubā

2 Fehm it lisān-ı ḥāli ile ẕerrāt-ı kāʾināt
Bir ḥālıḳıñ vücūdını iḳrār ider saña

3 Zāhid olur mı vāḳıfı esrār-ı men ʿaref
Tā bulmayınca āyine-i ḫāṭırı cilā

4 ʿAks-i cemāl-ı şāhid-i maḳṣūd andadır
Olsam ʿaceb mi ṭālib-i cām-ı cihān-nümā

5 Zāhid bu deñlü ḥalline saʿy itdigi rumūz
Bir cām ṣunsa pīr-i muġān keşf olur baña

6 revā mı küdūrāt-ı dehrden
Ṭabʿıñda vār ise eṯer-i ʿaşḳdan ṣafā

7 Bulmaz ḳabūl-ı ʿizzet teşrīf-i yārdan
Dilden Lüzūmī gitmeyicek naḳş-ı māsivā

146

Harfü'l-Bā

174.

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Ṣarṣar-ı āhımladır ḳadd-ı dilārā mużṭarib
Oldı bādıñ şiddetinden serv-i bālā mużṭarib

2 Ḫışm ile āteşlenüp baḳdıḳça ol mehrū olur
Teb girifte ḫaste-veş cismim ser-ā-pā mużṭarib

3 Tāb-ı mihr ü ceẕb-i ʿaşḳıñla olmuşdır müdām
Nüh felek gerdān-ı mülk ḥayrān Mesīḥā mużṭarib

4 Āteşīn rūyındadır ġisūsı vaḳf-ı pīç ü tāb
Mū-yı āteş dīdedir kim oldı gūyā mużṭarib

5 Ṭurre-i yāre ṭoḳunsa bād olur dil raʿşe-yāb
Ḳays olur āşüfte olsa zülf-i Leylā mużṭarib

6 Seyl-i eşkim ṣarṣar-ı ʿaşḳ eylemişdir mevcḫīz
Rūzigār esse olur ol demde deryā mużṭarib

7 Naʿra urduḳca Lüzūmī ḥaṣret-i dildār ile
Ṣarṣılur yerler olur bu çerḫ-i mīnā mużṭarib

148 175.

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Miḥnet-i ʿaşḳıñ ṭaleb ḳılsam n'ola her rūz u şeb*(n'ola taḥṣīline çeksem ṭaleb)*
Māye-i iksīr-i ʿaşḳı kesbe lāzımdır sebeb

2 Ẕikr-i Mecnūn bezmde geçince taʿẓīm eyleriz
Nüsḫa-yı mihr ü vefāda böyledir şarṭ-ı edeb

3 Rinde ḳılmış namzed duḫter-i rezi pīr-i muġan
Kim gelür meyḫāneden āvāze-i ṭabl-ı ṭarab

4 Şeker laʿlin ḳo zehr-āmiz-i düşnām eylesin
Ḳalmasın ol ġonça-yı bāġ-ı melāḥat leb-be-leb

5 Zīr-i dāmān-ı ferāġa çekmemekdir niyetim
İrmese tā menzil-i maḳṣūddan pāy-ı ṭaleb

6 Senden istidʿā-yı rıḥlet eylemem ibrām ile
Düşmesin cānā cebīn-i pākiñe çīn-i ġażab

7 Gülşen-i āmāli (ūmīdi) sīrāb eylemekdir nitekim

Eşk-rīz olmaḳlıġım ṣanma Lüzūmī bī-sebeb

150

Harfü't-Ta

176.

(Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün)

1 Ḳurulsa istiḳāmetle esās-ı ḫāne-i devlet
Binā-yı dehr ṭurduḳça ṭurır kāşāne-i devlet

2 Sirişk-i dīde-i maẓlūmdan āḫir ḫaẕer lāzım
Ne deñlü ʿālī vü müstaḥkem olsa ḫāne-i devlet

3 Temekkün eylemez Sīmurġ-ı iḳbālıñ yapılmazsa
Nihāl-ı Sidre-sāy-ı salṭanatda lāne-i devlet

4 Raḳīb-i süfliyi dūr it der-i devlet-meʾābından
Ḥarīm-i vaṣla nā-maḥremdir ol bīgāne-i devlet

5 Dilimde eyledim pinhān ḫayāl-i dürr-i dendānıñ
Ḳalır ṣanduḳa-yı maḥfūẓda dürdāne-i devlet

6 Ġurūr-ı ḥüsnle naṭʿ-ı sitemde sürme at şāhım
Niçe ḫüsrevi daḫi mat eylemiş ferzāne-i devlet

7 ʿAdū-yı devlete olsam Lüzūmī yoḳ ʿaceb ġālib
Benim resm-āşinā-yı ṣavlet-i merdāne-i devlet

151

177.

(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Sönmez lehīb ḥavżla sūz-ı mufāraḳat
Firdevs-i vaṣla eylemeyince muvāṣalat

2 Nīrān u ġayẓ u kīn ne ḳadar serkeş olsa da
Teskin ider tereşşuḥ-ı āb-ı mülāyemet

3 Taḫrīb-i merz-i būm-ı dile virse de cevāz
Fermān-ı şāh-ı ʿaşḳa gerekdir muṭāvaʿat

4 Ol ṭutuşda eyledim iẓhār-ı meskenet
Mümkün mi pehlüvān ġamıñla muḳāvemet

5 Bir gün gelür ki bāb-ı emel açılur diyü
Çoḳdandır eylerim der-i yāra müdāvemet

6 Vaṣl u firāḳdan ne dise eylerim ḳabūl
Dildāra her sözünde gerekdir muvāfaḳat

7 Her nākese ider miydim iẓhār-ı āşti
Muʿ tādım olmasaydı Lüzūmī müsālemet

154

Harfü'l-Cim
178.
(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Seylāb-ı nev-bahār ḳılup āşikār-ı mevc
İẓhār ider çemendeki naḳş u nigār-ı mevc

2 Devr-i ḫaṭṭıñda seyl-i sirişk oldı mevc-ḫīz
Faṣl-ı çemen neḥrde ḳılur cūybār-ı mevc

3 Feyż-i lebiñle pür feyżān buldı kim urur
Mīnālar içre bāde-i şīrīn-güvār-ı mevc

4 Döndi çemen leṭāfet ile baḥr-ı aḥżara
Esdikce rūzgār urur*(bulur)* sebzezār-ı mevc

5 Derkārdır neşāṭ u ṭarb öyle kim urur
Meykeşleriñ serindeki keyf-i ḫumār-ı mevc

6 Żımnında olmasa güher-i ʿaşḳ müstetir
Olmazdı böyle çalḳalanup bī-ḳarār (mevc)

7 Mānend-i taḫta cismimi āb üzre gezdirür
Urduḳça eşk-i dīde-i bārān-niṣār-ı mevc

8 Seylāb-ı eşk gerd-i küdūrātı refʿ ider
Ḳoymaz ʿ iẕār-ı ṣafḥa-yı yemmde ġubār-ı mevc

9 Gerd-i tenimde ṭalġalanur eşk gūyiyā
Girdāb içinde ẓāhir olur ḥalḳa dār-ı mevc

10 Mirʾata ḳarşu cünbüş-i şehbāl-ı ṭūṭī-veş
Gerd-i ruḫuñda buldı ḫaṭṭ-ı müşgbār-ı mevc

11 Sevdā-yı pā-būsı ile serv-ḳaddlerin
Cūş u ḫurūşa gelmiş urur cūybār-ı mevc

12 Geldikçe ol perī leb-i deryāya pāyına
İṣār içün çeker güher-i şāhvār-ı mevc

13 Bu naẓm-ı tāzeyi oḳusunlar muġniyān
Virsün Lüzūmī kāse-i ṭanbūra tār-ı mevc

155

179.
(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 ʿAks-i ʿiẕārıñ itmese zīb-i kenār mevc
Olmazdı eşk-i dīde gibi bī-ḳarār mevc

2 Dürr-i güherle tācir-i baḥr olmasaydı ger
Çekmezdi semt-i sāḥile her dem ḳaṭār mevc

3 Vaḳt oldı kim temevvüc ide mey piyālede
Ḥālā çemende urmada seyl-i bahār mevc

4 Sīm-āb-veş ʿaceb mi dilim olsa mużṭarib
Göstürdi ḳaṭre-i ʿaraḳ-ı rūy-ı yār mevc

5 Fikr-i ru-māl ḫāṭırımı raʿşe-yāb ider
Deryā-yı bī-sükūna virür rūzgār mevc

6 Emvāc-ı baḥr-i ʿaşḳ degil ḳābil-i şümār
Her demde seyl-i eşkim urur ṣad hezār (mevc)

7 Keyfiyyet-i tevāżuʿı seyr it kim eylemiş
Ḫāşāk u ḫārı zīb-i ser-i iftiḫār mevc

8 Bī-vāyeler müfīd-i ʿaṭā-yı kibārdır
Īṣāl ider sevāḥile her dem biḥār mevc

9 Lebrīz-i gevher itdi Lüzūmī sevāḥili
Deryā-yı ṭabʿım eylediginde niṣār mevc

156

180.
(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Bādedir bir ehl-i perde duḫter-i nāzik mizāc
Kim ḥiṣār-ı ʿiffet olmuşdur aña ḳaṣr-ı zecāc

2 Olmaġa rūşen o māhın bezmi taʿlīḳ eylerim
Ḳubbe-i mīnāya āh-ı şuʿle-zārımdan sirāc

3 Āteşīn rūyıñ ʿaraḳnāk oldıġın söyler gören
Allāh Allāh āteş ü āb eylemişdir imtizāc

4 Derd-i ʿaşḳıñ düşmezem aşlā ʿilācı ḳaydına
Kim bu zaḫm-ı mühlike terk-i ʿilāc olmuş ʿilāc

5 Keṣret-i ʿuşşāḳından ḳıymet-i ḥüsnüñ münīr
Bir metāʿa müşterī olduḳça pür artar revāc

6 Zaġm-ı tīġiñ sīnede naḳş-ı nişān-ı iftiḫār
Dāġ-ı hicrānıñ çerāġ-efrūz farḳ-ı ibtihāc

7 Ehl-i tecrīdim Lüzūmī iltifāt itmem felek
Āfitābından baña ʿarż itse zer-endūde-tāc

Harfü'r-Ra

181.

(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Oldı ḫaṭṭ-ı siyeh diyü rūyıñda cilveger
Virdi bu şeb ṣabā baña ḥayfā ḳara ḫaber

2 Çeşmim güher-feşānlıḳ idüp rehgüẕārı kim
Her dem miṣāl-i dürr ü güher dāneler döker

3 Aġyār sīneye çeküp ol sīm sīneyi
Seng-i taḥassür ile göñül sīnesin döger

4 Serrişte-i şikenci bend-i kemend ider
Ol mū-miyān ne dem ki kemer ucların döger

5 Yoḳdur Lüzūmī cevrine tāb-ı taḥammülüm
Bār-ı cefāsı ḳorḳarım āḫir belim büker

182.

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Nāvek-i dildūzına ki ḳarşu ṭayanmaz ḫāreler
Yoḳ ʿaceb her demde ger ġamzeñ cigerler pāreler

2 Āsitānıñ Kaʿbetü'l-ʿuşşākdır her rūz u şeb
Kūyıñı ṭavaf itmesin de neylesin bī-çāreler

3 Dīde-i āhū nigāhıñ ḥayretinden müdām
Deşt ü ṣaḥrā yollarıñ ṭutmuş gezer āvāreler

4 Ḳulzüm-i ʿaşḳda buldım fikr-i zülfden feraḥ
Ehl-i keştī şād olur yemmden görünse ḳaralar

5 Olmuşam bir nūr-sīmā kātibe āşüfte kim
Ögrenir fenn-i sitem meşḳ-i muḥabbet ḳāralar

6 Āh o ḫūnī gözleriñ meftūnıdır ʿālem bütün
Ḫalḳı tesḫīr eylemiş böyle iki seḥḥāreler

7 Bir büt-i çār-ebrvānıñ ʿaşḳına oldum dūçār

Çāre-i ʿaşḳıñ suʾāl itdim bulunmaz çāreler

8 Ṣaḳlarım penbeyle yāriñ yādigārıdır diyü
Bir kemān ebrū dilimde açdı ḳanlu yāreler

9 Çāresi ṣabr u ṭaḥammüldür Lüzūmī var ise
Derd-i ʿaşḳa cüst-ü-cū ḳıldım bulunmaz çāreler

172

183.
(Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün)

1 Dehānıñ sırrını dil cevher-i cān-veş nihān ṣaḳlar
Nikāt-ı rāzı ḫalḳa itmez ifşā kāmilān ṣaḳlar

2 Görüp tāb-ı tecellī-i cemāliñ farṭ-ı ḫacālet
Çerāġ-ı ḫāveri maġribde her şeb āsimān ṣaḳlar

3 Nişān-ı yārden virmez nişān ehl-i vefā ġayra
Nişān-ı iftiḫār-ı dāġ-ı ʿaşḳıñ ʿāşıḳān ṣaḳlar

4 İki ḫāl-i siyehdir gerden-i sīmīnde ẓann itme
Boġazda baġlamış yol iki Hindū pāsbān ṣaḳlar

5 Bilür tāb-ı temāşā-yı cemāli kimsede yoḳdur
Fürūġ-ı ḥüsnini gözden o māh-ı mihriban ṣaḳlar

6 Ḳıyām-ı ḳāmet-i Ṭūbā ḫırām u Sidre-reftārıñ
Görirse serv-i nāzını ḫacāletinden bāġbān (ṣaḳlar)

7 Ḥicāb-ı şāhid-i esrārı yoḳdur keşf içün ruḫṣat
Anıñçün nükte-i ʿaşḳı Lüzūmī her zamān (ṣaḳlar)

8 sāmī ṭabʿın güş iderse güher-i naẓmın
Kemāli reşkden maḥṣūlini deryā vü kān ṣaḳlar

173

184.
(Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün)

1 Ruḫuñ devriñde ṭāḳ-ı ebruvānı eşkim aşmışdır
Bahār eyyāmı cisr-i Āmid üzre Dicle ṭaşmışdır

2 Çıḳarmış bād-ı āhım cismimi girdāb-ı eşkimden
Vücūdım fülkesi mersā-yı ārāma yanaşmışdır

3 Temāşā-yı cemāl-ı yārdan ḳaldımsa maʿẕūrum
Fürūġ-ı neyyir-i ḥüsni ile çeşmim ḳamaşmışdır

4 Kef-i müşgül-güşā yüsr ile bir gün açılmaz mı

Ümīdim riştesi minvāl-i eşkāle ṭolaşmışdır

5 Yine bismiline ʿaşḳında itmiş ʿāşıḳın feryād
O ḫūn-āşāmı gördüm ḫançeri ḳāna bulaşmışdır

6 Ne tedbīr eylediyse vaṣl-ı yāre bulmadı imkān
Lüzūmī cüst-ü-cū-yı çāre-i vuṣlatda şaşmışdır

174

185.

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)
(Fāʿilātün) (Fāʿlün)

1 Būy-u zülfiñ ki seḥer bād-ı feraḥzā getürir
İder āşüfte beni başıma sevdā getürir

2 Kime feyż-i ezelī bedraḳa-yı rāh olsa
ʿAzm-i nār eylese nūr-ı dīde getürir

3 Şevḳden raḳṣa gelüp yerden ayaġım kesilür
Ne zamān sāḳī-i gül çehre ki ṣaḥbā getürir

4 Bāġda sebze-i nev-ḫīz degil bād-ı bahār
Şāhid-i gülşene bir ḥulle-i ḥażrā getürir

5 Rind-i meyḫᵛāra n'ola şāh-ı cihān-bīn diseler
O meh şevḳ-i Cem-i cām-ı muṣaffā getürir

6 Sensin ol ḫüsrev-i ıḳlim-i melāḥat ki seniñ
Meşʿal-ı rāhıñı Ḫurşīd-i mücellā getürir

7 Ḫaber-i yār ile geldikçe Lüzūmī baña bād
Ḳays'a gūyā ki ṣabā müjde-i Leylā getürir

186.

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Kevser-i laʿliñ ḫayāliyle dil ü cān teşnedir
Sāde cān u dil degil ins ü melek ü cānn teşnedir

2 Ḥasret-i lūlūʾ-i dendān ile gevher ḫaste dil
Ḫātem-i gūyāsına laʿl-i Bedeḫşān teşnedir

3 Geldi peykān-ı ḫadenk-i yār kanın dökmege*(içmege)*
Eyleme ey dil dirīġ āb-ı mihmān teşnedir

4 Öyle bir deşt-i melāmet içreyim leb teşne kim
Anda ḫayli reh-revān u reh-nümāyān teşnedir

5 Gerd-i ṣaḥrā-yı ġama eşkimle ṣu virsem n’ola
Seyl-i eşk-i çeşm-i ʿāşıḳa rīg-i beyābān teşnedir

155. sayfadan sonra gelen numarasız sayfa

6 Bāde-i ṣafvet-nümāyı naẓm-ı ḥālet baḫşımā
Rūm’da Bāḳī ʿAcem’de Ḫˇāce Selmān teşnedir

7 Baḥr-ı ṭabʿıñdan güherler çek Lüzūmī sāḥile
Naẓm-ı gevher zuyūruñ yādıyla yārān teşnedir

175

187.
(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Düşmüş ʿiẕār-ı enverine zülf-i müşgbār
Olmuş dirīġ perde-i şebde nihān nehār

2 Olmuş ġubār-ı ḫaṭṭ ile ruḫı muġber ol mehiñ
İtsem ʿaceb mi yeʾs ile iẓhār-ı iġbirār

3 Güftāre gelse laʿl-i şeker-rīzi ʿālemi
Eyler kemāl-i ḥayret ile ṣūret-i civār

4 Ḫasbī olsa da ḥiṣār-ı derūnda perī gece
Yoḳdur fürūġ-ı ḥüsnine imkān-ı inḥiṣār

5 Cām-ı ṣafāya ṭaş atalı ṣūfī bezmde
Eksik degil miyāneden āṣār-ı inkisār

6 Āhenk-i rıḥlet ile maḳām-ı ʿıraḳdan
Muṭrib nevā-yı ʿıyşa ḥicāz üzre vir ḳarār

7 Tālān ider Lüzūmī sedād u şuʿūrımı
Ḫayl-i ḫayāl-i yāri ki dilden ider güẕār

176

188.
(Fāʿilātün/Mefāʿilün/Fāʿilün)

1 Gevher-i ʿaşḳ dilde mużmer olur
Genc-i dürr künc cāy-ı gevher olur

2 Kūy-ı dildāre ʿazmimi göricek
Ḳalıbım ḳalbden sebükter olur

3 Beñzer ol laʿle şīşedir ẓarfı
Leb-i cānān ki zīb-i sāġar olur

4 Cennet-i kūy-ı yāre uçmaḳ içün
ʿAşḳ u şevḳim bana dü şehper olur

5 Mihr-i ḥüsnüñ yanında mihr-i felek
Ẕerreden bī-vücūd u kemter olur

6 Şerer-i āh-ı ʿālem efrūzum
Āsimān-ı bālāya aḫter olur

7 Bī-ḫod eyler Lüzūmī'yi dem-i ṣubḥ
Kākülünden ki nükhet-āver olur

177

189.
(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)
(Fāʿilātün) (Fāʿlün)

1 Mıṣraʿ-ı leble anıñ çün dehenim ḳapulıdır
Gevher-i ʿaşḳ ile gencīne-i ḳalbim ṭolıdır

2 Çāk sīnem ne ʿaceb vāsiʿ ü hemvār olsa
Menzil-i ʿaşḳa giden mihr ü muḥabbet yolıdır

3 Çeşm-i zārımda ḳalur cilve-i ḫayāl-ı ḳaddiñ
Naḫl-ı bālā çıḳar ol yerde kim her dem ṣulıdır

4 Boynı baġlı ḳulı oldumsa ʿaceb mi ben de
O ḳul oġlı ṣanemiñ ḫalḳ-ı cihān hep ḳulıdır

5 N'ola seylāb-ı sirişk içre batarsa cismim
Māhī-i ʿaşḳdır ol dāġ-ı sayhālar yolıdır

6 İre seng-i sitem çerḫden Allah maṣūn
Bāde-i eşk ile peymāne-i çeşmim ṭolıdır

7 Bī-nizāʿ ile taṣarruf Lüzūmī çoḳdan
Saña emlāk u arāżī-i süḫan ṭapuludır

190.
(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Yüzden niḳāb-ı ḥüsnini*(nāzını)* ṣanma o māh açar
Çekdikce perdesin yüzine bād-ı āh açar

2 İtmez der-i ümīdi kilīd-i ferd küşād
Bu daḫme-i muṭalsımı feyż-i İlāh açar

3 Çeşmim ḫazāñe-i güher-i eşkdir anı
Gāhī ṭutar deriçe-i müjgān kāh açar

4 Dūd-ı siyāh-ı āh ile dāġım şükuftedir

Gülzār-ı ʿaşḳdır dünyā dūd-ı siyāh açar

5 Āṣār-ı fitne ʿāleme neşr oldıġıñ görüp
Bildim ki tāb-ı ṭurresin ol gec-külāh açar

6 Ḫalvetiñe derūnum göndermege ġamıñ
Şimşir-i ġamzesi ile cismimde rāh açar

7 Kālā-yı nev-ẓuhūrı Lüzūmī çıḳarsam ne
Bazarıña maʿānīde nev-destgāh açar

178

Harfü'z-Za

191.

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)
(Fāʿilātün) (Fāʿlün)

1 Dili şevḳiñle yine meşʿal-i nūr eylemişiz
İttifāḳ ile bu şeb sūr-ı sürūr eylemişiz

2 Tesrīr iden pīr-i ḫarābāta ġalaṭ pīr-i muġān
Ḥayf kim nāmını bilmekde ḳuṣūr eylemişiz

3 Bilmişüz ġamgede-i dehr degil cāy-ı ṭarab
Kendümüz farḳ ideli terk-i ḥużūr eylemişiz

4 Biz o şehbāz-ı nişīmengeh-i aʿlāyız kim
Şimdi bu lāne-i ednāda ẓuhūr eylemişiz

5 Ḥikmet-i bāliġ-i Ḫālıḳı bilmez maḫlūḳ
Reh-i teslīme girüp terk-i ḫuṭūr eylemişiz

6 Cürm üʿişyāna bedel raḥmet-i Mevlā'yı görüp
Çeşmimiz miʿber-i seylāb-ı ḥubūr eylemişiz

7 Bes degil mi bize bu rütbe Lüzūmī şimdi
Ṣadr-ı dīvān-ı kemālāta ṣudūr eylemişiz

179

192.

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Ṭālib-i neyl-i viṣālıñ ḥūr u ġılmān istemez
Sākin-i gülzār-ı kūyıñ bāġ-ı rıdvān istemez

2 Bend-i gīsūsın n'ola bād-ı ṣabādan ṣaḳlasa
Rişte-i cemʿiyyet dildir perīşān (istemez)

3 Meşrebinde ʿāşıḳa bu ḳadar cevāz-ı keşf-i rāz

Ol sebebden ʿāşıḳın giryān u nālān istemez

4 Yol virilmez ʿaşḳdan ġayra ḥarīm-i sīnede
Taḫtgāh-ı şāhdır bu başḳa mihmān *(ġayra iskān)* istemez

5 Ḫaste-i ʿaşḳıñ ḥayātı şerbet-i laʿliñdedir
Senden ister derde dermān āb-ı ḥayvān istemez

6 Perde bīrūn oldıġındandır meger esrār-ı ʿaşḳ
Gitmez biñ dürlü saʿy itsem de pinhān istemez

7 Ġayret-i ʿaşḳı Lüzūmī bildigindendir meger
Derd ile ol derd-perver olsa dermān istemez

180

193.
(Mefʿūlü/Mefāʿīlü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Ol seng-i dile nāvek-i āhım eṣer itmez
Peykān ne ḳadar saḫt ise ṭaş içre yer itmez

2 Nāgāh gelüp ʿaşḳa ḫarāb itdi derūnum
Seylāb-ı ḳażā gelse vürūdın ḫaber itmez

3 Hem cevr ḳılur hem de fiġān eyleme dirsiñ
Ey şūḫ seniñ itdügiñi kimseler itmez

4 Seylābe-i eşkimi ʿaceb kesdi ṭarīḳiñ
Kim ḳalbime şebgir ü ḫayāliñ güẕer itmez

5 Dil Ḫıżr-ı ḫayāliñle gelür kūyıña her dem
Tā bulmasa her āhını ʿazm-i sefer itmez

6 Mevzūn ise de serv degül müṣmer anıñ çün
Dil ḳadd-i bülendiñden ümīd-i ṣemer itmez

7 Dāmānını pākīze ḳılan gerd-i hevesden
Mirʾat-ı dili jenk pezīr-i keder itmez

8 Teslīm-i ḳażā ehliniñ başına gökden
Ger seng-i ḳażā yaġsa da aṣlā ḥaẕer itmez

9 Dök rāh-ı muḥabbetde Lüzūmī dürrr-i eşkiñ
Sermāyesini ṣarf iden ʿaşḳa żarar itmez

184

Harfü'ş-Şin

194.

(Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün)

1 Zülf-i müşginin niḳāb-ı rūy-ı raḫşān eylemiş
Perde-i ebr içre mihri pertev-efşān eylemiş

2 Eylemiş laʿl-i lebiñ ḫaṭṭ-ı siyehle nā-bedīd
Āb-ı ḥayvandır meger ẓulmetde pinhān eylemiş

3 Fitneler āşūblar olmaḳda peydā sū-be-sū
Ḳorḳarım bād-ı ṣabā zülfüñ perişān eylemiş

4 Bāġda zülf ü ruḫ u ḳaddiñ mi vaṣf itmiş ṣabā
Verdi derhem sünbüli ḫam servi lerzān eylemiş

5 Zūr-ı ġam ḫalvet-serā-yı sīneme rehā-yāb olup
Kālā-yı ṣabr u sükūnum nehb u tālān eylemiş

6 Gül gibi ol gülʿ izārıñ laʿlini ḫandān iden
Ebr-veş ʿuşşāḳını giryān u nālān eylemiş

7 Feyż-i Ḥaḳḳ virmiş Lüzūmī ṭabʿıma ḳuvvet benim
Böyle rengīn naẓm ile ḥasūd-ı aḳrān eylemiş

190

Harfü'l-Kāf

195.

(Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün)

1 Cefā vü cevriñe ey āfet-i ḫūn-ḫˇār ġāyet yoḳ
Yeter inṣāfa gel bu ẓulme bende ġayrı ṭāḳat yoḳ

2 Metāʿ-ı vaṣl-ı cānān zuyūr-ı bāzārdır ammā
O kālā-yı dü ʿālem ḳadre bende istiṭāʿat yoḳ

3 Cihān āyine-i ṣūret-nümā-yı ṣūnʿdur līkin
Şuhūd-ı ṣūret māhiyete sende baṣīret yoḳ

4 İder taḳrīʿ semʿ-i āvāz-ı kūs-ı intiḳāl ammā
Kemāl-i ġafletden sende ʿazm-i rāha niyet yoḳ

5 Ruḫuñdan itse de refʿ-i niḳāb ol Yūsuf-ı ḥüsnim
Temāşā-yı fürūġ-ı ḥüsnine bende liyāḳat yoḳ

6 Gözümden ḳanlu yaşlar rūy-ı zerdimde raḳm dökmüş
Saña aḥvāl-i nā-hemvārımı taʿrīfe ḥācet yoḳ

7 Ṣaḳın taḥṣīl-i kām ümīdi ile āb-rū dökme

Ḥuṣūl-i kāmıñ istilzām ider ehl-i ḥamiyet yoḳ

8 Gülistān-ı cemāliñ eyledim sencīde-i taḥḳīḳ
Gülünde būy-ı şefḳat sünbülünde būy-ı rāḥat yoḳ

9 Bulmuşdur diriġā iġtilāṭ tīre-ṭabʿ āndan
Lüzūmī çeşmesār-ı naẓmda ol ki ṣafvet yoḳ

192

Harfü'l-Kef

196.

(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Ṭolmuş şerāb-ı nāzla peymānedir gözüñ
Dünyāyı bī-ḫod itmede meyḫānedir gözüñ

2 Germ āşinā-yı naẓara iken ġayr ile müdām
Ṣormaḳda ḥāl-i zārımı bīgānedir gözüñ

3 Fettān u ḫunfeşān u füsūnkārdır diyü
Hep mecmaʿ u miyānede efsānedir gözüñ

4 Murġ-i çīre-i dilim itmiş esīr ü ṣayd
Şāhini mi şāhbāz mı cānā nedir gözüñ

5 Sermest ü bī-ḫod itse Lüzūmī'yi de n'ola
Ṭolmuş şerāb-ı nāzla peymānedir gözüñ

197.

(Mefāʿilün/Feʿilātün/ Mefāʿilün /Feʿilün)
(Faʿlün)

1 Ḳażā-yı rıżā-yı ṭaleb *(tīġ-i)* ġamze-i tīziñ
Ḳader-i muvāfıḳ-ı *(tesḫīr)* efsūn-ı çeşm-i ḫun-rīziñ

2 Miyān-ı mecmaʿ-ı ʿuşşāḳa şūr u fitne düşer
Ḳıyāma gelse ne dem ḳāmet-i bālā-ḫiziñ

3 Mesīḥ-i pāy-gil ʿacz olur devāsında
Marīż-i ʿaşḳ-ı dilāşūb u fitne-engīziñ

4 İder āsārını tercīḥ ʿafv-ı ıṭlāḳa
Esīr-i ṭurre-i ḫoş nükhet-i dilāvīziñ

5 Tamām küşte-i şimşīr ʿaşḳıñ olmuşdur
Lüzūmī'ye güzelim çekme ḫançer-i tīziñ

193

198.

(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Ey murġ-i āh bāl ü periñ yoḳ mıdur seniñ
Evc-i icābete güzeriñ yoḳ mıdur seniñ

2 Ey manẓar-ı melek naẓarıñ sāde ġayra mı
Üftādegāna bir naẓarıñ yoḳ mıdur seniñ

3 Kūyıñda ʿāşıḳıñ niçe pür ḳanlar aġlasın
Ḫūn-āb-ı eşkden ḥaẕeriñ yoḳ mıdur seniñ

4 Dil şiddet-i bürūdet hicriñle ṭondı āh
Ey mihr-i ḥüsn tāb u feriñ yoḳ mıdur seniñ

5 Bitmez mi imtidādıñ eyā leyle-i firāḳ
İntāc-ı vaṣl ider seḥeriñ yoḳ mıdur seniñ

6 Ey dil-i ḥafīż ġamda yeter ḫāksārlıḳ
Pervāze-i evc-i kāma periñ yoḳ mıdur seniñ

7 Eşkiñ Lüzūmī Dicle'yi taʿḳīb ider gider
Baġdad'a niyet-i seferiñ yoḳ mıdur seniñ

196

Harfü'l-Lam

199.

(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Bālā-yı Sidre olmasa itmez ḳarār dil
Bālā-yı Sidre'den daḫi eyler güẕār dil

2 Murġ-i Behişti ʿālem-i ḳavs Hümā'sıdır
Olmaz zelīl olmaġ ile ḫāksār dil

3 Bezm-i elesti yād ile gāhī çekince āh
Āyine-i sipihri ḳılur jengbār dil

4 Girmezdi sīnem içre perīzād-ı fikr-i yār
Ḥüsn-i nigāra olsa āyinedār dil

5 Ḳısmetserā-yı gülşen-i lāhūtdur yeri
Āḫir bu tengnāydan eyler firār dil

6 Keşti-i cism lücce-i ġamda şikestedir
Ḳurtulmaġa bu varṭadan ister kenār dil

7 Ṣandūḳ-ı sīne maḥzen-i rāz-ı nühüftedir

Ol maḫzen içredir güher-i şāhvār (dil)

8 Deşt-i ṭalebde rīg u ġubār içre ḳaldı çoḳ
Ālūde-i ġubār ile ger vechi vār dil

9 Fermānına muṭīʿ dir eczā-yı ten bütün
Olsa Lüzūmī tende meger şehriyār dil

197

Harfü'l-Mim
200.
(Mefʿūlü/ Mefāʿīlü /Mefāʿīlü/Feʿülün)

1 Keyf-i mey ile [illegible] ide bilsem
[illegible] ide bilsem

2 Cām-ı [illegible] her dem
[illegible] ḫāmūş ide bilsem

3 Tā sāḥil-i maḳṣuduma mevc efken olurdum
Deryā-yı eşkimle eger cūş idebilsem

4 [illegible] anın kim [illegible]
O şūḫ-ı gülendām-ı derāġūş ide bilsem

5 O ḳāh-ı felekden ḫaberim ola ta kim
Ṣahbā-yı ṭarabla dili serhoş ide bilsem

6 Virdim güherin ḳıymetini buldı nigārın
Dürr-i süḫenim gūşa mengūş ide bilsem

7 O [illegible] şūḫa [illegible] leb teşne Lüzūmī
Şehdābe-i laʿl-i lebini nūş ide bilsem

131.sayfadan sonra gelen numarasız sayfa
201.
(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Fikr-i zülāl-ı laʿliñ ile ḳanlar aġlarım
Bir teşneyim ki āb-ı ḥayāt ister aġlarım

2 Gūyā ki raʿd u berḳ ile bārān nüzūl ider
Āh-ı şerer feşānım ile yer yer aġlarım

3 Yād eyleyince rūyıñı çeşm oldı girye-ḫīz
Düşdi dirīġ derūn-ı ḫarmanıma aḫker aġlarım

4 Ki devlet-i viṣāliñe bulmazsa dil vüṣūl
Ḥasretle āh vāh eyler tā maḥşer aġlarım

5 İtmiş ḥarīm-i vuṣlata bīgāneler duḫūl
Bu vaḳʿa-yı müʾellimeyi söyler aġlarım

6 Dilden çeküp zebāne-i cānsūz-ı āhımı
Her şeb miṣāl-ı şemʿ-i żiyā-güster aġlarım

7 ʿÖmrüm gibi Lüzūmī şitāb itdi vaḳt-i vaṣl
Ol mevsim-i ḫucesteyi fikr eyler aġlarım

198

202.

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Ḥasret-i rūyıñla kim ʿazm-i gülistān eylerim
Gülistānı āteşin āhımla sūzān eylerim

2 Sünbüli görsem gelür müşgin kemendiñ ḫātıra
Serve baḳsam ḳāmetiñ yādıyla efġān (eylerim)

3 Gülleri görsem ruḫuñ yādıyla gözden ḳan döküp
Ṣarṣar-ı āhımla evrāḳın perīşān eylerim

4 Dāstān olmuş saña ʿāşıḳlıġım dillerde āh
Gerçi ben aġyārdan bu sırrı pinhān eylerim

5 Miḥnet-i ʿaşḳa taḥammül itmeyüp mecnūnlıġı
Bir bahāne eyleyüp çāk-ı girībān (eylerim)

6 Degme ey bād-ı ṣabā luṭf eyle tār-ı zülfüne
Rişte-i şīrāze-i ʿaḳlı perīşān eylerim

7 Künc-i firḳatde Lüzūmī dem-be-dem giryān olup
Seyl-i eşkim ġayret-i ʿūmmān u ṭūfān eylerim

199

Harfü’l-Vav

203.

(Mefʿūlü/Mefāʿilün/Feʿūlün)

1 Eşkim ne ʿaceb gezerse her-sū
Düşmüş o sehī ḳademden ayru

2 Dil zülf-i muġberiñ görüp dir
Zencīre çeken beni budur bu

3 Genc üzre nümūn-ı māra beñzer
Gerd-i ruḫ-ı enveriñde gīsū

4 Olsa n’ola eşk-i dīde manẓūr
Gerd-i ġamı götürir aḳar ṣu

5 Rūyıñ ṭutamam güle müşābih
Ol terbiyyete baḳar bu ḫod rū

6 Ditrerse n’ola yüziñde zülfüñ
Pīçīdedir āteşe yaḳın mū

7 Vezn-i süḫana Lüzūmī itmiş
Mıṣraʿları kefe-i terāzū

201

Harfü’l-Ha
204.
(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün)

1 O mest-i nāza olduḳ āşinā bīgāneden ṣoñra
Bizi şāyeste-i vaṣl eyledi ama neden ṣoñra

2 Ser-ā-pā tenim yansa kül olsa ıżṭırāb itmem
Ṭarīḳ-i ʿaşḳda ṣābit benim pervāneden ṣoñra

3 O şūḫ-ı serkeşiñ ḳābildir almaḳ kām laʿlinden
Gelürse ʿahd u peymāna eger peymāneden ṣoñra

4 Meşāmm-ı cānıñı āşüfte ḳılma*(etme)* būy-ı digerle
Şemīm-i zülf-i ʿanber nükhet-i cānāneden (ṣoñra)

5 Bu meydān-ı belāya gelmemiş bir merd-i zor-āver
Çeken zencīr-i zülfüñ bu dil-i dīvāneden ṣoñra

6 Ḫayāl-ı ḫāl ü zülfüñ ʿāḳıbet cismim kebāb itdi
Döner sīḫ-i sitemde murġ dām u dāneden ṣoñra

7 Ṣafā-yı ʿālem āb görünce söyledi zāhid
Maḳām-ı dilgüşā var mı ʿaceb meyḫāneden ṣoñra

8 O şūḫa söyledim çoḳ dāstānlar olmadı müṣmir
Ṣanurdum vaṣla meyyāl eylerim efsāneden ṣoñra

9 Oturmaz naṭʿ-ı evreng-i feṣāḥatde diger şāʿir
Lüzūmī-i fehīm-i şāʿir-i ferzāneden ṣoñra

202

205.
(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün)

1 Ṣadāʿ u sekri olmaz ḫamr laʿliñ bezm-i vuṣlatda
Ḫumār u derd-i ser yoḳdur şerāb-ı nāb-ı cennetde

2 Tenezzül mi ider dil şikār-ı murġ-i iḳbāle
Olanlar āşiyān-sāz-ı ferāġat Ḳāf-ı ʿuzletde

3 Ser-ā-pā tenim āhım yelinden āteş almışdır
Ḥarīḳ-i ḫānmānsūz oldı peydā şehr-i miḥnetde

4 Lehīb-i āteş-i hicrān ile olsam daḫi sūzān
Döner ḫākisterim tā ḥaşre dek deşt-i muḥabbetde

5 Benimle olmaġa hem-derd buldum Ḳays u Ferhād'ı
Birin kühsār-ı miḥnetde birin hāmun-ı firḳatde

6 Nihāl-ı ḳāmet-i serv iʿtinalık eyleyüp taḫmīl
Bitürdim bir nihāl-ı tāze cūy-ı eşk-i ḥaşretde

7 ʿAceb mi manşıb-ı vaṣla Lüzūmī nāʾil oldumsa
Tekāsül itmedim taḥsīline iḳdām u ġayretde

203

Harfü'l-Yā
206.
(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

1 Āfet-i cān ḳahramān-ı bī emāndır ġamzesi
Ḳahramān ammā belā-yı ḳahramāndır ġamzesi

2 Sīne-i ʿāşıḳ n'ola beñzerse oḳ meydānına
Tīrkeşinden dem-be-dem nāvek-feşāndır ġamzesi

3 Rūḥ-ı ḳudüs beste-i fitrākı olsa yoḳ ʿaceb
Ṭurfe ṣayyād ḳılup ḳudsiyāndır ġamzesi

4 Ol perīden cān u dil dehşetle ḳaçsa yoḳ ʿaceb
Āfet-i cān u dil-i üftādegāndır ġamzesi

5 Mekr ü ālinden emīn olma Lüzūmī dilberiñ
Dām-ı dildir ṭurresi fettān-ı cāndır ġamzesi

207.
(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün)

1 Lebiñ şevḳi ile hem-reng-i ḫundur gözlerim yaşı

ʿAceb mi ḳanlar içre ḳalsa kūyıñ ṭoprağı ṭaşı

2 Münevverdir ruḫuñ şavḳıyla*(ṭabıyla)* ḳalb-ı tīre-i zāhid
ʿAceb ḫurşīdsin kim rūşen itdiñ çeşm-i ḫuffāşı

3 Gören dir şīve-i reftār-ı endām-ı dilārāmıñ
Temāşā ḳıl ne ṣūret baġlamışdır ṣunʿ-ı naḳkāşı

4 N’ola merdāne meydān-ı belāya olsa müstevlī
Felek bir ejderhā-yı bī emāndır var ṭoḳuz başı

5 Beyābān-ı melāmetde beni tenhā ḳoyup gitmiş
Vefā resmin unutmuş Ḳays’ı ḳoymuş yolda yoldaşı

6 Raḳīb-i süfliyi ḳoyma der-i devlet meʾābında
O nüzhetgāhdan ṭard u cüdā ḳıl öyle ḳallāşı

7 Yazıḳdır māye-iksīr-i ʿaşḳı eyleme pāmāl
Lüzūmī sedd-i müjgān ile ṭut çeşm-i güher-pāşı

211

KITʿA-YI KEBİRELER
9.
(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

1 Şeb degil gencīne-i luṭf-ı Ḫüdāsın kim cihān
Sende buldı gevher-i pāk-i nübüvvet perveri

2 Ol mükerrem gevher-i pākize kim ṣunʿ-ı Ḫudā
Eylemiş ẕātıñ heyūlā-yı taṣavvurdan berī

3 Aṣl-ı ḥikmet lübb-i maʿnā sırr-ı ḳudret nūr-ı Ḥaḳḳ
Rūḥ-ı ādem cān-ı ʿālem hādī-i ins ü perī

4 Aḫmed-i mürsel nebiyyü'r-raḥme faḫrü'l-enbiyā
Māye baḫş-ı ser-firāzı āb-ı rūy-ı serveri

5 Ol ḫüceste-i ḫānezād Ḥaḳḳ-ı kerīmin muḳaddemi
İtdi beytü'l-Kaʿbe’yi ʿarş-ı berīniñ hem seri

6 Muḥterem mevlūd ʿālī ḳadr u sāmī rütbe kim
Oldılar ḥūr u melek ḫidmet-güẕār māderi

7 Görmemişdir dāḫi çeşm-i ümmehāt-ı erbaʿa
Ādemi de böyle mevūd ferişteh-i manẕarı

8 Hem gülāb-ı luṭf-ı nüzhetle muḫammer ṭıyneti
Hem fürūġ-ı ḥüsn-i behcetle münevver peykeri

9

sākinesi Ḫuld ṣafānın Kevseri

10 Nūr-ı ṣadrı ẕāt-ı maʿnā ṣūretiñ āyīnesi
Sırr-ı nuṭḳı ʿilm-i taḥḳīḳ .

11 Ḥüsn-i ḫulḳı rūy-ı raḥm u şefḳatiñ pīrāyesi
Luṭf-ı ṭabʿı kimyā-yı rıfḳ u ḥilmiñ cevheri

12 Çekmemişdir böyle bir naḳş-ı bedīʿ bī-miṯāl
Olalı ism-i muṣavver ādemiñ ṣuretgeri

13 Ol şeref gencīne gevher kim vücūd-ı pākidir
Ḥāṣıl-ı sermāye-i Ḫurşīd ü Māh u Müşteri

14 Virmese dünyāya zuyūr pertev-i taḥḳīḳ ile
ʿAḳl-ı ḳāṣır devr-i gerdūnı ṣanurdı serseri

15 Eyledikde ʿizz ile ṣaḥn-ı vücūdı cilvegāh
Ṣūret-i eṣnāmdan maḥv oldı naḳş Āzeri

16 Ebrū-yı ʿizzetinden şerm idüp nār-ı Mecūsi
İtdi perde cilve-i pür tābına ḫākisteri

228

10.
Tebrīk-i Nev-Sāl-ı Ḥażreti ʿAbdülmecid Ḫān

(Mefʿūlü/Mefāʿīlün/ Mefʿūlü / Mefāʿīlün)

1 Mesʿūd ola nuṣretle nev-sāl-ı ẓafer yā Rabb
Ġāzī-i cihāngīre Sulṭān Mecid Ḫāna

2 Sulṭān-ı felek mesned-i ḫāḳān-ı müʾeyyed kim
Ḳılmış anı şāyeste Ḥaḳḳ mülk-i sübḥāna

3 Yektā güher silk-i cürṣūme-i ʿOṣmānī
Her nüktesi gevherdir tāc-ı ser-i şahāna

4 Ḫāḳān-ı Ferīdūñ-fer Keyḫüsrev-i mühr ü efser
İskender-i saʿd aḫter maẓhar-ı şeref ü şāna

5 Her kārını sehl eyler tevfīḳ-i Ḫüdā yekser
İtmiş dilini maẓhar ḥaḳḳ ʿadl ile iḥsāna

6 Düstūru ʿadāletdir her nuṭḳu ḫükm-i sīḫī
Ḳānūn-ı siyāsetdir her lafẓı mülūkāne

7 Her reʾyi pesendīde her nüktesi sencīde
Fiʿli daḫı nādīde āḥkāmı ḥakīmāne

8 Virdi şeref vü revnaḳ ārāyiş-i nām elḥaḳ
Tāb-ı güher-i ẕātı gencīne-i imkāna

9 Āvāze-i iḥsānı ṭutmuş bütün āfāḳı
Bang-ı ḥışm u şānı pīrāyedir ekvāna

10 Hengām-ı ʿaṭāsında beẕl itmege maḥṣūlün
Nevbet mi gelür ʿömre fırṣat mı düşer gāna

11 Pīrāye-i devletdir revnaḳda şevketdir
Ḫurşīd-i ʿadāletdir beytü'ş-şeref şāna

12 Güncāyişe mümkün mi evṣāf-ı girāmīsi
Gencīne-i idrāka ṣanduḳa-yı iẕʿāna

13 Evṣāf-ı hümāyūnı bir tāze gülistāndır
Kim ṭabʿ-ı Lüzūmī'dir bülbül o gülistāna

14 Ṭurduḳça cihān ṭursun evreng-i ḫilāfetde
Ṣīt-i ḥışmı çıḳsun tā ḳubbe-i kerāna

15 Nev-sāli tebrīke tārīḫ-i dilārādır
Mesʿūd ola nev-sāl şāhenşeh-i devrāna (1316)

213

11.

(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün)

1 Cihān bir cisrdir kim vażʿ olunmuş rāh-ı ʿuḳbāya
Olur nevbetle andan ḥaşre herkes rāḥile perdāz

2 Felek ḫāke ṣalup bād-ı fenādan nev-nihālānı
Çıḳar her ḫāneden mātemle her dem nevḥa u āvāz

3 Kemāle irmeden eyyām-ı ʿömri-i Ṭūṭī ḫātemde
Reh-i ʿuḳbāya oldı bu güzergehden ʿazīmet-sāz

4 Bu gülzār-ı fenāda gördi kim būy-ı beḳā yoḳdur
Riyāż-ı Ḫuld'a ṭoġrı murġ-i rūḥı eyledi pervāz

5 Duʿā güne Lüzūmī söyledim bu tām tārīḫin
Ola āsūde Ṭūṭī ṣaḥn-ı cennetde nişīmen-sāz (1271)

215

Harfü'l-Ha

208.

(Mefāʿīlün/Feʿilātün /Mefāʿīlün/Feʿilün)
(Faʿlün)

1 Dil-i zebūnı ḳomaz ṭurre-i girihgīre

Tenezzül eylemez ol şeh kemine naḫcīre

2 Ruḫunda ḫāl-ı siyeh ṣanma ḫˇāce-i Hindū
O māhın āyet-i ḥüsnini geldi*(çıḳdı)* tefsīre

3 Sipāh-ı ḫaṭṭına emr itdi ol perī çıḳun
Ḳılmadı dil-i ʿuşşāḳı żabṭ u tesḫīre

4 Döner dükkānçe-i gülşekere dehān-ı terim
Ḥalāvet süḫeniñ başlayınca taḳrīre

5 Hevā-yı ḳaddiñ ile döndi bir mecnūna
Çekerse servi n'ola cūybār zencīre

6 Hezār gevher-i şehvār-ı maʿnā ṣarf itdim
Çekince şāhid-i vaṣfıñ ḳıbāb-ı taʿbīre

7 Semend-i fikr ile meydān-ı naẓma ʿazm itdi
Lüzūmī-i sāmīʿ-i sāmī cenābı tanẓīre

216

209.

(Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün)

1 Farṭ-ı vaḳūr u naḫveti gör ol nigārda [60]
İtmez fütādegāna naẓar rehgüẕārda

2 Cām-ı leb-i ḫaṭṭ-averin ol meh ṣunup didi
Ḫoşdur benefşe şerbeti faṣl-ı bahārda

3 Çeşmimde ʿaksi ḳāmet-i dildārı dir gören
Olmuş demide serv ser-i cūybārda

4 Dānā mużīḳ-i miḥnet ü ẕilletde teng dil
Nādān firāz-ı manẓara-yı iʿtibārda

5 Hāşā ki *ehl-i ḫācet ide ʿarż ḫālini*
Gördükçe çīn-i ḥırṣı cebīn-i kibārda

6 Ādem ġarīḳ-i mevc-i yem-i miḥnet olmadan
Ṭarḥ-ı iḳāmet eylese yegdir kenarda

7 Eyler Lüzūmī sāmiʿ sermest-i *raḥīḳ-i feyż*
Var başḳa neşʾe bu ġazel-i ābdārda

[60] 209 no'lu gazel, italik yazı karakteriyle gösterilen değişikliklerle 136 no'lu gazelin tekrarı biçimindedir.

BÖLÜM IV

SONUÇ

4.1.Sonuç

Lüzûmî Ahmed Efendi gazel şairidir. Dîvânında 209 gazel bulunmaktadır. Bunlardan 40'ı kısmî değişikliklerle tekrar yazılmış olsa da toplam şiirinin içinde gazel ağırlıklıdır.

Bu çalışma vesilesi ile kuvvetle muhtemeldir ki Dîvânın yegâne nüshası gün ışığına çıkarılmış oldu. Bu kanaatin sebebi eldeki yazma incelendiğinde anlaşılacaktır. Çünkü Dîvânda birçok gazelde mısraların veya sözcüklerin bazen de beyitlerin üstlerinin çizilip veya tamamen karalanıp yerlerine daha uygun görülen farklı sözcük ve mısralar tercih edilmiştir. Dolayısıyla bu tür tasarruflar eserin sahibine ait olmalıdır.

Yine eldeki yegâne Dîvânına göre sadece iki kaside yazdığı söylenilebilir. Bu kasidelerden biri Nefî'nin "sözüm" kasidesine naziredir. Kendinden emin, sıklıkla övünen üslubu ve karakteri ile süslü dili yönüyle Nefî'den etkilenmiştir. Şiirlerindeki yoğun lirizme ve dört gazelinin Fuzûlî'ye nazire olarak yazılmış olmasına bakılırsa Lüzûmî'nin Fuzûlî'den de etkilendiğini söyleyebiliriz.

117 no'lu "dek" redifli gazeli Diyarbakırlı birçok şairi etkilemiş olan Nâbî'ye naziredir. Az da olsa didaktik içerikli birkaç gazeli Diyarbakırlı diğer şairler gibi Lüzûmî'nin de hakîmâne şiirin temsilcisi olan Nâbî'den izler taşıdığını gösterir. Ayrıca Âgâh, Vali Hasan Ağa ile Hâmî'nin şiirlerine nazire yazmış olması kendisinden önce yaşamış hemşehrisi olan şairlerden etkilenmiş olduğunu gösterir. Dîvân'ında tarih düşürülen,1 kıta, 11 kıt'a-yı kebire ve iki nazmdan oluşan şiirler de vardır. Bu durumda şair için, döneminin siyasî, sosyal ve kültürel olaylarından etkilenmiş ve yaşadığı dönemin zihniyetini yansıtmıştır, denilebilir.

Şiirlerinde Sebk-i Hindî etkisi görülmektedir. Bu tarzın temsilcileri olan XVI. yüzyıl Fars edebiyatı şairlerinden Örfî-i Şîrâzî(ö.1591), Feyzî-i Hindî(1595), Tâlib-i Âmûlî(ö.1626), ile Âzerî Türkçesiyle şiirleri de olan Sâib-i Tebrizî(ö.1676), Şevket-i Buhârî(ö.1695) isimlerini tevriyeli bir şekilde anan ve süslü dili, orijinal imgeleri olan Lüzûmî Ahmed Efendi'nin anılan tarzdan etkilendiği söylenebilir.

Sade Türkçeyle yazılmış bir gazeli hariç şiirlerinin dili Sebk-i Hindî'nin etkisiyle genel olarak ağır ve süslüdür. Dîvânda çok sayıda Arapça ve Farsça tamlamaya yer verilmiştir. Yine Sebk-i Hindî'nin etkisiyle zengin uyak ve rediflere sıklıkla rastlanır. Fiiller ve redifler genellikle Türkçedir. Dîvân'da yer yer Eski Anadolu Türkçesine ait sözcükler ile halk söyleyişlerine ve deyimlere rastlanır.

Lüzûmî Ahmed Efendi, XIX. yüzyılda İstanbul dışında yaşamış, bu nedenle İstanbul ve çevresindeki şâirler kadar bilinmemiş bir şâirdir. XIX. yüzyılda Dîvân şiirinin etkisinin zayıfladığı bir dönemde yaşayan Lüzûmî Ahmed Efendi'nin şiirleri incelendiğinde şekil ve muhteva yönüyle Dîvân şiirini başarılı bir şekilde temsil ettiğini ve döneminin siyasal, kültürel ve sosyal hayatını kısacası döneminin zihniyetini yansıttığını söylemek mümkündür.

Lüzûmî'nin şiirleri rindâne şiirin tüm özelliklerini gösterir. Biçim olarak ise lirik özellikleri ile bilinen gazel nazım şeklini kullanmıştır. Şiirlerinin ana teması aşktır. Bu şiirlerde içki ve içki ile ilgili çok sayıda kelime mevcuttur. Zahide sıklıkla çatması yine bu rindâne kişiliğinin bir gereğidir. Yer yer rakib ve zahide yönelik mizahî bir dille eleştirileri şiirine renk katmıştır. Birkaç gazelini na't şeklinde yazması, gerek bu gazellerde gerekse de her iki kasidesindeki içten yakarışları dinî kaygılardan pek de uzak olmadığını gösterir. Bazı gazellerin genellikle matla ve makta beyitlerinin bazen ilk bazen de son dizesinden sonra Allah anlamına gelen ve derviş selamı olarak da bilinen "Hu" sözcüğü kullanılması, yine bazı gazellerinde tasavvufî anlamları olan sembolik kavramlar bulunması Lüzûmî'nin tasavvufa da uzak olmadığını gösterir.

Bu çalışmalar esnasında ve neticesinde görülmüştür ki daha nice şairin ve belki de diğer alanlardaki kişilerin eserlerinde zengin bir kültürel birikim, geçmişin bugüne taşınması gereken ruh inceliği ve güzellikleri keşfedilmeyi ve günümüze sunulmayı beklemektedir. XIX. yüzyıl Dîvân şairi Lüzûmî Ahmed Efendi'nin bu çalışmayla ve Farsça gazelleri üzerinde yapılacak daha derinlikli çalışmalarla unutulmaktan kurtulacağı ve edebiyat tarihimizde hak ettiği yeri alacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Acar, G. K. (2006), *Hafîd Dîvânı* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), CÜSBE, Sivas.

Aclûnî (1408), *Keşfu'l-Hafâ*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Açıkgöz, N. (1998), *Fuzûlî*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Adak, A. (2000), *Ali Emiri'nin Gözüyle Diyarbakırlı Şairler*, İstanbul: Kent Işıkları Yayınları.

Akalın, Ş. H. ve TOPARLI, R. vd. (2005), *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Akgül, H. (2013), *Diyarbakırlı Mâlî Dîvânı* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İÖSBE, Malatya.

Aksan, D. (2013), *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Akpınar, Ş. (2006), *Âgâh Dîvânı ve İncelenmesi* (Basılmamış Doktora Tezi) SÜSBE, Konya.

Akün, Ö. F. (2013), *Dîvân Edebiyatı*, Ankara: İsam Yayınları.

Akyüz, K. (1995, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İstanbul: İnkılap Yayınları.

Ayvazoğlu, B. (2008), *Güller Kitabı*, İstanbul: Kapı Yayınları

……... (2013), *Aşk Estetiği*, İstanbul: Kapı Yayınları

Babacan, İ. (2010), *Klasik Türk Şiirinin Son Baharı, Sebk-i Hindî*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Bağlı, M. ve Birinci, A. (2005), *Kentleşme Tarihi ve Diyarbakır'ın Kentsel Gelişi*mi", Ankara: Bilim Adamı Yayınları.

Banarlı, S. N. (1998), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I-II*, İstanbul: MEB Yayınları.

Beysanoğlu, Ş. (1985), *Diyarbakır'da Gömülü Meşhur Adamlar*, Ankara: Neyir Matbaası.

…… (1996), *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, C.I, Ankara: San Matbaası

…… (1996), *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, C. II, Ankara: Diyarbakır Tanıtma, Kültür ve Yardımlaşma Vakfı.

Bilkan, F. A. (1997), *Nâbî Dîvânı I-II*, Ankara: MEB Yayınları.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail ((1992), *El Camiu's Sahih, Tevhid, 55* İstanbul: Çağrı Yayınları.

Bursalı, M. T. (2000), *Osmanlı Müellifleri*, Hazırlayanlar: Cemal Kurnaz, Mustafa. Tatçı, Ankara: Bizim Büro Yayınları.

Çukurova, B. ve Erantepli, B. (2008), XIX. Yüzyılda Diyarbakır'ın Sosyal ve İdari Yapısı”**,** *Osmanlıdan Cumhuriyete Diyarbakır Sempozyumu Bildirileri*, C.I Ankara: Diyarbakır Valiliği ve Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Devellioğlu, F. (1996), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Hazırlayan: Aydın Sami Güneyçal, Ankara: Aydın Kitabevi.

Dilçin, C. (1986), *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı II*. (Divan Şiiri), S.415,416,417, Ankara: TDK Yayınları.

…….(2009), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları.

Efendi, A. E. (2003), *Esâmi-i Şû'arâ-yı Âmid*, Hazırlayan: Galip Güner, Nurhan Ankara: Anıl Matbaa ve Ciltevi Yayınları.

……..(2014), *Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid*, Hazırlayan: İdris KADIOĞLU Ankara: Son Çağ Yayınları

Işık, İ. (2013), Lüzûmî, *Diyarbakır Ansiklopedisi* 1. Baskı, C.III, Ankara: Elvan Yayınları.

Haspolat, K. ve Hamidi, N. (2013), Diyarbakır Sosyokültürel Tarihi 2, Dicle Üniversitesi, İstanbul: Uzman Matbaacılık.

İbn-i Ebû Şeybe (1351*), El Musannef*, Beyrut: Dâru'l-İhyâi't Turasi'l-Arabi

İnal, İ.M. K. (1970): *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi

İpekten, H. (2013), *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergah Yayınları

…….. (1996), *Nef'i Hayatı Sanatı Eserleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.

İpekten, H. ve İsen, M. vd. (1998). *Tezkirelere Göre Dîvân Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

İsen, M. (1997), *Tezkireler Işığında Dîvân Edebiyatına Bakıslar Osmanlı Kültür Coğrafyasına Bakıs, Ötelerden Bir Ses*, Ankara: Akçağ Yayınları.

İsen, M., Horata, O. vd. (2009), *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.

İslâm Ansiklopedisi (1994), İstanbul: Türkiye Diyanet Yayınları Vakfı Yayınları, C.9.

İzgöer, Z. A. (1999), *Diyarbakır Salnâmeleri*, (Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yılı Anısına), C.1, 3, İstanbul: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Kadıoğlu, İ. (2010), Diyarbekir "Encümen-i Dânişi"nin Üstad Şairi Âgâh ve Devrindeki Şairler Üzerindeki Etkisi, Diyarbakır: *Dicle Üniversitesi, SBE, Elektronik Dergisi (DÜSBED)*, Kasım, Yıl-2 Sayı 4 s.35-45, www.edusbed.com, (Erişim Tarihi: 16.10.2014)

Kahraman S. A. ve Dağlı Y. (2011), Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, İstanbul: YKY, 4. Kitap C.1

Karal, E. Z. (1988), Osmanlı Tarihi, Islahat Fermanı Devri, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, C.7

Kelebâzi, Ebu Bekir Muhammed Bin Ebi İshak (1999), *Meâni'l-Ahbâr*, (Thk.Muhammed Hasan İsmail, Ahmed Ferid El Vezirî), Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye

Kızıltaş, M. (2014), Besnili Lüzûmî Dîvânı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), BÜSBE, Bingöl.

Korkusuz, Ş. (2013), *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Diyarbekirli Devlet Memurları (Sicill-i Ahval Defterlerine Göre)* İstanbul: Toprak Kitap Yayınları.

Köksal, M. F. (2005), *Klasik Türk Şiiri Araştırmaları*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Kurnaz, C. (1997), *Dîvân Edebiyatı Yazıları*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Levend, A. S. (2013), *Dîvân Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, İstanbul: Enderun Kitapevi.

Mengi, M. (2010), *Dîvân Şiiri Yazıları*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Münāvį (2006), *Feyzü'l-Kadir*, Beyrut: Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye.

Okur M. (2006), *Dîvân-ı Vâli-i Âmedî*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), AKÜSBE, Afyonkarahisar.

Onay, T. A. (2013), *Açıklamalı Dîvân Şiiri Sözlüğü, "Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı"*, Haz. Cemal Kurnaz, Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.

Ortaylı, İ. (2001), İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İstanbul: İletişim Yayınları.

…… (2004), Osmanlı Barışı, İstanbul: Ufuk Kitap Da Yayıncılık.

Palmer, A. (1992), *Son Üç Yüz Yıl Osmanlı İmparatorluğu (Bir Çöküşün Tarihi)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Saraç, M. A. Y. (2012), *Klasik Edebiyat Bilgisi*, Belagat, İstanbul: Gökkube Yayınları.

Sosyal, O. M. (1998), *Edebi Sanatlar ve Tanınması*, İstanbul: MEB Yayınları.

Tahir, B. M. (1972), *Osmanlı Müellifleri*, Haz. A.Fikri Yavuz, İsmail Özen İstanbul: Meral Yayınları.

Tanpınar, H. A. (2013), *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tarlan, A.N. (2013), *Fuzûlî Dîvânı Şerhi*, Ankara: Dergah Yayınları.

Tuman, M. N. (2001), *Tuhfe-i Nâili, Dîvân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, Hazırlayanlar: Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, Ankara: Bizim Büro Yayınları.

Çavuşoğlu, M. (1986), "Dîvân Şiiri", *Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II* , Sayı.415, 416, 417, İstanbul: TDK Yayınları.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1986), İstanbul: Dergâh Yayınları, C.6

Ünver, İ. (1992), "Arap Harfli Türkçe Metinlerin Çevirisinde Karşılaşılan Yanlışlar", I, Ankara: *Eski Türk Edebiyatı Kolegyumu.*

…… (1993), Çeviri Yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler, Ankara: *Türkoloji Dergisi C.XI*, Ankara Üniversitesi Basımevi.

Yazır, E. M. H. (2012), *Kur'an-ı Kerim Meali*, İstanbul: Mushaf Neşriyat.

Yıldırım, N. (2006), *Fars Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Yılmaz, K. H. (2011), *Hâmî Ahmed (Diyarbekrî) Dîvânı İnceleme-Metin* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), GÜSBE, Ankara.

Yılmazçelik, İ. (1995), *XIX.Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır*, Ankara: TTK. Yayınları.

http://www.yazmalar.gov.tr,ErişimTarihi:01.09.2014

http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=50322, Erişim Tarihi: 25.11.2014

http://www.milletkutup.gov.tr, Erişim Tarihi: 01.09.2014

http://www.isam.org.tr, Erişim Tarihi: 10.09.2014

DİZİN

A

ʿAbbās, 69

ʿAbdü'l-mecid, 191

ʿAbdu'l-ḳādir, 108

ʿAbdü'l-ʿaziz, 96

ʿAcem, 185

Ādem, 66, 61, 86, 107

ʿAdn, 86

ʿAlī, 101

Allāh, 60

Aḥmed, 64, 69, 106, 107, 190

Āmid, 95, 176

ʿArabī, 174

ʿĀrif Aġa, 99, 100

B

Baġdād,81, 137, 128

Bāḳī, 179

Baṭḥā, 69

Bedeḫşān, 179

Behzād, 81

Beşīr Aġa, 100

C

Cem, 83, 107, 95, 109, 110, 131, 134, 154, 178

Cemşīd, 111

Cevzā, 111, 150

Ceyḥūn, 77

Ç

Çīn, 117

D

Dāvud, 65, 68

Dārā, 63, 92

Dabbetü'l-arż, 67

Derviş Efendi, 108

Dicle, 137, 138, 178, 160, 165

Diyārbekir, 96, 97

Diyār-ı Rūm, 81

F

Fāṭıma, 100

Ferhād, 81, 85, 107, 138, 189

Ferīdūñ, 192

Ferḳadān, 64

Fürāt, 143

G

Genc-i Şāygān, 64

Geylān, 108

H

Ḫāce Selmān, 179

Ḥaḳḳ, 183, 190, 191

Ḫalef, 108

Ḥamza, 71

Hārūt, 158

Hāşimī, 168

Hātif, 196

Havvā, 71

Ḫızır, 143

Hindū, 177, 193

Ḫoten, 191, 125, 160, 161

Hūd, 71

Ḫuld, 205, 191

Ḫüdā, 64, 71, 96, 106, 170, 191, 192

Ḫüdāvend, 170

Hümā, 88, 89, 160, 185

Ḥüseyin, 69

Ḫüsrev, 63, 196

İ

İbrāhim, 69

İdrīs,69

İlāhī, 74, 111, 160, 169,

İlyās, 69

ʿİsā, 69

İṣfahān, 76

İsḥaḳ, 69

İskender, 95, 113, 114, 115, 125

İslām, 96

İsmāʿil, 69

K

Kaʿbe, 176, 191

Ḳays, 77, 120, 123, 137, 138, 139, 131, 150, 162, 172, 188, 189, 190

Kefūsedzāde, 98

Kerbelā, 105

Keyḫüsrev, 83, 192

Keyvān, 86

Kūhken, 77

Ḳureyşī, 168

L

Las, 167

Leyli,77

Loḳmān, 69

Lūṭ, 69

M

Maḥmūd, 107, 107

Mārūt, 157

Mecnūn, 77, 85, 86, 125, 133, 136, 170,

Mecūsi, 191

Medine, 75

Mekke, 73

Meryem, 82

Mevlā, 65, 165, 182,

Mevlānā, 66

Mesīḥā, 65, 67, 77, 84, 172

Miʿrāc, 64

Muḥammed, 206, 207

Muḥarrem, 105, 143

Murtażā, 105

Mūsā, 69,99

Muṣṭafā, 106, 107, 165

N

Nāhīd, 111

Niẓāmī, 91, 92

Nūḥ, 78

O

Oṣmān, 69, 109

ʿOṣmānī, 191

Ö

ʿÖmer, 69

ʿÖrfī-yi Rūm, 65

P

Penc- genc, 92

R

Resūlallah, 64

Rabb,65, 77, 69, 77, 100, 135, 137, 171, 170, 191

Rıḍvān, 99

Rıżā, 100

S

Ṣafvet, 99

Ṣāliḥ, 69

Siʿird, 108

Sīmurġ, 118, 119, 161, 173

Sühā, 66

Süleymān, 69

Skender (İskender), 95, 113, 114, 114, 125, 192

Sidre, 90, 103, 73, 177, 185

Ş

Şimr, 105

Şīt, 69

Şīrīn, 77

T

Ṭāhā, 69

Ṭūbā, 67, 103, 177

Y

Yaḥyā, 66, 69

Yaʿḳūb, 69

Yeʾcūc, 114, 115

Yeṣrib, 69

Yezdān, 111, 143

Yezīd, 105, 143

Yūnus, 69

Yūsuf, 69, 115, 120

Yūşa, 69

Z

Ẕekeriyyā, 69

Zelīḫā, 99

Zühre, 89, 101, 101, 126, 132

Züleyḫā, 115, 144

Ẕü'l-ḳarneyn, 69

Zülküfl, 69

EKLER

EK. 1. LÜZÛMÎ AHMED EFENDİ DÎVÂNI TIPKIBASIM

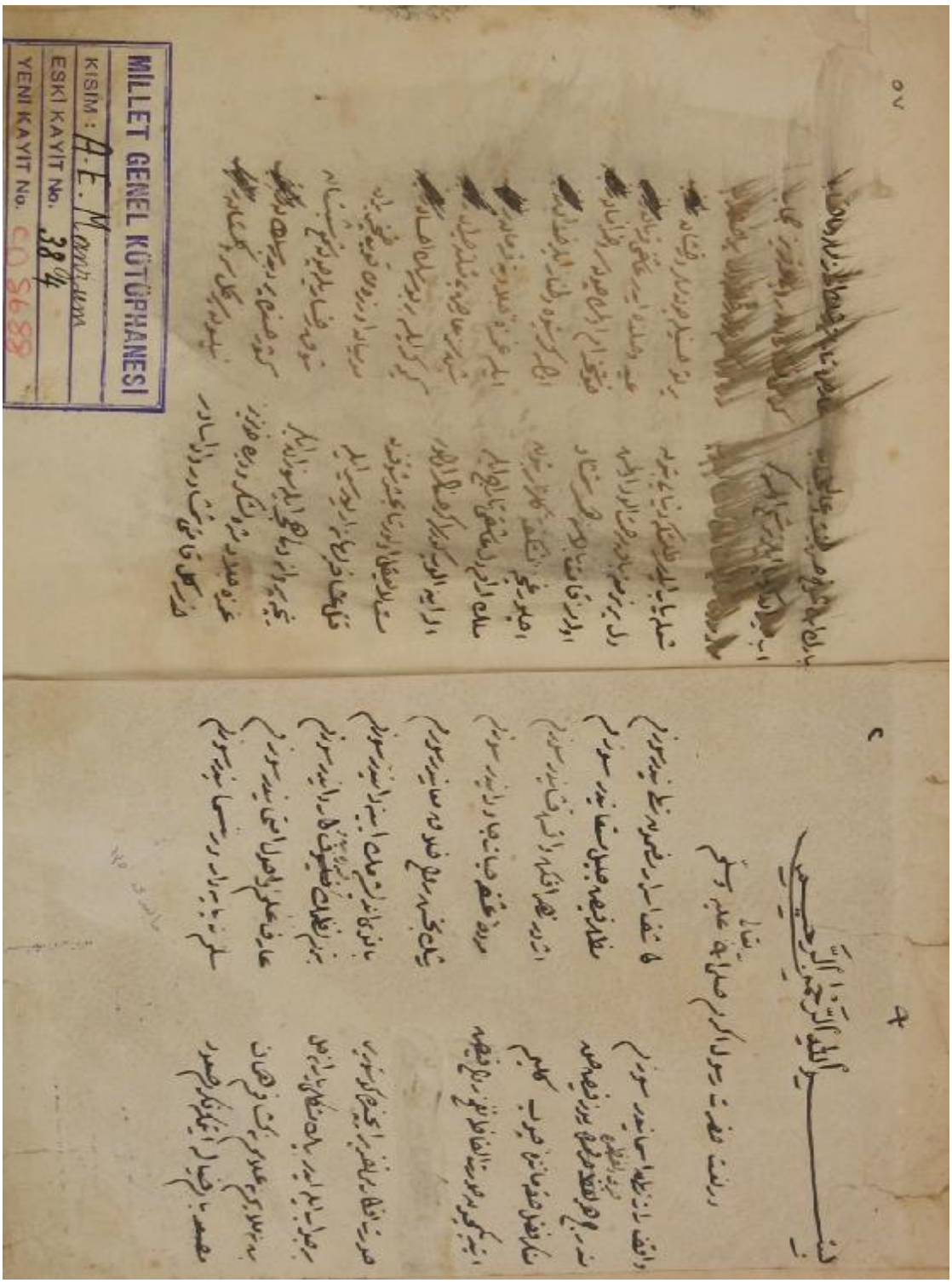

MİLLET GENEL KÜTÜPHANESİ
KISIM : A.E. Manisa
ESKİ KAYIT No. 384
YENİ KAYIT No. 00568

تاریخ فوت کفوسه زاده در والده افندی در سعود

حضرت والده افندی کیم مادام — بذل لطف ایدرکار رحمانه
فکر عقبا دن بویله بر شفقتگر سه — دار الندای سیدیه امانه

دیدم تاریخ نزدی اغلیوب
جنت الاعلا دیه اول انور مکانه

رفعت ایت اکلدی عالمی — رای رشید یه بوزه حکم قضا
کیم زلیخا خانه اولمیه امانی — مرفع رضا ایدوب عزم بقا

فوته تاریخ جوهر سویلدم
کلشن رضوانه اولدی برصفا

تاریخ ولادت فرزند عارف اغا

یارب ایه کوهر تابنده صدفدن — صانکه ایه لولوی زی قیمت نابشفا
برج عصمته طوغوب برماه طفل پاک — اولدی بر ذره کوکب درج کبی روشنفزا
یقصه کلدی نظره نظر افکنه شوقله — زینت صدر عالم اولدی قرة العین طفل دلربا
صفحه روی وجودی جمالی سیه ایدوب — کور دیدلر بیه موسی صفدر اسمین اکا

طول عمر یله جلدل وجاه ایله اقبال ایله — ضبط مصرایه بوطفل جناب کبریا

حقه کوهر دله لرزی سویلدم تاریخنی
عارف اغا یه کنیه اولدی بوجمل جانبخا

تاریخ ولادت دیگر ایه هم برای ولادت فرزند دیگر اوست

یارب ایه زهی شاخه نهال شرف — صانکه ایه زهی درج صدف اظرف
قودیلر اسمه علی مخلص رضی رضا — کلیجان عالمه بوجمل بیمه اشرف
منتخب اولمه نوله والد سی عارف اغا — ویردی صفه بویله اکا کوهر بیکزه
یرقوانلره شهود اولدیلر درج تابه رضی — اولدی سرونده شکفته جوهر دلجوی صدف
والد سی طالع رضا یه یاکیه یاقوب — اولدی نابود دلبر اشرف صفته ظالم اسف

ده دوشوب دیه سرلزدی اول جوهر تاریخ
اولدی سلوك یه سعد و بوضیه خلف

تاریخ فوت شوهر زاده ایله والده افندی در سعود

فوته تاریخ لزدی بودر

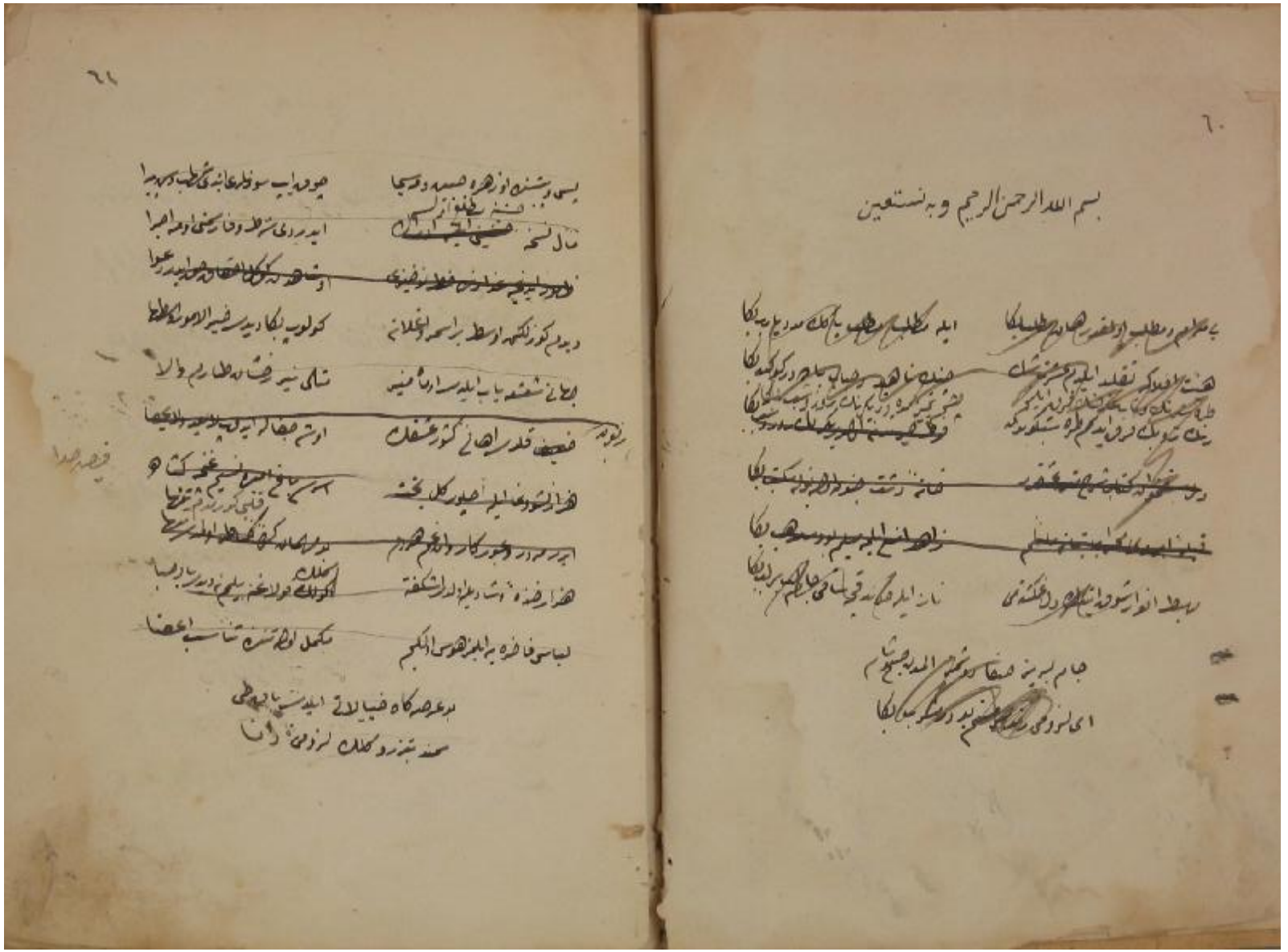

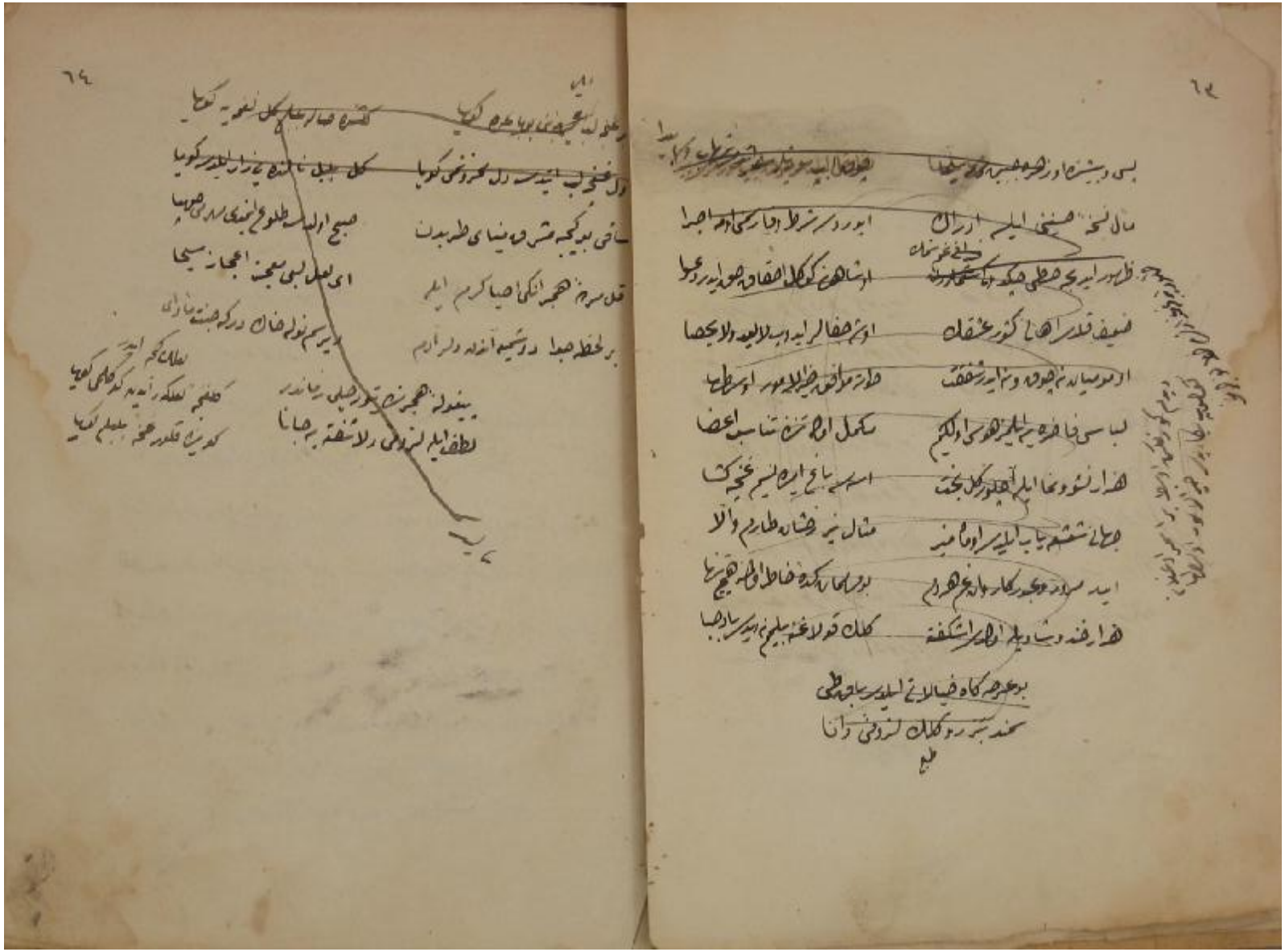

نظاً سدهٔ واطه با بخط فرمارز ضمام کلم اوقه بلند استفنا

انشاد سرو قدان پایه مثال جوی
دل لرزی شکلیسنه استفنا

رشکم حوتشنه بحر طوفانجه اولوریسا فغانه نم نارسزار آمیز اولوریسا
سوته بسوته ضیعه کردوله اولور کریم زردوزی نه یکمال صنعتجه اولوریسا
خرام ناز ایله اطه سروقه رفتاره کلدکجه جباره طیلعشاه ایچره رشحه اولور
اولور سم غمزه وابروی جانانک ضیالیله یاغم ایچره تیغ وضیغم خونریز اولور
رقیبه بخت مزور آدر عشقی اولور کوکلم تجنبکم قرنه رشوع جفا انکیز اولوریسا
صفار رضانه قلبم اولور شوقیله مالامال نه م ساقی الرشه ساغر لبریز اولور
قال
تقول اعاشقانه غمزه ومزکارانه ولبرانه خدنک غلطفشانه ودشنه سریز اولور
قناعت پیشکانک نخل امانی قالور یکرنک جبانه کم ایسار وکرمکه پایه اولور

ایدرکسب اکتساب طالعم والا
نزومی کریمه مثل قطره نایه اولوریسا

سرشته عاده ولیسه غم ایله برخانه در دنیا خراب اباد یاشیار به ویرانه در دنیا
عجبمی طوکی معمور ایدرسن طلعم زخرا یی معمور ذکر ایله لبریز پیمانه در دنیا
ایچنده جام افنا ایله کستی اولماز بولمورسه ای اولورسه سراب ویرانه در دنیا
بنای راحت اقصو دنیا یه بنا ایدرم بقدر ایله اولماز محکم کاشانه در دنیا
جمال شعره زوال خوابه کرانه یاسی ایدرانه عیوبه اولی الابصاره رازفانه در دنیا
اولماه سعد حسنات ایله کورنه لولوی رخشان بولنمز نه صدف ویله بر درر دانه در دنیا

نه تکیه اشنای لذت جام بقا اولمه
نزومی ایلیجه فارغ ویکانه زیبا

تکیه زغلت ایدر جبه وبند استفنا عجبمی اتربجه نکنه استفنا
ایدفت وحشی پایوالی اشیانه اوشه لانه سوار سمند استفنا
عذار صبح ایله فوطه کیمیم ایدر اوطفل عشوه کرم پیشخند استفنا

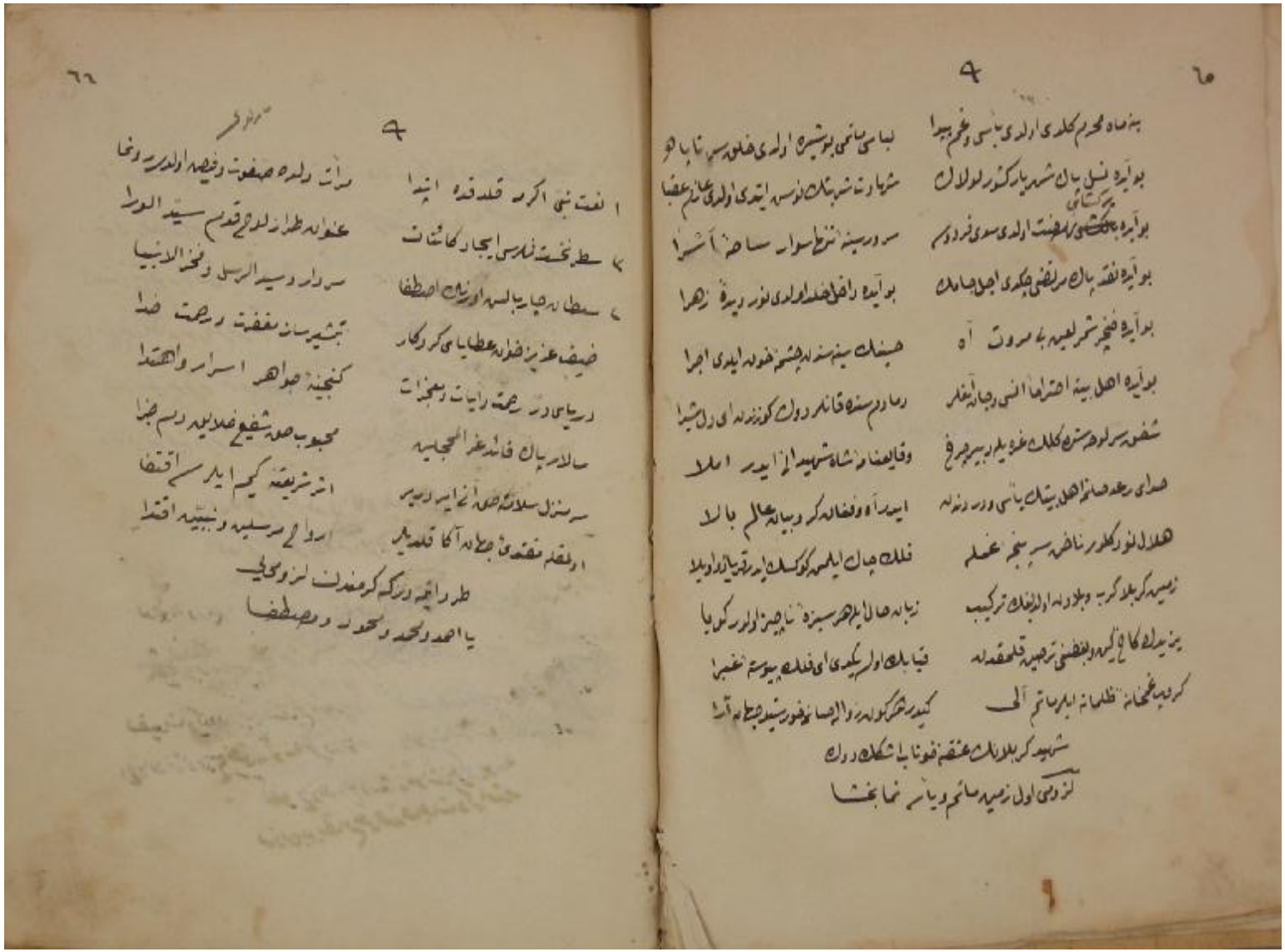

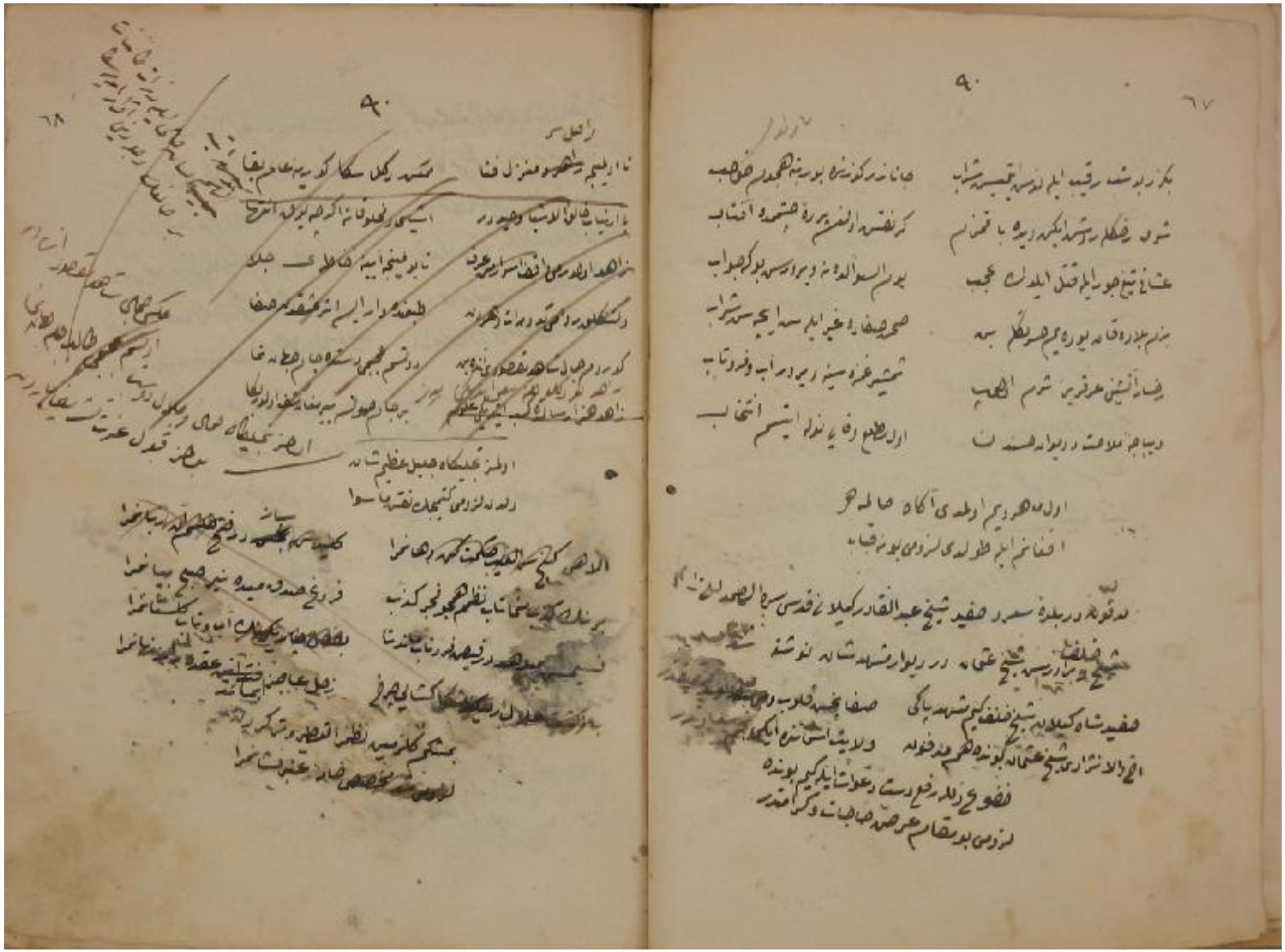

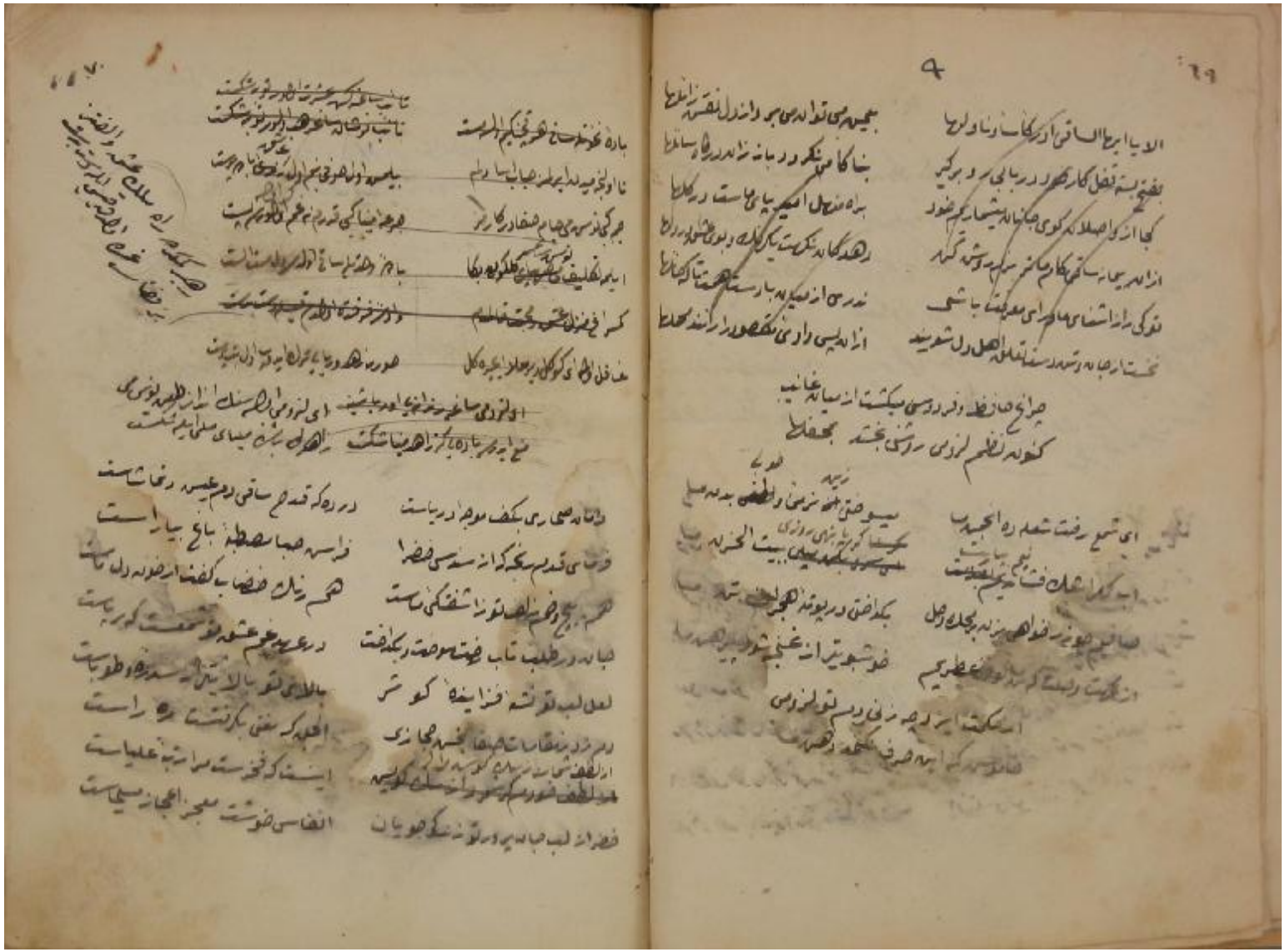

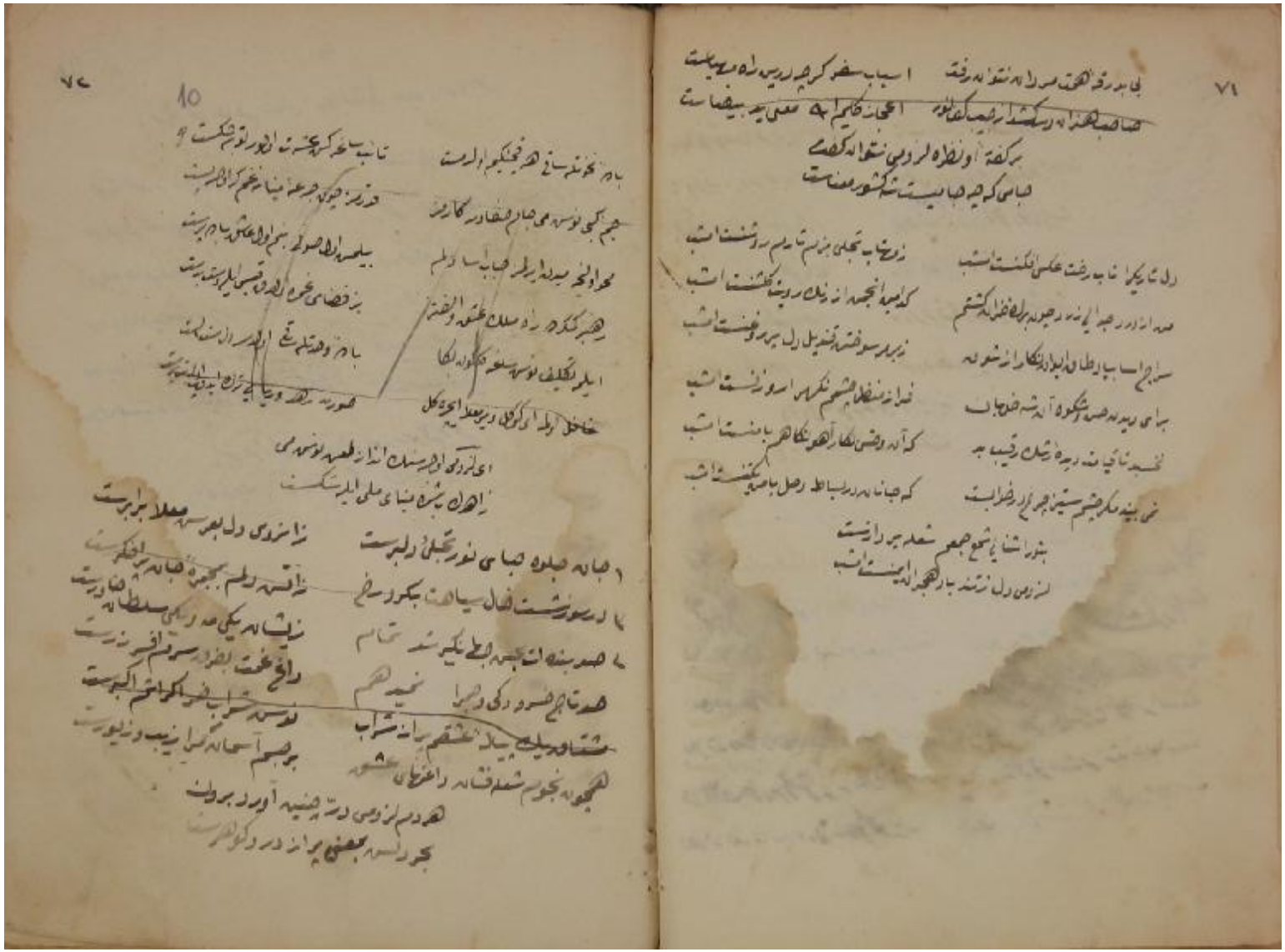

مرثیہ فخر عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم

قوت احمد را نہ تنہا انس و جانہ بگریستند
جملہ اہل رسیدہ و اسمانہ بگریستند

عزم فخر العالمین را کہ شنیدند اہ زمانہ
یکسر اشیدند بر کروبیانہ بگریستند

در ربیع عالم کہ رحلت کرد با سوز و لقا
در فراق اصحاب بے حال و مونسانہ بگریستند

در رجا دیدست رسیدہ شد بکمال ریقا
زیدہ کدورتہا ضلوۃ ماندند رضوانہ بگریستند

امید بعوانہ یا کسد کہ شد غایب زعیدہ
ضعفا در ظلمت بماندند اندوہ بگریستند

سدرہ جنت را کہ آمد طاوس عرشی رو گرفتہ
سدرہ سیکنند زیدہ غم قد سیانہ بگریستند

بیتہ خولہ کہ لرزد جسم خود زیدہ غم تو ہم
کاندریدہ یاسی والم یکسر جانہ بگریستند

ھیت

ھزار حیف ز ملک اہلیب رقیب غیبت
از عشوہ سازی عمار عداوتا شکیب غیبت

ای بسوزد کہ وعدہ وصل ز بیغہ او بود
فقار کانی الدار او الغدیب غیبت

کلبی جانہ بر شوق عطای شاعر ور
ھوا سر نفسہ عمل او لو رفطیب غیبت

ھا یا ملک بگیر و اہ صبر ابلہ
ایہ ز کلی رضی بیا ز خلق لیب غیبت

شفای زخم لرزد بجہ ایہ فرجیاہ
دوا سر درد بیزار اتیمولہ طبیب غیبت

صبا بوی حیات سیدہ دم کاید
غم زیادہ کند اشتیاقم افزاید

ز فیضہ قطرہ از لجہ افاضہ بحور
شیہ صدف طبع صدہ گہر زاید

بہ سوز حسرت سر از الم غم خود بر بردم
بجوطوطی طبع لطیفم اگر شکر خاید

ھمیہ بطلد ز ایشان راست کہ سرو
بحال زدرسی صدہ فضہ بہ فزاید

چنان بران سمہ رزد و جیب شوق ز بافت
بحکم شرع جزای او قطع ید باید

بلطف با سطہ رزاد ھر کہ فرستست
رھسپہ بخوانہ عطای رکر یالاید

بشمع بزم فنای جمالہ چو پروانہ
ز دور شہید جمالہ سوختہ نمی شاید

نو روز شد نسیم بگلزار میوزد
اهلک عزیم ضلعه بست جمعه کند

ما نیز رخت عزم بر آن جمعه بریم
بر ان سفر بسوی جمعه بار میبرد

از پرده بلند نواهای بلبلان
بالوی غنچه پرده ناموس میدرد

ای ناجی خزانه اشفتگی سرو
سرو در هوای تجلی برو قد صبر برد

او خیز شرح سینه بصد رای محرمت
بر نخم رای صائب فلک جای کی بود

خواهد نشانی بنده از آنه آهوی حرم
بر موی باد رشته رفضا نمیدود

ای ماه نو بحال اسیران عشقرا
زان فلک سیاه فرمانه میکنز

قمری بسرو قید مکن خود رکفت
ازادگی بسرو بلند انه نیستور

ابنای فضل سائل حال و تحفه تجلنه
اکنون متاع فضل و هنر کس نمیخرد

تشریف ده بخانه ما باری یکدمه تا
عاشق در فراق تو جانها چه میکند

روز نخست آنکه غمت کرد کنز خیال
سر تا بپای جسم از آن تر شکوفه میکند

پیغام وصل تو چو رسانیم گوش جان
جانم چو غنچه رقصه زان نظر طرب میکند

شد فصل گل نوروز در رسید وقت عیش و نوشه
تا سحر ز کیف ساغر پیمان نشکند

سبزه کرد او وحشی نگار او نجم بدیه
قیمت ایدسیر دیو دیه دیر رقیبه نویه

او شوخ ترکتی چیست ایلیر بر دسیر ایله
قل اتخار و زادان میانیلن تویه

صفای برمیلر ماه بلند افتر ملن
فلکده اولمز هرگز غزالرا مالیه

الاهی سرو رشک حرمانه وقد دلجوله
اونانه برو دیه بنه مالیه تمیه

تعلل ایت کریم لطف دیور یزدانم
عطای غیبیدنه ایت قطع رشته امیه

دیوکوم کریکار ایدیه فضلیه
اوقدر سر قوی اف نا کی وجیه

سوده مایشید دیه سو تخیر شود الله

سخنور هنر بیان عالم اشعار اله
هیچ ایتمه نظم لری دیه نظیه

ای بری خصال و رشک ای ده امیه
قیلمه فی ایتمه و رغبه ایلیه بنی نظیه

ایته نوله بیضه دیه فلک آلف
ایتدم لبک ای ماه منیر دلکی لیه

کعل البصر خاک درک ای بری نگاره
زیبا متاع ایلیه کیمسه خدر میه

کوه راه دم سرمه قرنه بیضه یا حکمه
زاهد ایدر اکاکده بایه تا میه

بر عیسی خلق نظمی یا نه رقیه لری
قیلمه اوره اللهه شوقه جوزنا ایله نا میه

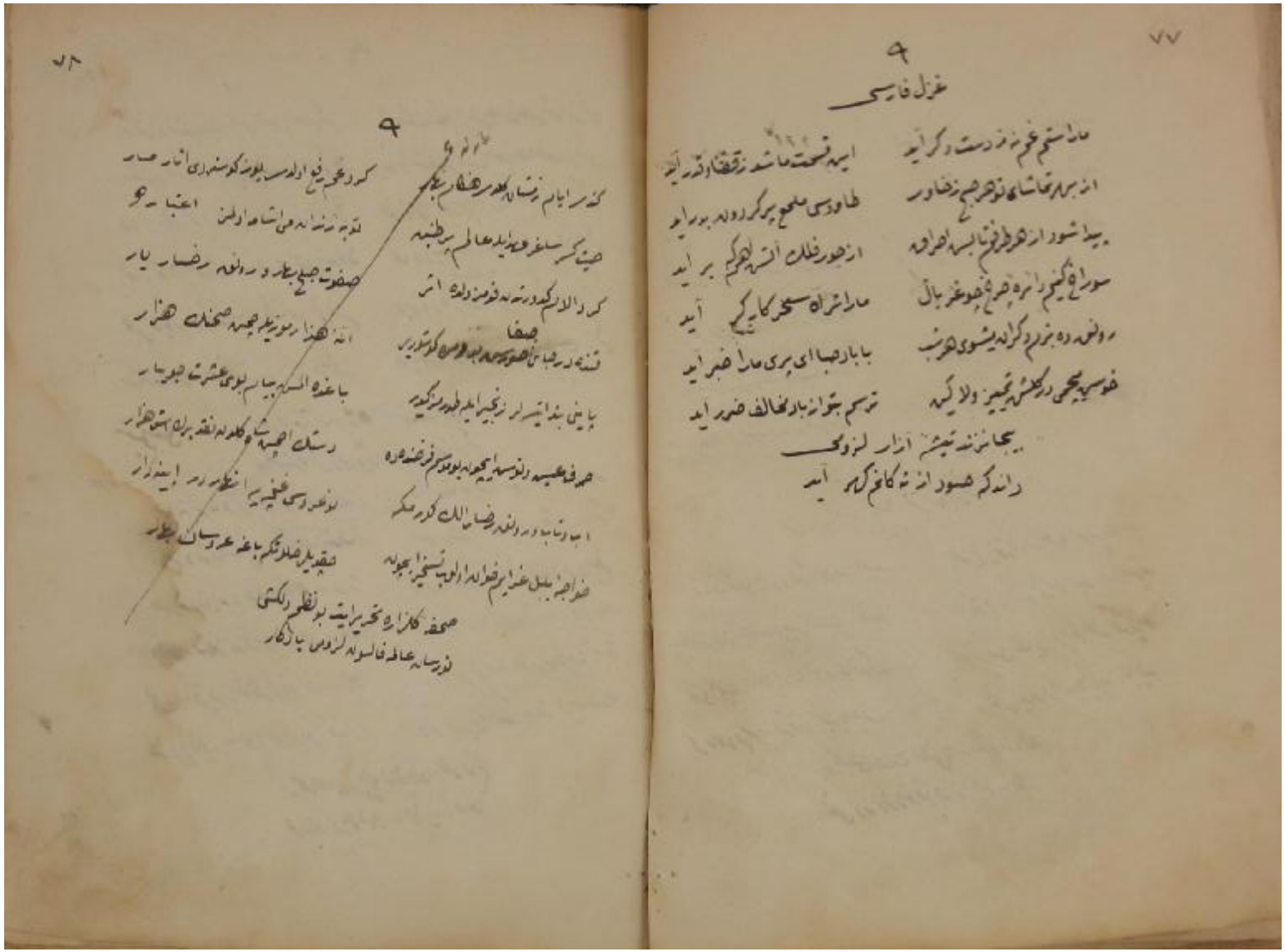

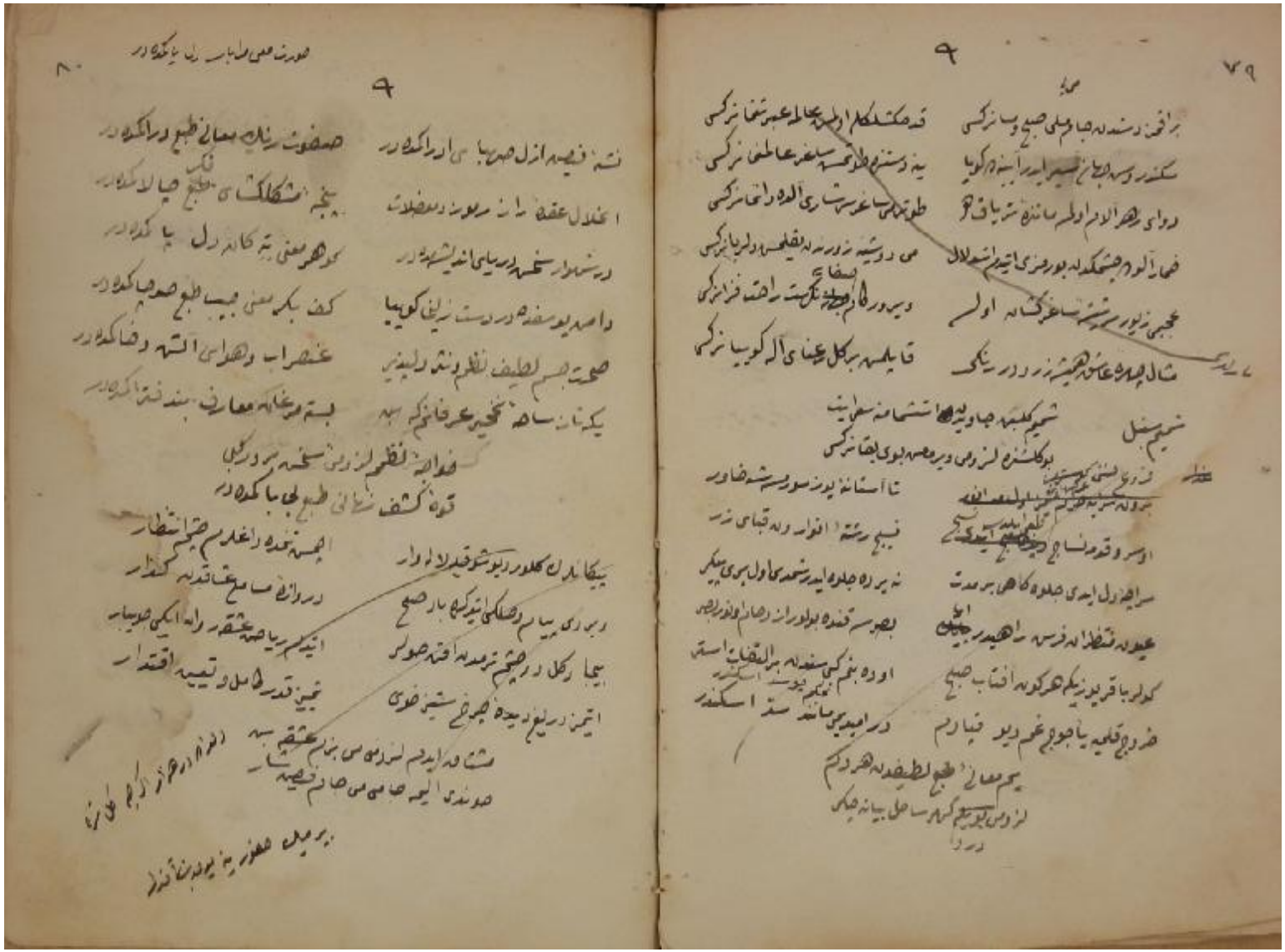

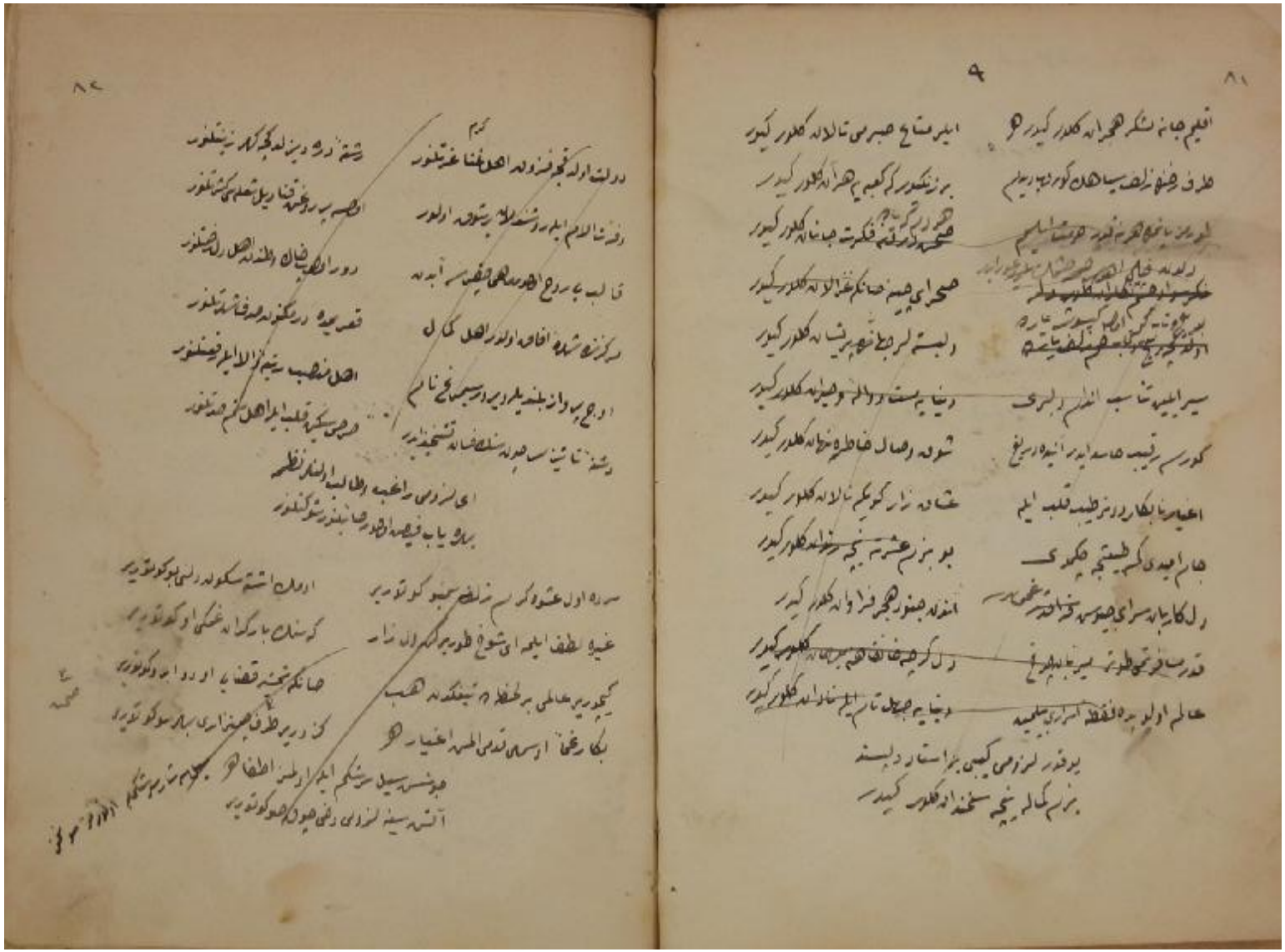

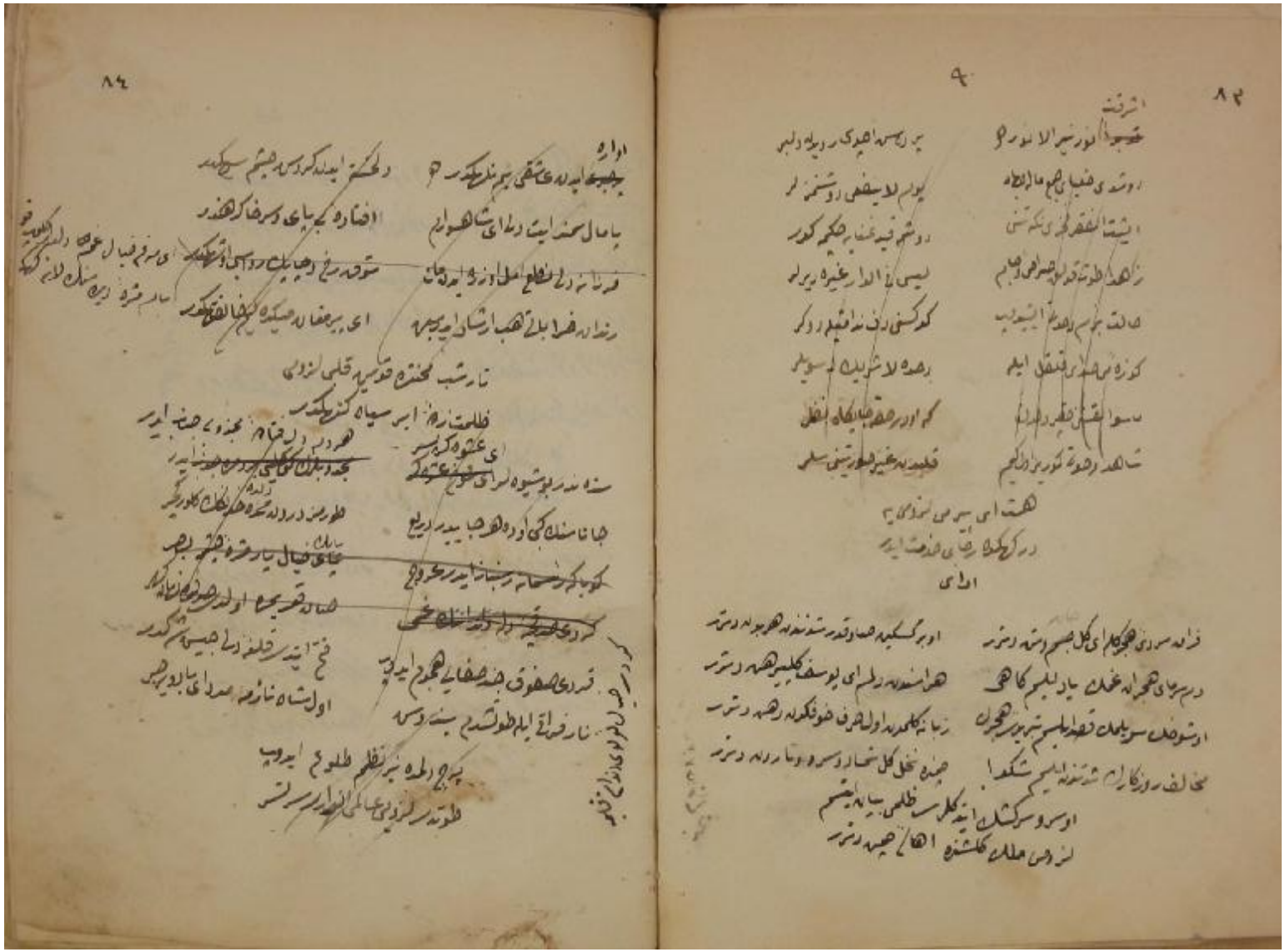

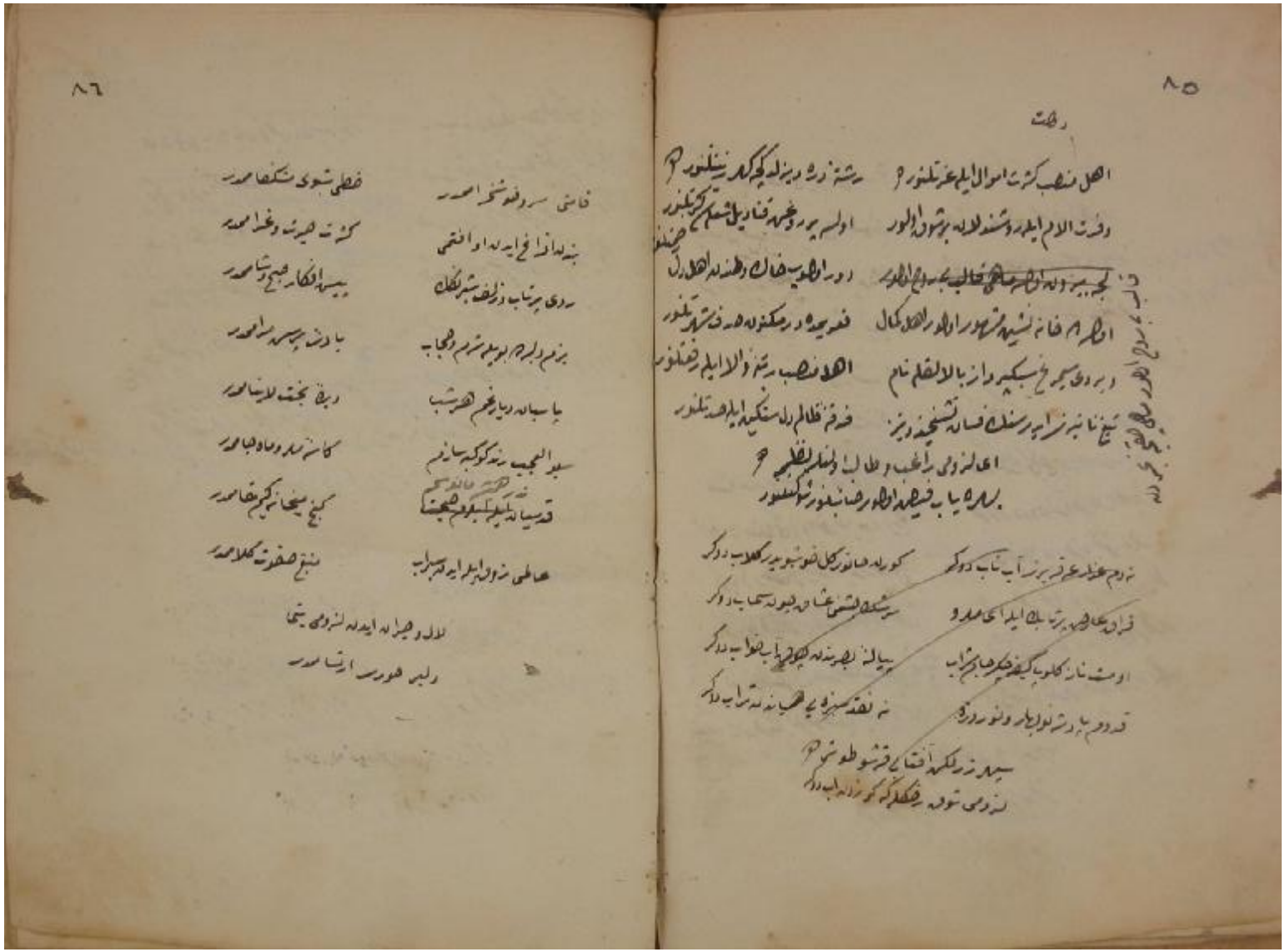

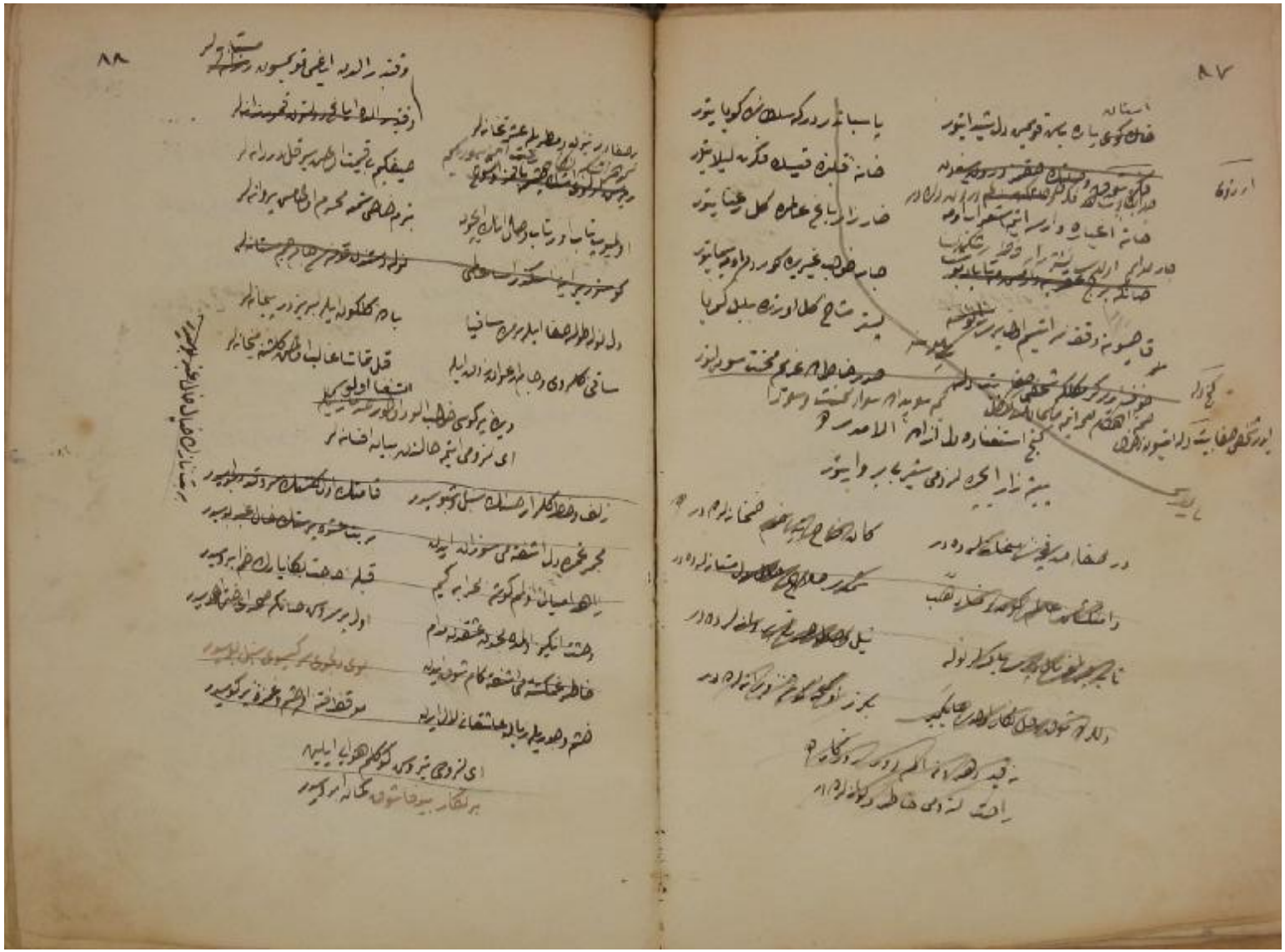

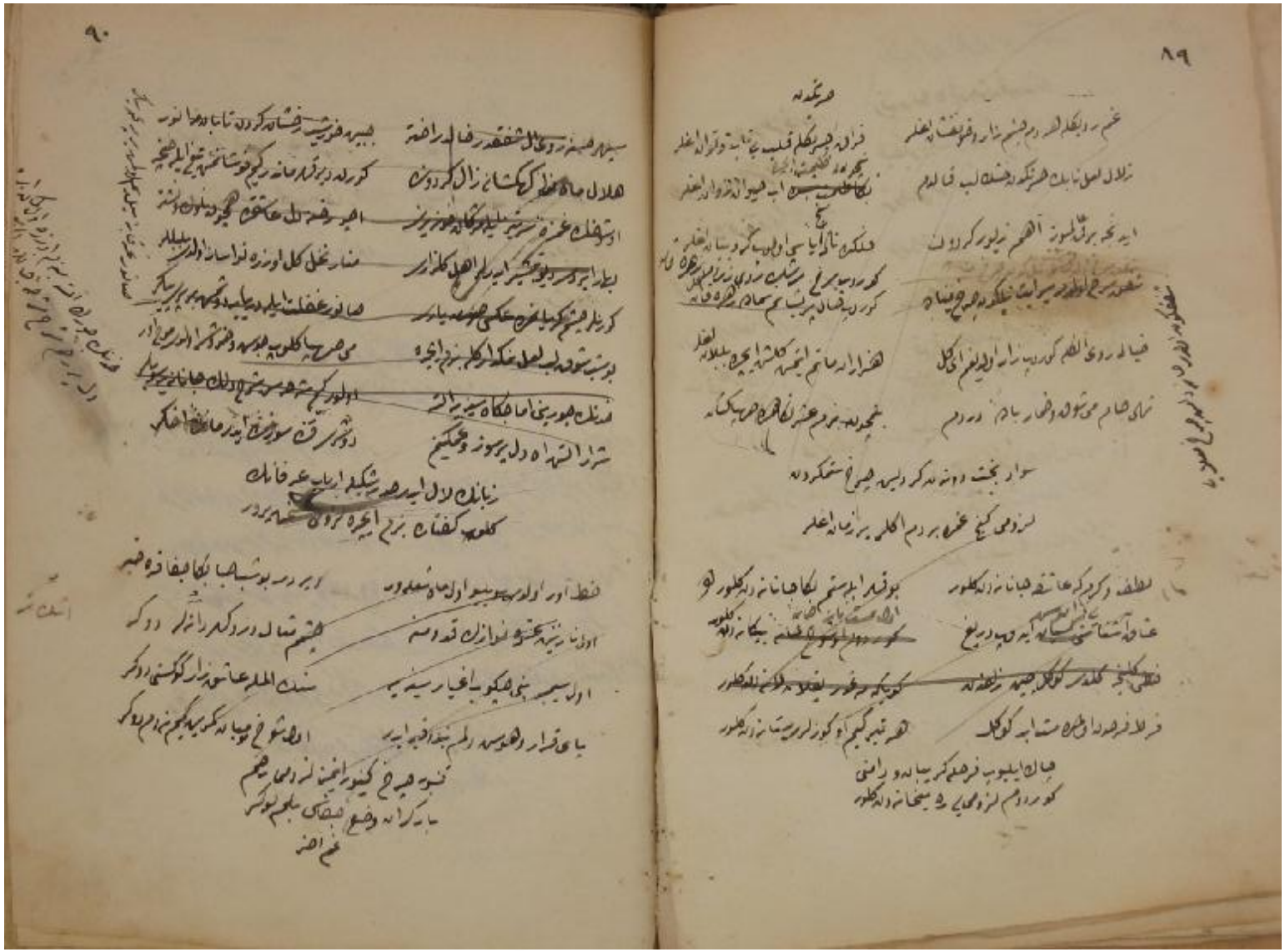

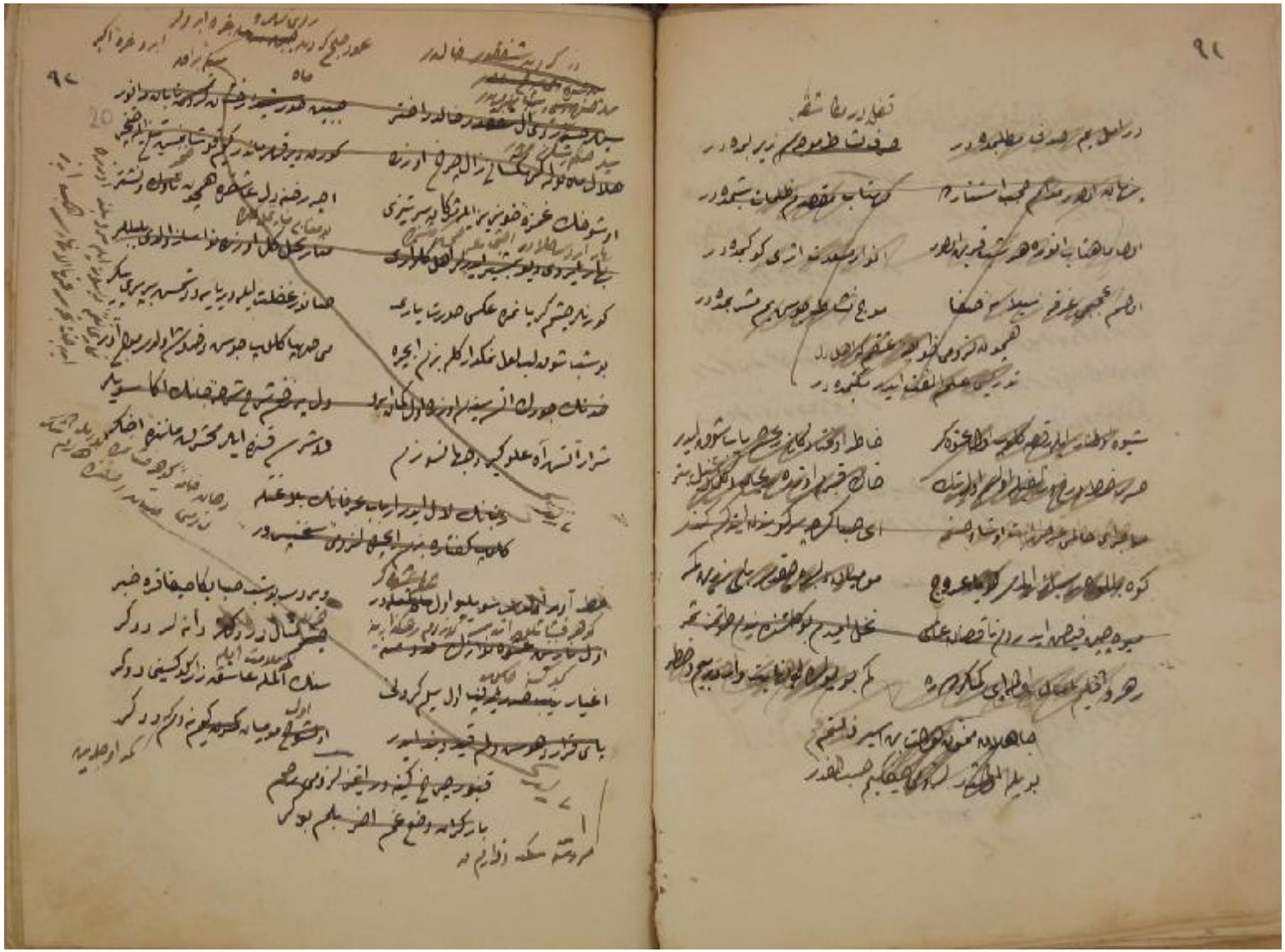

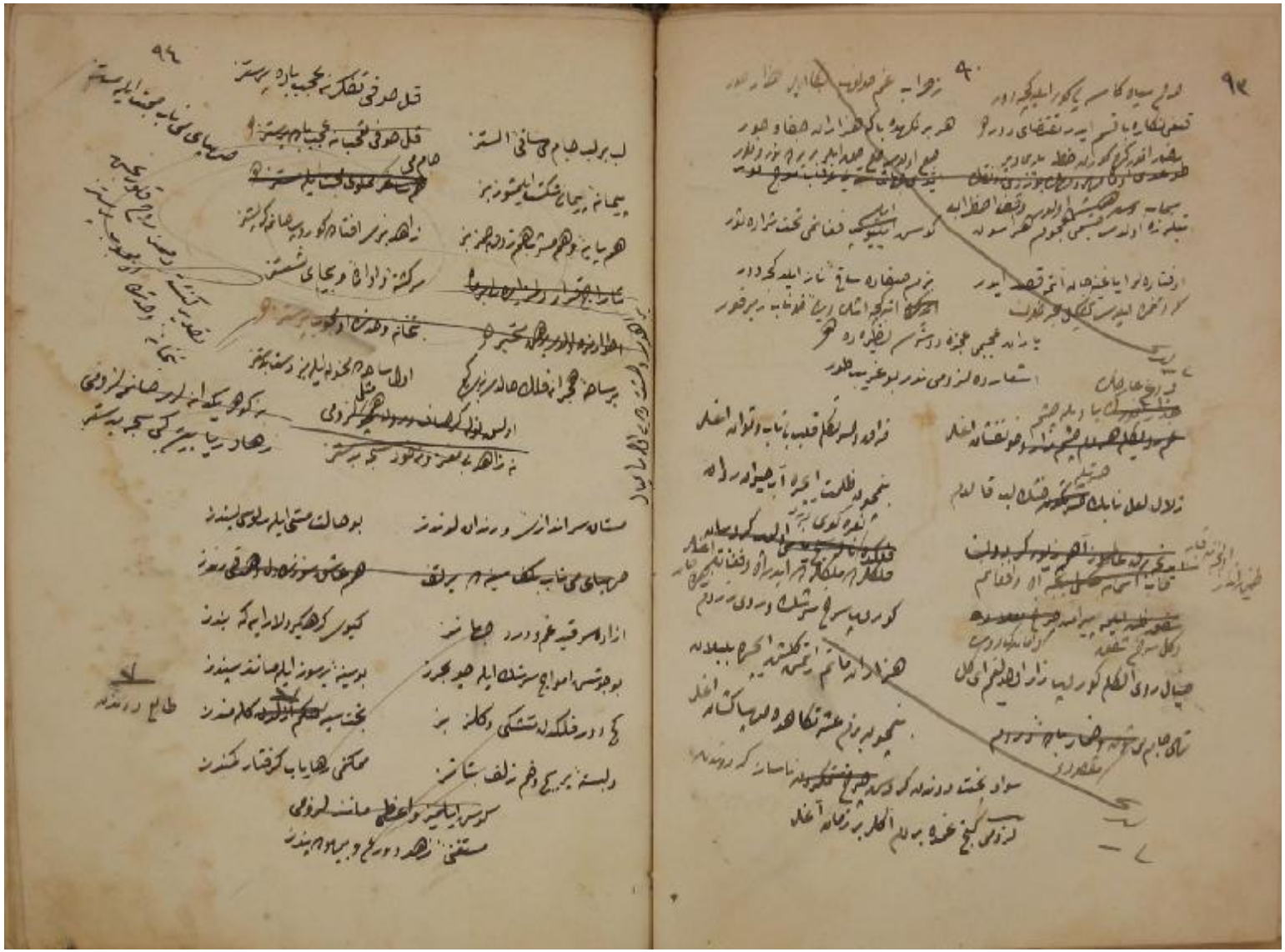

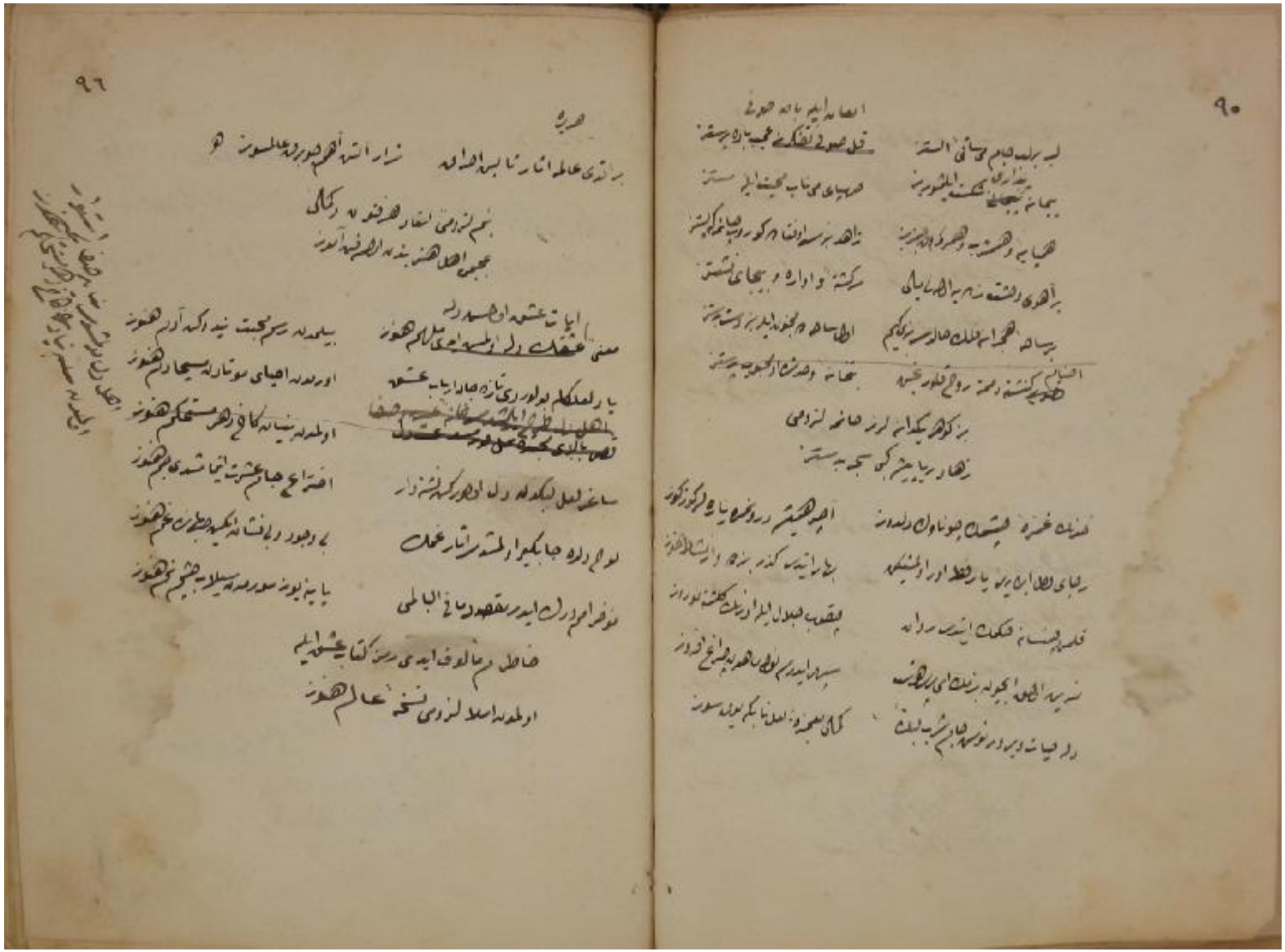

شاه در دام بلای تحیر ز غم صحرای عشق
سرمه اکلیل زد اندوه غم سودای عشق

ای دل سودای افتاده شامل عقل و دلم
هوس سیلاب زیر موج دریای عشق

در دو بیابان بر در دکینی دفع ابر
بشقه کیفیت دیر و ناقوس می صهبای عشق

مشتری را در نوای عشاق نقد جانها بایلم
نیشه افزای و کلاه شوخ قدر کالای عشق

بسته زنجیر سودا ایدر مجنون دلم
شک سرطان غم غم لیلای عشق

اولمز شایانه قیمت جان سودای دلم
کالا جانه اولمز اگر تعفان عشقه

ای لرزوی شور کلزار محبت بنم
عندلیب نغمه ساز و طاوطی گویای عشق

آه من الحسرت والافتراق
الربه قلبی ملیء الشقاوه

یاندی کوکلم آتشه هجرانایله
دوشدی دردن شراقه

بوکدی بلوم یارکرانه محمومم
زار الم طاقتمی آیدی طاقه

صبر بیتانه واه ایله غم
قدر قسم اوریه بوطاقه ورداوه

یا ایره لم یاره یا یوقه اولم
جانه ایلوار اولیله ایدرانقاذه

زوره صفا نوله یعنی بیلمزم
زخمه غم ایلم بنم اولیله مداوه

بر شهرلی سوزوری هفت یم
دلده نرزوی کاوله نار فراق

کور دوم ایلری ناقوی غیاره طیانمه
اول غنچه یه بکزه کم سرخاره طیانمه

رندان قوله کریشتی قیدان صفا دنه
سرکه ده میخانه ده ریواده طیانمه

دل قصه خانه زلفیه قوانمه ایدنمز
خال در دلداره وفاداره طیانمه

صوفه وحال ایتمه آه شوری سزادر
صوفه صوره کم جانلره جفا کاره طیانمه

مانند نرزوی عجبا وارمی جانه
نار و ستم چرخ جفا کاره طیانمه

یاندی دلم شراره غم فراقه
خاکستر ایتدی جسمی ایله غم فراق

دادی کار حسینلر وا ایتمز نگار
یارب بوجانسزه غیری دوشمه سر غم فراق

اغلاتمز ایچون زیر دوام اشتعال
حالا بنم اولیله دوشمه دم فراق

باغ محمد کوچه دیر دراید ذیل یکی
چشمه ده قید ایتمه سون بنم فراق

اردم هوای شاهر دیاطمه ده اکلمز
یارب نه تیره عالم اولدی عالم فراقه

صیفاکه الواح ریو یایه ایدیه سف
ایتدی محمد بنم سیل یم فراق

اول مهر درده یه یلم ماکیچ محمد ده
علو تمه نه نرزوی یانسم کرچه ماتم فراقه

الوداع ای نیر برج صباحت الوداع — الوداع ای ماه تابان ملاحت الوداع

الوداع ای غنچه باغ لطافت الوداع — الوداع ای سنبل صحن شباب الوداع

الوداع ای هجر دلسوز کلم جیب و دامنم — چاک چاک بکده در دست ملامت

الوداع ای مه انظار رشک نقش پا — قاله شهرا هنده تا صبح قیامت الوداع

الوداع ای [illegible] — ایده خاکستر لهیب نار فرقت

تلخی هجر لب لعلکله چشم دیدم — دوکسه لا یقدر اکر اشک ندامت

اشتیاقه سه رخسار کله چشم کورمیه — تا صباح حشره دک بر خواب راحت

غرقه امواج خون ایلر جهانی قورقرم — چشم پر خونمده که سیلاب حسرت

سن سر رهده لزومی دیده ده خونه دوکمده
بویله در امر جلیل رب عزت الوداع

٩

کلک قدرت صحیفه رخسار کبی یازدقده خط — خال عنبر بولرک [illegible] نقط

[illegible] — [illegible] خط

[illegible] — [illegible] دیدم لا فیه الا فی الوسط

[illegible] — جستجوی سوی بغداد امله هجو شط

رجله بلا - اشکله — نام قیسی ایلیه زیب سر طومار عشق هو
سهو قلمشدر لزومی اسمی یازمسه غلط

وار دل بعد ریکر لزومی سوزلرم
نسخه اشعارم کورمز نسخه حرف غلط
[illegible] محرم حریم طنجه حرف غلط

٩

[illegible] — تا اولیجه ساغر کلرنک می بکف

ای در بیعدیل بولنمز سمانک — در ثمینه و کوهر ایله طولسه صدف

اول ماه نوایدنجه خدنکینی در کمان — خورشید یا نصیب دیو کوکسک طوتر هدف

دست ستمله سینه ناخنه باتیدر بر فلک — بزم حبابنده کوکسکی کرمه مثال دف

راه محبته ایاغم باصدیغم زمان — فرهاد و قیس دهشت ایله اولدی بر طرف

ایتمز دخول حلقه ذکر محبته هو — بیک کره سویلسم دخی زهاده لا تخف

قیس ایلدی مقام محبتده انفصال
شعدی سنم لزومی [illegible] خلف
[illegible]

یوسف بیا ایدر زندانده قانه ریحه دل
سنه جام جم قانه ریحه دل

کتابه رویه اینم لطفاً کره تسلیم
اوصلکه صدقه خلوصم اینانه ریحه دل

زلال نبع مقصوده تسلسل اولدقسه
طوقمه چشم وصلم بولاندیریحه دل

نوازشلر ایدم مقام طوتیرسه عشاقه
اوصاحبی ضرابه صفا ایدر ایاندیریحه دل

یاشلی حسرتنه قدر کوزلرمه اولمخلی
کنار حوضنا ملسوا اوزاندیریحه دل

اوشوخی بزم صفاده اوتوشدکجه یتیرمز
دیدار حکایتنه صاقی اوصاندیریحه دل

هوای عشوه ایدرسه ی دشمنلر نازه
عنانه صبر ایدالده دوشانه ریحه دل

ذبح ایدیوبرسه کر وصاله لعلنه
دوال وصلنه کوکلم دولاندیریحه دل

فراق نالیه ایدرسه اوسنلی فاطرلاه
دلنوازی سکه آهم قاراندیریحه دل

روشنم عینی ایدم قانه بولاغه دونه دونه
اوطفلی وضع صفا ایدر اوناندیریحه دل

جانانه زلال یاب اولدرسه صیم قلکه
سوزنده آهم طیاندیریحه دل

دلایه رحم ایدوب شهرایه نصاندن یاقاسی
چراغ یفنه بختی یاندیریحه دل

یاغمه کوزیاشم ایدرسه نانه املم
سحاب تیر فضاسی دوقاندیریحه دل

دلخسته اولدرسه کرم یاره یاره چشمه نا
نقود سیم سرشکم قاراندیریحه دل

مثال مغزا اللدن کلنه عزایم ضوایه
کلید وصل وصلم دولاندیریحه دل

سرشکم چشم اقتدم مثال ابر سطره
زمید فضلکه ایدرسه صدلاندیریحه دل

لزومی نظره ایدرسه محو صاحی نانیه ایلدم
یکدرسه قانیه یاشلر قیاندیریحه دل

نوریحسه سلام انوار عذارکه دسنلر
غبطه سانه صبیه تابه ارکه دسنلر

صانکیم عقد ثریا سینه افدکره
ای دللا عذارم داغه ارکه دسنلر

کلستانه عشوه ایرانه نازایتکلده
ای کل صدبرگ صد چاک قزارکه دسنلر

نوسمه جام نظم افتدکجه سیر انجمزدلی
نشئه لعل شرابه فوشکوارکه دسنلر

فانه زلف نازلی نظم ایدوکسم صدام
ناولی دلده وزعشقلی یکنارکه دسنلر

سودیکم کوردم شام چاق نظم ایلیه
ارزوسم نیلفه مشکبارکه دسنلر

ایتدکجه اعیت لزومینه یوسف افندی
باعث سوفوره صحه اشتهارکه دسنلر

سرشکلی چشم تر روشهوسیاره اولورکیده دل
قالدرسه بویله یم یکنارا اولورکیده دل

کتابه خونابه یازیوب اطفال مکتبده
اراشاسی ریوزوقاره اولورکیده دل

اولورکه لاله باغ اعیانه ایچره
بیدقانه و رشحه چشمه اولورکیده دل

زمید شوره ایده آبیاری چشم
دیدار طراوتنه سبزه زاراولورکیده دل

غبار قطی کلورنوره قونه رفع یاره
روزیه عقده دل یعنی اولورکیده دل

کرز تحریر ایلقه پای دلدارکه
ولیه عقده دل خاکساراولورکیده دل

حلوه وحسنی فواره روشنم محو
لزومی نظره اطفاً آشکاراولورکیده دل

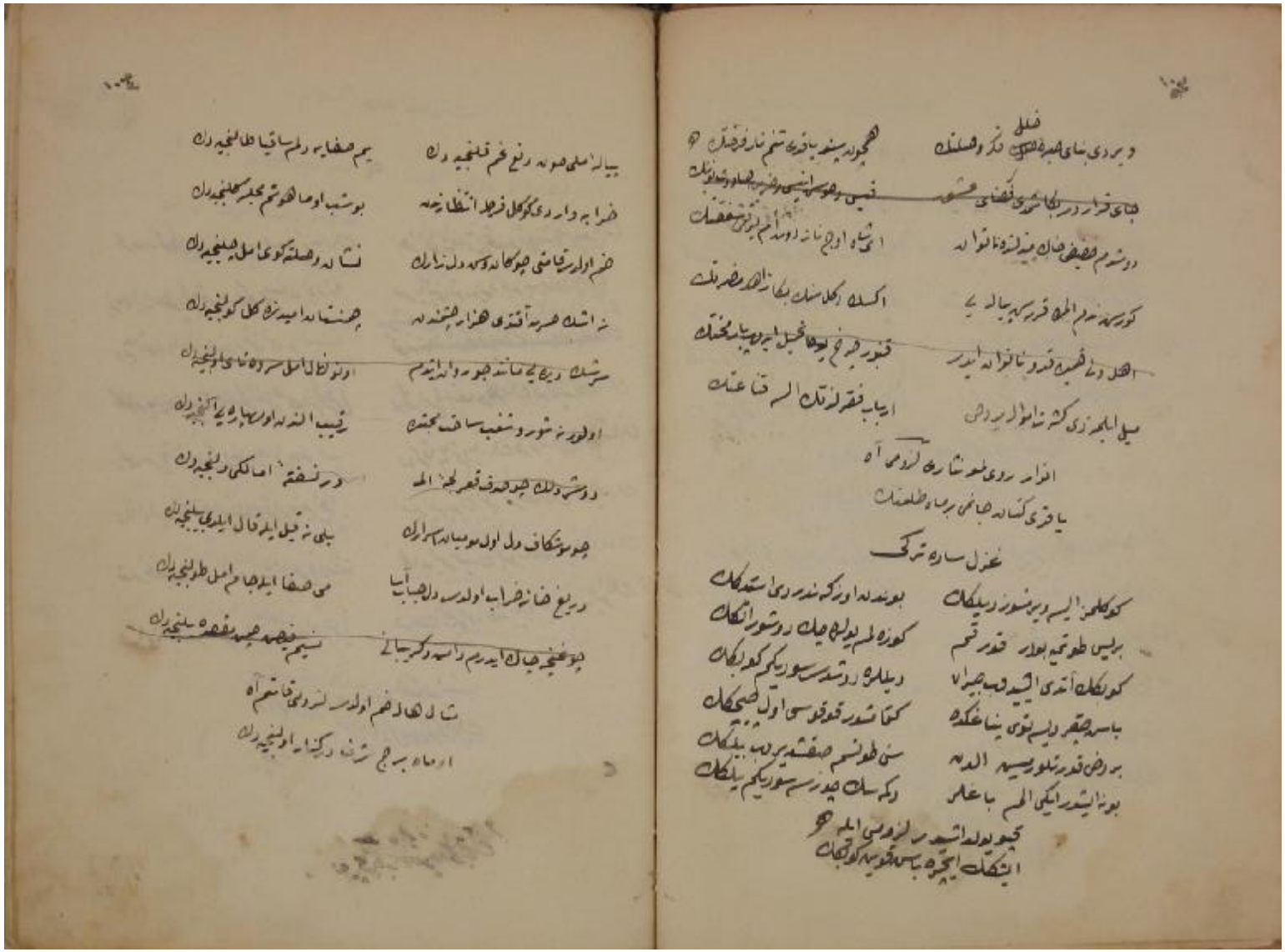

٩

محمد در کونین جان ایوب حبیب و کریمان — عزا طوبی ماشه تجدید قتل شاه شهیدان

بوده اول مظهر کیم شمر بد دکه ی سنانه او زده — سر پاکینی نور دیده محبوب یزدانان

رحم عاشور و یارم یقینه رحمتی ای دل — سر شیطان لانه کوبیلان نالهٔ زینب یانان

کلور یاره حسینان سر کدشتی صحبه سر کیم حرفی — کوستاشه صحبه سنان اصحاب غفلتان

دکل سر فی شفعه کروبیان عالم علوی — دکل رمح شعاع کلاسان خورشید رخشانان

وفا و لطف ی سنه ای خلق قوم یزید ایچره — دوکرقانه باترم ریاسان طلوت سبط شاه دیشانان

ندر تخفیف قدر اهل بیتک ای چرخ بر آفت — اسیر بلو بیدان جمیع سر تفانان نقد جانان

صدای العطش اهل بیت آه ایتدکه ای چرخ — جواب ایتمز بیسن محبوب حقه یه قوی زمانان

قزلباش رقعه ال عبا یا دیله افغانه ایتمه — فراقنه زهره رانسوه سیره کیجه کوندوز یانان

کیجه رحمتله ترایه کتیه ان کروه کروبانان

نعت نبی علیه الصلاة والسلام

ای جلب نزا تو بارک ایجاد — خانه زیده بعض تو آباد هو

صیت تشریف نور رحمی کو فتار — طاقه کسری صدای کسری زاد

تو یا سلطان انبیاء و رسل — تو یا نور صفای ستوده نژاد

تو یا بشر زجله مخلوق — تو یا محمد و کونه و نور جبار

تو یا اصل وفروع تشتی چهت — تو یا کامل تو یی کزیده شار

بنیه بن نعت تو رحمی هو — به زکاته شکر قضاد

بس بضاعته رفخر ایم از نیه — وطمع از فکرت تو فضل عباد

تو شهی اجرمه بده کسه شار — عفو امن نیست جز صلاة وسلام

مدکم رحم زنم زلفت تو — بده روحا روبم فدای تو بار

تو کو برحمته شفیع شوی — بود آنا به بفضل صفه آثار

نازیه جاه شه دو زکرت
صفه یه غفله رلسه تای نکفار

برخمار ایتدی بنی نشئه صهبای امل
ایتدی سرمست دلی باده مینای امل

بولمز سن سن او آهو نگهی اولمیجق
بیک نکا بدلر ایله عازم صحرای امل

اولمز مرحله مقصده تا کیم موصول
زیر دامانه نه ممکن چکلهای امل

کیده سز راهبری اولمز خضر توفیق
منزل مطلبه بادیه پیمای امل

ایلدی نجه کستاخ ایله یوسف مانند
جیب و دامانمی حد چاک زلیخای

ویردی سیلابه بیانی دلی همچو حباب
طوته لم نشئه قزاورمی صحرای امل

ظلمت لیله هجرانه تحمل ایدنلر
روزینی روشن ایدرمز مجلای امل

اولمیه غرقه امواج یم درد و بلا
اولمز دسترس کوهر یکتای امل

بخش ایدر اینه قلب لزومی یه صفا
عکس رونق فکنه شاهد رعنای امل

دلی

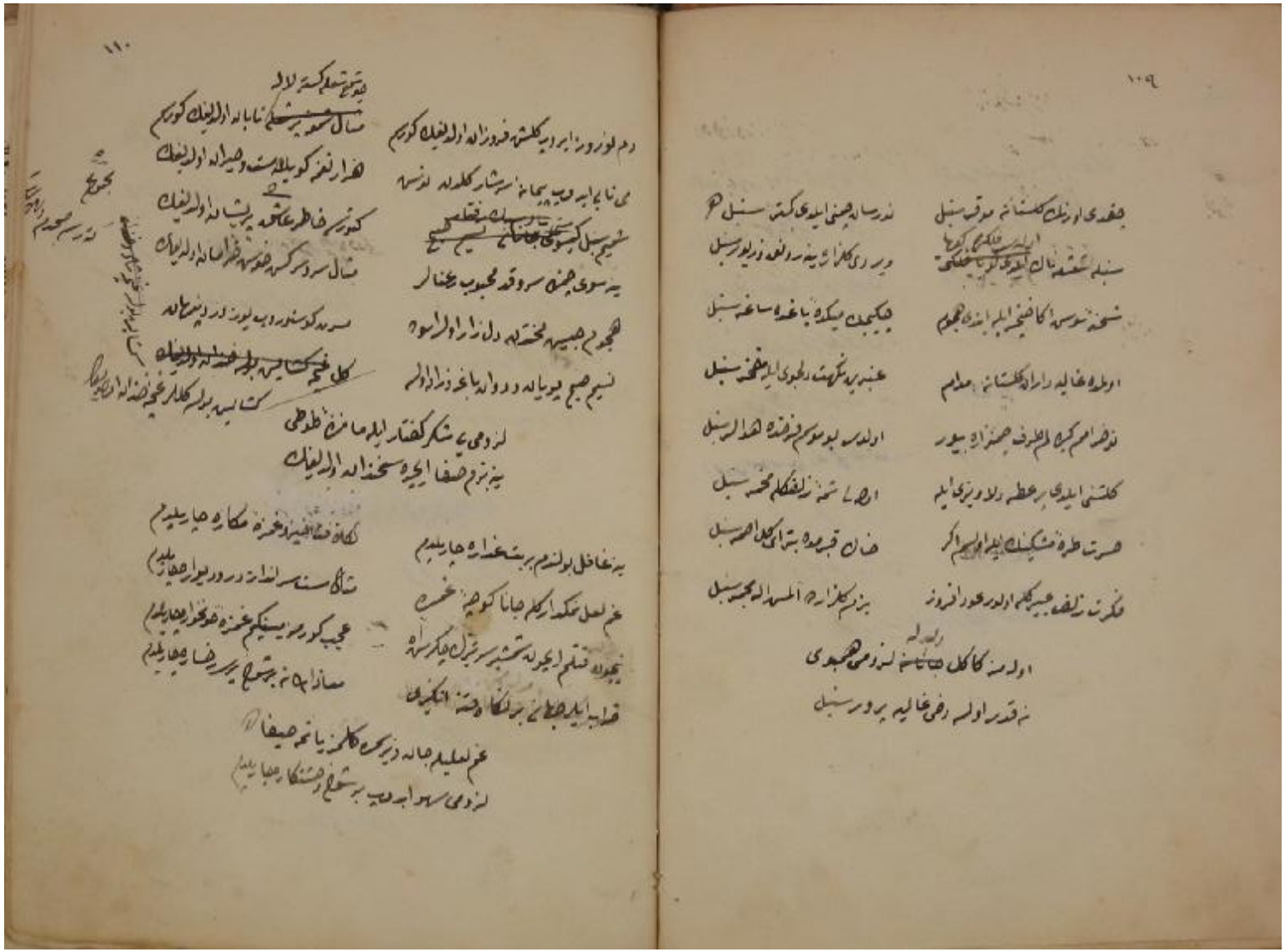

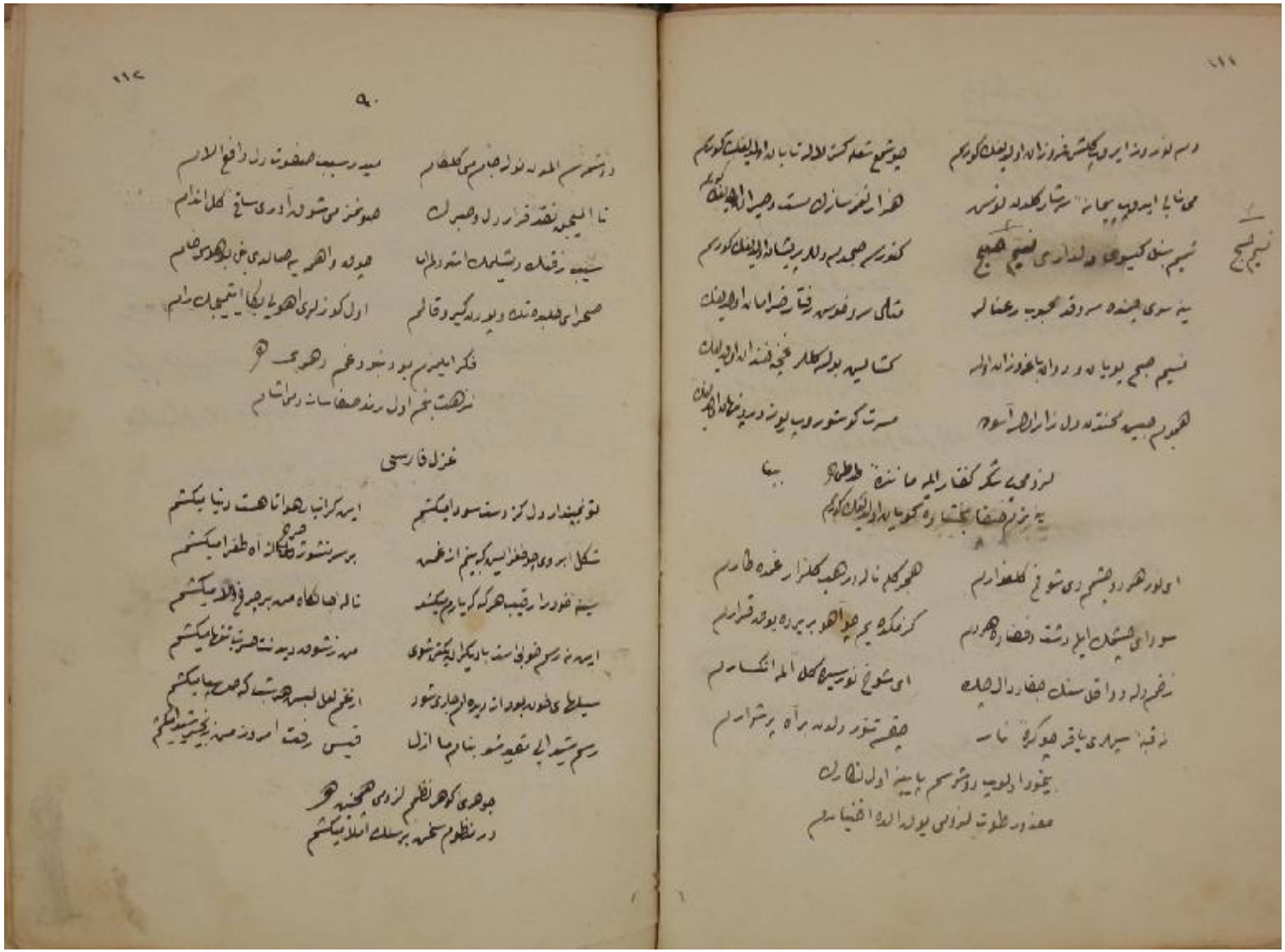

۱۱۱

دم نو در زنار بوی پیکشم خرزنار اندر گلو پیچم
چو شمع شعله کشت لاله تا باد اجل پیچد کو پیچم

می ناب ایده پیمانه پر کن بلبل نو سر
خدا این ساز را تا هست رسم اجل پیچد کو پیچم

نسیم صبح

نسیم سنبل کیسو ها و لعل یار می پیچد
کف زر صبح و لاله پر شاخ اجل پیچد کو پیچم

بنه سوی فتنه سر وقد محبوب رعنا نه
مثال سرو خود سر قد راست اجل پیچد

نسیم صبح بویا نه و رد باغ خورنا نه
کنا یه بوی کلاه خسته دلان اجل پیچد

نگویم قصه گفته دل زار اندر آسوده
مرت کو شور و بی تو نه دیده خاطر اجل پیچد

لمزدحی شکر گفتار الیه ما شاء فاطمه بیا

بیا بزم صفا بختا ره کو باید اجل پیچد کو پیچم

ای نور هر دو چشم دی شوخ گلعذارم
هر گل نا دار شعبه گلزار غنچه خارم

سودای شیدان ایل رشت دلفگارم
گر مکه بی چو تو بی بر یوحد قرارم

زخم دل دواقی سنان جفا دار الجلد
ای شوخ تو بسیه کل الم انگارم

نرقبه سیاری یا قبه چو گرد ناب
چقدر تنور دلده بر آه پر شرارم

یخود ادبیه روشن کم با بینه اول نگارم
معذور عظوت لوانی یوله اده اقتیارم

۱۱۲

۹۰

دوشم سر الده نه له جارم می کلفام
سیه رسیده صفوت نه دل دافع الالام

نا الیمه نقد قرار دل وصبر ل
صوخنه می شوده آوری ساقی گلاندام

سیه رقبله رشیدان استه دلم
هیده واقعه یه صاله ی من بلاهوی خام

صحرای فلیه شده دیو رده گیرو قالم
اول کوزلری اهوی یکا یتیجان دام

فکر ایلیه م بو دشوار غم راحتی
نرخت غم اول رند صفاسانه رسانام

غزل فارسی

تو بیخبار دل کز دست سودا میکشم
ایده کرا بجدا ناهست رنیا میکشم

شکل ابروی چو طغرا سیه کرینم از غمه
بر سر نشوه طاکاه طغرا میکشم

سینه خود را رقیب هر که کریارم بکند
نا له جانکاه مده بر چرخ فلا میکشم

ایده نه رسم خوبان ست با دیگران شوی
مده نشوده دیده نه قصه تا خط میکشم

سیلطی خوده بوده نه ریه اوصاری شور
ایغم لعل لبسه چشت که صحرا میکشم

رسم تیه ایا تقیه شو بنام ما ازل
قیس رفت امده مده بخیر شد میکشم

چو هری کو هر نظم لزوی گنجینه
در نظوم سخنه بر سلک انشا میکشم

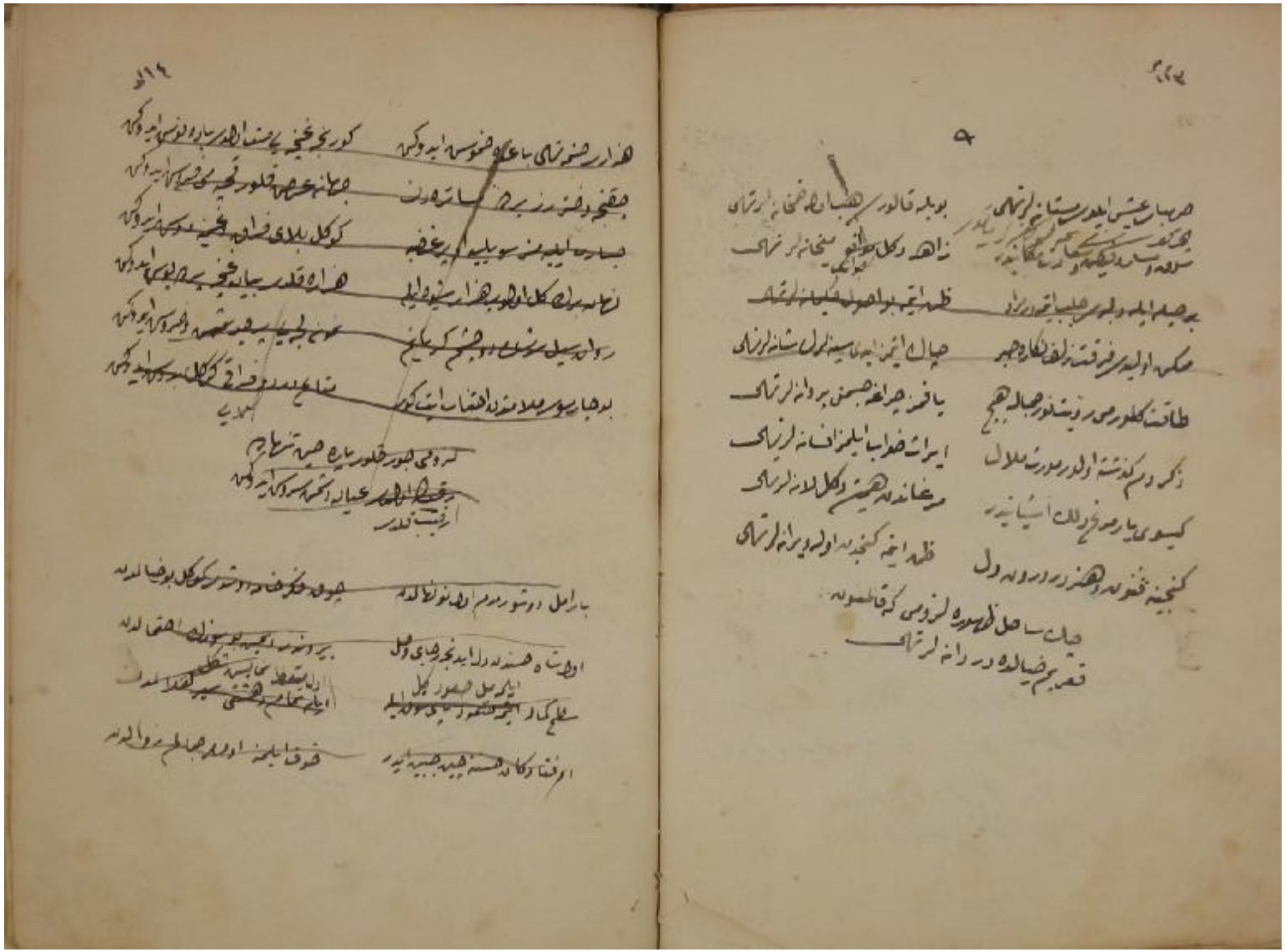

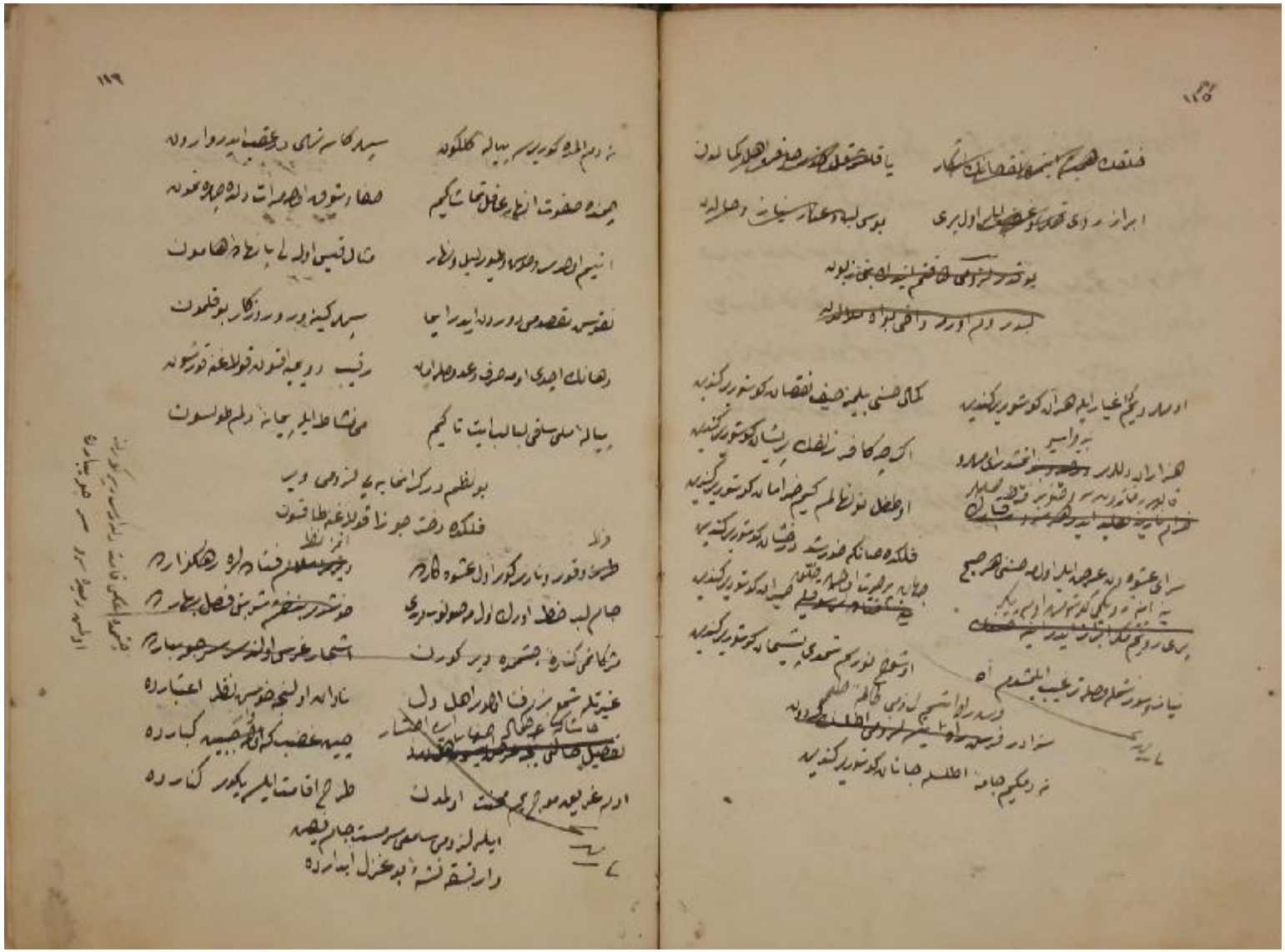

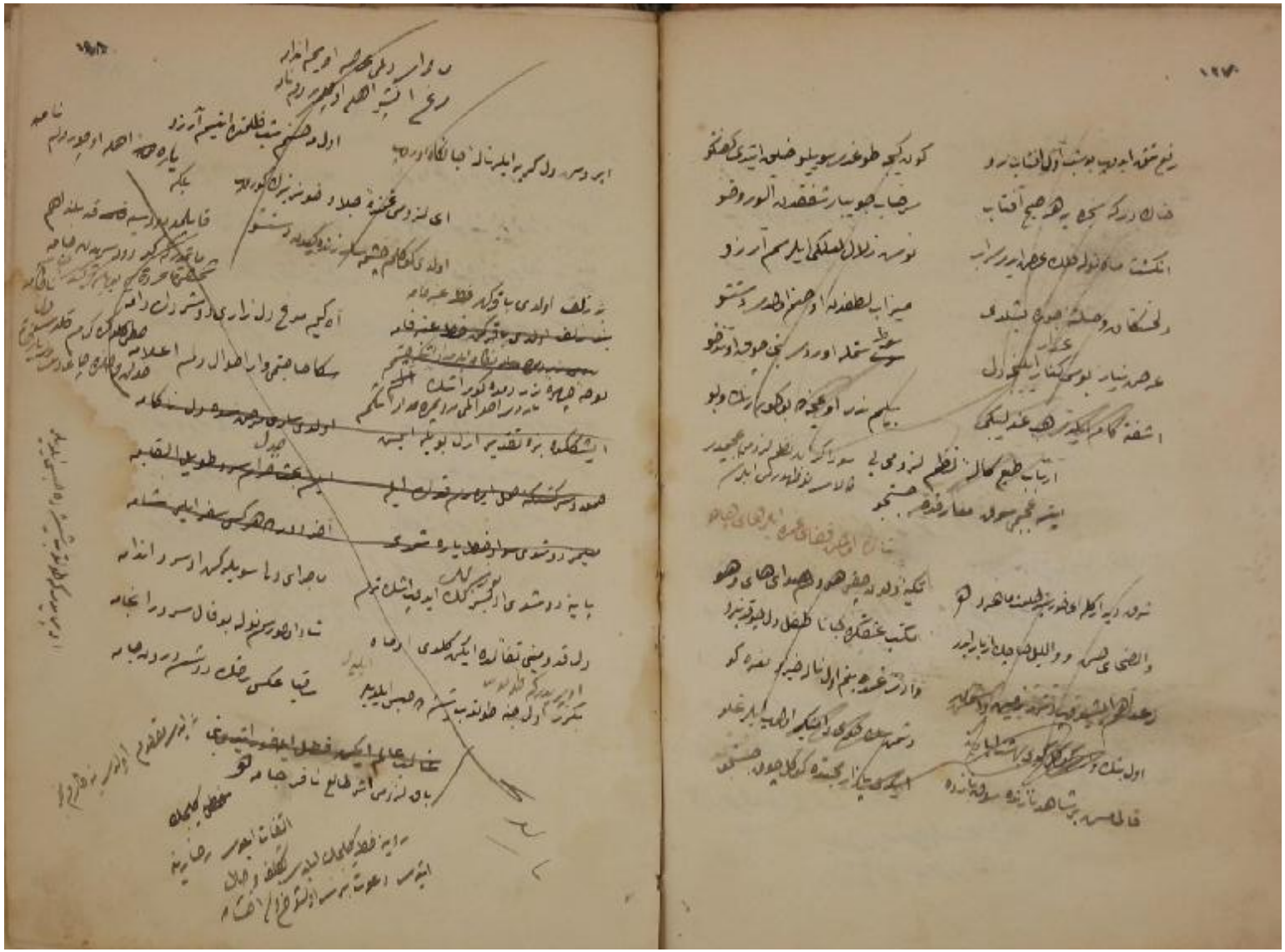

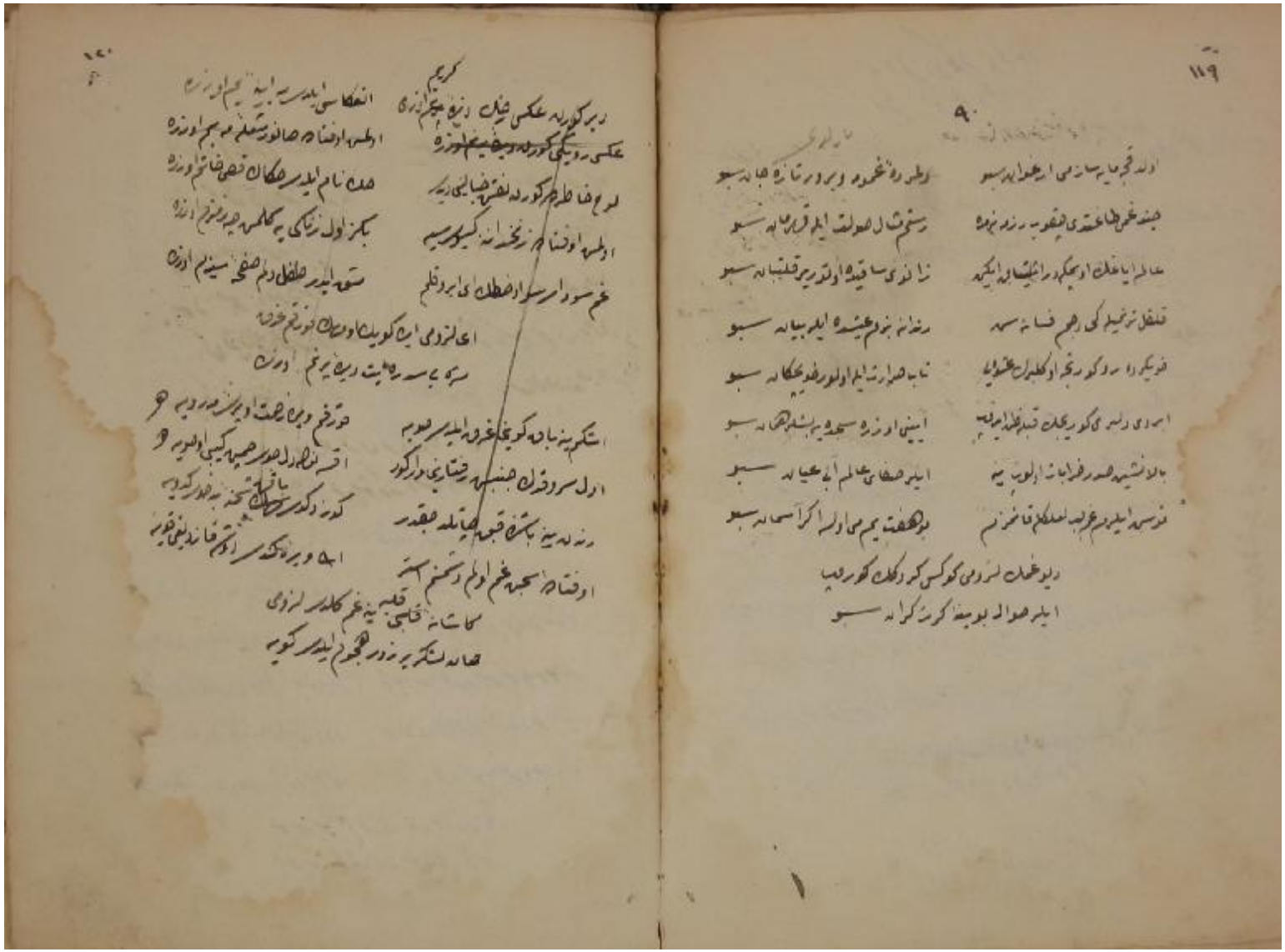

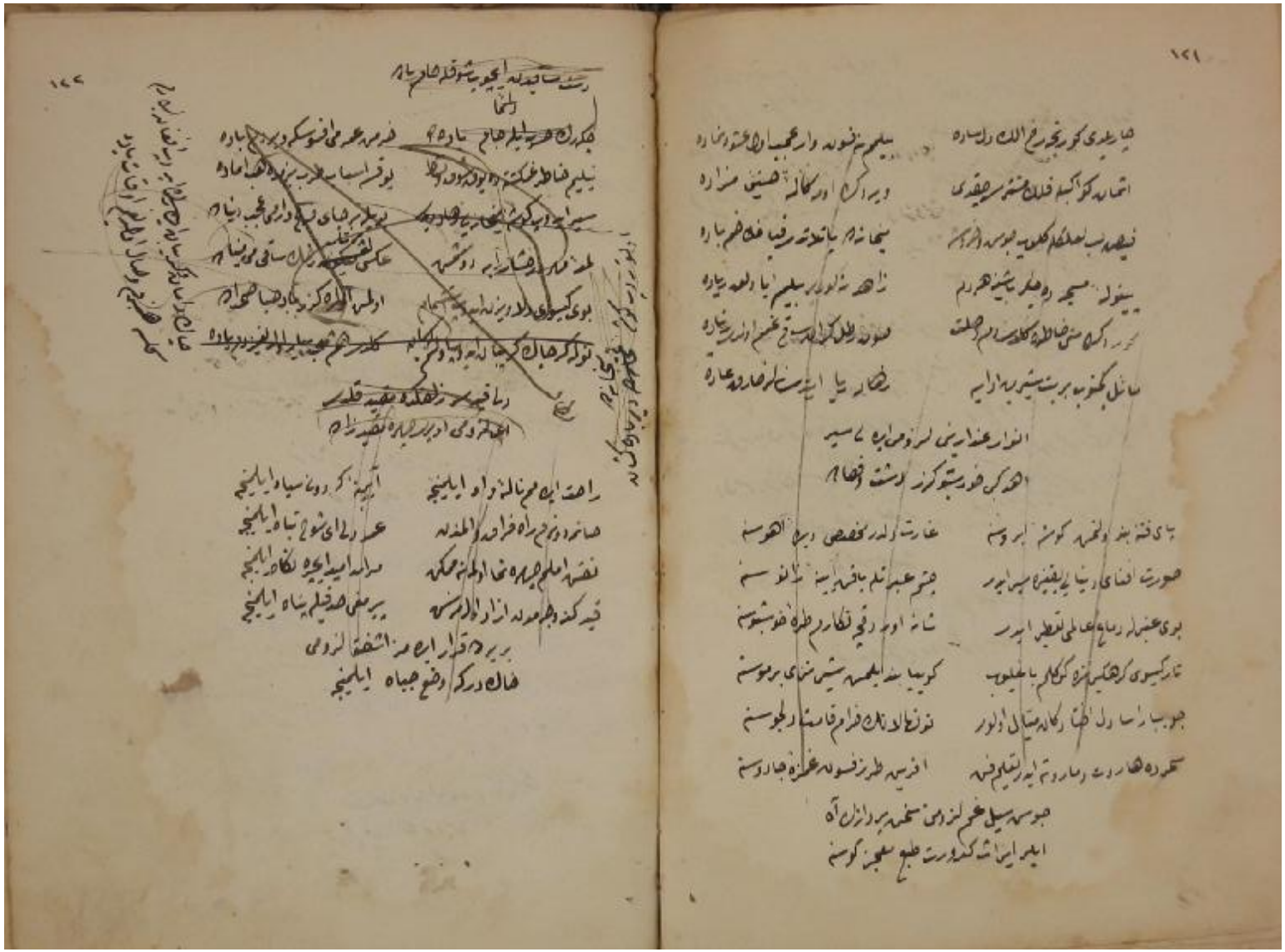

غم و حجران ایلاه ایتمه کم قالدی بنده ناجا عمر بنا وایتمه کم قالدی بنده
برنجه اول ماه منیر اولدی بنا غوشه آه ایلرم خرمی جباه ایتمه کم قالدی بنده
دیر مدم بوسه کل بختی نسیم آسای هم سجده ده درگاه ایتمه کم قالدی بنده
اولدوقه نائل بوس رفع دعلت یا بوی خاطر نیلم نگاه ایتمه کم قالدی بنده
کور مدم اول بت رعنا دهر وقتده آیتمه وصلدم آه ایلم داه ایتمه کم قالدی بنده
مستفید اولدوقه آه ایتمه کم اینلرده دل اغر قالمیه کناه ایتمه کم قالدی بنده

ابر مدل منزل شاری به لزومی صد حریف
فرصتی سالمان راه ایتمه کم قالدی بنده

صورت رویته رایکلم شکیجه برآه هفت اقلیمی خودم بربرینه بدای ماه
یدم اسرار رفعاتک حجاب وایی یاره سکمیاب اولماه بیدر لایعلم غیب الا الله
سیم تر یعنی عریان کوره اولدم صایه رفعه نظاره یه کرد ایلیه سرتا پا شفا
سرکو یه نشب وارم اولم طلعتک کوستره پرتوسه نمای طوطو نوه کر اولماه
دلبرا صحفه ذات یه خطی کیجله رام اولور عشاق بیچه درسه خدا خدا
بوکیجه رفعتی سنه قوتوکه تخفی ایتدی سن بیچه نه هر سجود نزه شخه ناکاه

ستوده خصلت ایلدیا به دیر دوکر علیه ایلد
لرقه فال لزومی بنده بیت قصیده

ایلد

حقیقت اولمه ظاهر بجانه دیه شکره قضیه معلوم اولدوکنه دلاره دیه شکره
شراب لعلکی بوسه ایتمکی رسم ناصه بو درد و عاشقی کیمسه نه دیه شکره
کیجه فعلی اولدیر معرف قصوریه یاره بلی بت دلبر الیته نازدیه شکره
اولمه دلکه و یاخود نظر ایلیه اوشاه دلکه و یاخود نظر ایلیه شکره
اولمه کوزه رفعه غیر ایلیه نزه اوریه ویکی فتنه بیانه دیه شکره
حلق ایتمه بوسه استمز غیص اولیسم پرفتنه جانه دیه شکره
نکاه مرحمتکله وچه فرامش نکل

عجب لزومی دلدار مکه بر یلیم
وبرمزی دل وفراق اولدیر مکه

دسته سنبله ایکیه شوقله جام یاره خرمه عمری فوسکم ویرلیم یاره
نیلم شاهد عکسته زه یوزه شوخ و شاهد بوقسم اسباب طرب یرنه وفا یاره
اولدی رقیب کوشم نیغانه زه ریزه یوبلیر پرهای فرحزاری کیجه ریزه
ملده دلدر فشانده ایه رشحه عکسی پرتاب خلد سقی مولیه یاره
بوکیسوی دلبه ویرلیه ایدیه شانه ایلیه واه کذر یارمی صحراه
سینه چاک اولمه شرنم نذر پیکان ایتم کوهری کیمسه رمحان ایلیه یاره

دیافه سر نیکده نقیه قدری
ای لزومی ایدیکی یاره نقیه نزه

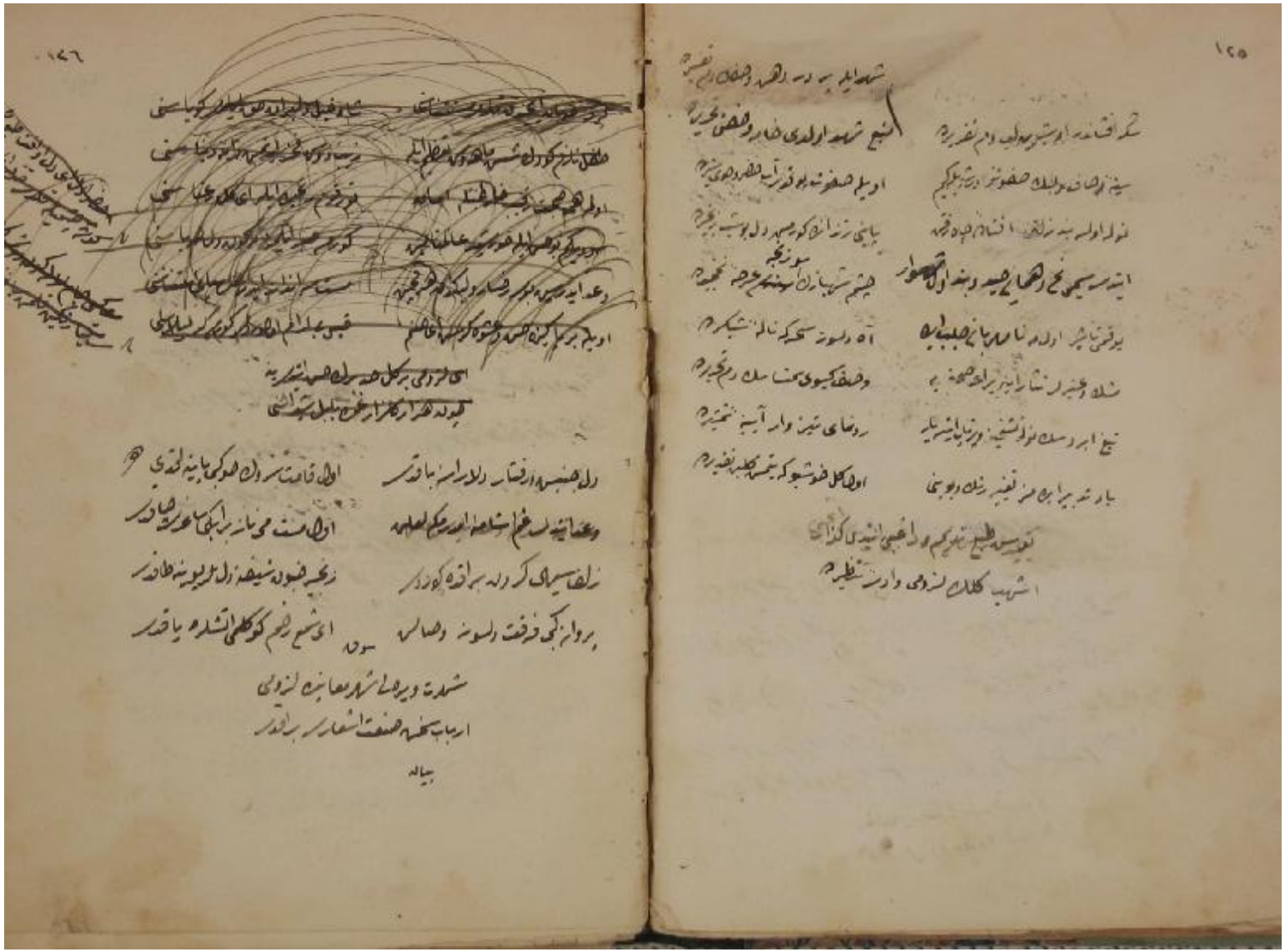

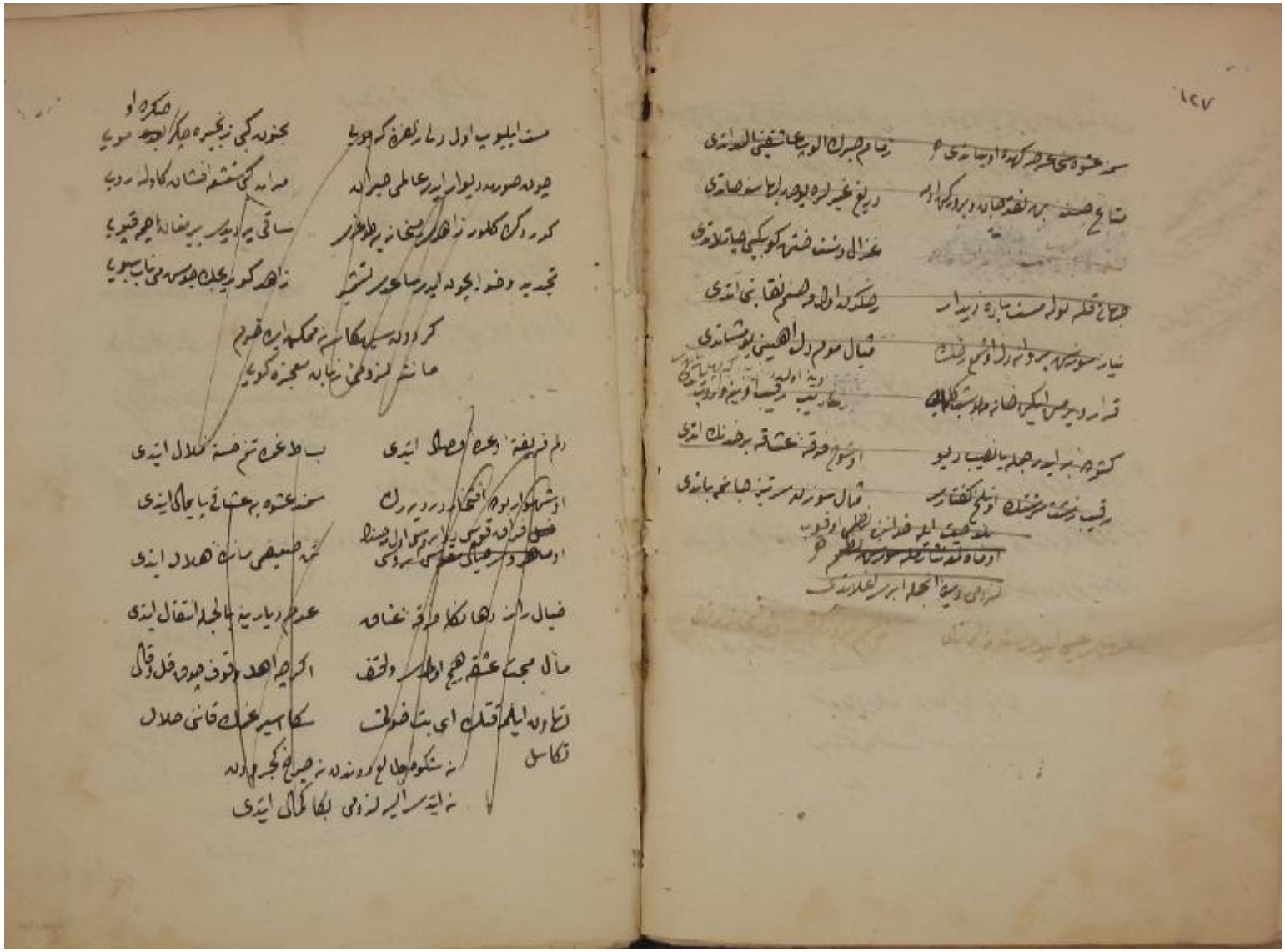

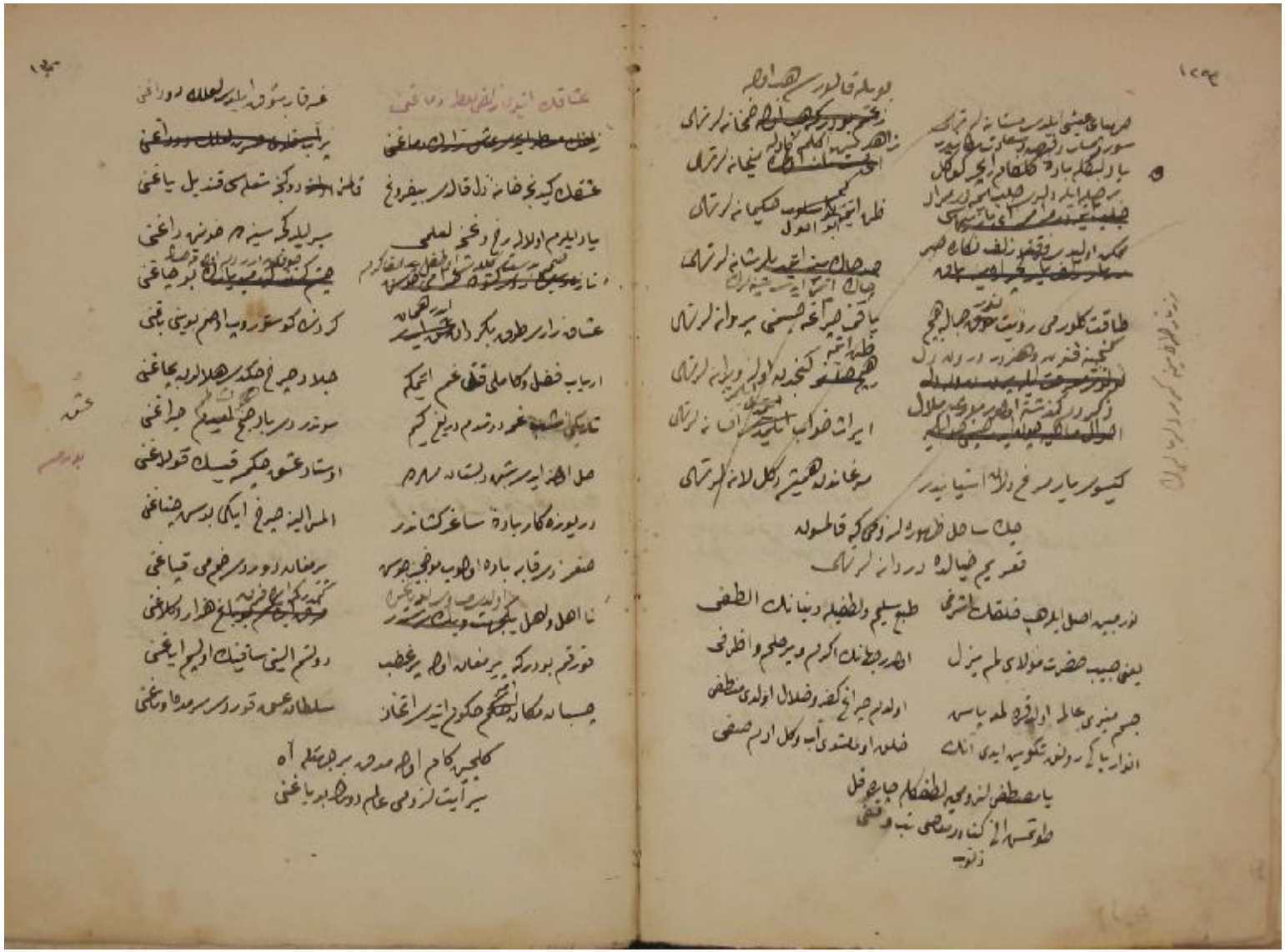

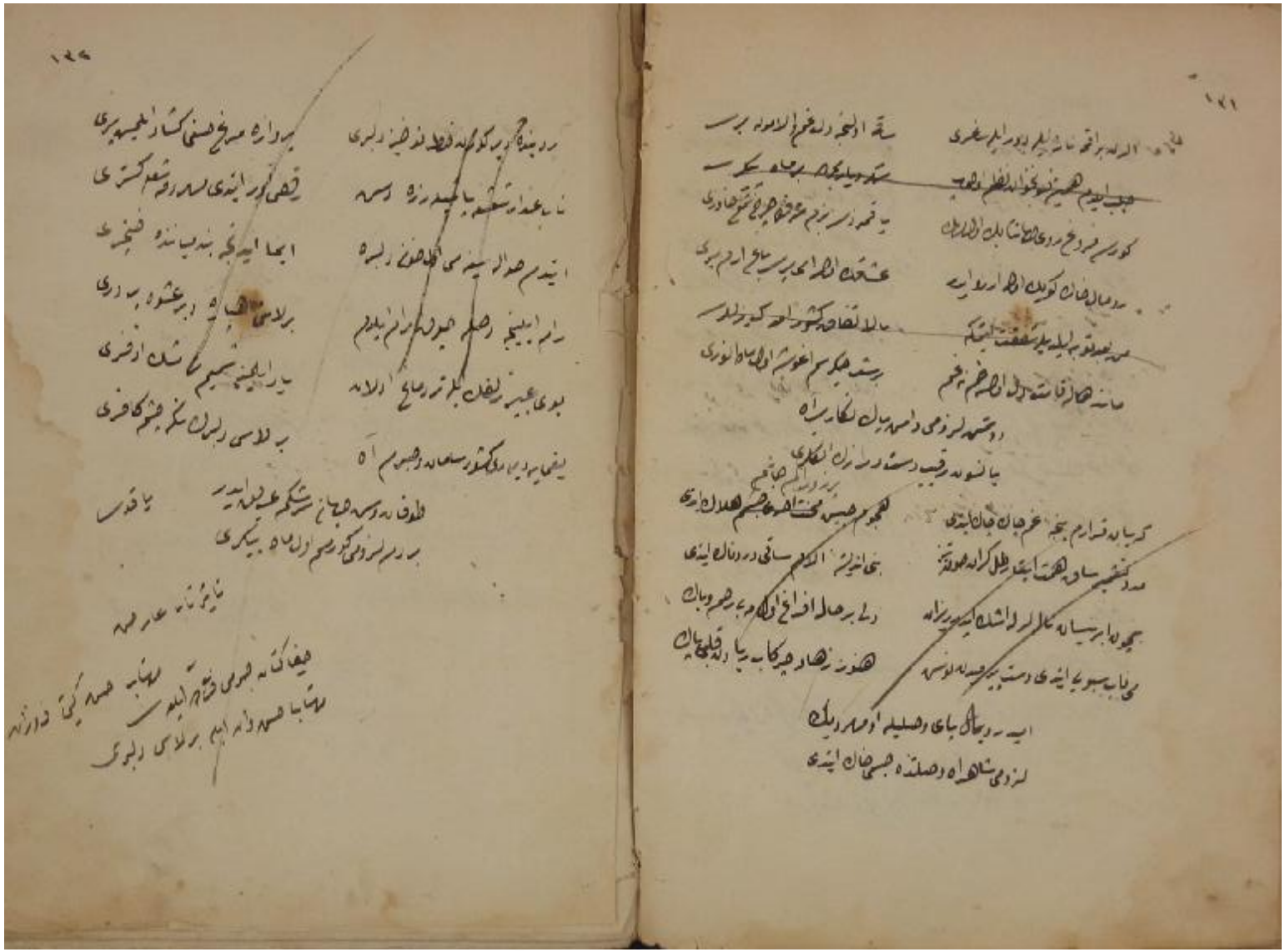

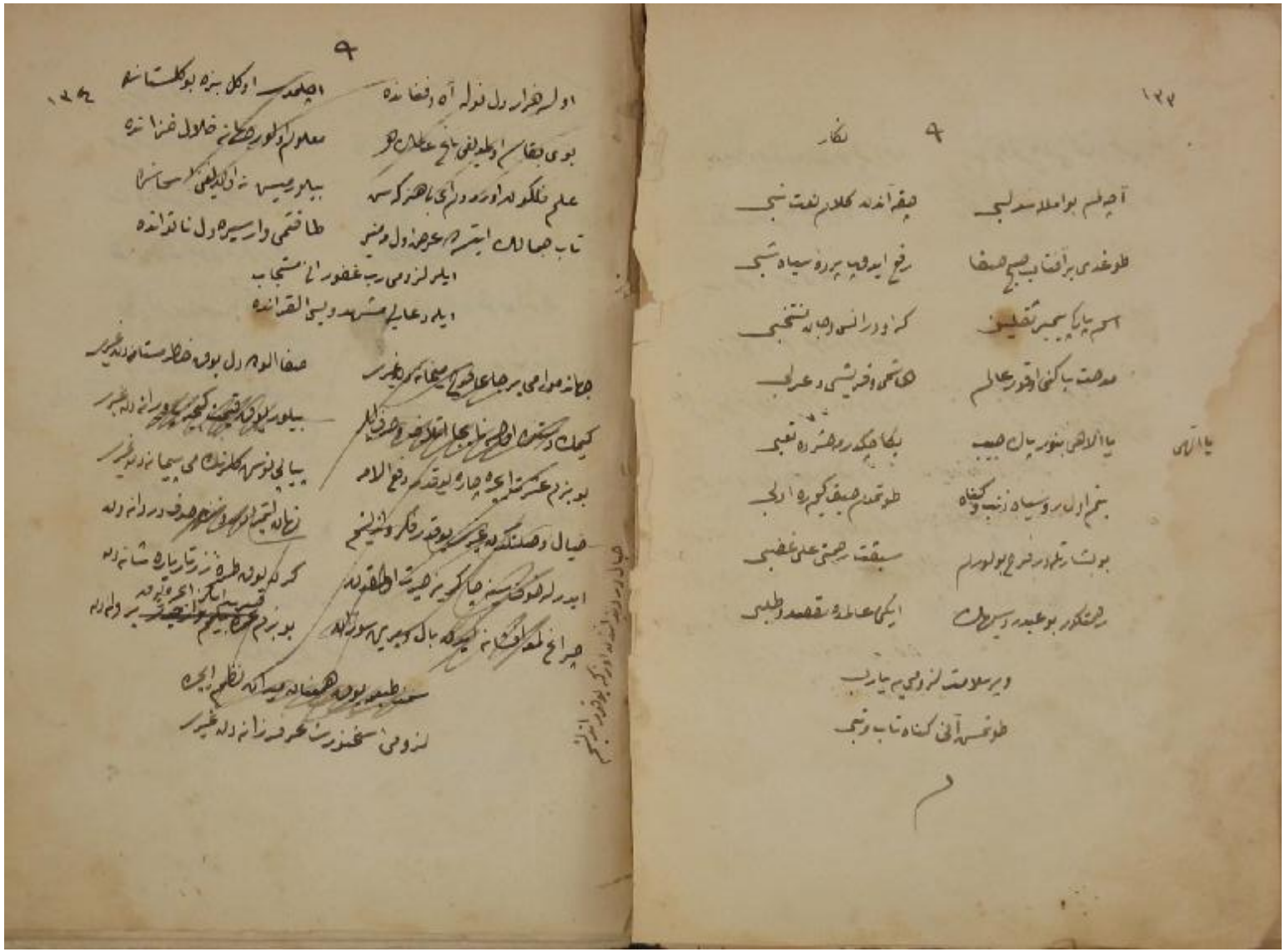

٩ نگار

آچلم بو املا سدلبی — چقه آندن کلام نعت نبی

طوغدی بر آفتاب صبح صفا — رفع ایدوب پرده سیاه شبی

اسم پاکی پیمبر ثقلین — کز او در انس و جان منتخبی

مدحت پاکنی اوقور عالم — هاشمی و قریشی و عربی

یا الهی بنور پاک حبیب — بکا چکدر روح شرده تعبی

بنم اول روسیاه ذنب و گناه — طوتمدم حیف کیم ره ادبی

بو بشارتله در فرح بولورم — سبقت رحمتی علی غضبی

رحمتکز بو عبده دیسه‌لک — ایکی عالمده مقصد و طلبی

ویر سلامت لزومی یه یارب

طوتمسه آنی گناه تاب و تبی

یا الهی

٩

اولسه هزار دل نوله آه و فغانده — اچلمدی اوکل بزه بو گلستانده

بوی بقاسن اولمدیغی باغ عالمک هر — معلوم اولور جهانه خلال خزانده

علم فلکده اورمدی ای باهر کسه — بیلور میسن نه اولدیغی آسمانده

تاب جمالک ایتسه عرض دل و منیر — طاقتمی وار سیره دل ناتوانده

ایلر لزومی رب غفورانی مستجاب

ایله دعایی مشهد ویسی القرانده

جهانده مولامی بر جا عاقبت میخانه‌دن غیری — صفا الوده دل یوق خط مستانه‌دن غیری

کیمک دستنده اولسه نایجا اتلاف و صرف ایلر — بیلور یوق قیمت گنجه ویرانه‌دن غیری

بو بزم عشرتده چاره یوقدر دفع الام — پیاپی نوش گلرنک می پیمانه‌دن غیری

خیال وصلنکدن غیری یوقدر فکر و اندیشم — زمانه ایتمیه‌در [illegible] صدف دردانه‌دن

ایدرلر خوف سینه چاکریز حیرت اولمقدن — کرک یوق طره زرتار یاره شانه‌دن

چراغ لمعه افشانه ایدن بال و پریسوزان — بو بزم [illegible] بر ولوله

سمند طبعه یوق همعنان میدان نظم ایچره

لزومی سخنورک عرفرزانه‌دن غیری

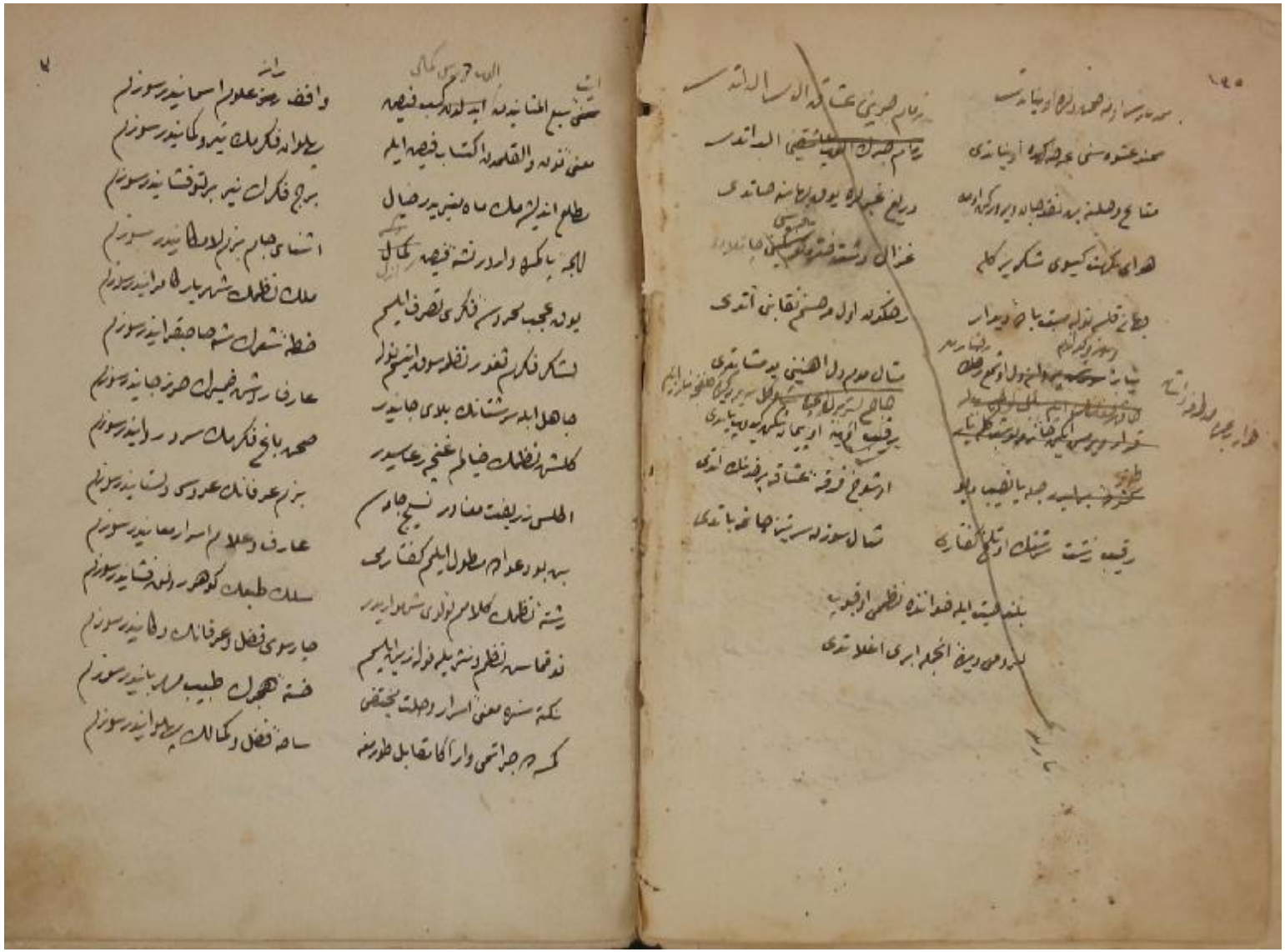

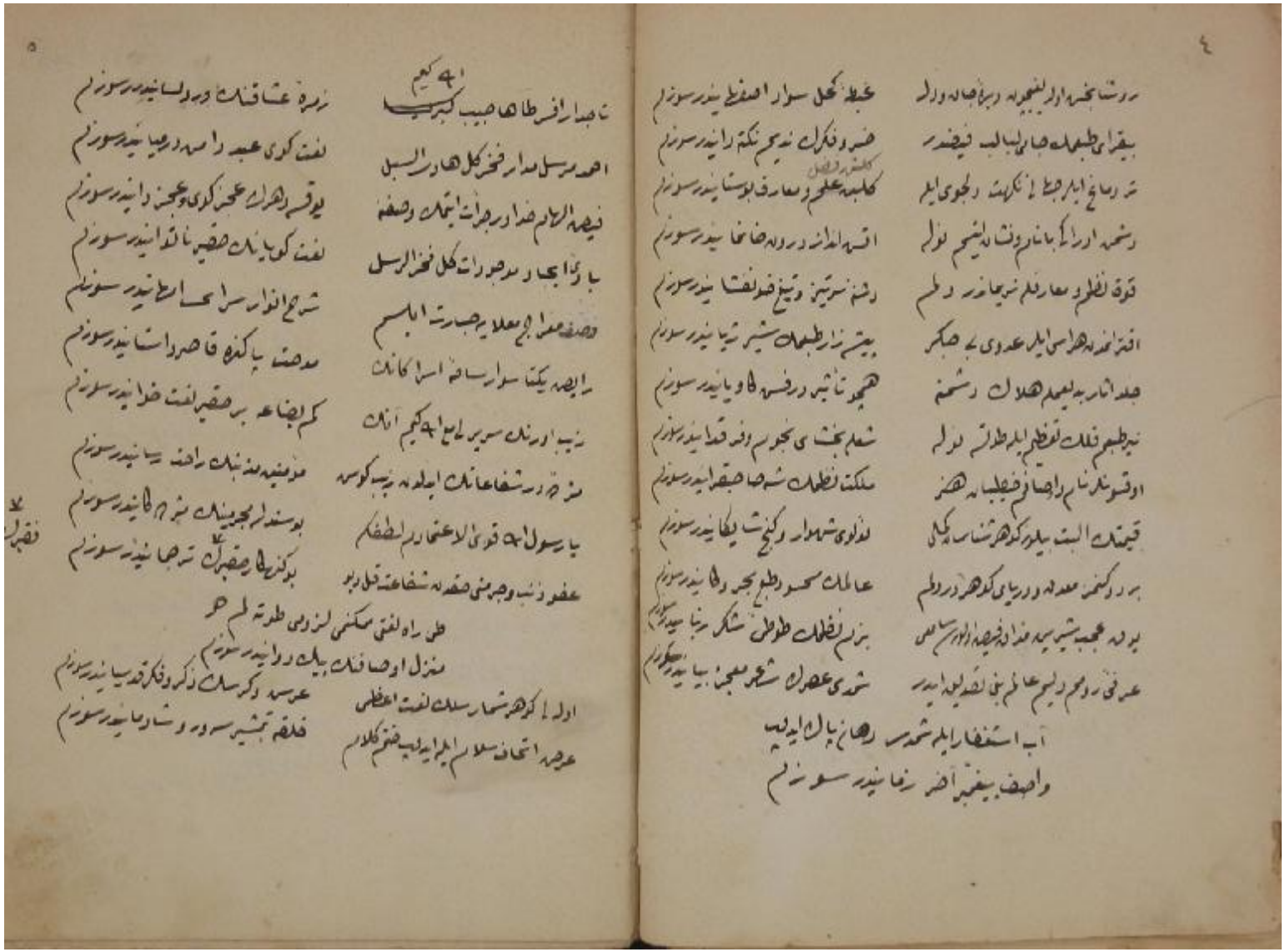

بیان تحیات و سلام اولسونه روانه باکه
روضهٔ اجلالنك تا ارضا بندرسورم

زهی صنایع لطفکله صانع الاشیا
زهی بدایع صنعتله بارئ اسما
زهی اعاظم اسرارله عالم یکتا
زهی نمایش صنع ایله معلوم دانا
روشندی صدر جهانه سنی خدا
اظهار جمله اولدی سریت بخا
بدر وجوده زهی اظهاره اولدی صانعنا
جلوه آیات سماوات یاره اولدی ارضا
عالمی کل تشکله اولدی پیرایه ساز
ابانقه
نصح جمله صنعکه ایتکم اجرا
نسیم صبح صبوحی فرحله روحی افزا
طراوت ایله کلستانلره کدر رسوا
زلال کلبه صفی عنادل گویا
طرب مقیم صفا گاهه راسه صحرا
شکوفه لرله مزین نصیب رشک ارم

ویرور مطالعه کشف براق غوغه رله
کتاب لطفه ورق غنچه یه مطالعه ده
کوریجه تماشا ترتیب بزم کلزاری
یم یشیل ایله جوسبزه یی یپیلاق
کوریجه نقل شکوفه جمله ایدر صرفی
قدوم غنچه یه تشریف فرما در بلبل
درولا ایدیر ورق جاکلر رباجی
زبانه نابه ره ذکر کیف بجایی
دیدم وار ایسم قیاسات عدا ایدر بو
دکل برابر کل رنك رایحه سبز کیاه
کلوب جزیره باغه سکندر نوروز
نه اهم نکهت صورت عذار له
اوقور حکمت وصنعه انما کل شی
کل سیری کوریجه براه نازه بجه یه دم
ندر بحمل اشاره بو صفوت نام
جمله ایتکه نشر فذلکی ایدر وصع

صفای مقدمی شندی مولانا
حقیر ری ضمایر بلبل شوریده وفا
سروره باشلدی صنکی زهی زهرا
بیاض عالمی صفای ایدر اروا
بیاض قمری وضع سفره صهبا
کتوره ری باغه نوید نوبهار صبا
تنزهات مقامات ایدر قدوی صفا
کدر رضا شعارته فاقدی صفوی بالله
جمله قد حکیمان سرو سرکسر دالا
فروغی ناپه بکر رمی اقتباسه سزا
بدر له شکر دارای زر سرما
عذر سی کل بدر نیه جکدی صحبت اخفا
خود سره وضع شیوه انظار ی صانوب ایجا
بیاض فصل کیر دلربا لر آمه ریا
کر ایدر صبوه کی عکس کند خضرا
دوره بحر یه لآلی عنبر سارا

بورد ربلی حیات تقرب ایده یکه
جمعه ذات الارض کبیاه ایدی ظاهر
ربیه ایلدیلر بیویوره شرعم
ضیاء ربانی کسدیلر استقراجی
تجهد رکیف ایلدکلری ایله کریمانه
سوصوکی صفا سیله غنی عطا بوراب
رحیب آنیه سیاله یا عزیز یا قیمه
کبار جوده صاحب یا حی یا قیوم
دیرلر قدرتیله ایدر شروعنی سرک
سر جدا اولاب لوزه شی خورشید
عجیب شکلی ذات ایلدی شکوفه شافع
ضیاء وسروی کورنجه کلشنه کیجه دیرلردم
سجاده جیبه صلقه بسته تقدیمه
کورنجه بوصال حقیقت تالی کلشنه
بولنکله کوشه رکوی صدای کلمه تقدیمه
یا سیمه دوست صلقه رکیه
کلب لسانه اورلم لا الله الا الله
صفات وذاته یوقدر معلی بیچونکیله

کیوب مقال ضعیف وضیال باطلدر
نفس نفدرینی استغفر الله صرف ایت
سرشک ضوله ندامت دامان طولدر
دیم رضوی دیدکده وقت استغفار
ایا کریم وکرمکار اکرم وغفار
قدیر مقتدر وقادر رحیم رؤف
علیم اعلم وعلام نعم مطلوب
سمیع ومنتقم ورازق دیم وسمیع وحکیم
قدیم وفرد واحد لم یلد ولم یولد
حکیم حاکم وستار وابرار وقهار
الاهی یا نور قدیم ذاتک بحق
بحق اشهد انه لا اله الا الله
بجاه وحرمة پیشوای عالیجاه
بصحف ادریس وریش ابراهیم
بحق اوم ریش ونجی ابراهیم
باشک ربی یعقوب وصورت یوسف

کراولدرسه نبی علامات ذکر ده یوقا
غروب باغده اردکلی اولدرجه دوغا
تتق بکف کل ایدر نقد عصمته وعدا
کنور ساده جمیله نوسه ابنه سی صدیقا
عزیز کلشنه ایکمه کمدن ایلیس رسوا
حکیم فعاله انی ایقاظه بلبل ستیدا
یا الرحمن یا کریم لا اله الا هو سبحانک
اسمه سبحانه کلیم قهر یاقدر رعدا
صحایف جمیع کتاب ضیاء ایلدا املا
ایدر یاهو تعیلیث صرف ثنا
طور تکلیم کبی حجت بیضا
بشمشیر کله در وزنه سده رطوبا
کلام وحدت فقدان ندر بحدا
لسانه صدق ایله ویرلم جواب امنا
کوسنه ایله دلال ندر وحدتجاوا
براهه بطه نجوه اولور ذکر حقه صدا
ربیع وصید رایة شبدر حقا
اولور قرب وصله بشمال صدفا

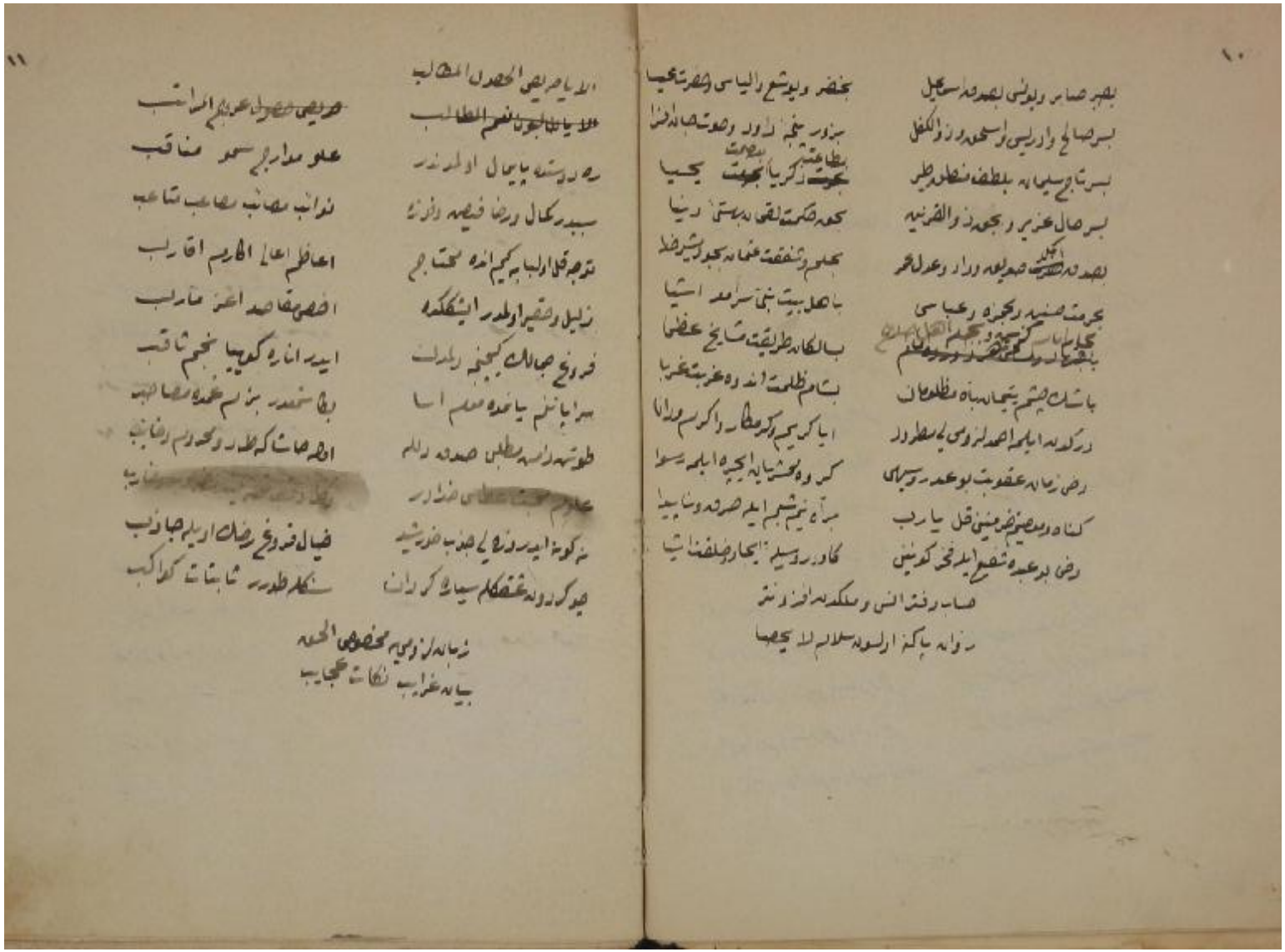

در نعت سید کائنات علیه افضل الصلوات و اتم التسلیمات

فهرست کارنامهٔ انشا محمد ست — بیاید صحایف ثنا محمد ست
زبید یزند الهی چو خشت نقره بسه — از ایشه معمار جز علیا محمد ست
سطانه تخنگاه لعمرک شه روکون — یکتا سوار ساحهٔ اسرا محمد ست
تا هشتمیست کافر بولاک در سرسه — شاه سریر دینی و عقبا محمد ست
بیان جبل غاشیه بر دوسر فضه نشسه — تشریف سازهٔ حمدیه وطوبا محمد ست
لا کم و کیف دید جمال خدای را — موصول بارگاه اولی محمد ست
بهار رهایی یافته عاصیان جو ما — در حشر نیز امتی کو یا محمد ست

جانم فدای بوی بشه کاشکی مرا
تا بر او بگشتمی یا هر یکی فدا

خورشید ذرهٔ رخسان محمد ست — مه شعلهٔ ز نور جلال محمد ست
بیاید صحیفهٔ سطرکتاب حسه — خط عبیر و نقطهٔ خال محمد ست
هر ماه نو که غرهٔ بود در شفعه پدید — عکسی ز قوسی نور جلال محمد ست
زینت طراز کاشهٔ تاراج اصطفا — بالای سرکشیدهٔ نهال محمد ست
پیشانهٔ اولیسرهٔ صفای روشنا — بر دور عقل حلقهٔ وکمال محمد ست
ایکاشه جبرئیل سوی خط نزا شنا تام — صاد و میم و دولت دال محمد ست

صاحب کرم مرا بسفود اسیر نام — در دست همه کس دامنه آل محمد ست

ایست از خدای مرا روز و شب نیاز
یارب مرا بمشهد محمد تمام ساز

شمس الضحی فروغی ز روی محمد ست — صلوة عظیم طلعه نکوی محمد ست
یکتا عنبریهٔ موی محمد ست — خوشبو تر ز مشک و کلاب و عبیر و عود
از شعشعهٔ شمیم بوی محمد ست — تطهیر شام سروشانه و نس و جن
ضب و حصاة معجزه گوی محمد ست — نوح حمار بهر سلامسه بگفتگو ست
از قطره های آب وضوی محمد ست — فضلهای رفعت و نمایسه بخصوصیات
شوقم بگیسه سفر بکوی محمد ست — همتم اگر نروضه خود نبشه خدا
یارب قطرهٔ ترشحی جو بر محمد ست — از عشق روی کو نشه لبم کام دل مرا

مکه و در خانه تو و لخت ام جنیده
یا فخر الاولیسه و یا فخر الاخر یسه

محبوب خاص ایزد فاطر محمد ست — سردار انبیای اکابر محمد ست
در هر مقام یاد کنه صلوه نو او — بیاید بخسه باطنه و ظاهر محمد ست
اکنونه اگر بروضه یترب عنوه یلی — مانند صاحب نیتی باهر محمد ست
بنواخت حمد بلطف فزونی دلسه یلی — دلسه لطف ایزد قادر محمد ست

بهر سه شد افزوده زیبد و سعادتها — مقصود همه زاول و آخر محمد ست
کی هیچم اعتبار کتابه به هر دو نه — از هیچم دل بنوری که ناظر محمد ست
اسمای او بلوح نگنجد ز اصطلاح — بر القاسم مکرم ر ظاهر محمد ست

زیبد نام خوشه که تازه و تر میکنم دهانه
کز در دلم صفیر و ز جانم شکر فشاند

بد ر الدجا فروغ جبیه محمد ست — واللیل زلف شام قریبه محمد ست
فتنیه بنفشه کز چمن مستان — عالم بزیر حکم نگیه محمد ست
حکم خدا بحکم رسول ست حتمیه — بر مقتضای شرع وصیه محمد ست
هر کس ر صید خانه زینت نگر یکی — آنانکه صاد یار کز یه محمد ست
کفار را چه جای نبرد و جدل باو — کز و بیا نه بجنان سعیه محمد ست
این بیت را بحمد او کفته است نفز — انکه بشوق عبد مکیه محمد ست

قندیل نه که زینت طاقه نه بر جه ست
یک لمعه از اشعه نور محمد ست

نور جمال فروغ لقای محمد ست — اضواء ضیا بضیای محمد ست
ایجاد او باصل هدایت بکماله — ایجاد لکم رو کوکه برای محمد ست
از هر که راضی کشت خدا نیز راضی کشت — یعنی رضای هر دو برضای محمد ست

همچو مسیح زنده کی بخشای هر دکان — نظره فصیح روضه ای محمد ست
دهنیه زیبه نبود ر لیسند او — قرب خدا که خاصه سزای محمد ست
ز زنار از سیه طلیعه مه پای خود بر ده — نزلیچ ر ریست ر دیه هدای محمد ست
ر هر طرف که شعله اسلام ر دشمود — ان قول ر وعده صدقه ر وفای محمد ست

آنست که ز صرمت او رب ذوالکرم
مخلوقه ارض بخنیه کرده محترم

هر صد هکرم از هر ذات محمد ست — پاکیزه تر صفات صفات محمد ست
قدر و براة و لیلة مولود و عید و صوم — همه خلاصی خلوه برات محمد ست
ضیا البقاع مولد سه رجای همچو شه — بالاتر از هر ر رجات محمد ست
هر صد صدقه به قربت و ر رضا — کر و لی نیز ر رضات محمد ست
کشتم ز هر ر رکوه ر طلبکار سهم او — فکرم همیه بنفت ر سمات محمد ست
کر شاه اولیا نه بود نیت رشته — انکه بصدقه قلب نه ذات محمد ست
باشد دل ار ر صاحبیه زنده بیدار او — تا نه نمک ز آب حیات محمد ست

مکذار ر رفراده تو تنها جنیه مرا
یا هاشمی و ابطحی و فخر الله نبیا

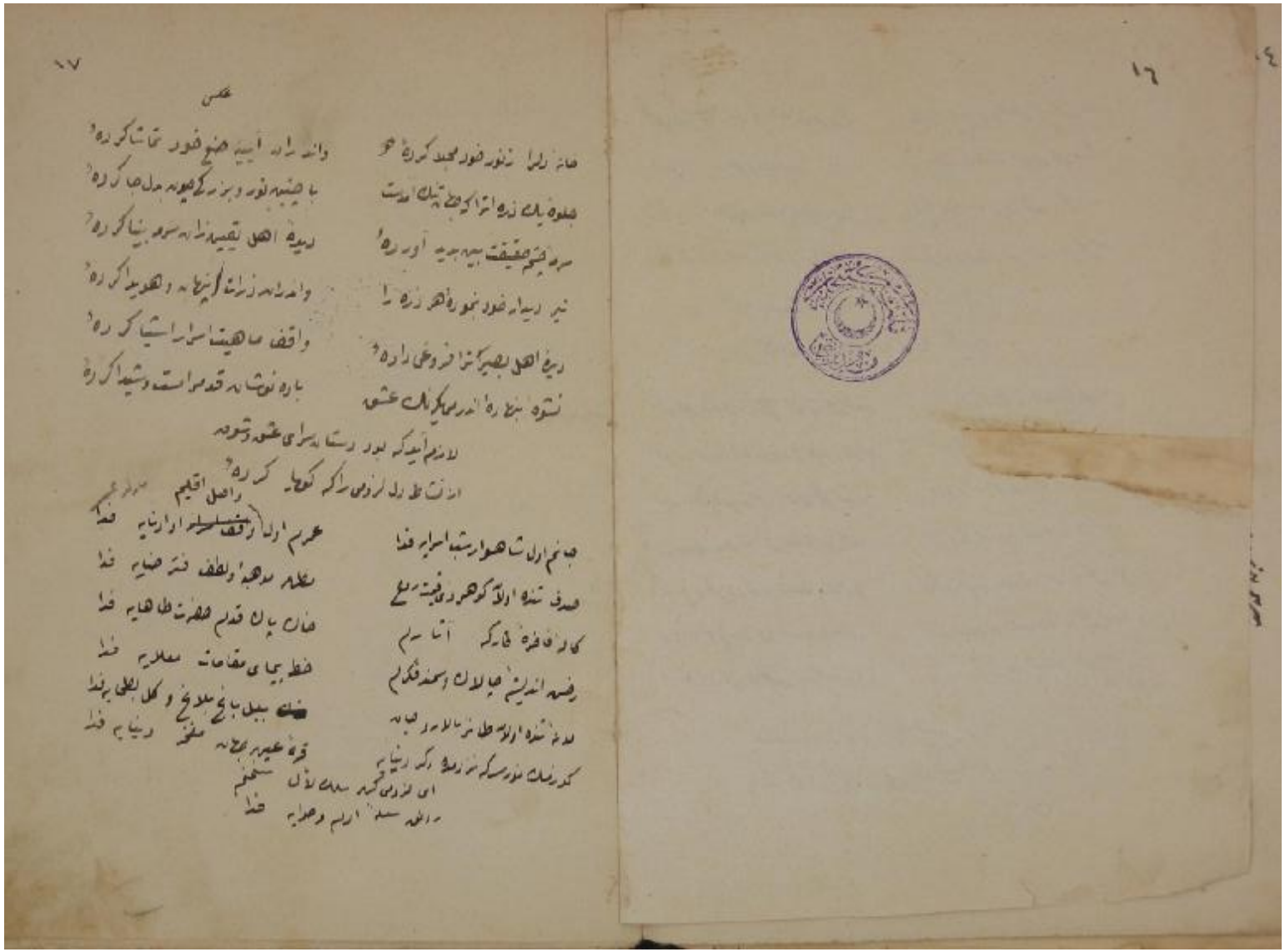

انانکه نه آلوده ی خویشند نرستند — در حلقهٔ نفس و هوا نفتاده بدستند
زو ابر مقصد صد قند یکسانند — او فرد که آگنده ز صد فرد نشستند
صد نکته به بینند ز فرزانه یکانه — چون وزنه در بینه ی از نیستی نخستند
صد شیر دلان در بیشه یکدم غم — گر خیزد و به فتنه سیاهه بخستند
فریاد که ایمنان دل و آهو نگاهان — با تیر و به سینه خناهه نخستند
در بیداد ایمه نرم فتاده نیانه — [illegible]

از سافر می عالم تحقیق نه بینند
تا تشنه نیاید سر زمی نه شکستند

یاد آنه بهشت محلی و همه غالم لهکنه — لذت نه نه توانه ایمانه لهکنه
یاماه زه منزل مقصد یافتند — ای وای صه بحسن ایمه نه لهکنه
صاحبدلان نه چاره نشسته کرد راه — صه در طریقه بیخود سه یاد لهکنه
آنه شکم که کرده ام از بیمی سوال — نشناخته است عقل آنه شکم لهکنه

دیرست که نه بینه جام بشکنم
سوی اصل سبو نه زمی نه لهکنه

نه بیاد که رویا یارم ترا خواب کرفتست — عاشه که سر تا نه زمی ناب کرفتست
یکباره شده ره ره زستی بیرون و درون خم — ایاکه دلم نوره به سرتاب کرفتست
زاهد وی حکایت که خدا ساقی جویه نیه — نه بیاکه دلم کوشه محراب کرفتست
از بهر همه کشتهٔ اغیار نه کویته — از کریه سه ناله تو جیلاب کرفتست
عقل و بیلاه اشک ای کل سیراب — کلاه نه رفته هوس و ستاب کرفتست
از دست غمت ای سه لعل کی رهائم
کو راه
اطواه نه زمی که نه بینه صفت غم
از بیم فتاده امید نه راه کرفتست

وصف جانانه محالی اوسه فراوانه انجامش — بر صاحبدله کوه رکی بیخانه تا شامش
تنگ شیشه کوای زخم ابروه رم — نکته کلاه بر کوه ای غم رهبر تا شامش
دکر نه فتنه و بیداد نه رنجش تمام — ابتدام نه نیت عشرت شکر ریزانه
علی رغم عدا زانه ایم فتنه انکیزیم — بیاد اعدام اوت بشنوا کر اعدا سه

اوسه شیوه بنظام عالم شده ایمه ایم
خاط ناشاد نه قاصد نه زمی ناشاد

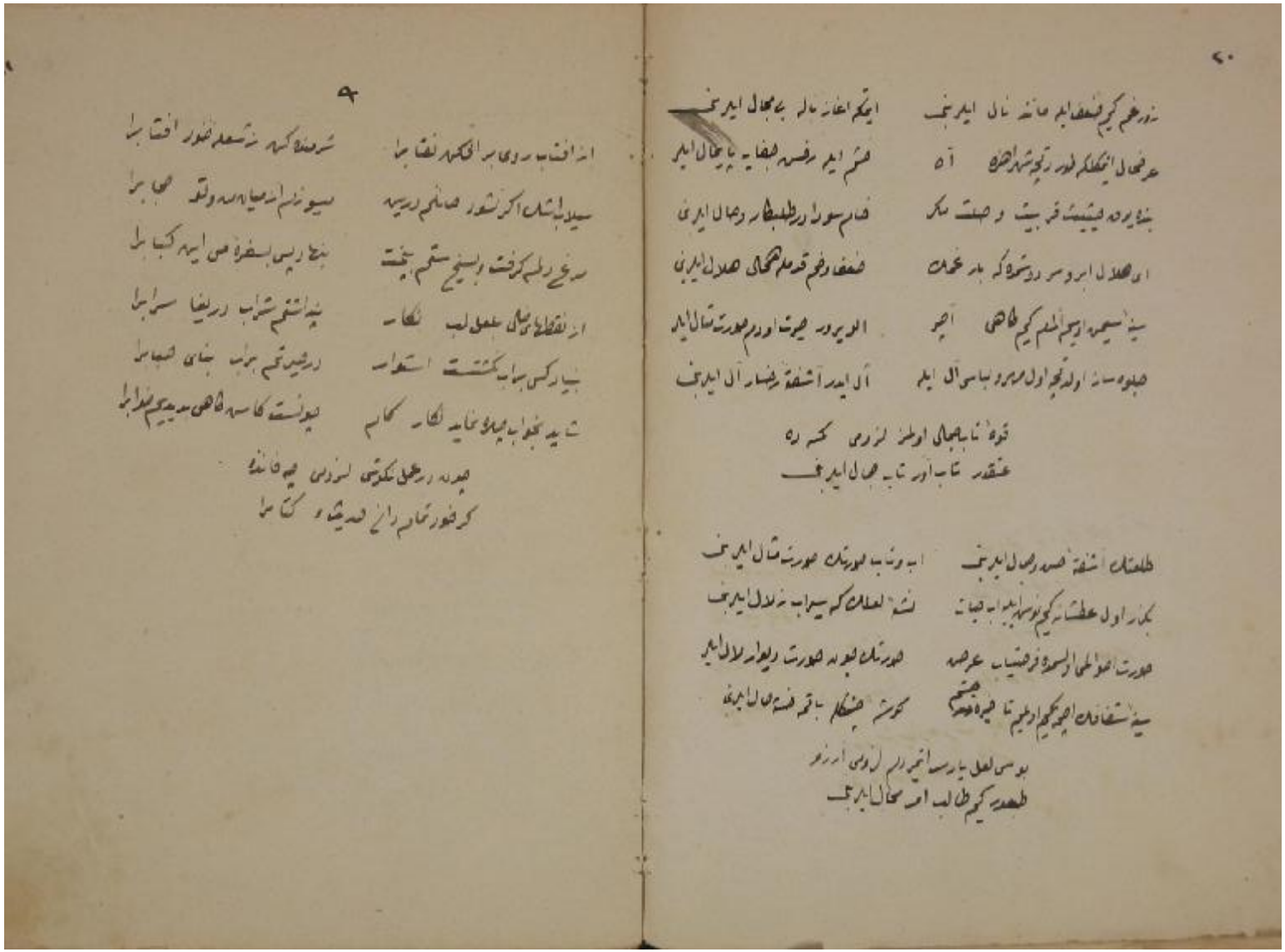

کفم گرفت مرا پیر می‌فرو نگذاشت — بنزد خود بنشاندم سرم فرا برداشت

بحق ما که نبوده کمان صوفی درست — نگشت واصل صحت هر آنچه می‌پنداشت

بخدمتش که کمر بسته بودم از سر صدق — مرا از آن نفس فیض پیر می‌بگماشت

سر سنابل آن زود میدهد دانه — هر آنکه تخم وفا در زمین عهد بکاشت

ز مطبخ غم عشقت ببرم ای شه حسن — مرتبست بس خوردنی شام و چاشت

سخن بزاهد نادان بدید کار نکرد — دلم بجست و جدل ختم داد و صلح انگاشت

جهان بزیر لوایش در التجا آیند
بطرز شاهی لزومی علم ز نظم افراشت

دل که دیشب ز غمت شمع تن افروخته بود — در و بامش ز شرر پیش آن سوخته بود

ترسم امروز ببالای تو کوتاه آید — جامه‌ات دی دلم از تار نگه دوخته بود

چشم غارتگر تو در نظری یغما کرد — سالها مایه سامان که دل اندوخته بود

خواجه عشوه و نازست کنون این چه عجب — دلبرم مسئله ناز دی آموخته بود

بوسه داده ز لب مزد بخواهد جانم — آه آه چه طلب کرد و چه بفروخته بود

ناوکش بر دل اغیار اصابت کرد آه — نیتش گرچه بسوی من دلسوخته بود

حلقه بودند سروشان بگردش ز غمت
شمع جان روشن لزومی که برافروخته بود

ما رجام جمال ستانیم — طرف ستیم و صاف طبعانیم
بسته حفظ بواری ایمه — همچو موسی جمال جو یانیم
محمل دست کرد ایه حجب — بر سر تخت غم سلیمانیم
ای هوسناه در ریس کعبه وصل — استه جاله ره بخوابانیم
نات آنده مکه می شنیدیم انا له — تا با کنده چو چخی کرانیم
عقل کر آوریم و شاه رویم — بسکه سرگشته در بیابانیم

نه فروخ سخنه لزومی سا
شده کسته چو مهر رخشانیم

ای چوله تو مرا کس نالیس نیست — جز جمال رتوار هوسی نیست
شیرینی لعبه دو کوینه از تست — زاله بر شکر تخت کسی نیست
واصل بمکانه لامکانا شرا — الحقه که بجز تو غیر کس نیست
محرم بحریم قاب قوسینه — غیر تو کسی نیسه رسی نیست
میاه لباقت فلکا — کیسه عرصه بابلوه تو بسی نیست
ز انفاسی تو زنده کشت عالم — همچو نه تسیح خوشی نفسی نیست
کر به رقه سه عشقه باشد — در راه نوالم محرم عسی نیست

بر کیر کف لزومی کا فقاد کو
کس چو نه تو شفیعه در کس نیست

نا بنه نوبیت ایله انواری مکه نان
غفرانه عقله کر سی یاری مکه نان
امواج بحر رحمت سوتاری مکه نان
شکل محیط نقطه پرکاری مکه نان
پیر و به عقل و رکدسه اسراری مکه نان
در سیتم و اشرفاتاری مکه نان
زایکسه رسالت و سالاری مکه نان
اشراف دوتدی جمله اصحاری مکه نان

ابو لقاسم محمد بن عبد الله بن عبد المطلب بن هاشم

قصد رصول کعبه علیا ایله بوکون
اولسم لزومی قاصد رهواری مکه نان

افلاکه جقدی شوکتا شاهی مدینه نان — خورشیده ویردی تشعشع ماهی مدینه نان
بولدز رصوله راه الکافات و نزله — فخر الرسل که اوله شاهی مدینه نان
سرور رسالتا چمن بوغنه در ریو — سویلر زباله حال کیاهی مدینه نان
سرمایه تقاضه و تخایید قدیمه — مقبول بارگاه الهی مدینه نان
فخر و کونه منزل هجرت بنم ریو — تاعرشه چقدی دولت و جاهی مدینه نان

مانند سکه زر خالص مباهیدر — پای حبیب حقله جباهی مدینه نک

چونکه کهربای جسم ضعیفم ایدیدی جذب — ناکه چوکاه جاذبه کاهی مدینه نک

روز جزاده عید حقیره شفیع اول — سلطان بارکاهی الاهی مدینه نک

مقصود رویمالی ایله خاک روضه یه

اولسم لزومی عازم راهی مدینه نک

ای کل خوش نکهت باغ وفا — سرو بلند چمن اصطفا

وی سبب هستی اشیای کل — مفخر کونین و حبیب خدا

شمع ضیا کستر بزم قدم — رونق خلوتکه قرب خدا

نور خداوندی و محبوب او — نیست عجب کر دهی بوی بقا

کیست بجز تو ز رسل در جهان — محرم خاص حرم کبریا

ختم رسل شاه رسالت تو لب — آمده از تو بوجود انبیا

جای تقدم بشفاعت تراست — خاصه مقامست وسیله ترا

پای نهادم بره عشق تو — همت خود ساز مرا رهنما

خوش نفس فیض مرا در کمار

جانه لزومی بتو بادا فدا

زغیر تا نکنی دل بدلستان نرسی — بدان که تا نکنی ترک این بدان نرسی

بسوی دوست چو دیدی نشان ز هر چیزی — نشان مجوی دکر که به بی نشان نرسی

جهت مخواه که از بی جهت جدا نشوی — مکان میرسی که ترسم به لامکان نرسی

چو ترک نفس و علایق نمیدهی چو مسیح — در آسمان چه طلبم بقدسیان نرسی

شو فریفته رنک و بوی باغ فنا — مباد باز بکلزار جاودان نرسی

بسیج راه بیا مو ~~[illegible]~~ رهروان بسحر — بخواب صبح مشو همان که بکاروان نرسی

بقربا دوست لزومی راهنمون

کجا بیابم روی کر بنردبان نرسی

بسی که نکهت زلفم بیابان بدهد
گفت ای بدرقهٔ قافله دیر مزن
که زناکه نه در کام صبا می ورزی

گفت در روشنی از پرتو رویت روزی
آفتاب فلک لطف مه جز وفا نیست
بایه ای مرغ که زرای پیرزنان دوری

صفحهٔ نظره بدرمانده و دل منتظر راه
تو بدانسته همی که در وصلم چونی

فلک در صحبت قصه تو در ریب و گمانند
دلبر جاستانیسی و دل او نیست بجایی

ترسم رست و زبانها ببرند از سر عبرت

که بپرسند نه جای وصف ما دیگر کنیم

از سر خواجه بخاطر هوس ما کم کنید
در سر کوی تو آمد سر زنهار ز کدایی

ای ظبی خجسته پی فرخنده سیر
بایه ای مرغ که زرای و کنونم برسی

دارم امید که از فیض تو طلعت ببینم
کز شرم از فرض خواهت صدای جرسی

بنیاد ارتشای بیاور در میکده کویی ضیاء
دارم از شعله نخل کل امید قبس

وصف لعل تو کی بخواهد قدر گیتی ما
صورت کام در بیجا بنیاد تنگ کسی

حاصلی نیست بجز شرمندگی و بیخبری
تخم امید بدین مزرعه ضایع مفکن

زیبا امید بستم رسد از نیست بجایی
دست دل باز کشیدم ز دیگر هوسی

جای یاران که ز درس لعب بیشه شد
تو چرا بیهده بیابی و بجانب میلی

بر در یار در آور در صبح بیضا
کو یعنی بوی سلامم نگار خود کامی

سلام و دست مبارک بر دیده خود مسعود
بیام یار صفا خسته و ناله اسیر نامی

قدم بکوی دل اهل نهاد چه عجب
که یافت ره بمقصد ره تمنا پیمای

بجز ز داغ نه ضلع عشق سکه نام
بود ز جوهر خود نقشه زنل ضامی

دلی در دو در دو غم چه جای پرسیدن
بلوی جده تو شکم ز اشکم اعلامی

سفر بکوی نگاران کدام راه کنیم
نظاره اند بدان خطوه بهار ما رامی

ـــ تنه بنظم خود زنده قوه اعجاز
یکی ز روی یکی سعدی و یکی جامی

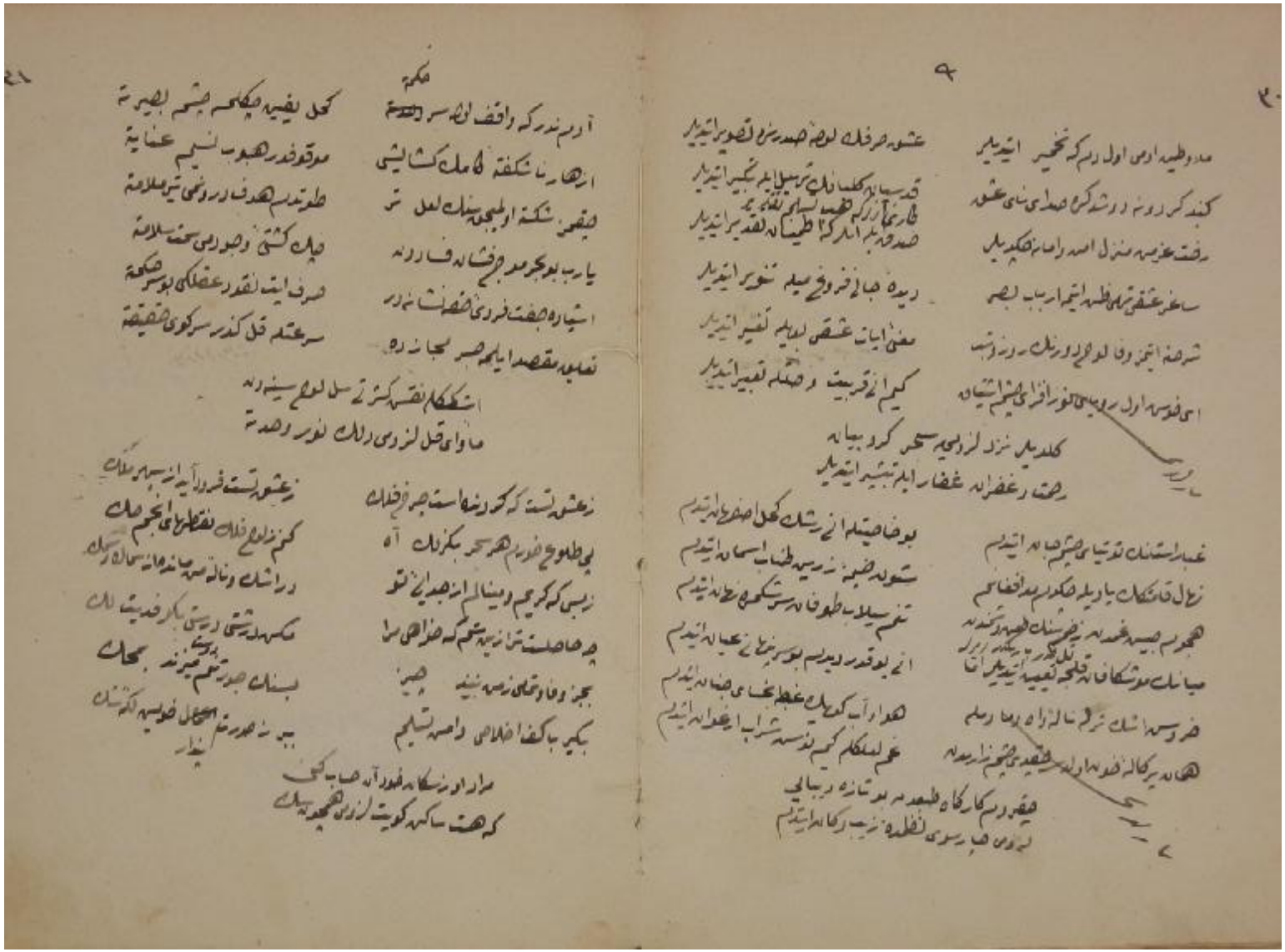

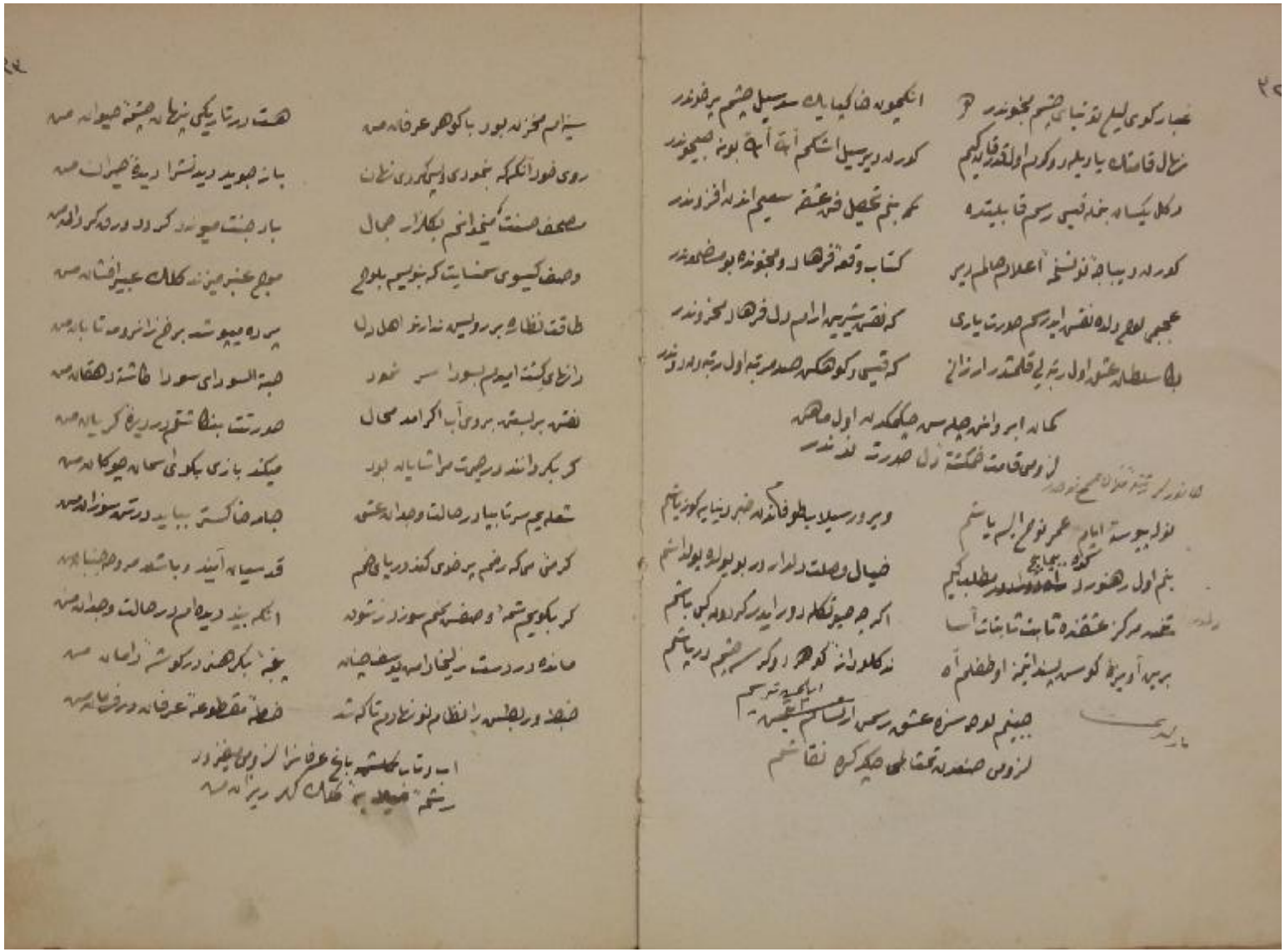

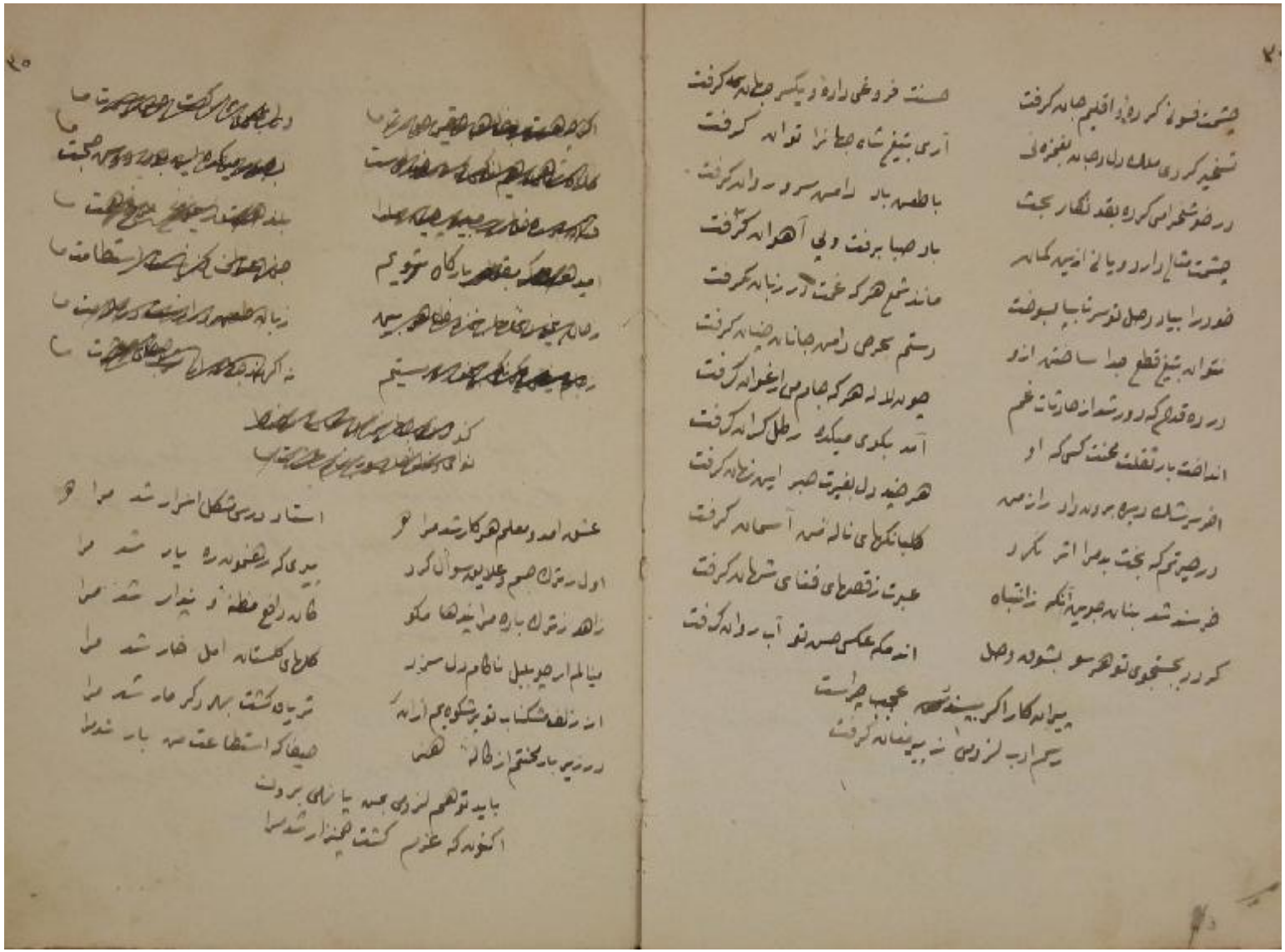

تخمیس غزل شمس تبریزی قدس سره السامی

۲۰

ای نوش روز و شب جو بنوشه شراب ناب ... شو تا ابد ز نشأه می سرخوش و خراب
کی باشد آن دمی که ز صهبا شوی خراب ... شادم بخود که در کف رندان شوی خراب
نیدانم کجا باشد مقام رهبای درویشان

بینم بالای درویشان اگر چو نیست امکانم ... ور جامه زنده رقصی صفا ز سر ایشانم
منم کز هفت به شاهنشهی نمی گردانم ... نه درویشی سر و پای نقیب خود نمی دانم
ولی یکدم نیم خالی ز سودای درویشان

علی المرتضی کاندر حقیقت شیر یزدان بود ... در علمت وارث علم پیمبر صاحب الکوثر
چنین فرموده نعت و صداقت آن فاتح خیبر ... امیرالمومنین حیدر که بد را مار پیغمبر
گرفته گفتی کوچه منم مولای درویشان

خوشا وقتی که درویشان بحال وجد بخروشند ... نه فیصله باره یکوبند همچو به بحر بجوشند
فنای خویشتن را در تجلی خدا کوشند ... در آن ساعت که درویشان شراب شوق می نوشند
بیاید نظم بی خود شود سقای درویشان

ترا دی خویشرا خسو کرده بر عجز و نیاز خویشی ... روای نفس خود را پاک کرده پاک دل تیشی
منه را مه بالای شمس تبریزی چه اندیشی ... الا یا شمس تبریزی تمنا کرده درویشی
همیشه جاودانه پایه تو آن والای درویشان

نگارینو سوارم چون به مرکب تازه میاند ... بگوی جامه عاشق کان نفس طرفه میاند
ز آنم دوم گر میانه بر خاستی و زنم عارفی ... سراپای شهر خود در فراقت شمع بگذاند
سزد گر به مدارا نظره لطفی کنی بر ما ... سلام ورا بنانی جمع صاحبخانه بنشاند
نه بیخود مرکه صورت بحال خود میداند ... بخود بینی چو سر در کشیده سر بیفکاند
هزاران عقده بگیوی گره گیوه که میافتد ... بشمشیر دل عاشق دو صد گره ها بگشاند
تو بیدقدم ز شصل بخانه شاه در رندان ... بشاری گوه تاج بر فرازد سر بنشاند

نفسه غازی عالم ز وصی خوانده صرف شیخ
به یکی دره ده خانه خود را بچراند

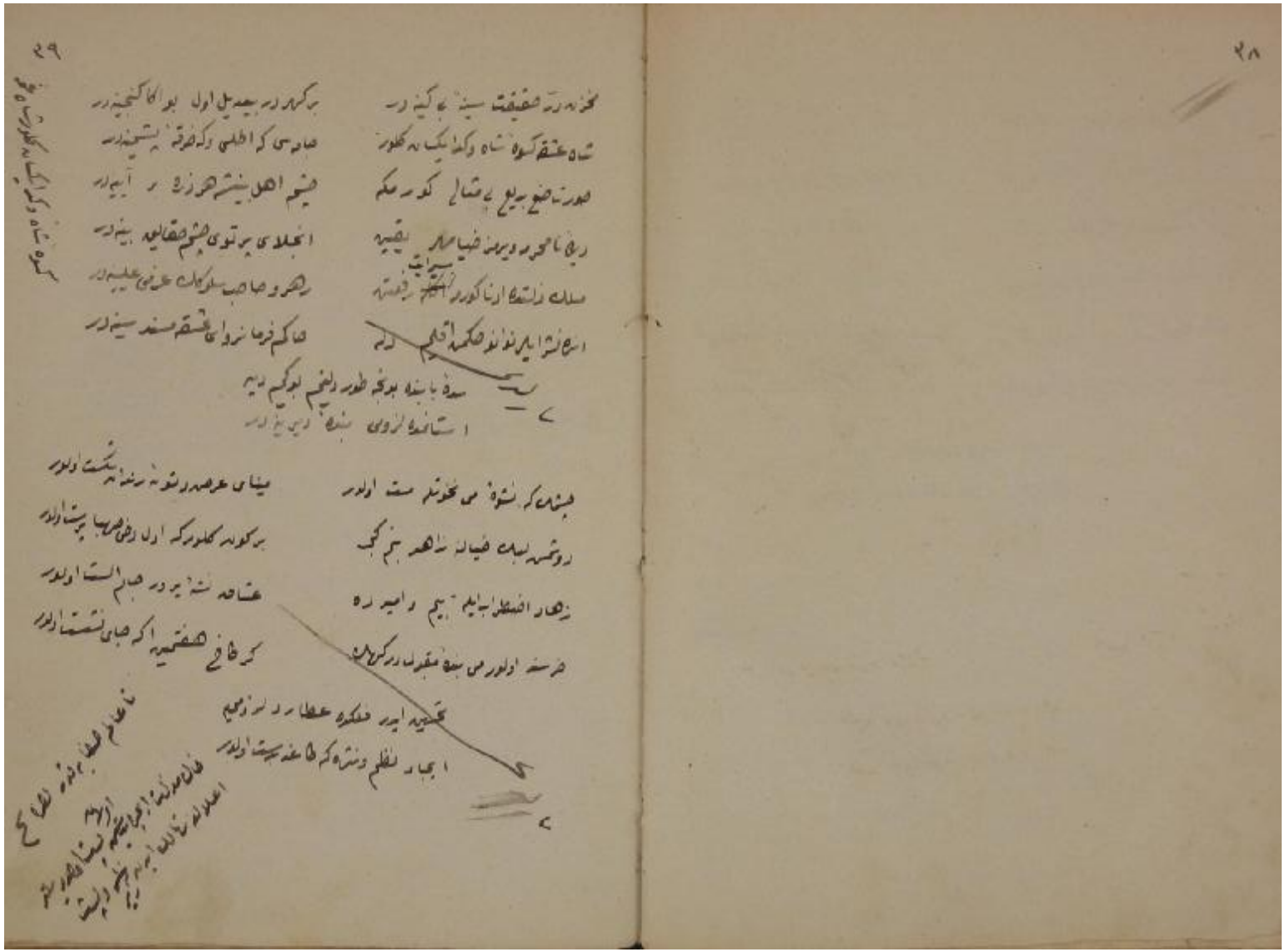

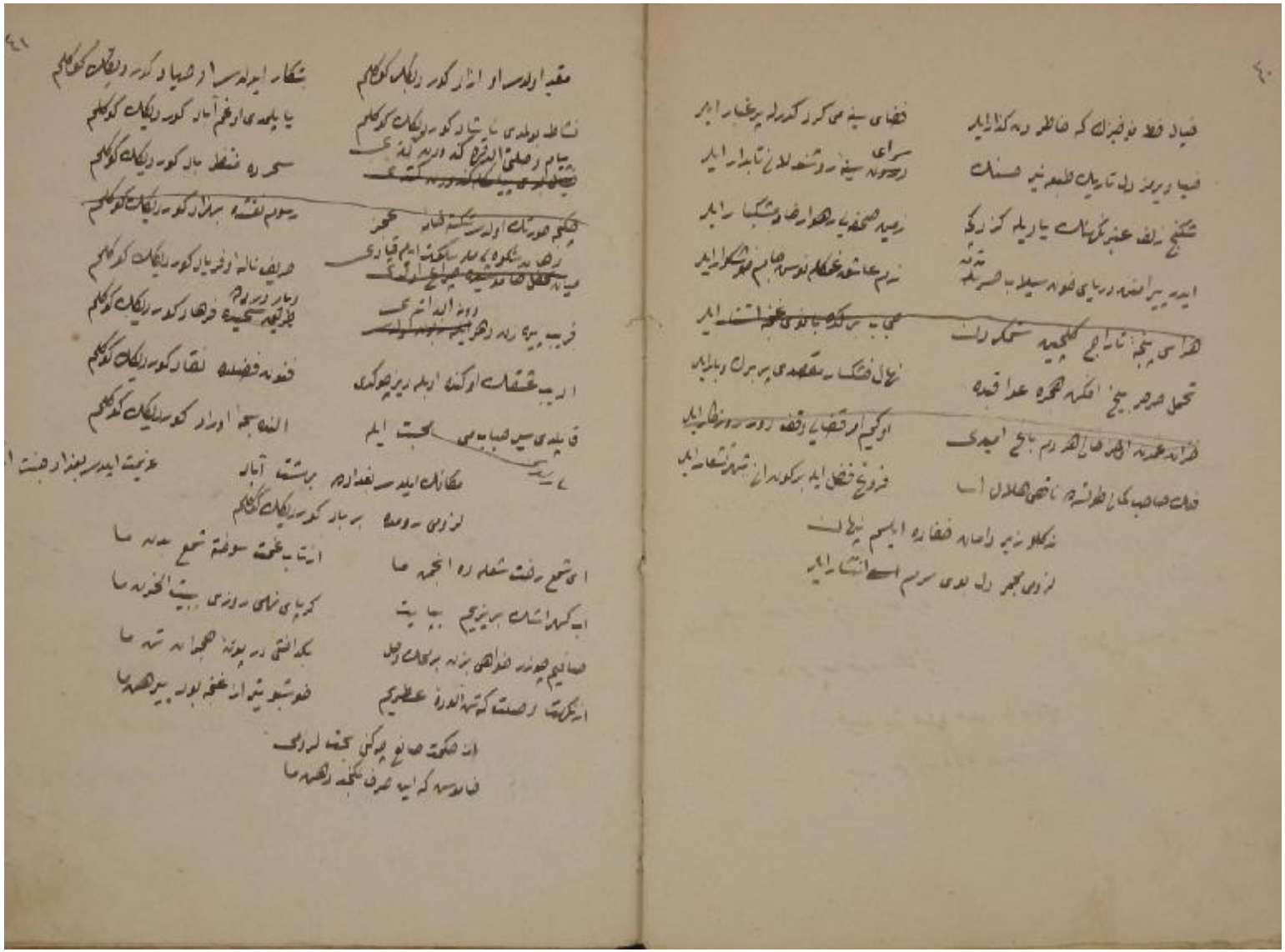

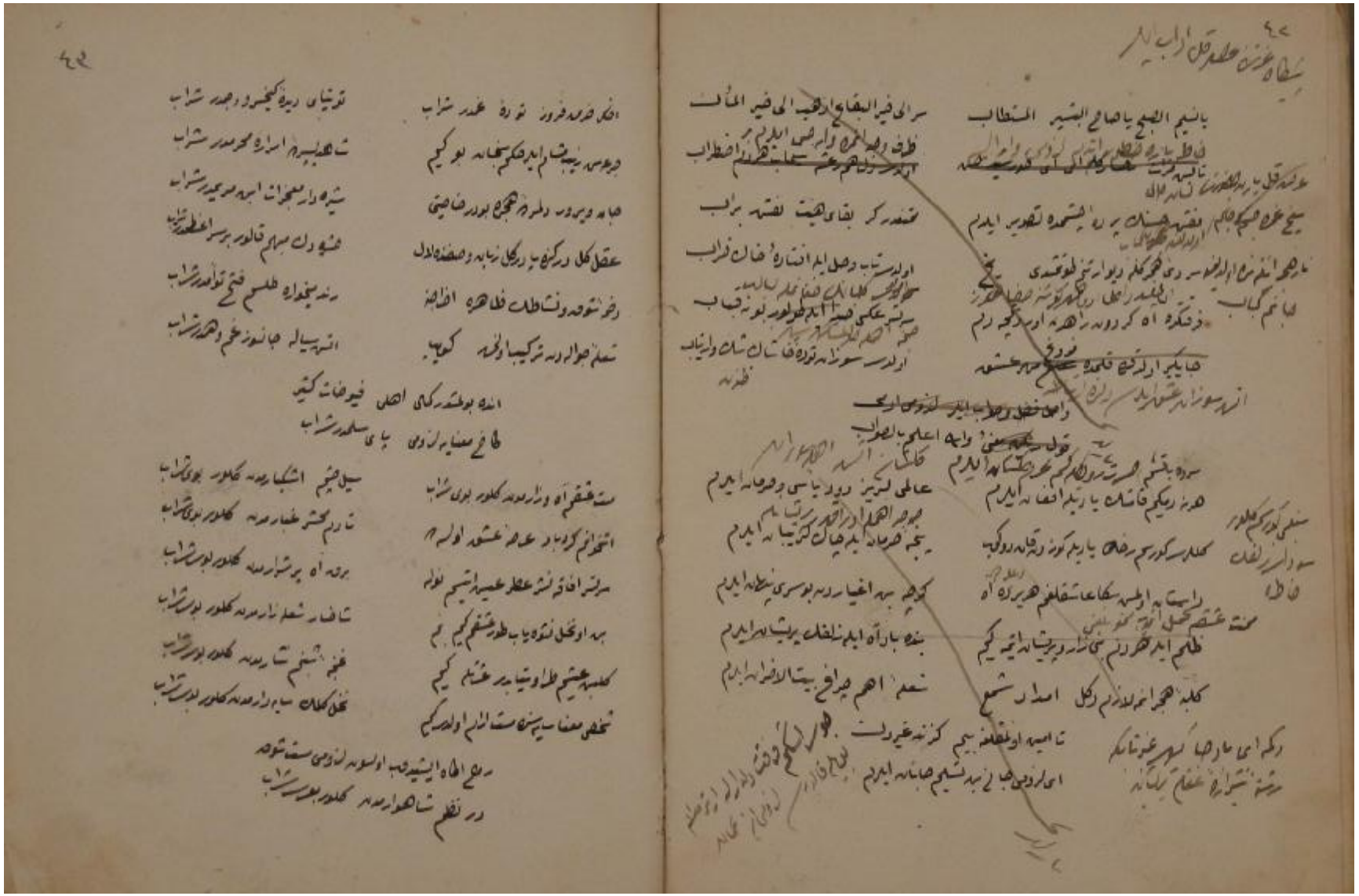

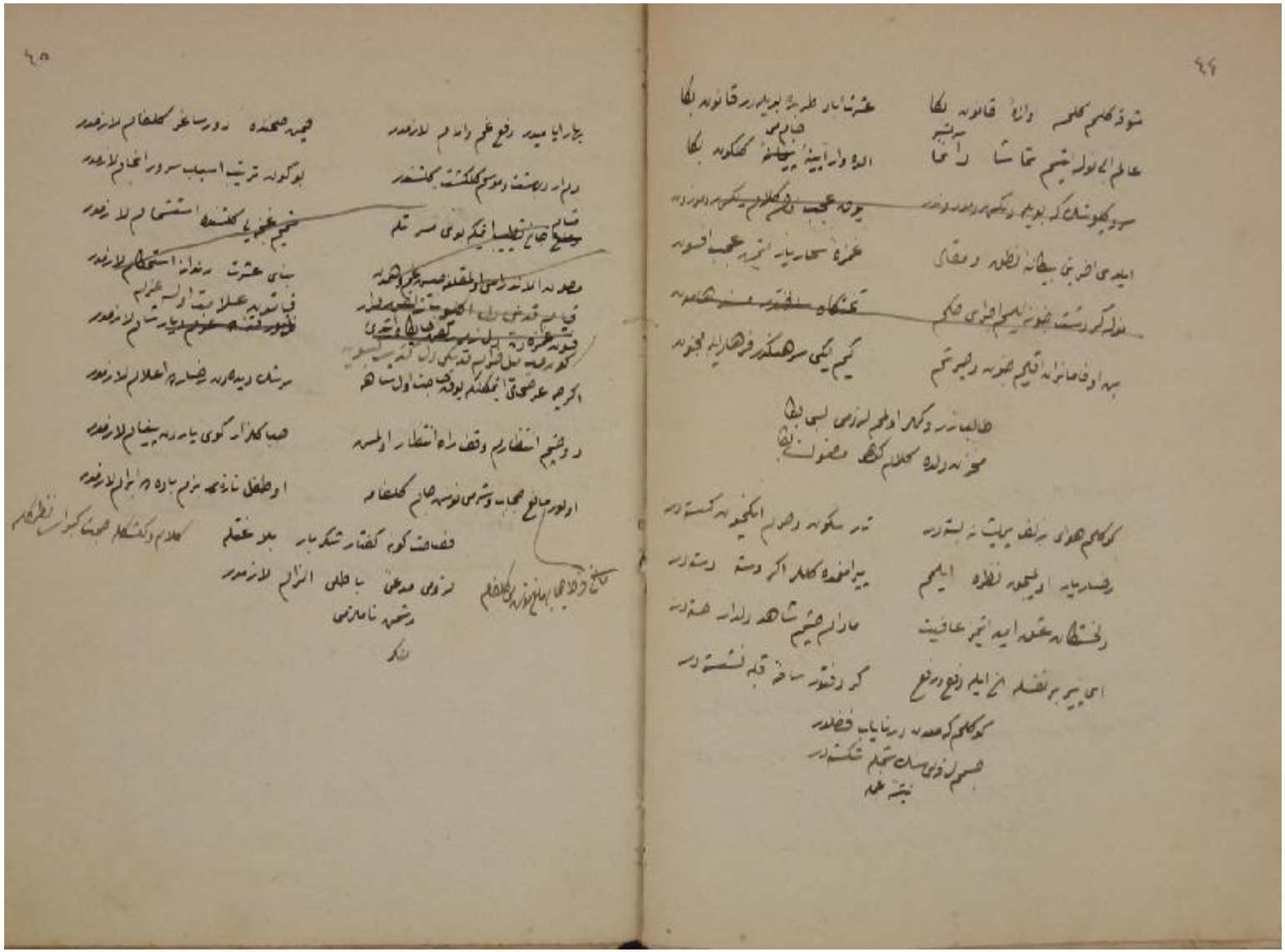

اولور قرم نه خانه دل ویرانه روشنه کم — عجب گنجینه در ویرانه اولور ویرانه روشنه کم

اما شه عاقبه اعراض قلم عرضه حالمده — طریقتلی ای ضیاغلی در جانانه روشنه کم

ربیع عالم ابد سطلع شمس ازلدر — یوکسک بارگاه قدرشان فانه

ایا قلمده یکیت تنه سبه و خوشخوانکلم — کوکلای شاه ایلم پایکه مستانه روشنه کم

اولور یاقوت رمانی کبی لعلین اشکم سفتی — غم لسلکم چکرم کوشتی ذاهانه روشنه کم

اکر چه ایکسه رکنه کیرت سورشاف — نکاهان یاندیریر کیجه و سینه انسانه

اولور لبه نشه کبی سلسبیل عدنده یاره — ضیای شربه لعلان فاطه عطشانه روشنه کم

بقدر حیت عفاف تا ایلاه کیدانه — نکاه التفاتلان فتح جهانه روشنه کم

بو نظم شوده بخش ایجب تکدایلیا تیاره
فرصفحه اول لرزوی برمده یارانه روشنه کم

طلام غم کم شاهی خاطر یه سانم کیدر — لبوده هاصلم یکمار الله فرصتم کیدر

یاشلی ریبام [illegible] — فتیل شمه [illegible] ایله روشنم کیدر

زعلی ایده و ایده کلیدیکه می تاکیکم — هاصلم یکم ناکاهی ریت و دانم کیدر

ایده فیل خیال یار نکاهار و روانم — کر سیدیه سرشک ریبام بیانم کیدر

زنان هیده و ایسه کر فیضم روشنا باشه — فروغی افتاب و ماه کوبی روزنی کیدر

بدم ضال مقصود فوکه رفت می بدم — کف ناکاهی بخت ایخانه توسنم کیدر

مثال مودی نشیده می بیجه دل وجانم — ایده بیجه
لروان آشنه ها لبوده وقت کم تنم کیدر

ایت کبای عشقه اولسه ایسه معلوم لبوده — اجیه تقلیم اجیه ریحانه آرام لبوده

فضیه لعلکم حیات جاودانه بولمشدر روحی — اوسه ده احیای موتانه میسا دم لبوده

اکتساب نشوه جاویده ایسه دی اهل دل — افتراح خاطم عشرتله ایشکه هم لبوده

کعبه عشقلک قویلمشدی اساسی محکمی — اولمه بنیانه طاقم رهو سنکم لبوده

اشکم داغم تراشه اولسه اکر اوراقه — سیه رقم اولمشکه بینه موهم لبوده

نوهرام دل ایده مفقود عالم العالمی — یا بیلیوز سوزمه بیلیه بیهم لبوده

نسخه اسرار عشقه اولمشدر اکمل وتمام
اولمه لعلا لرزوی نسخه عالم لبوده

نسخه اسرار ایده سیاره

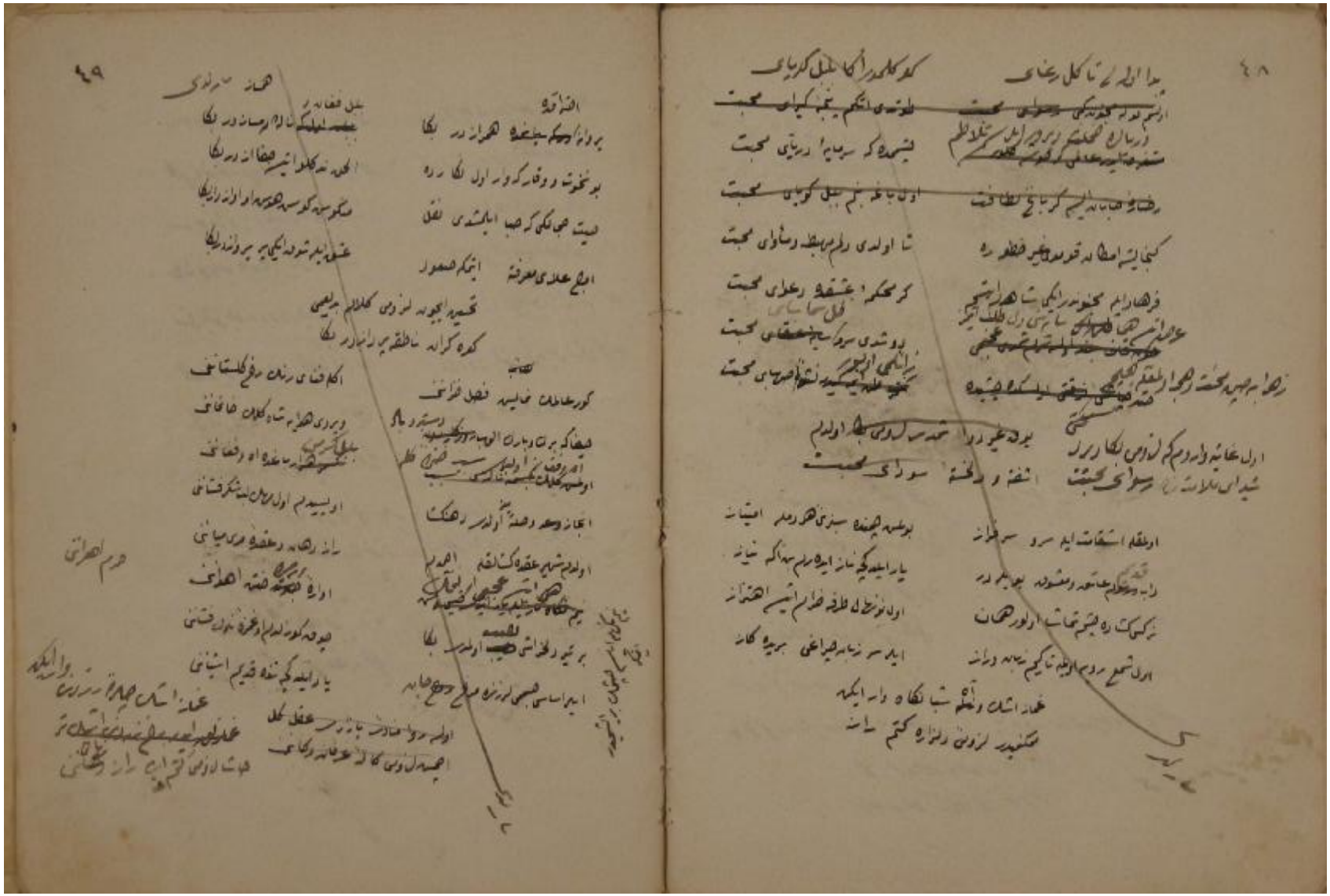

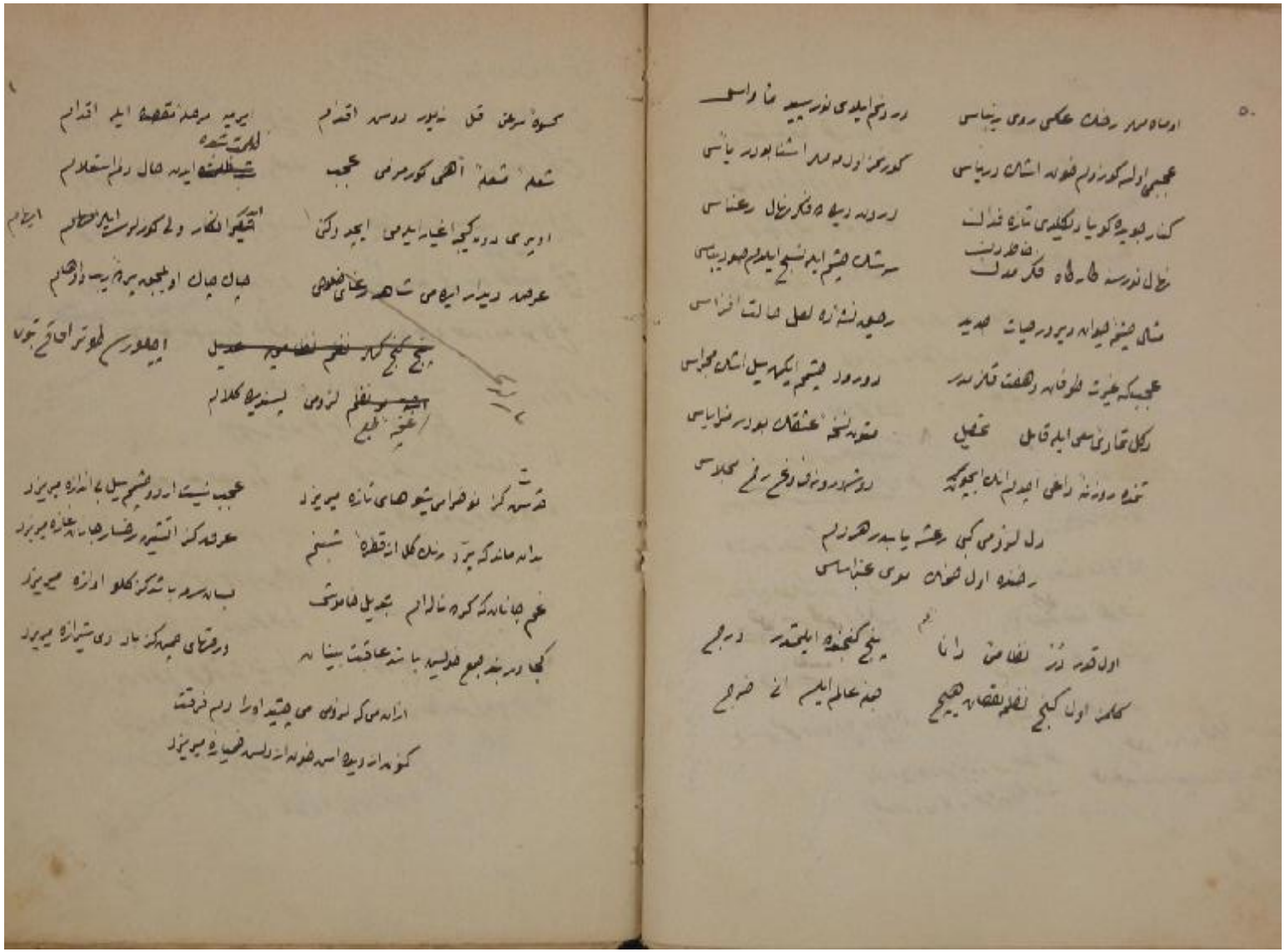

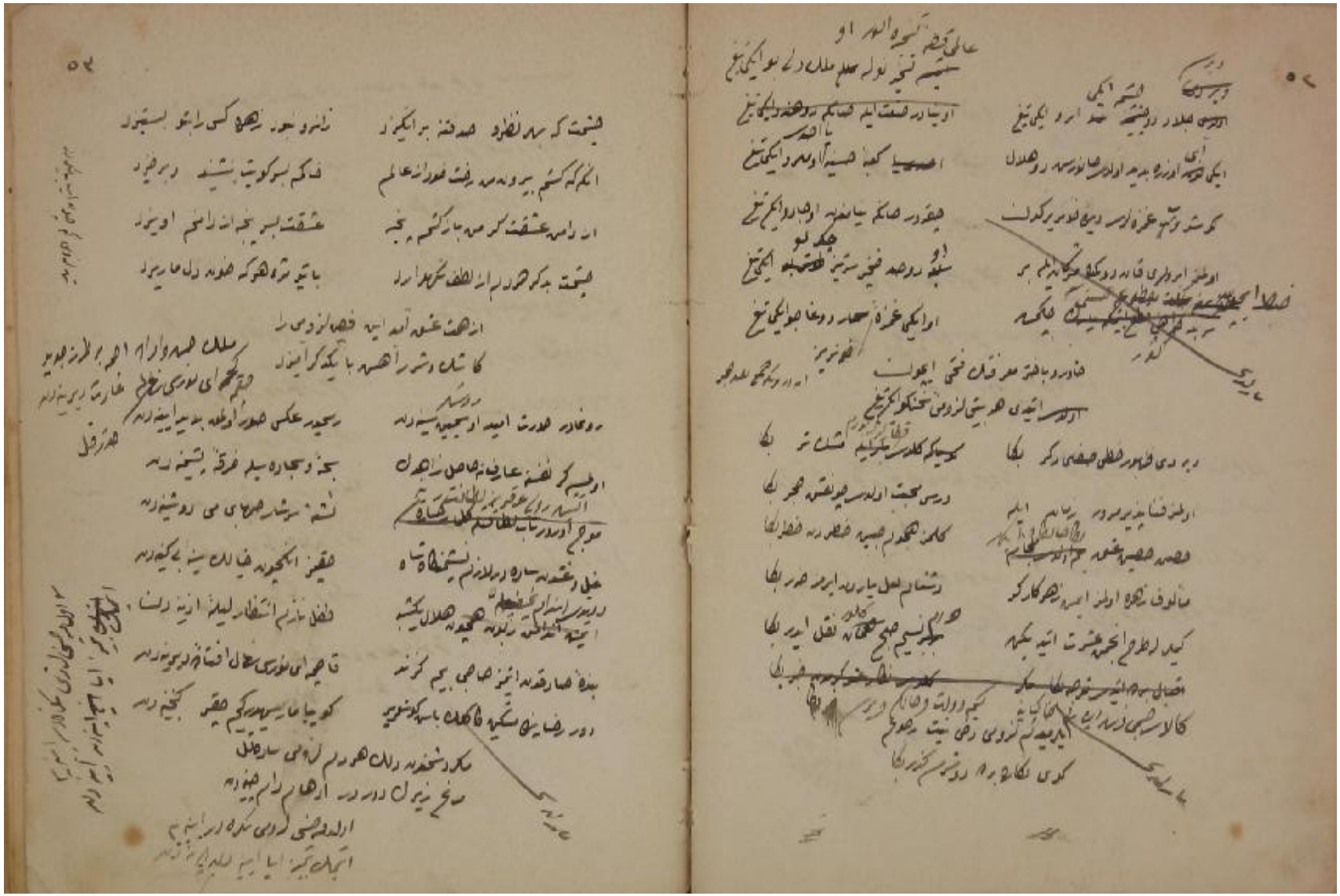

تاریخ تبریک نوسال ظفر فال سلطان عبد العزیز خان

دارای زمان جای نشین شه کونین — اسکندر جم حشمت و پیرایه ده تاج
خاقان سعادت منش و معدلت اندیش — متبوع جهان پیشرو اعدل منهاج
اقبال ابد درکه اجلالنه منسوب — دیهیم شهنشاهی سر پاکنه محتاج
بولمز کهری جود و سخاوتله تناقض — دست کرم و لطفیدر اول قلزم مواج
عزم ایتسه و غایه
اردوی همایونلرسه یوز طولتسه غزایه — اقلیم اشرایه ایدر محتل و تاراج
رایات قدر افرازینه تعلیق ایچون ایتمش — خضرای شفقدن فلک اماده دیباج
نصرتله ظفر بدرقه در پیش سپهده — هر نه طرفه لشکرینی ایلسه انهاج
هر طوب عدو کوبا شرار افکنه اولنجه — اخگرلرینه سینه اشرار در اماج
نوسال ظفر فالی تبریکه لزومی — دریای معانیدن ایدر کن کهر اخراج

بذل و نثار ایله

هاتف دیدی بو مصرع جوهر ایله تاریخ
بوسال ایده شاهه نیجه نصرتی انتاج

١٢٨٨

تاریخ تبریک سال جدید سلطان عبد العزیز خان

نخبه شاهان شاه عبد العزیز خان کیم اودر — در تاج سلطنت مسند طراز خسروی
پیشوای ملت بیضا امام المسلمین — زیب اورنگ خلافت فیضیاب معنوی
مسلک سعد دینک خضر هدایت رهبری — جمله اسلام راه بیقنده پیروی
عالمه بسط شعاع عدل و انصاف ایلمش — طارم اجلالنک مهر سعادت پرتوی
نامه حکمندن آثار اصابت منفهم — نسخه ذاتی اصول عدل و رای محتوی
دولت سرمد سریر شوکتنده مستقر — جود و همت باب کردون رفعتنده منزوی
یوق عجب اولسه حوادثدن مصون الاندراسی — قصر عز و جاهیدر تأیید حق برله قوی
بولمغه تاریخ نوسالن روان ایتدکده دل — سمت معنایه سمند خامه چابکروی

بالبداهه کلدی بو مصرع لزومی خاطره
شاه جم جاه خدا سعد ایده بو سال نوی

١٢٨٧

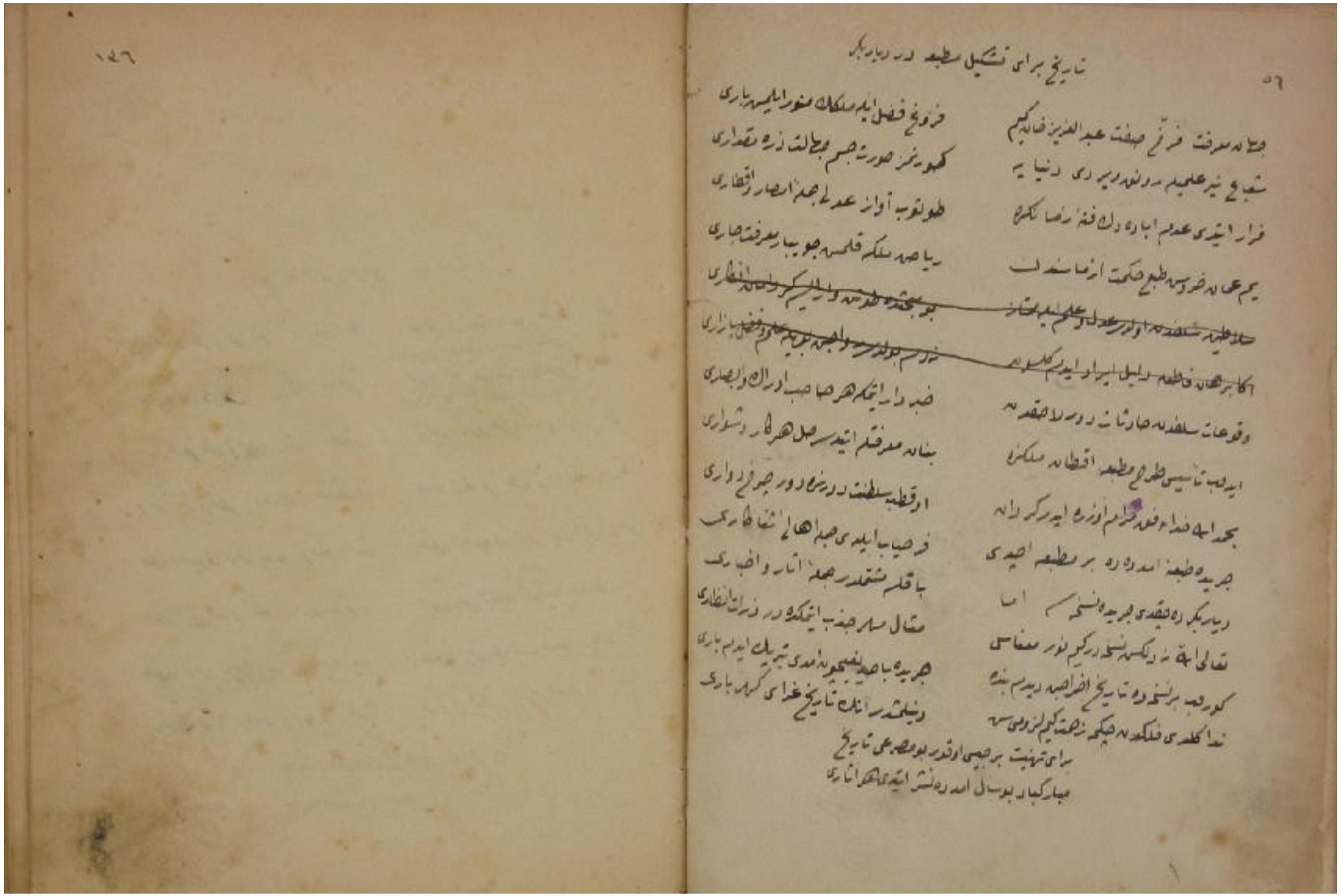

تاریخ برای تشکیل مطبعه در دیاربکر

جهان معرفت فرخ صفت عبد العزیز خان کیم
فروغ فضل ایله ملکک منور ایلمش باری

شعاع نیر علمیله رونق ویردی دنیایه
کمونمز صورت جسم جهالت ذره مقداری

قرار ایتدی عدم اباده دک فتنه رضا نکره
طوتوب آواز عدلی جمله امصار و اقطاری

یم عمان خروشه طبع حکمت ازماسندن
ریاض ملکه قلمش جویبار معرفت جاری

~~سلاطین سلفدن اولدی عدل و علم ایله ممتاز~~
~~بو بحثده طوتوب وار ایسم کرامان انظاری~~

~~اکابر هان فاطمه دلیل ایراد ایدرم کلسون~~
~~نه دم بولدی رواجه بویله علم و فضل بازاری~~

وقوعات سلفدن حادثات دور لاحقدن
خبردار ایتمکه هر صاحب ادراک و ابصاری

ایدوب تأسیس طرح مطبعه اقطان ملکنده
بنان معرفتله ایتدی حل هر کار دشواری

بحمد الله خدا فقد مرام اوزره ایدر کردان
او قطب سلطنت دورنده دور چرخ دواری

جریده طبعه امدوده بر مطبعه احیدی
فرحیاب ایلدی جمله اهالی اثناکاری

دیاربکرده چقدی جریده نسخه سی اما
باقلم مشتملدر جمله آثار و اخباری

تعالی الله نه دلکش نسخه در کیم نور معناسی
مثال مهر جذب ایتمکده در ذرات انظاری

کورنوب بر نسخه ده تاریخ اخراجنه دیدم بنده
جریده باصدیغیچون امدی تبریک ایدم باری

ندا کلدی فلکدن چکمه زحمت کیم لزومی سن
دینلمشدر انک تاریخ غرای کهربار

برای تهنیت برجیسی اوقور بو مصرعی تاریخ
مبارکباد بو سال امده نشر ایتدی هر اثاری

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين

نام خدای عز وجل ایله اولا هو — ایتدم قرائت سبق عشقه ابتدا

بو قدر بو درسی مشکلی درکه لیاقتم — [illegible]

اسرار عشقی خود کیم اولور درکه مقتدر — توفیق باری عقده کشای اولسه اکا

برشمه شرح قلمه اوصاف عشقدن — [illegible] رهانم ایچره کرک بیک زبان بکا

عشق اولمسیدی اولمز ایدی بو مکونات — عشق اولمسیدی اولمز ایدی ارض ایله سما

عشق ادمی مقام قبوله اولاشدیرر — عشق ادمی [illegible] قلور رسا

عشق ادمی رسیده ملک یقینه ایدر — عشق ادمی غیاهب شکدن ایدر رها

سر منزل فراق بولور زودتر وصول — هر کیم که ایلسه اثر عشقه اقتفا

نامکلم قلدی مبحث عشقه لزومی بدا
یارب عنایتکله نصیب ایله انتها هو

نعت نبی اکرم قلدقده ابتدا — اولدی رسمده صورت مقصود رونما

سلطان چار بالش اورنک اصطفا — سردار و سید الرسل و فخر الانبیا

سطر نخست نامه فهرسی ایجاد کائنات — عنوان طراز لوح قدم سید الورا

ضیف عزیز خوان عطایای کردکار — تبشیر سان مغفرت و رحمت خدا

دریای در و کوهر آیات و بینات — کنجینه لآلی اسرار کبریا

سالار راه و قائد غر المحجلین — محبوب حق شفیع خلایق دم جزا

توفیق حق رفیق طریقی اولدیرانک — اثر شریعتنه کیم ایلسه اقتفا

اولمقم مقتدای جهان اکر قلدیلر — ارواح انبیا و رسل جمله اقتدا

داغ دل لزومیه لطفکله چاره قیل
یا احمد و محمد و محمود و مصطفا

جانم اول طرفه سوار شب اسرایه فدا — عمرم اول واصل اقلیم اولدنایه فدا

صدف جسم [illegible] — مظهر آیت کبرای فتح ضایه فدا

کاله فاخره کارکه آثارم — خاک پاک قدم حضرت طاهایه فدا

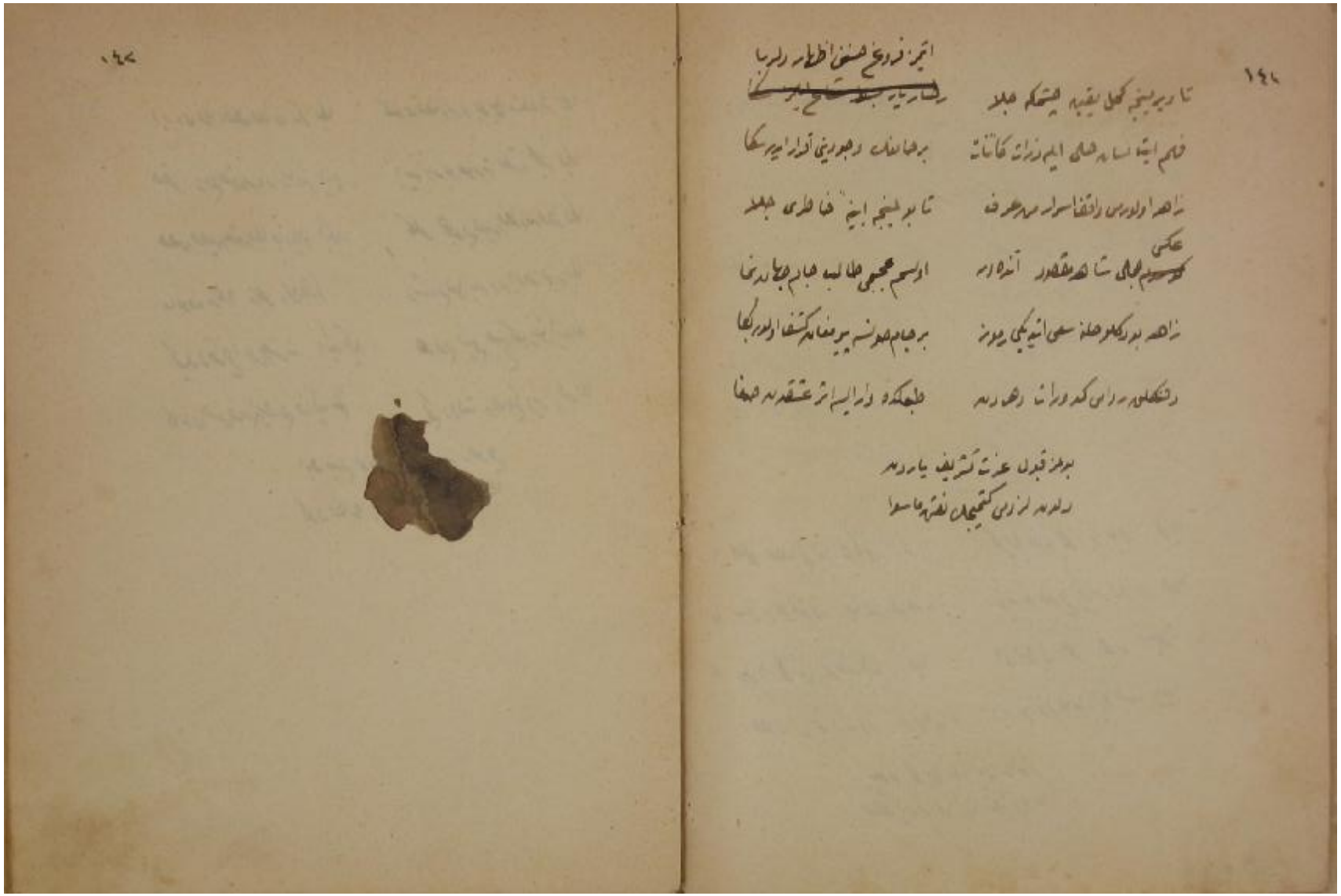

اتمز فروغ حسنی اظهار دلربا

تا ویرمینجه کحل یقین چشمکه جلا — [illegible]

فهم ایتسه لسان حالی ایله ذرات کائنات — بر جانلق وجودینی اقرار ایدرسکا

زاهد اولورمی واقف اسرار من عرف — تا بولمینجه اینه خاطری جلا

عکس

[illegible] جمالی شاهد مقصود آنده در — اولسم عجبمی طالب جام جهان نما

زاهد بو دکلو حلقه سعی ایتدیکی رموز — بر جام صونسه پیر مغان کشف اولور بکا

دشمنلق رواسی کدورات دهردن — طبعکده وار ایسه اثر عشقدن صفا

بو عز قبول عزت تشریف یاردن

دلدن لزومی کتمیجک نقش ماسوا

ویردی ظهور خطی صفای دکر بکا — کلدی قطارلرله بویل شدت تر بکا

حقیر رسوم عشقمدر زمانه ایلم — ایینه در بو صورتم نقشه حجر بکا

حصه حصیه عشقه بکا جایگاه ایکن — کلمز هجوم جبینه خطردن خطر بکا

مألوف زهره زهر دکل خارکر — دشنام لعل یاردن ایرمز ضرر بکا

کیدله طرح انجمن عشرت ایتدیکن — هر دم نسیم صبح کلور نقل ایدر بکا

کالای جسمی فرش ایلرم خاکپاینه — کیم دولت وصالکی ویرسه خبر بکا

ایلدیدم لزومی رضی نیت رجوع
کوی نگاره برده دوشرسه گذر بکا

صرصر اهله در قد دلارا مضطرب — اولدی بادل شدتندن سرو بالا مضطرب

خشم ایله آتشنوب باقدقجه اول مهرو اولور — تب گرفته خسته وش جسمم سراپا مضطرب

تاب مهر و جذبهٔ عشقکله اوچشدر مدام — نه فلک گردان ملک حیران مسیحا مضطرب

آتشین رویده در گیسوی وقف پیچ و تاب — موموی آتشدیده در کیم اولدی گویا مضطرب

طرهٔ یاره طوقونسه باد اولور دل رعشه یاب — قیس اولور آشفته اولسه زلف لیلا مضطرب

سیل اشکم صرصر عشق ایلمشدر مو بخیرا — روزگار اسسه اولور اولدی دریا مضطرب

نعره اوردقجه لزومی حسرت دلدار ایله
حارصلور یرلر اولور بو چرخ مینا مضطرب

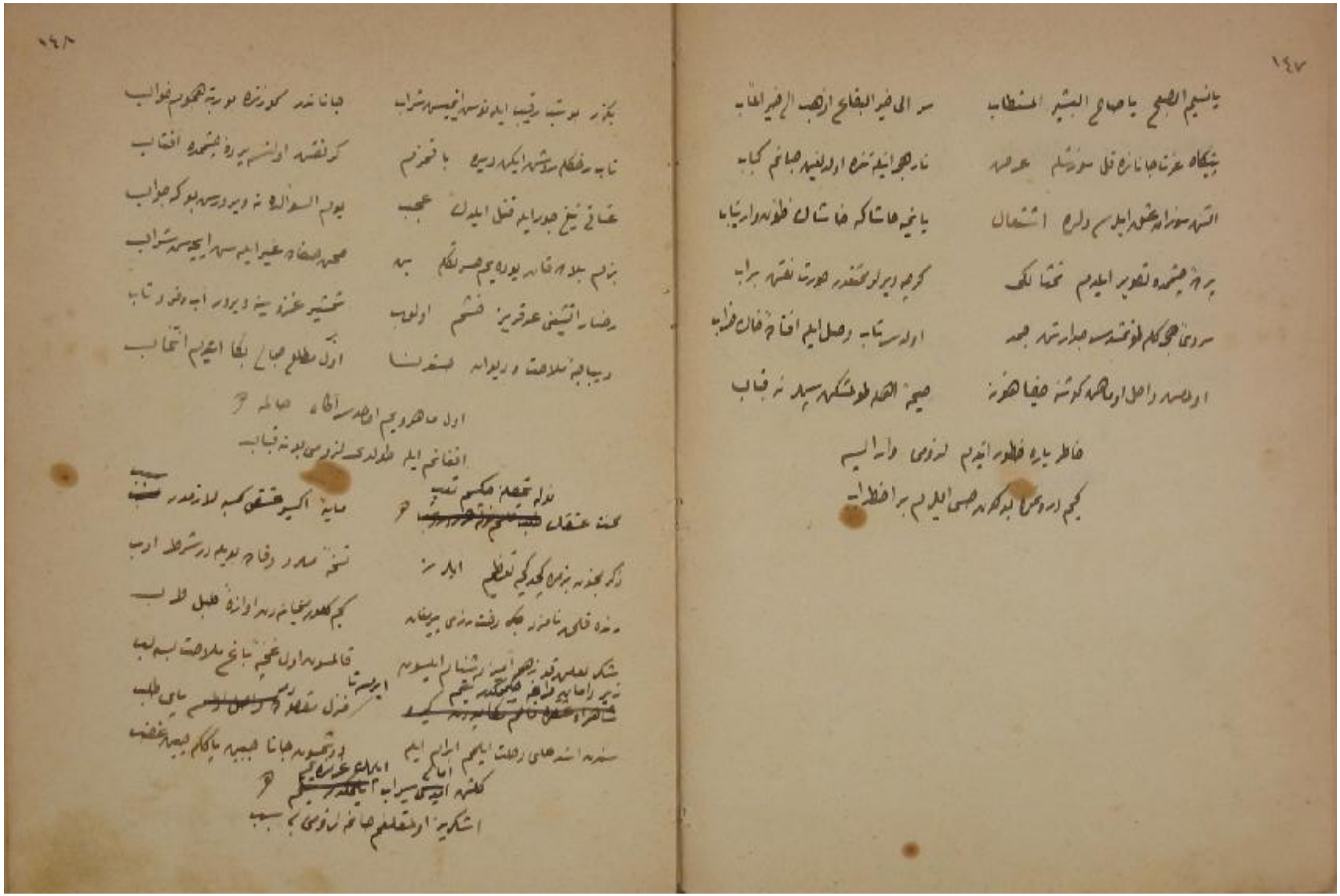

١٤٧

يانسيم الصبح ياصاحي البشير المستطاب — سر الى خير الفتاح اركب الى خير الغاب

بيكاه عزتا جانب قبل سوزيلم عرضه — نادر كوايدم نتيجه اولنيه جانم كباب

الشهد سوزاره عشق ايدرسن دلبر اشتعال — بانيه حاشاكه حاشاك طوتوه ديانه

يره قيشوه تصوير ايدم تمثالك — كوزم ديرلر كه قدر كورسه كه يره

سروى قدكم طوتمه سن صدارتنه بعد — اولدى سرتاپه رصف ايدم افاق خان قرابه

اولمسه داخل اوباغه كوشه حيفا هوزه — صيحه الحم طوتمكه سيد نه قباب

خاطر ياره خطور ايدم نرده ايسه
كيم اره دعا بدكاه صبى ايدم برا خطاب

بكزر بوتبه رقيب ايدنوسه ايسه شراب — جانا ندر كورنمز بوريه محروم خواب

تابه رفتكم سوزشه ايكيد ديده باغرم — كرنفسه اولنسه يره بنمزده افتاب

عاقبتى بيخ جورايله فعل ايدن عجب — يوم السؤاله نه ويرسه بوكه جواب

بزم بلاده غايه يوزه يم صهبه لكم — صحه صفاده عيد ايله سه ايچه سه شراب

رضا ايتمسن عزتيز فتحم اولوب — شمشير غزه يه ديرور اب وتاب

ديباچه ملاحت ديوانه فتنه — اول مطلع جمال بقا ايدم انتخاب

اول طاهر وجم اطهر آقاى عالم ع
افتخارم ايله طولدى كه نزدى بوزه قباب

ندام عجم مكسم تنبيه
كفته عشقك طبعم ز... ع — غايه اكسيرقتن كمه لازمدر

ذكر بحنه بزمه كيدكجه تعظيم ايدر — نسخه مدار رفاه اولديم درشرط ادب

رنده فاخره ناموزه كه رفته نزدى بيخانه — كيم كه در ميخانه دن ايزه قبل قلب

شكل بعلمه قيد بصحرا ايله رشتاى اليسوم
زير اماييه قزاغ عشقده بيغم
شاهراه عشق قاتم عاشقه كيد — ايرسه

سنده اسنه هاى رفعت ايكم اى ايم — قزل سقلاد كى اصلى ماى طلب

اماكى — ورتمسه جانا قيمه ياكام قيمه غضب

كلشه اليدى سيراب ايلدى عزتيز بكم ع
اشكريه اولمقلغم جانم نزدى بوسبب

قورولسه اشتقاقله اساس خانهٔ دولت هو — بنای دهر طور رفیعه طوریر کاشانهٔ دولت

سرشک دیدهٔ مظلومدن اخر حذر لازم — ندکلو عالی و مستحکم اولسه خانهٔ دولت

تمکن ایلمز سیمرغ اقبالک یاپلمزسه — نهال سدره سای سلطنتده لانهٔ دولت

رقیب سفله یه دور ایتدر دولتی بندلسا — حریم وصله نامحرمدر اول بیگانهٔ دولت

دلده ایلدم بنا نه خیال در دندانک — قالور صندوقه محفوظه دردانهٔ دولت

غرور حسنله نطع ستمده سوردات شاهم — بنجه فرخ رخی مات ایلمز فرزانهٔ دولت

عدوی دولته اولسم لزومی یوق عجب غالب
بنم رسم اشتیاق صولت مردانهٔ دولت

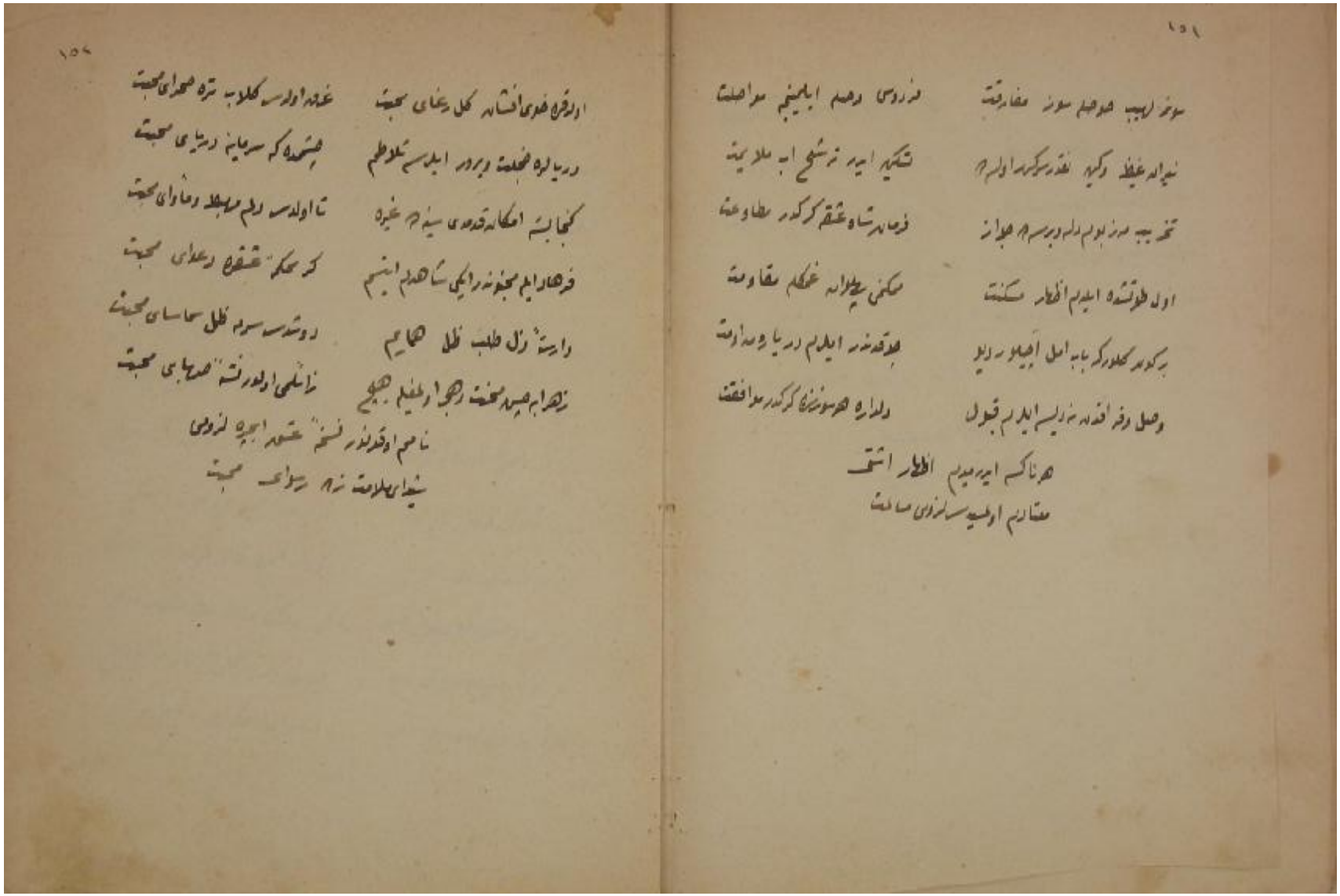

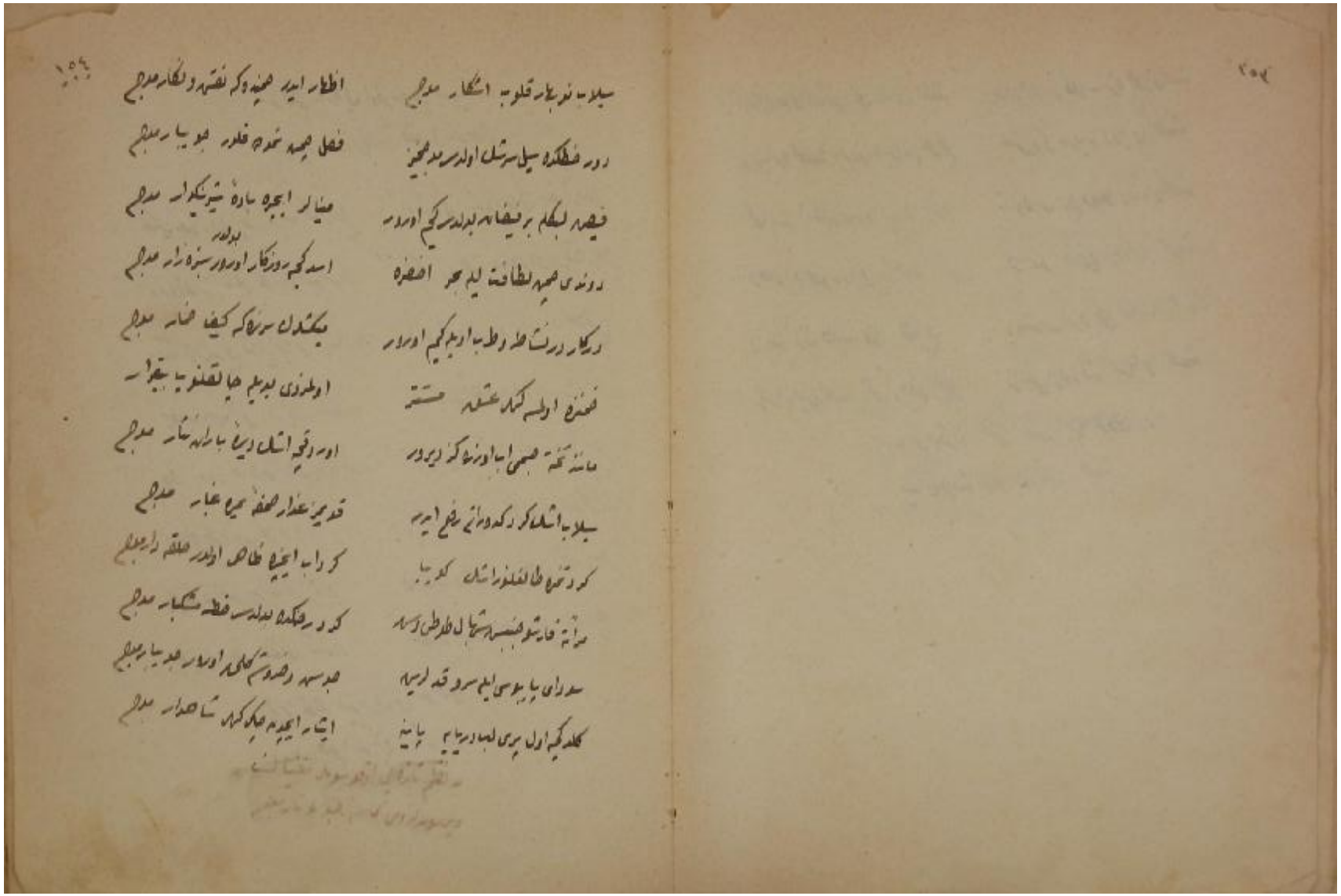

بو نظم تازه‌یی اوقوسوندر مغنیات
دیرسوندر لرومی کاسه طنبوره تار موج

عکس عذارک ایتمه زیب کنار موج — اولمزدی اشک دیده‌کی بیقرار موج
دردکده‌له تاجر بحر اولمسیدی کر — چکمزدی سمت ساحله هردم قطار موج
وقت اولدی کیم تموج ایتمامی پیاله‌ده — حالا صحیفه اورمده سیل بهار موج
سیماب وش عجبمی دلم اولسه مضطرب — کوستردی قطره عرق روی یار موج
فک رحال خاطری رعشه یاب ایدر — دریای بی سکونه ویرور روزگار موج
امواج بحر عشقه دکل قابل شمار — هردم سیل اشکم اورور صد هزار
کیفیت تواضعی سیرایت کیم ایلمسه — خاشاک وخارسز زیب سر افتخار موج
بیوابه‌لر مفید عطای کباردر — ایصال ایدر سواحله هردم بحار موج

بریز کوهر ایتدی لرومی سواحلی
دریای طبعم ایلدیکنجه نثار موج

باده‌در بر اهل پرده رفته نازک مزاج — کیم حصار عفت اولمشدر اکا قصر زجاج
اولمغه روشن اوماهه بزمی تعلیق ایلدم — قبه مینایه آه شعله زاریدن سراج
آتشین رویک عرقناک اولدیغی سویلر کورن — اه اه آتشه واب ایلمشدر امتزاج
درد عشقک دوشمزم اصلا علاجی قیدینه — کیم بو زخم ملکه ترک علاج اولمسه علاج
کثرت عشاقدندر قیمت حسنک مزید — بر متاعه مشتری اولدیغیچه ارتر رواج
زخم تیغک سینه‌ده نقش نشان افتخار — داغ هجرانک چراغ افروز فرق ابتهاج

اهل تجریدم لرومی التفات ایتمم فلک
آفتابندن بکا عرض ایتسه زر اندوده تاج

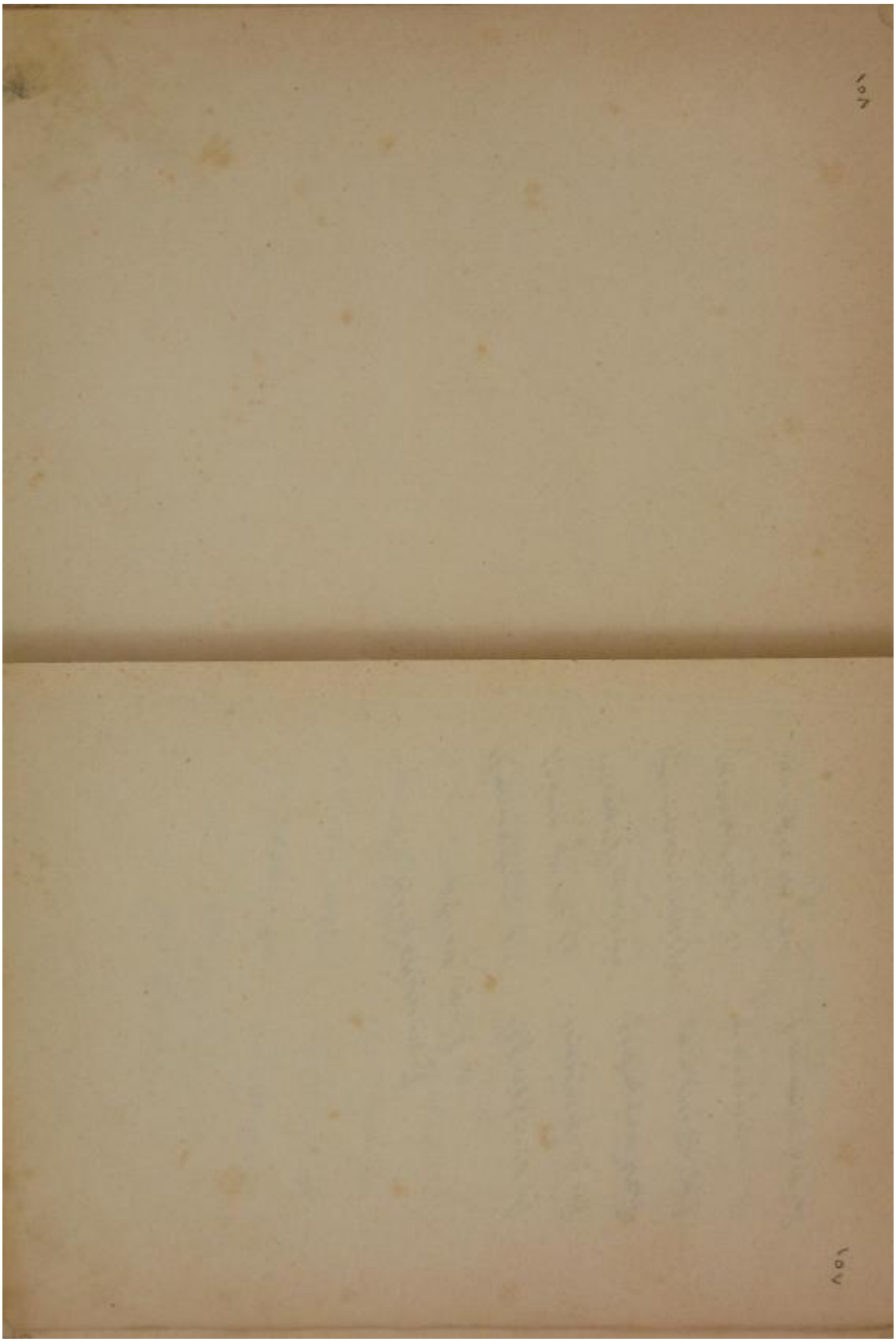

سید عشق پیش زد در خانه افتد عود صبح کرده چاره ره غره ابر و تر

بوسه بار لب لعل شکر ایکلم بزم ایچره کلیه جوسه و خوشه اولدی بیاض چهره جلوه‌گر

اوتوزنجه غمزه قوندیرر ایلم نرگسانه سر تیری دل نزارمه ایدر رخنه لر چوق فیض داشتر

کوزلر یشم کر با خره عکسی خامنا یارب کنار چوق اولدی دیر قطره لیر سوچ

بلاء ایردی صدور ایچنه محو کشتره برمغانی خانه نخل مکرو ببلده سویلد

قصه‌ی نفوذ نکیه ایلم بالای سودر اوزره ایدر جانا تجری تحتها الانهار جیانیر

رهانه خانه شکر خنده بدر دعدم
هر بریلم لرزنی رعف کلدار سر بیانه ایلد

اولدی قطعیه دیلم رویکن جلوه‌گر دیلری بوسه جیا بکا جیقاره ضبط

چشم کله فسانه ایدوب رهگذار یکم هر دم تنای دره وکلد رانه لر دوکر

اغیار سینه یم چکوب اولدی سینه یک سنک تحمه ایلم کوکل سینه سه دوکر

سرشته خطوط شکنجی بنکه ایدر اول مو جایه نه دیکم که اولدی سیاه دوکر

یوقدر لرزنی جلوه‌ی تابه تحملم
بار جفا سی قوردی قدیم اهه بیلم بوکر

استاد یاره باسه قوی سیه دل شیشه تیور یا سیانه سنه سلطانه کویا تیور

خوابکاه شاهد فکرکن دره دیشه در خانه قلعه قیسه فکرتنه ایلا تیور

خانه اغیاره دیر سم ایچه اضطراب ارمه خانه سلسله سیه ریکم خانه‌نه ایچه کل چیقایتیور

جاره خدایچه اولدی سرشته نازه غرشکه نه جاره خدایه عیره کوردم اوده سیاه تیور

قاچمه دره قفس سر ایچه اولدی بر سنه بسته شاخ کل ارزنه بلبل کویا تیور

خالی اولمز خانه خاطر خیال یاره دن قاچا استعداد ایله خانه خانه عقابا تیور

کنج اشفاده دل ایزاده در الامه
بیشه ایچه کرزن شیشه باره‌وا تیور

فراغ عاشقان یارب چرا خوش نقشه اند
فراغه و صبر نکم قلب بی تابه و نداره اند

ز لال لعل نابش هر شکر خنده لب خاندم
بجوره ظلمت اجمع اب حیوانه سر راه اند

قبا به بلکه نه عکسی ایچه آه و افغانم
فلکلر دا ملکلر دا بر آه و افغانه اند

رکاب سرفی شغله پرامیه دامانه کرد و شمع
کوزیمه سرفی سرشکلر دریا نه دم غرقه فانه اند

خیال عجم لعل رکل رخسار الکام
کوزیمه کریانیم گلشن هردم بیدلانه اند

سنا جانم مین فقط و محور مین دردم
بجوره ماتم اتمیه برزم صحبا کاشانه اند

سوار جنبا رنده کروسه ناسانه کوزانه
زرس کنج غمی بردم کلا بر یانه اند

نخوانه اسرار هنگامه سینه بر کینه در
که هر کیتای عشقم کنج دل گنجینه در

شاه عشقم کوه شاه و که ایکیانه کلدر
حاوسی کاه الهلسی وکه فرقم بنشینه در

ربنا ناموده زیرسر خیالیمه فوزشه عشقم
انجلدی برتوی عشقم هقایله بینه در

داری زلفنی اوناکدرم سیاهته رفتنه
رهرو عالمب سلوکمه عزیز عشقینه در

اندیشه ایلمه نه اندوهکدر افکیم زاله
حاکم فرمانروای عشقم منه سیاردر

هدر ناصح به یوق با عالی لکدرمکم
بیتم اهل بیتم هرزه بر اینه در

کدیه هدرم مداوم اولدیغم بلا کیم زیه
استانبولزدی بنا دیریه در

بیشمک کنشره می نخوتم صفا اولدر
ناموسی رسنک رقدیه رسانه بیشمک اولدر

رقصه بلک خیالنه رقصه بخ کیمک
برکنده کلدرکه اول رضی صحبا بیشمک اولدر

ایلدنظاره ساقه امکانه سرلشم
رندانه رندرسیه کم پیاله بدمست اولدر

خان ندافع اورده اولا بیشمک اولدر بلند
اعلایله نعالی ایمه نیز ولیشمک اولدر

ایتر لرزمی بشقه صدای رقم فاره
کنج قاعده لکا صدای نشمک اولدر

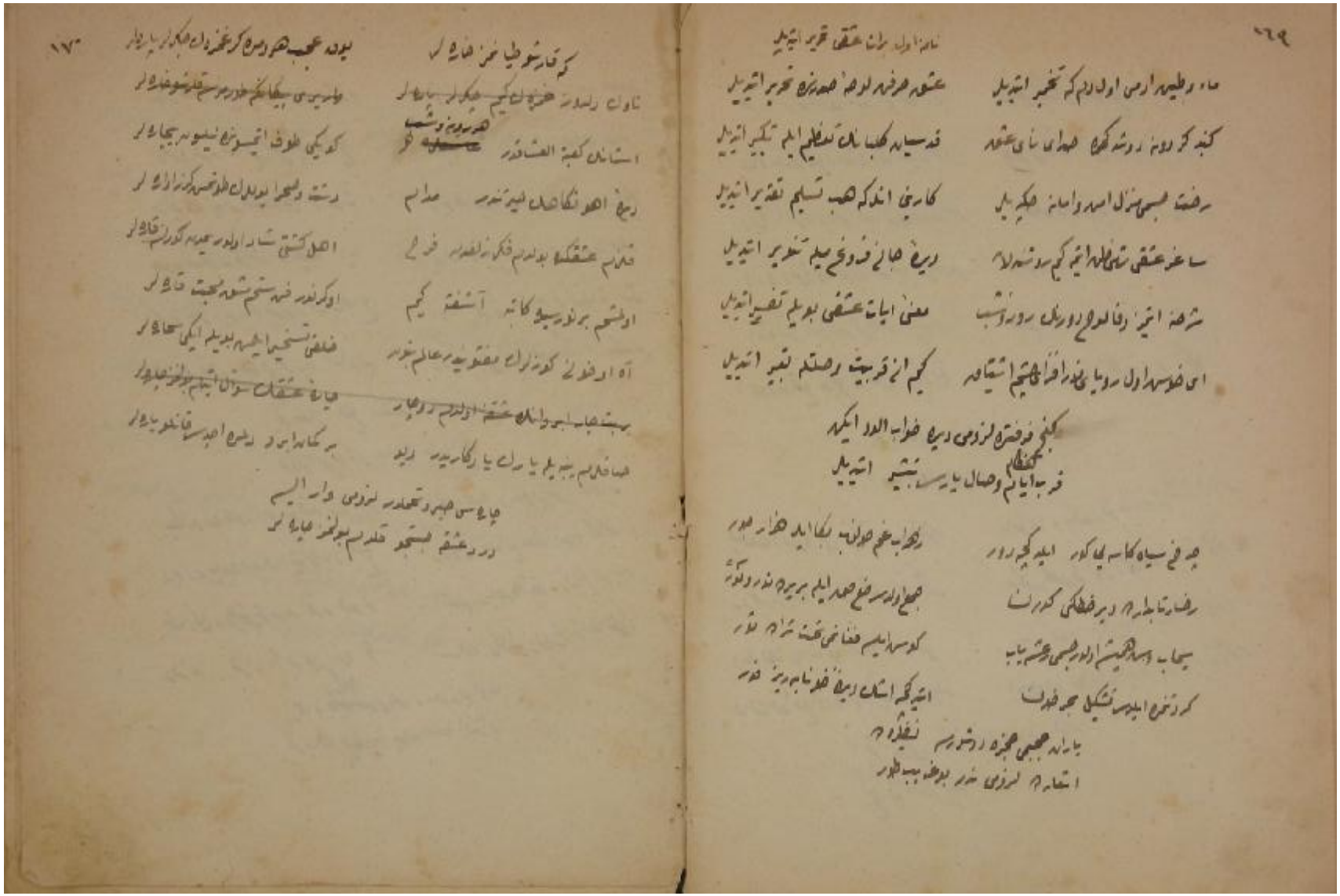

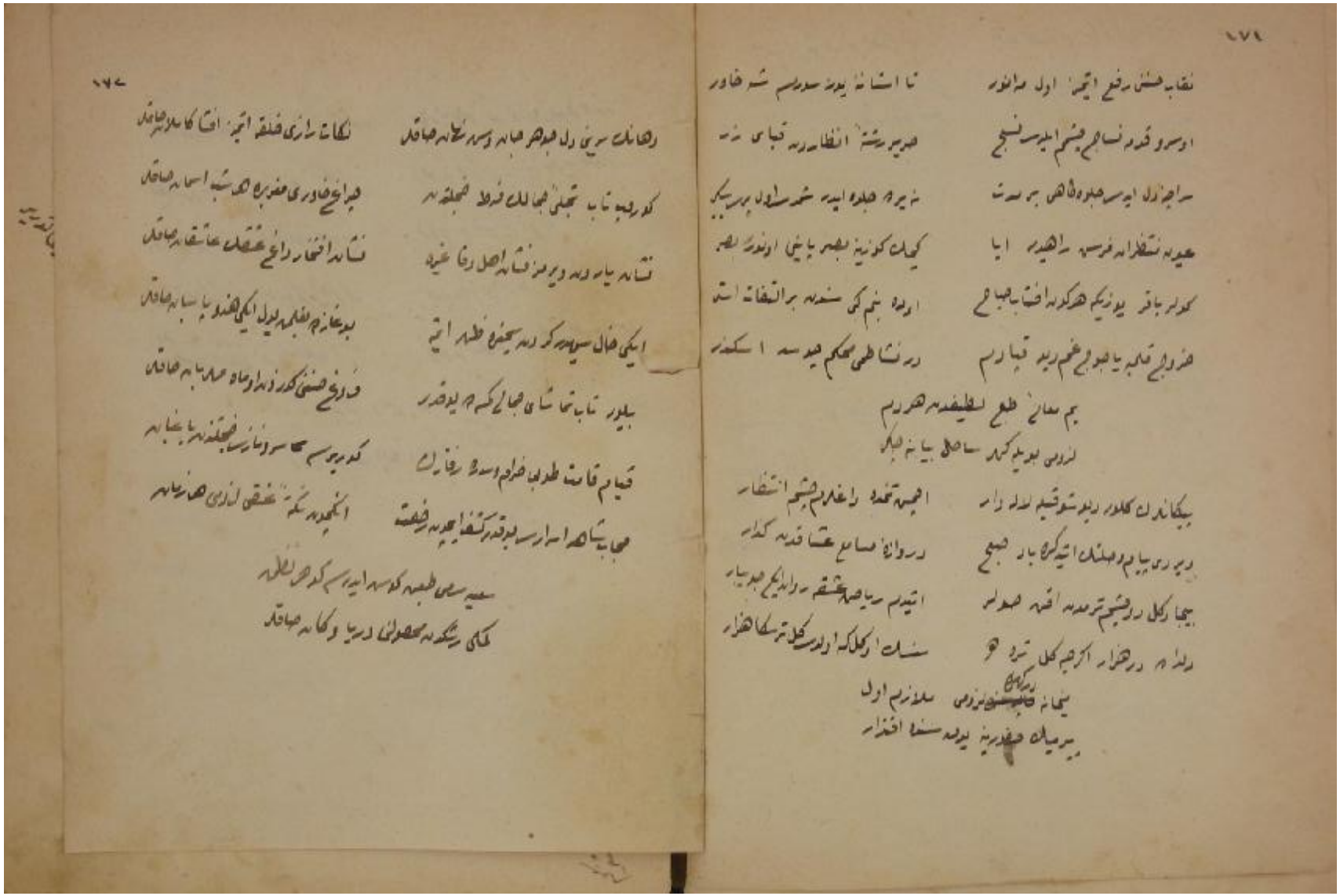

ره‌نشان روی کرا طاقه ابروانی اشکم شکند
بلا را یار چه آمد او زیار چه‌ها شکند

هفت سپهر بار اهرمن چی کرد با اشکدت
رهزن فلک کی و سپای اراده‌ها شکند

تا شاهی جهای بده ره قافله‌سم معذورم
فروغی بر صفای ایلم پشتم قفا شکند

کف شکل کشای پیرایلم به کرده اهلیزمن
امیدم رشته‌سی صدای اشکاره‌لا شکند

بگه تسبیحکم عشقه‌ن اقیه‌ها عاشقه‌ن قیامه
اوخده‌ا شاهی کدرم فخره‌سم قیامه بلا شکند

نه‌نه‌یر ایله‌ایم وصل یاره بدله‌سا اشکاره
لروی‌ی‌ی‌

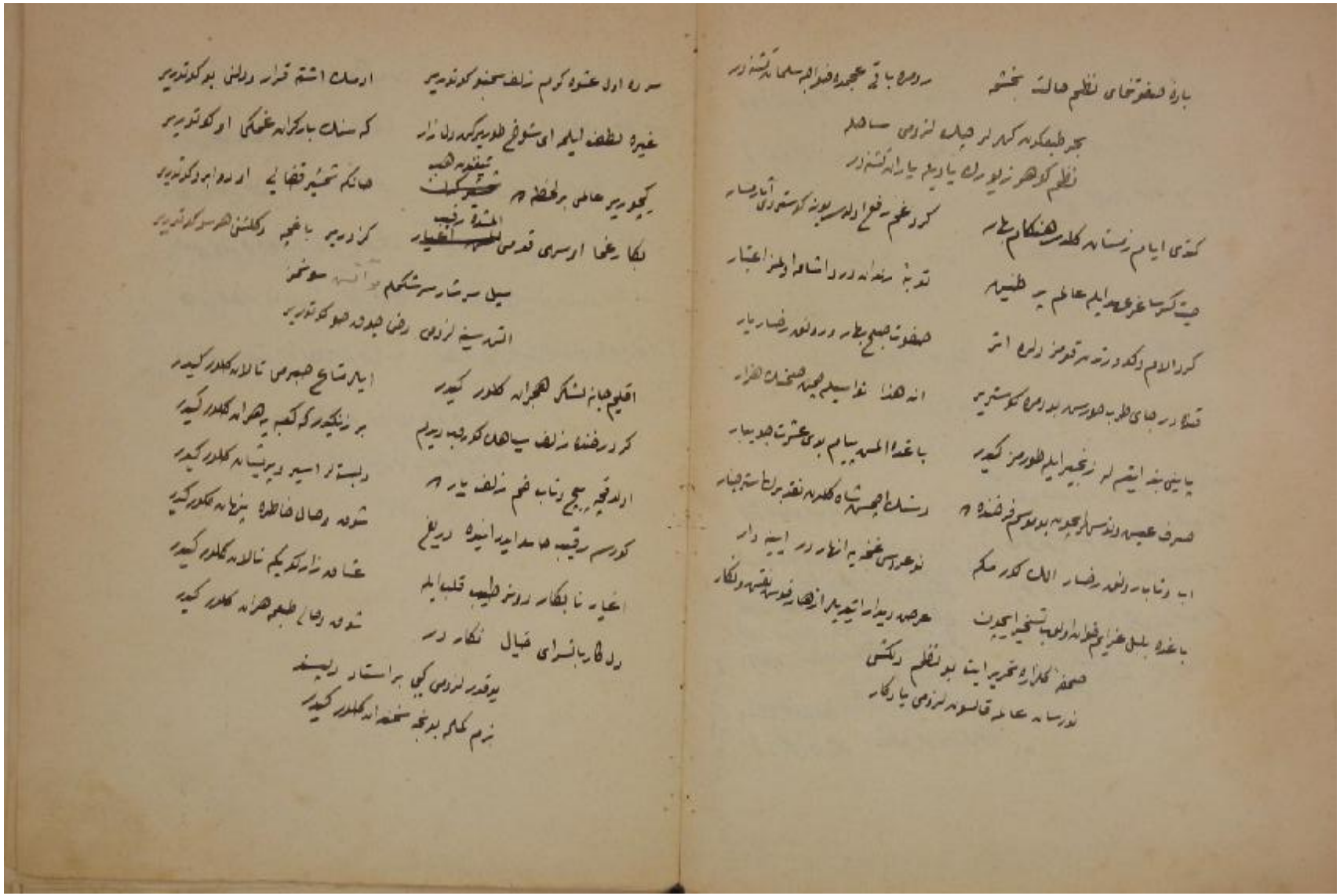

دوشمش عذار انورینه زلف مشکبار — اولمش دریغ پرده شبده نهان نهار

اولمش غبار خطله رخی مغبر اول مهك — ایتسم عجبمی یاسی ایله اظهار اغبرار

گفتاره گلسه لعل شکرریزی عالمی — ایلر کمال حیرت ایله صورت جدار

حبسی اولسه ده حصار درونده پری کبی — یوقدر فروغ حسنکه امکان انحصار

جام صفایه طاشه آتش صوفی بزمده — اکسك دکل میانه ده آثار انکسار

اهنك رحلت ایله مقام عراقدن — مطرب نوای عیشه مجاز اوزره ویرقرار

ثالان ایدر لزومی سداد و شعورك
خیل خیال یارکه دلدن ایدر گذار

گوهر عشق دلده مضمر اولور — گنجده گنج جاهی گوهر اولور

کوی دلداره عزمی کوریجك — قالبم قلبدن سبکتر اولور

بکزر اول لعله شیشه در ظرفی — لب جانانه که زیب ساغر اولور

جنت کوی یاره اوچمق ایچون — عشق ~~ایله شوق ایکی~~ شوقم بکا رو شهپر اولور

سر حسنك یانزه سر فلك — ذره ده بیوجود و کمتر اولور

شرر آه عالم افروزم — آسمان بلایه اختر اولور

بیخود ایلر لزومی لی دم صبح
طاکلدن که ~~حلقه~~ نکهت آور اولور

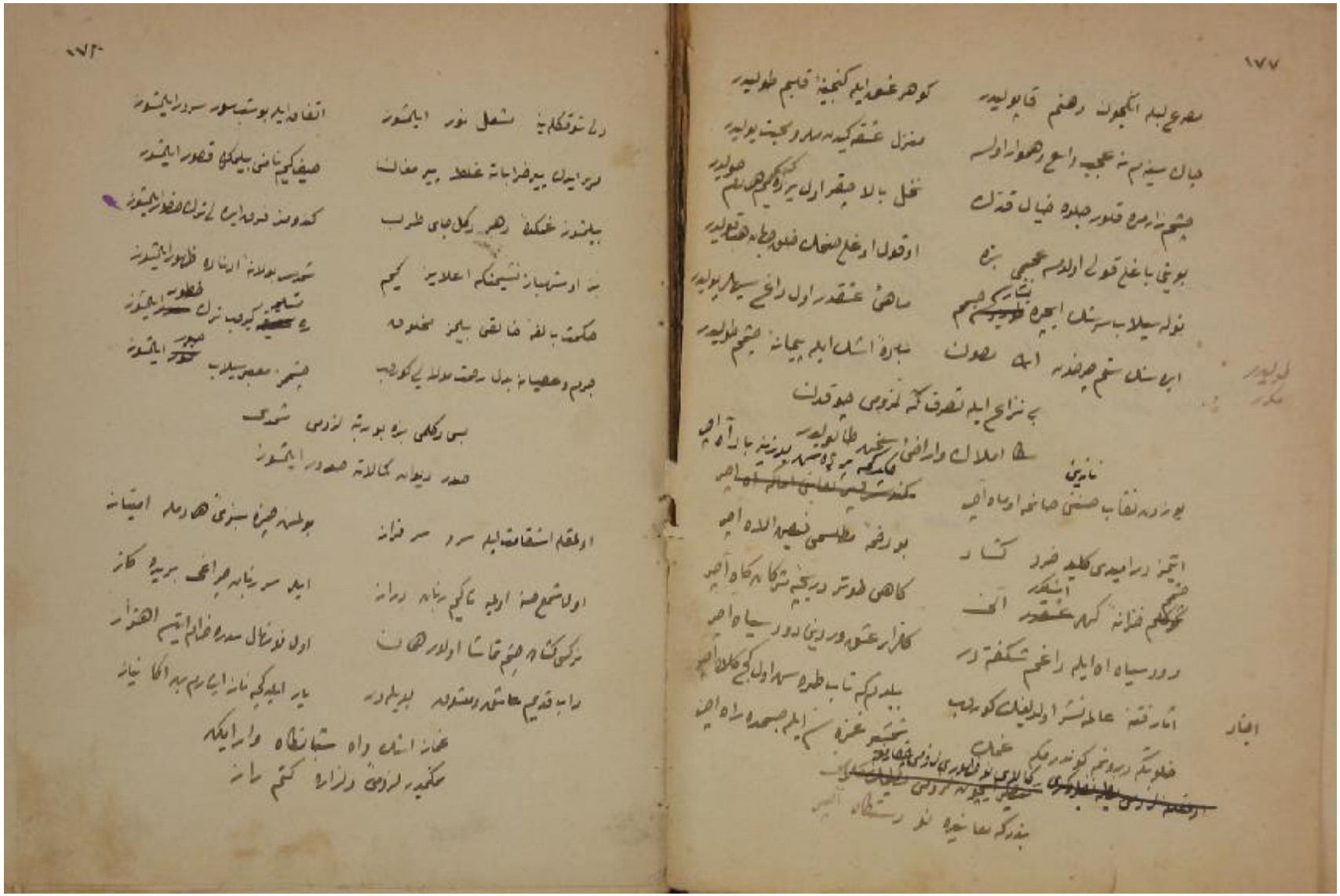

طالب نیل وصالك مه حور و غلمان اشتمز — ساکن گلزار کویك باغ رضوان اشتمز

بنه کیسوسه نوله [illegible] قلم — رشتهٔ جمعیت دلدر پریشان اشتمز

مشربنده عاشقه بو قدر جواز کشف راز — اول سببدن عاشقه گریان و نالان

غیرة الکاه

یول ویرمز عشقدن غیره حریم سینه‌ده — تختگاه شاهدر بو تبقه سلطان اشتمز

خستهٔ عشقك حیاتی شربت لعلکده‌در — سنه‌ده استر درده درمان آب حیوان اشتمز

اولدیغندن‌دی

پرده بیرون اولدیغندن مکر اسرار عشق — کتمه بیلدر لوسعی اتیسمه پنهان اشتمز

غیرت عشقی لزومی بیلدیکندن مکر هر

غیرتدن

دردایله اول درد پرور اولسه درمان اشتمز

اول سنکدله ناوك اهم اثر ایتمز — پیکانه نقدر سخت ایسه طاشه ایچره یر ایتمز

ناگاه گلوب عشقه خراب ایدیسه دردم — سیلاب قضا گلسه ورودین خبر ایتمز

هم جور قلور هم فغان ایلمه دیرسك — ای شوخ سنك ایتدیککی کمسه‌لر ایتمز

سیلابه اشکمی عجب کسدی طریقین — کیم قلبمه شکر خیالك گذر ایتمز

دل خطر خیالکله گلور کدیکه هر دم — تا بولمسه همراهی عزم سفر ایتمز

موزون ایسه‌ده سرو رکلامتمز انکیدن — دل قد بلندکدن امید ثمر ایتمز

دامانی پاکیزه قلنه کرد هوسدن — مرآت دلی ژنك پذیر کدر ایتمز

تسلیم قضا ایلینك باشنه کدکدن — کوسنك قضا یاغسه‌ده اصلا حذر ایتمز

دولت راه محبتده لزومی در اشکك

سرمایه‌سی صرف ایدن عشقه ضرر ایتمز

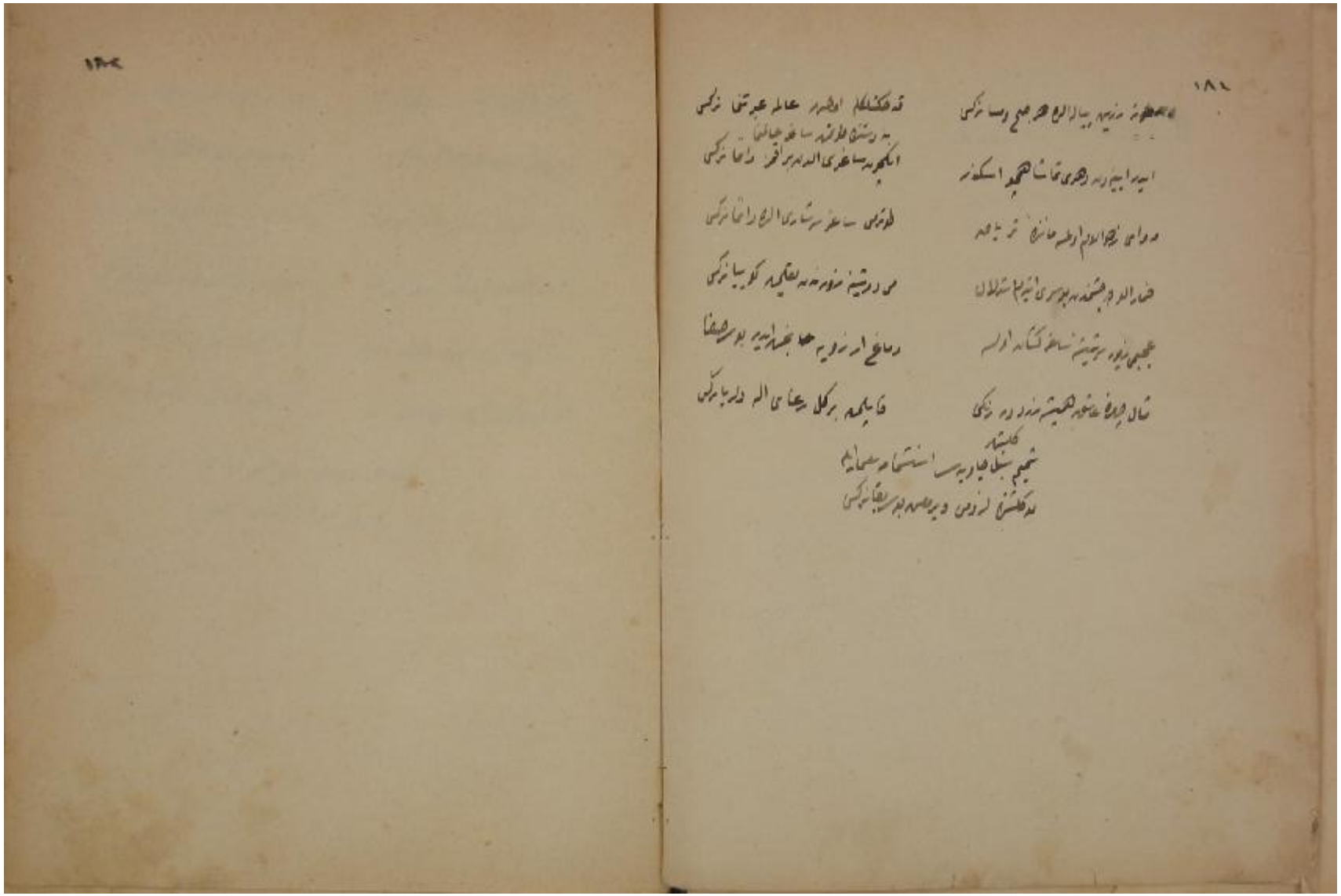

زلف مشکینه نقاب روی رخسان ایلمه — پرده ابر ایچره مهری پرتو افشان ایلمه

ایلمه لعل لبک خطاسیله تابه ید — آب حیواندر مکر ظلمتده پنهان ایلمه

فتنه لر اشوبلر ارلقن پیدا سوبسو — قورقرم باد صبا زلفک پریشان ایلمه

باغده زلف و رخ و قدکی وصف ایتمیه صبا — دردی درهم سنبلی خم سروی لرزان ایلمه

دزد غم خلوتسرای سینه و رهیاب اولمیه — کاله صبر و سکونم نهب و تالان ایلمه

کل کبی اول کلعذارک لعلنی خندان ایدن — ابر وسن عشاقنی کریان و نالان ایلمه

نظیره حق دیمسه لرزمی طبعم قوت بنم
بویله رنکین نظم ایله تحسوراقران ایلمه

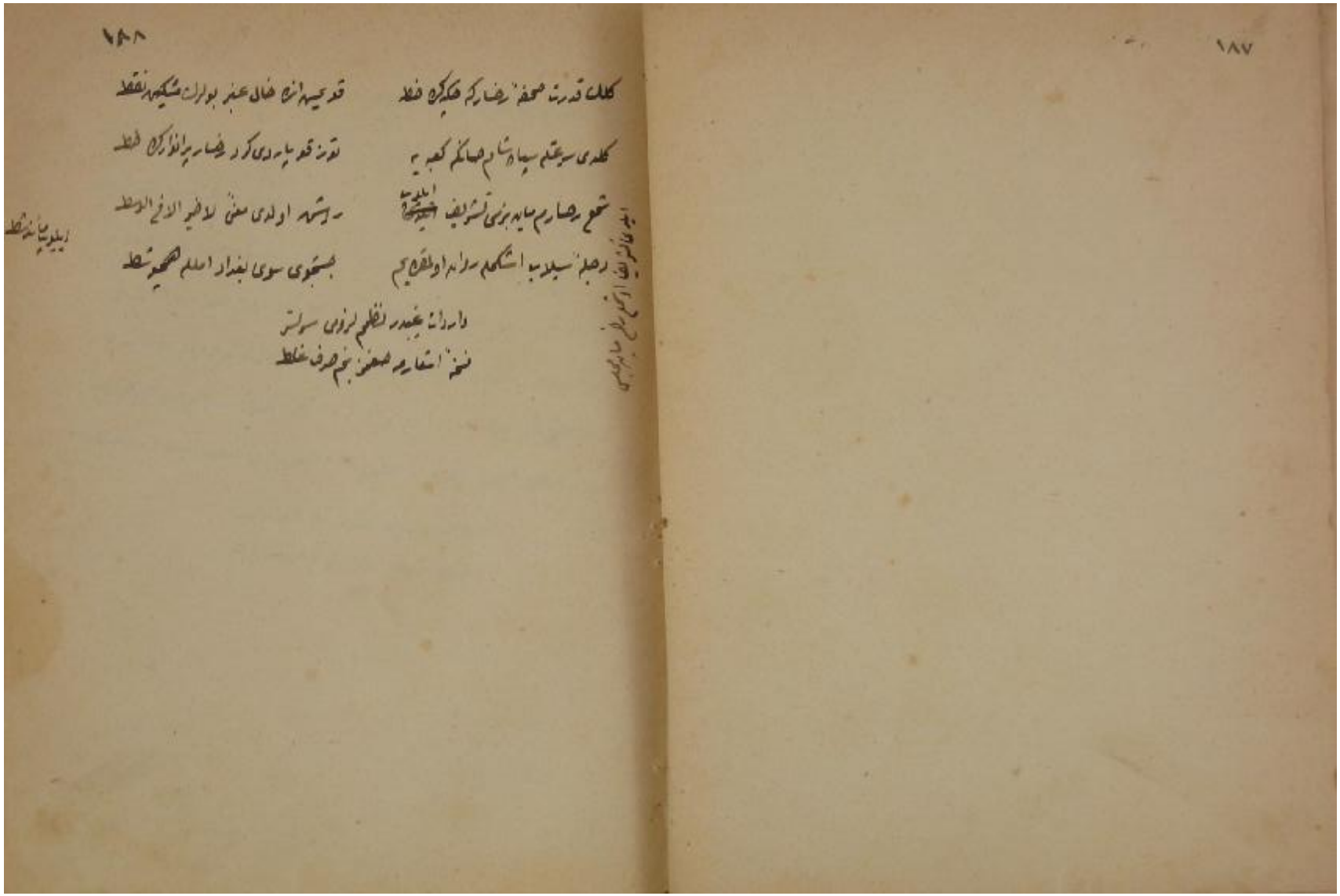

کلک قدرت صحیفهٔ رخسارکه چکدکره خط — قویمش انده خال عنبر بولرک مشکین نقط

کلدی سرعتله سپاه شام صانکم کعبه یه — توز قو پاره دی کرد رخسار پر انوارکره خط

شمع رخسارم مایه بزمی تشریف ایلدی — روشن اولدی معنی لا خیر الا فی الوسط

دجلهٔ سیلاب اشکمله روان اولمقده یم — جستجوی سوی بغداد امله همچو شط

واردات غیبدر نظمم لزومی سولتر
نسخهٔ اشعارمه صحفز بنم صرف غلط

ایلدی تشریف اوشمع رخ مایه مجلسی

ایلدی مانند شط

٧

جفا ویرورکه ای آفت خونخوار غایت یوق
تیر انصافه کل بو ظلمه بنده غیری طاقت یوق

متاع وصل جانانه زیور بازار در اما
اوکالای دو عالم قدره بنده استطاعت یوق

جهانه اینه صورتنمای صنعدر لیکن
شهود صورت ماهیتی سنده بصیرت یوق

ایدر تقریع سمع آواز کوس انتقال اما
کمال غفلتدن سنده عزم راهه نیت یوق

رخکدن ایتسه ده رفع نقاب اول یوسف صنم
تماشای فروغ حسنه بنده لیاقت یوق

کوزمدن قانلو یاشلر روی زردمه رقم دوکمه
سکا احوال ناهموارمی تعریفه حاجت یوق

صاقینه تحصیل کام امیدی ایله آبرو دوکمه
حصول کامک استلزام ایدر اهل حمیت یوق

کلستان جمالک ایلدم سنجیده تحقیق
کلنده بوی شفقت سنبلنده بوی راحت یوق

بدلمندر دریغا اختلاط تیره طبعاندن
لزومی چشمه سار نظمده اولکی صفوت یوق

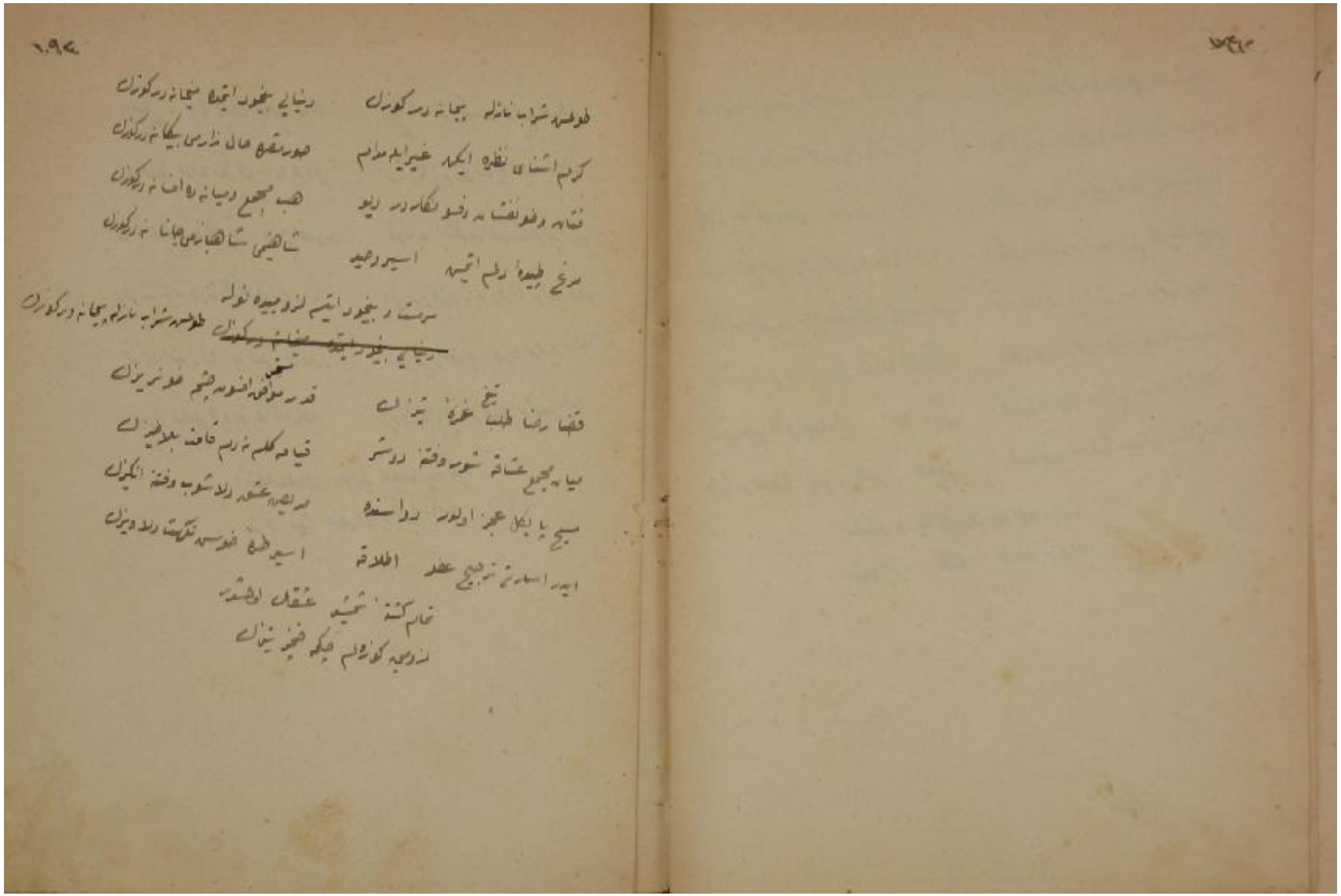

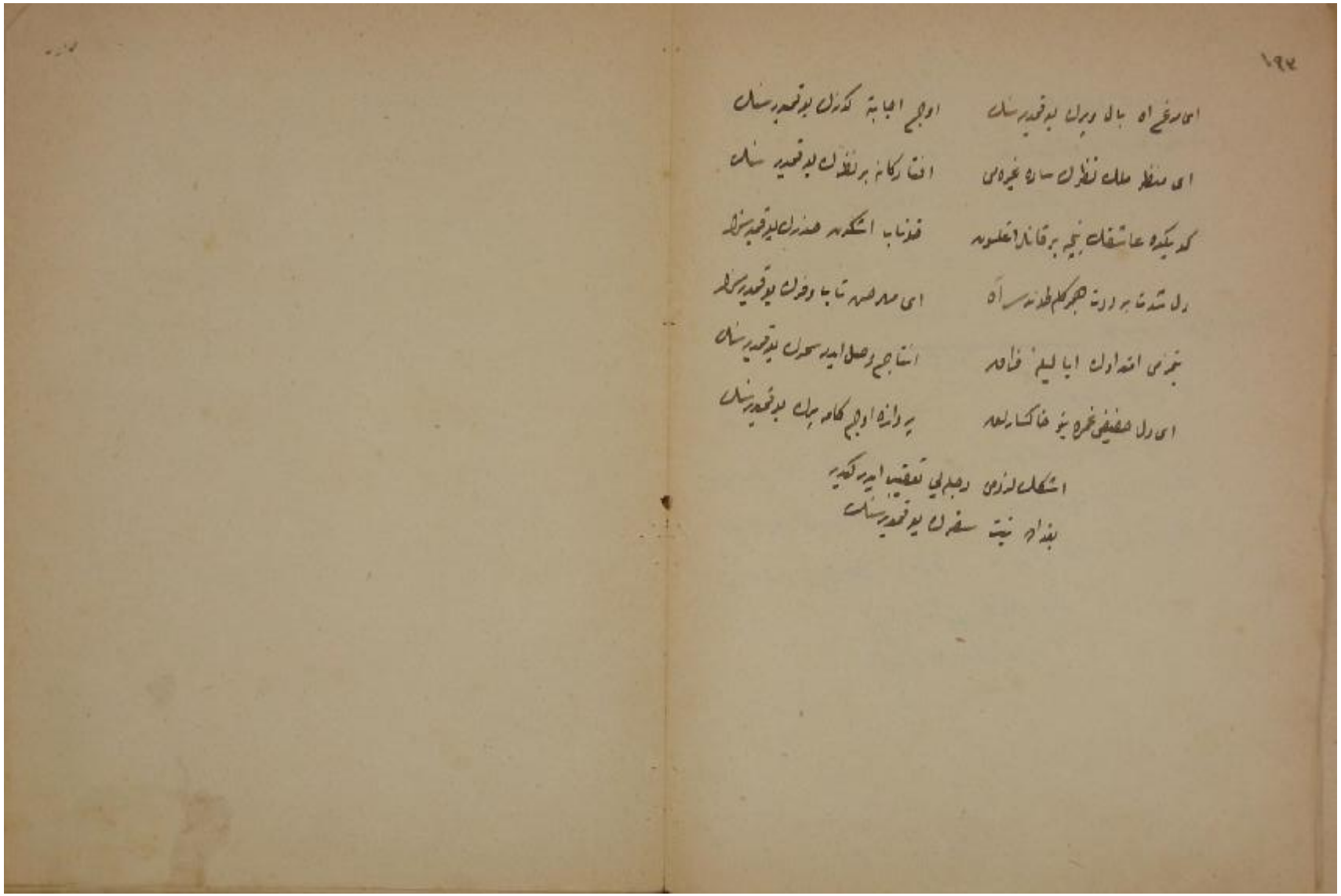

ای مرغ آه بال و پرك یوقمیدر سنك — اوچ اجابته كدرك یوقمیدر سنك

ای منظر ملك نظرك ساره غیره‌می — افتاده كانه بر نظرك یوقمیدر سنك

كوبكده عاشقك نیجه بر قانلر اغلسون — قلناب اشكدن حذرك یوقمیدر سنك

دل شدت بر دردت هجر كلم طوندی سر آه — ای مهر حسن تاب و فرك یوقمیدر سنك

تیمزی امتداد ایالیلم فراق — انتاج وصل ایدر سحرك یوقمیدر سنك

ای دل حقیقی غمزه نیو خاكسارلق — پروانه اوچ كامه پرك یوقمیدر سنك

اشكك لرزمی دجله‌یی تعقیب ایدر كیدر
بغداده نیت سفرك یوقمیدر سنك

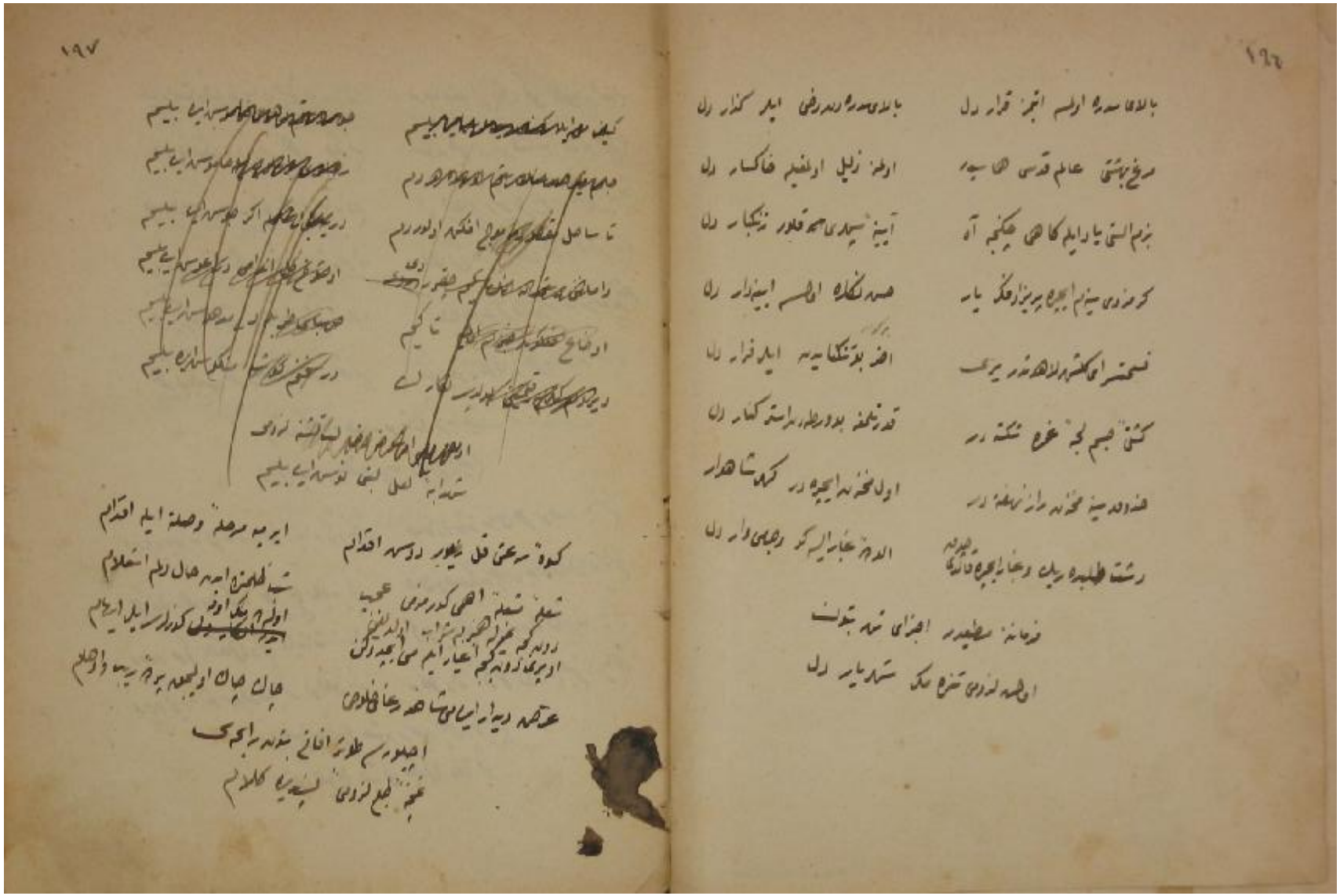

غبار استانت تو تیای چشم جاه ایتیم — بدو هاتیم از تل کحل اضطراب ایتیم
نظل قاتلت یار بلم سه اتهی هیکرم — ستوده فیم نزیه طفا به اسمانه ایتیم
میانلی سجتده قلدیغ انچ نکته لر یازدیم — انی ایضاح و تشریح ایدوب هیکرو یازدیم
ریاضه کوریکی استکم قدیم اولدقده پیرایه — بطافتی انی هرزلی کدار ضایع ایتیم
هنوز پرکاله قلدیغ اولدقده پیشم نزیده — لبلک یاریلم کیم نوسه شراب ارغوانیم
هجدیم صیره غمه پنلی زخم طعنه دشمنه — تمم سیلوب طوفانه اشکمزه نهایه ایتیم

هیقدرم کارگاه طبعمه بد تازه ریالی —
نزمی چار سوی نظمه زینت ویرمایه ایتیم

ویرور سیلوب طوفانه دفتر ریاییم کوریاکم — صالارلر ثبت مذاق عمر نوعده یاشم
بنم اول رهنورد کوه پیما بی مطلب کیم — خیال وصلکه عیسی یدقده یلدیز یدیلم
دیلدی مرکز عشقکه داغم ثابتات اسا — اکرچه جوکم دوراید کز زمانه کبی یاکم
بریده اویزه کوسه قدول ایتز اوطفل نادان — نه کلدی دانه کوهر دوکرسم چشم دریاکم

چیقیم بوده سنی عشقه رهبر ایلمه تویسم
نزومی صنعایله تماشی هیکرو نقاشم

فکر نهال قامتک ایلم قیامت اغدرم — برکشه یم که اب حیاتله استه اغدرم
کویا که وعده برمایم یانه نه نزول ایدر — آه شرمسارم ایلم پیر اغدرم
یارابیلیم رویکی چشم اولدسه کریه فیض — روشنی دیده یوفرصتی افکر اغدرم
کر دولتی وصالکه بولدرسه رل رهنول — صنم اه واه ایلم نامحرم اغدرم
اتیه دیم وصلة بیکانه لر رهنول — بد وقعه مذهبی سویلر اغدرم
دلده هیکریه یانم جانسوز آتهی — هوسنه مثال شمع ضیاکسته اغدرم

عمرم کی نوروز شباب ایتیدی وقت وصل
اول یوم فرخنده یی فکر ایلر اغدرم

حسرت رویکله کچم عزم گلستان ایلدم — گلستانی آتشین اهلم سوزان ایلدم

سنبلی کورسم گلور مشکین کمندک خاطره — سروی باقسم قامتک یادیله افغان

گلاسه کورسم رخک یادیله کوزدن قان دوکوب — صرصر اهلم اوراقنی پریشان ایلدم

داستان اولمسه سکا عاشقلغم دیللرده آه — گرچه بن اغیاردن بو سری پنهان

محنت عشقم تحمل ایتمیوب مجنونلغی — بر بهانه ایلدیم چاک گریبان

دکمه ای بار صبا لطف ایله تار زلفنه — رشته شیرازه عقلی پریشان ایلدم

[illegible]

کنج فرقتی لزومی دیدم گریبان اولوب
سیل اشکم غیرت عمان و طوفان ایلدم

اشکم نه عجب گزرسه هر سو — دوشمن اوسهی قدمدن ایرو

دل زلف معنبرک کورجب دیر — زنجیره چکیلمه بنی بودر بو

کنج اوزره غنوده ماره بکزر — کرد رخی انورکده کیسو

اولسه نوله اشک دیده منظور — کرد غمی کوتوریر اقر صو

رویک طوته مم کلم مشابه — اول تربیت باقر بولنور رو

وتررسه نوله بوزکه زلفک — پیچیده در آتشه یقین بو

وزن سخنه لزومی اتمیه
مصرعلری کفه ترازو

رفع حجاب ایدنجه رخکدن او ماهره — خورشید حسن طوغدی دیو اولدی کفشکر

خاک درکه سجده ایچون هر صباح سحر — سرخاب جویبار شفقدن الور وضو

انگشت ماه نوله فلک کوستریر سراب — نوشین زلال لعلکی ایلرسم آرزو

رفتنه محبتنه جوره باشلدی — سیراب لطفدن اوپرسه اولدی دستشو

عرصه نیاز بوسی و کنار ایلینجه دل — سوطه ستمله چوقدن دوکدی اوتندخو

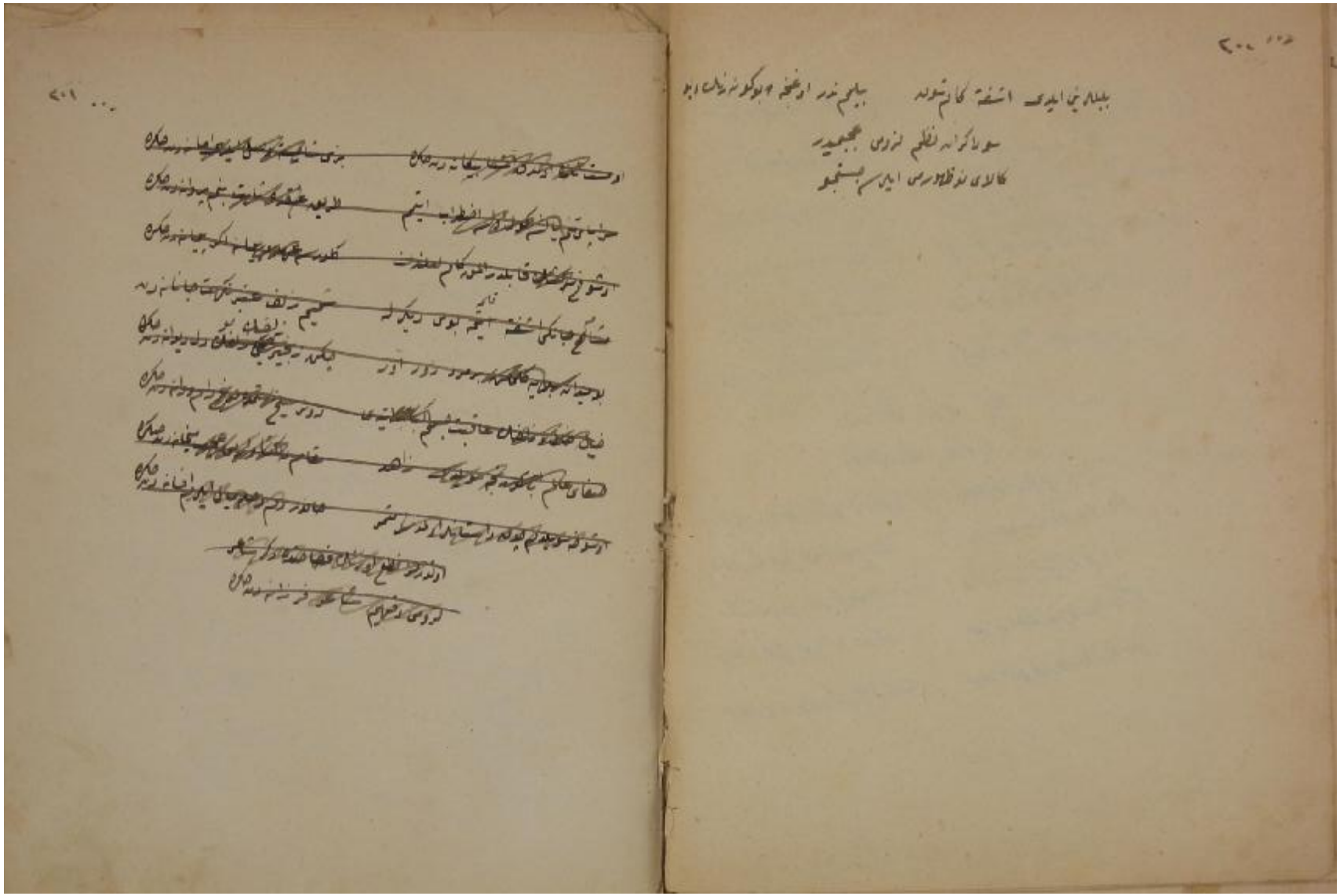

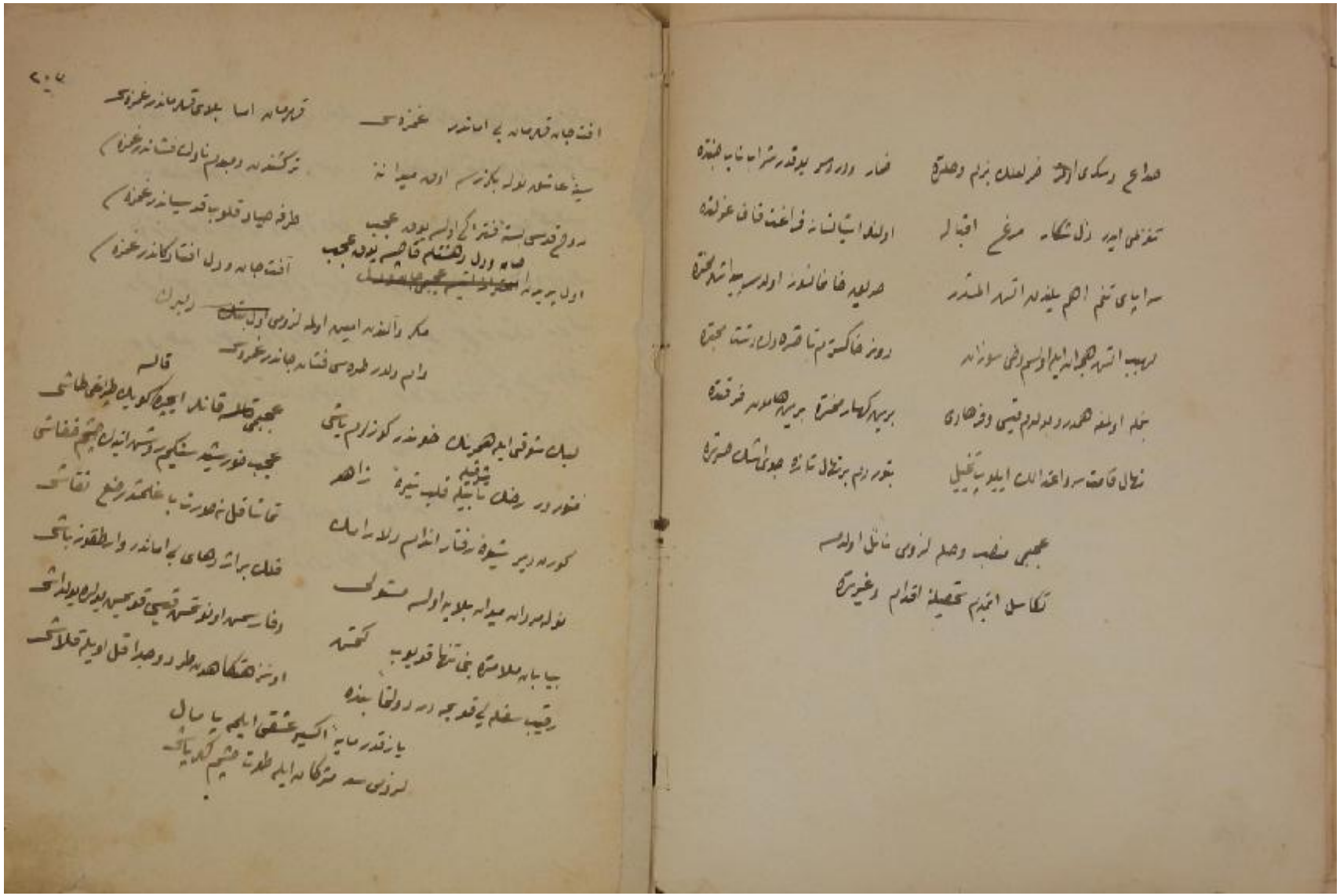

روبنده دیر کورن خط نوخیز دلبری — پروازه مرغ حسنی کشاد ایلمش پری

تاب عذار شعشعه ریزیله زره وسن — رقص اوراتدی مهر دمه شعله گستری

نشانه

طوتدم حوالی سینه می اول خونی دلبره — ایما ایدنجه بند میاننده خنجری

رام ایلینجه دصله چوق ابرام ایلدم — برلاسی ماهپاره دیر عشوه پروری

بوی عبیر زلفی ایله تر دماغ اولان — یاد ایلمز شمیم تر مشک اذفری

یغمایه دیر دی کشور سامانه وصبرم آه — برلاسی دلبرک نکه چشم کافری

حیفا کتان صبرمی فرسوده ایلدی — مهتاب تاب حسن ایله برلاسی دلبری

اشکم اولور نمونه طوفان موجیز

بر شب لزومی کورمسم اول ماه پیکری

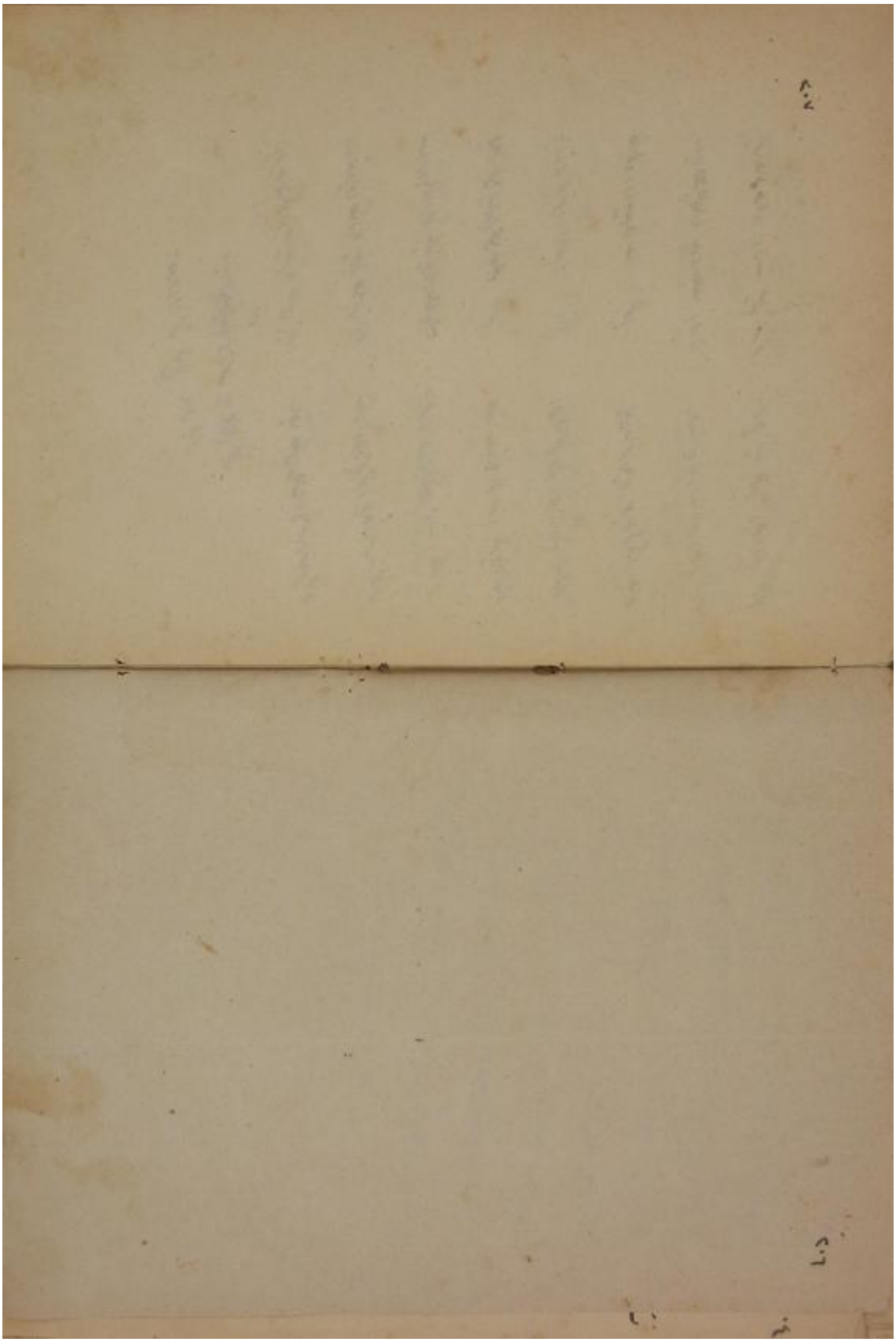

ایتمکه حالمی عرضه اولدی بت سیم اندام — مرغ آتشپرا هلم اوچوردم نام

روینه فقط کلجک ایلدی تکلیف وصال — دعوت ایتدی دل ناکامی ارشوخ اخشام

قابلمه دودسیم قد بلند آهم — یعنی ماتمزده یه بویله کرکدر جام

یازدی احوالمی دیمه مدار اشکم — رخ حاجتمی وار احوال دلم اعلام

جانمه حل ایتدم نخل قدکله کلسم — بحث رفتاره اکر سرو طویل القامه

کوزومه باشمی دوشر پایه یوزسزلک ایدوب — ماجرای دلی دیرکهر اوبت کلفامه

دل قدومینی تقاضه ایکهر کلدی اوم — شاد اولدرسم نوله بو فال سرور انجامه

اوپریدرکه لولدیه شیشه ده حبس ایلیلر — ساقیا عکسی رخک دوشسه درون جامه

نتیجه

نه ایدی مقصدم اولدی نیه کلدم منجر
باقدلر دمی اثر طالع نافرجامه

اولدیغی مایه سازمی ارغوان سبو — دلمزده غمومه دیرور تازه جان سبو

چند غمی طاغتدی چقوب رزمه بزمه — رستم مثال صولت ایله قهرمان سبو

عالم ایاغک اوچکه حسرتکه ایکهر اه — زانوی ساقیده اوتوریر قلتبان سبو

قلقل ترنمیله کی وجم فسانه سن — رندانه بزم عیشده ایلر بیان سبو

خوبکی ره رو کورنجه اولدی عشوه یه — تاب حرارت ایله اولور خلر بچکان سبو

ابروی دلبری کوریجک قبله ظن ایدوب — ایینی اوزره سجده یه بشلر همان سبو

بالانشینه صدر خرابات اولوب نیچ — ایلر صفای عالم ابی عیان سبو

نوشه ایلدم غم لب لعلکله قانمزم — بو هفت یم می اولسه اکر اسمان سبو

دیو غمه لزومی کوکسی کرکلک کوروب
ایلر حواله کوکسنه کرز کران سبو

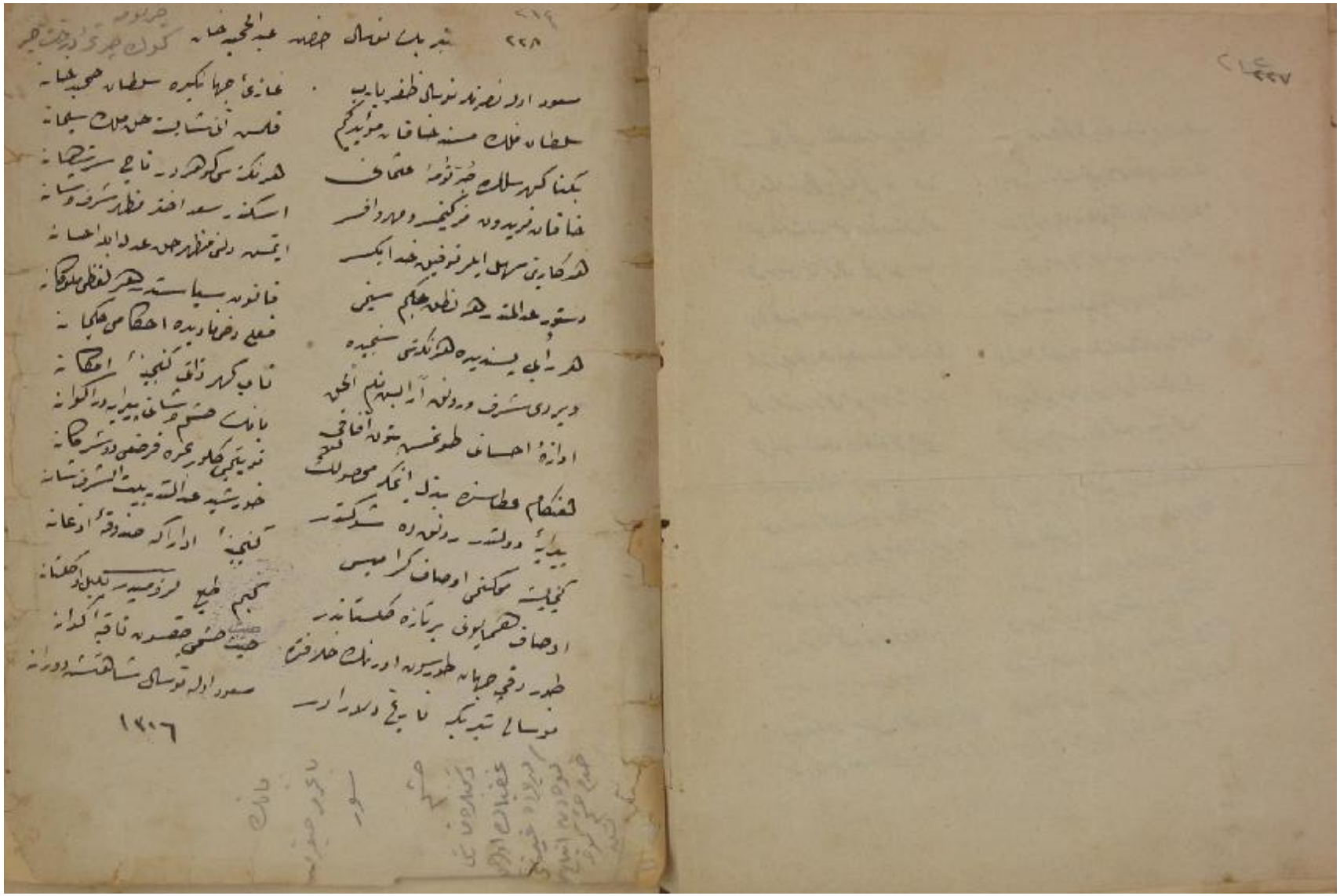

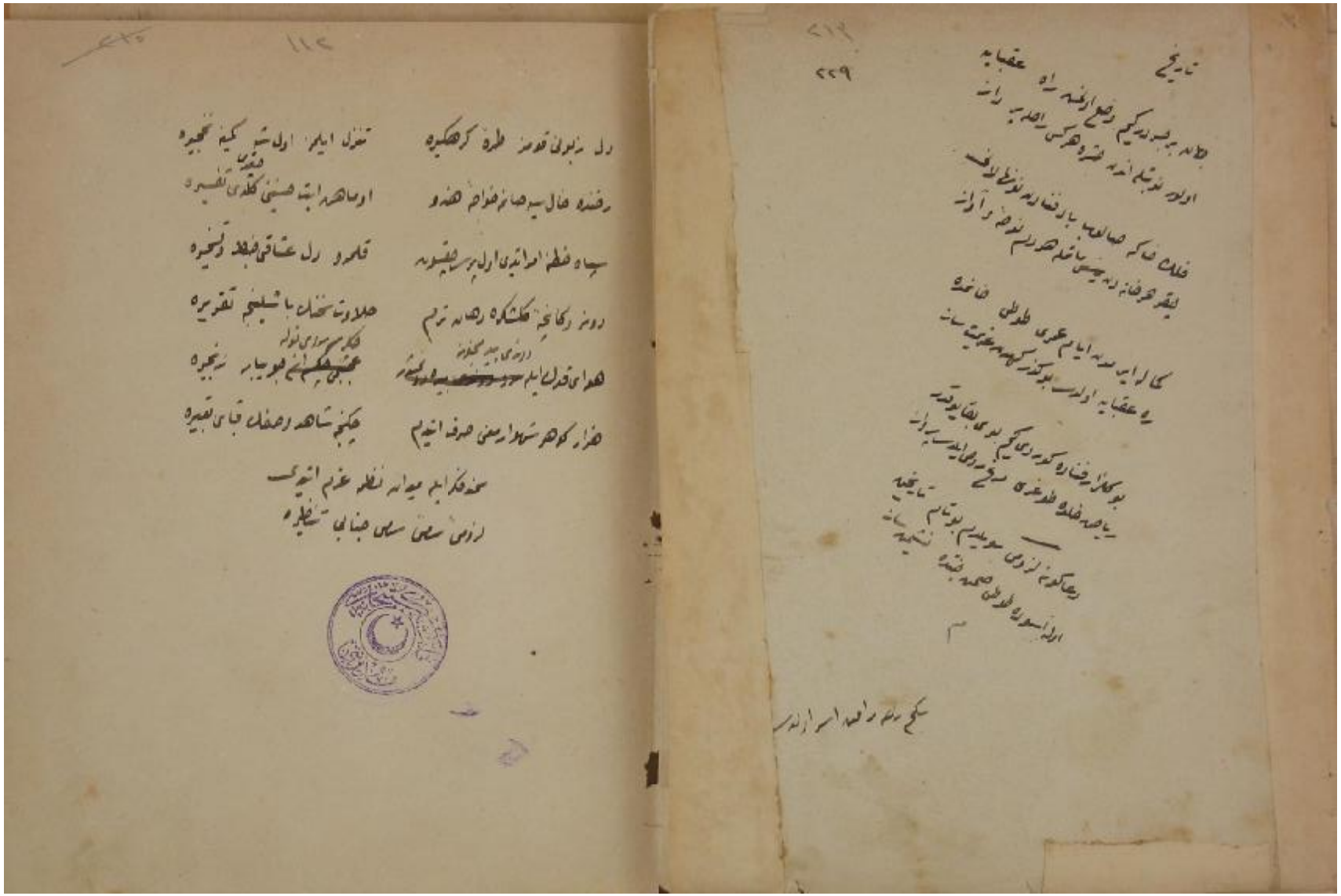

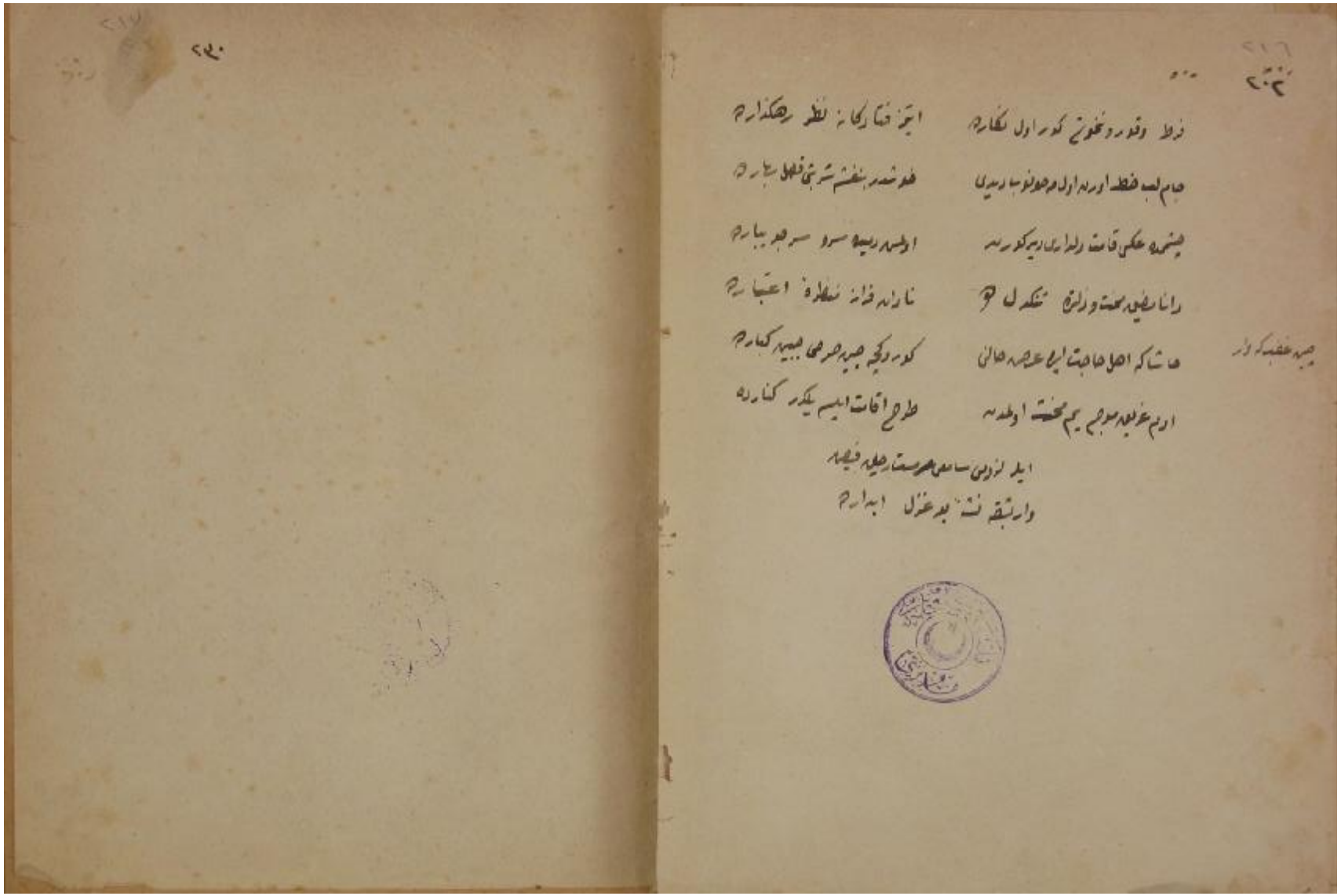

فرط وقور و نخوتی کور اول نگارده — ایتمز فتادگانه نظر رهگذارده

جام لب خط اوردن اول مه خونوب دیدی — خوشدر بنفشه شربتی فصل بهارده

چشمده عکس قامت دلداری دیر کورن — اولمش دیده سرو سر جویبارده

دانا مطیع محنت و زلتده تنگدل دو — نادان فراز منظره اعتبارده

حاشا که اهل حاجت ایله عرصه حالی — کوردکجه جبین صرصر جبین کبارده

اوم غریق موج یم محنت اولمدن — طرح اقامت ایلسه یکدر کنارده

ایله لزومی سامعی حرمت رحیق فیضه
وار بشقه نشئه بو غزل ابدارده

جبین غضبکه وار

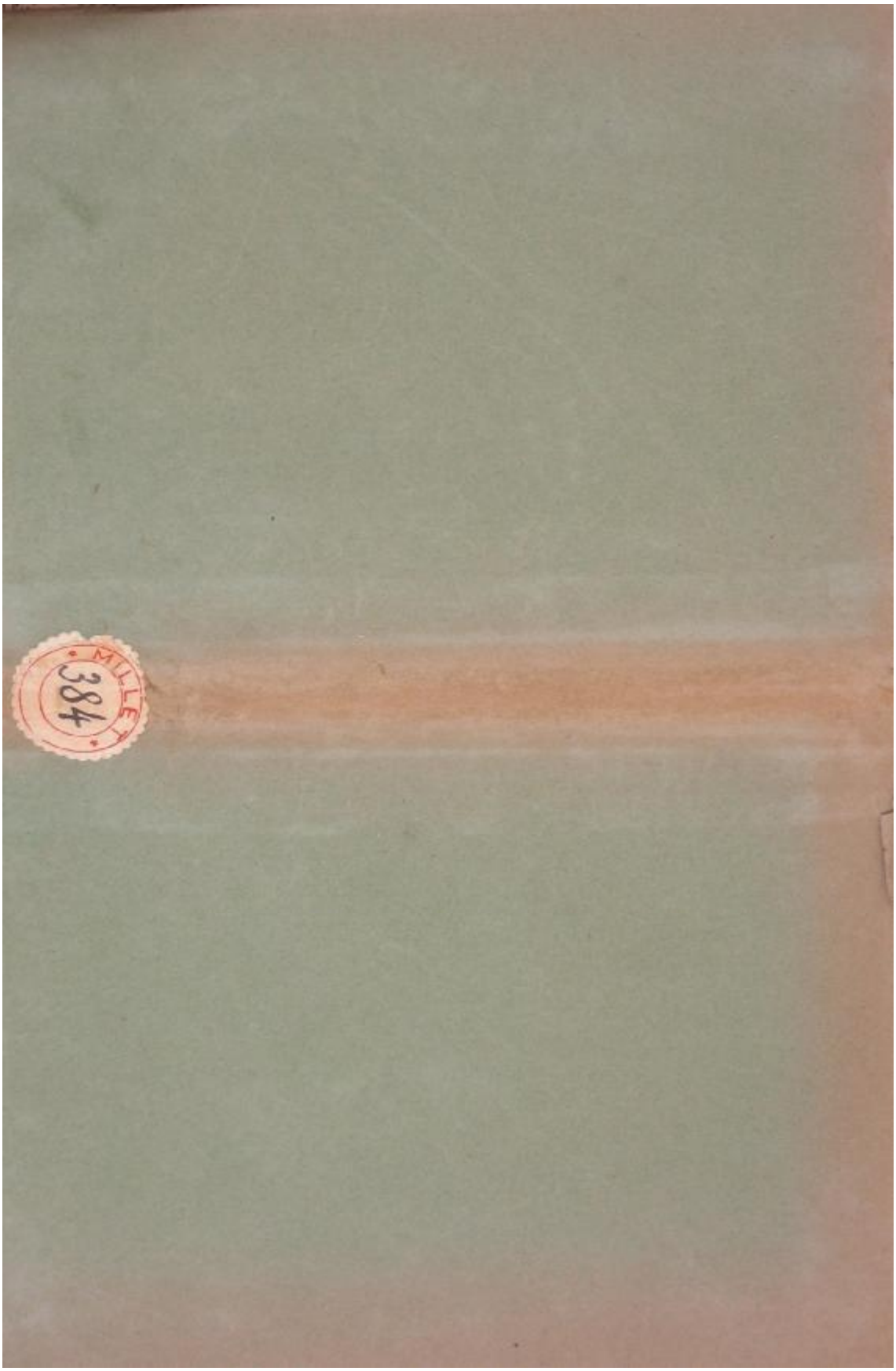
MILLER
384

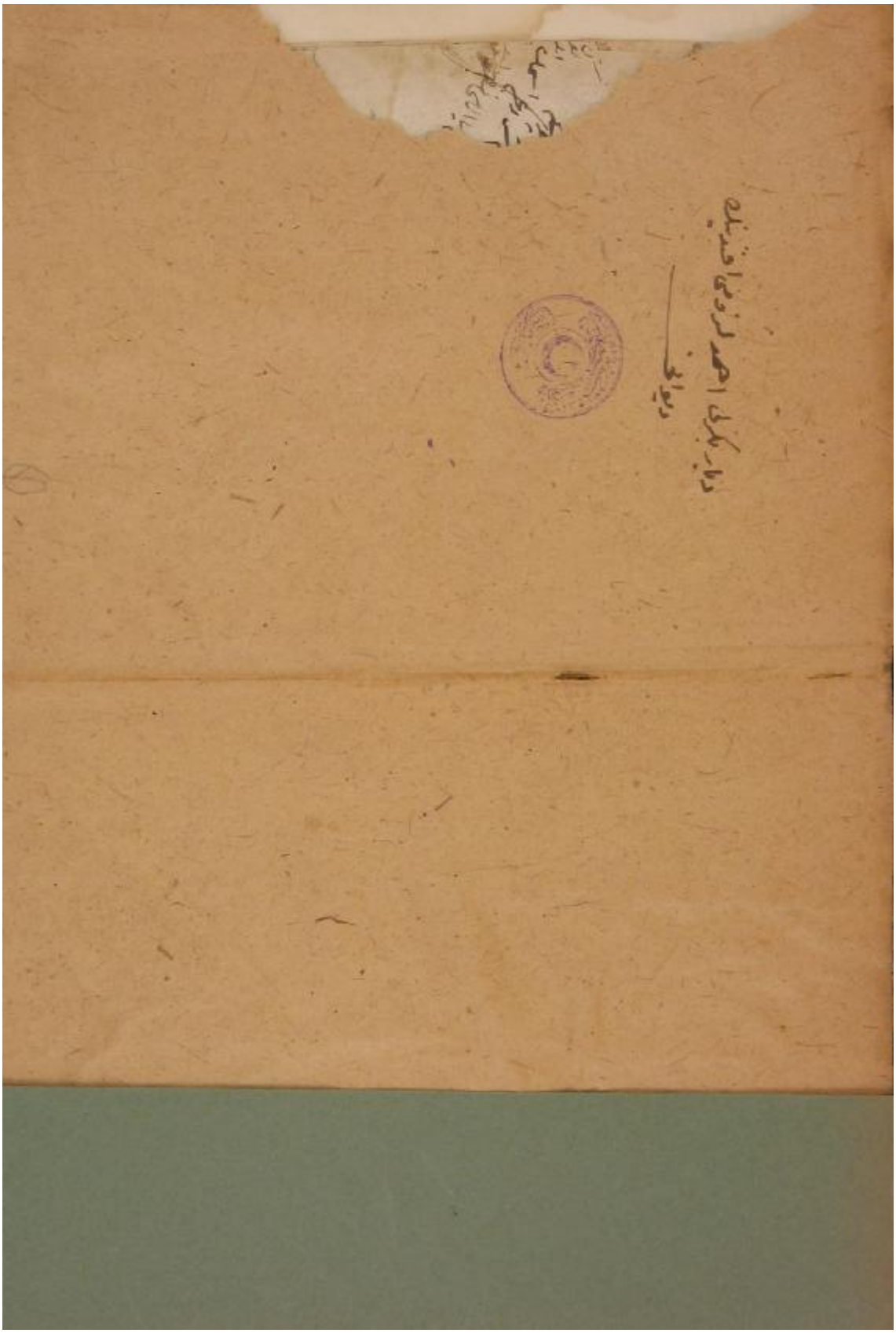

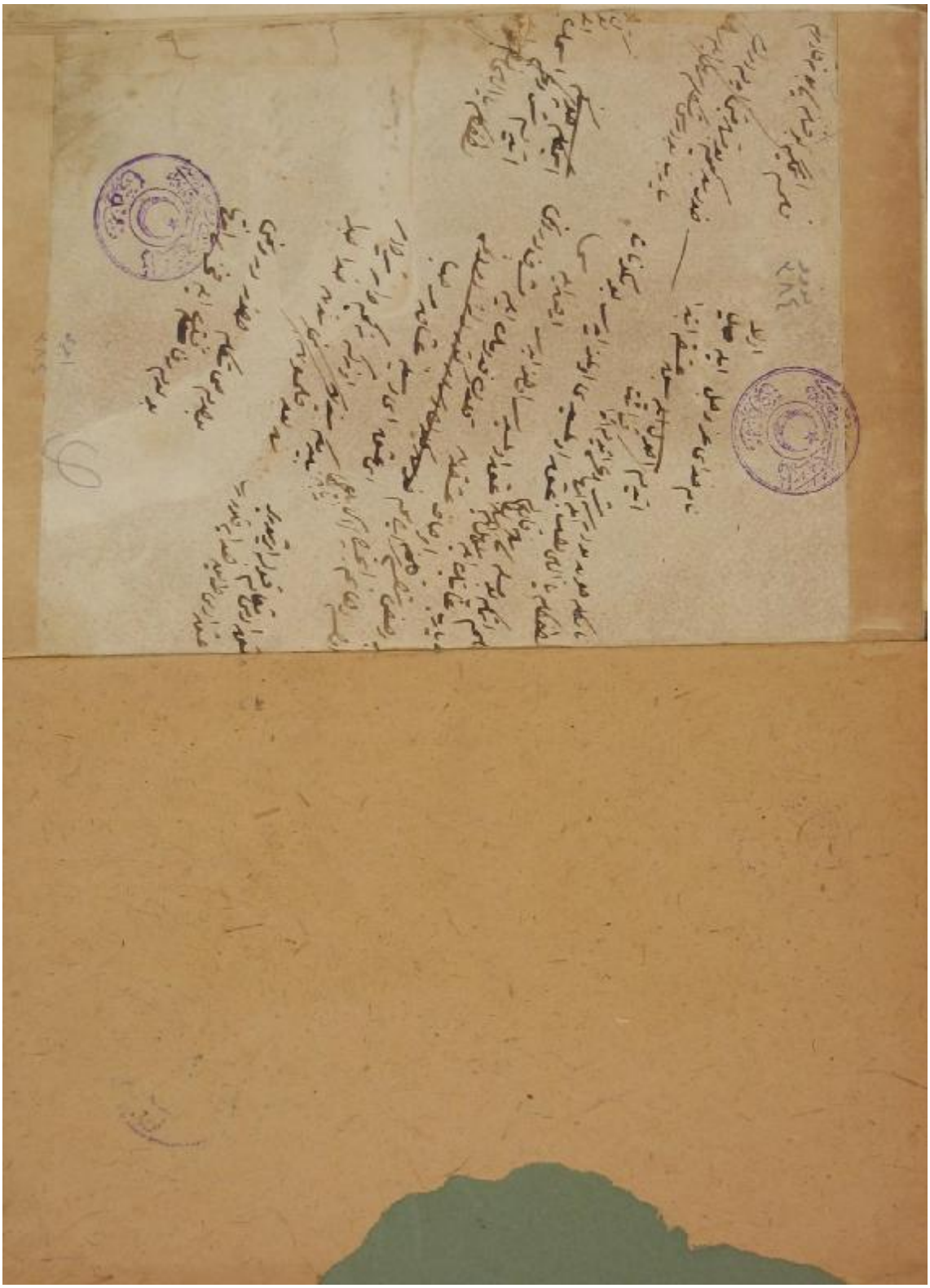

ÖZGEÇMİŞ

GENEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Davut Ertem

Doğum Tarihi ve Yeri: 01.06.1978 / Diyarbakır

E-mail: dertem21@hotmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Lisans: Dicle Üniversitesi/Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü

Yüksek Lisans: Çukurova Üniversitesi / İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı / Türk-İslam Edebiyatı Bilim Dalı / 2016